Dominika Kosárová

ZLYHÁVAJÚCE ŠTÁTY A ISLAMSKÝ TERORIZMUS

Kauzálne súvislosti

BELIANUM

2018

© Mgr. Dominika Kosárová, PhD., M.A., 2018

Recenzenti: prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., MBA
doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.

Vedecký editor: doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2018

Táto publikácia bola schválená na zasadaní Edičnej rady Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici dňa 30. januára 2018 ako vedecká monografia a bola odporučená k vydaniu.

ISBN 978-80-557-1456-1

Obsah

Úvod **5**

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ VÝSKUMU **19**

1.1 Štát ako základná jednotka výskumu **19**

1.1.1 Historický vývoj štátu 20

1.1.2 Prístupy k definovaniu štátu 24

1.1.3 Atribúty štátu 26

1.1.4 Funkcie štátu 34

1.2 Problematika zlyhávajúcich štátov **37**

1.2.1 Definovanie zlyhávajúcich štátov – funkcionalistický a elementárny prístup 38

1.2.2 Klasifikácia zlyhávajúcich štátov – kvalitatívny a kvantitatívny prístup 46

1.2.3 Predpoklady a príčiny zlyhávania štátu 50

1.2.4 Bezpečnostné implikácie zlyhávania štátu 55

1.3 Terorizmus a zlyhávajúce štáty – uvedenie do problematiky kauzality **57**

1.3.1 Definičné vymedzenie a typológia terorizmu 58

1.3.2 Problematika kauzality v politickom a akademickom diskurze 63

1.3.3 Východiskový výskum a parciálne závery 79

2 PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE **88**

2.1 Afganistan **88**

2.1.1 Afganistan ako zlyhávajúci štát 88

2.1.2 Etablovanie islamských teroristických skupín v Afganistane 99

2.1.3 Vymedzenie vstupných faktorov 105

2.2 Somálsko **106**

2.2.1 Somálsko ako zlyhávajúci štát 107

2.2.2 Etablovanie islamských teroristických skupín v Somálsku 117

2.2.3 Vymedzenie vstupných faktorov 128

2.3 Guinea 130

2.3.1 Guinea ako zlyhávajúci štát 130

2.3.2 Overenie vstupných faktorov 147

2.3.3 Vymedzené faktory v podmienkach vzájomnej interakcie 160

2.4 Aplikácia záverov viacprípadovej štúdie na kauzálny mechanizmus 162

Závery a prínosy 168

Zoznam tabuliek, grafov a schém 178

Zoznam bibliografických odkazov 179

Vecný a menný register 194

Úvod

Predložená vedecká monografia vznikla na pozadí dvoch paralelne sa vyvíjajúcich bezpečnostných fenoménov. Na jednej strane je v globálnom bezpečnostnom prostredí čoraz intenzívnejšie vnímaná hrozba terorizmu, pričom v európskych podmienkach sa do povedomia dostáva najmä v súvislosti s hnutiami al-Káida a Islamský štát, ktoré majú svoje zázemie v oslabených, tzv. zlyhávajúcich štátoch, zmietajúcich sa v konfliktoch a krízach. Tento fakt prispel k druhému fenoménu, a to k sekuritizácii zlyhávajúcich štátov, prostredníctvom ktorej sa štáty označené za zlyhávajúce dostali do bezpečnostného diskurzu politikov. K ich výraznej sekuritizácii došlo najmä po útokoch v septembri 2001 v kontexte narastajúcej hrozby medzinárodného terorizmu, kedy sú zlyhávajúce štáty často skloňované práve v súvislosti s pôsobením teroristických skupín ako al-Káida v Afganistane a neskôr Islamský štát v Iraku a Sýrii. Nedochádza pritom iba k implicitnému stotožňovaniu uvedených dvoch pojmov, ale aj k explicitnému deklarovaniu kauzality medzi zlyhávaním štátu a pôsobením teroristických skupín. Tento trend sa čoraz viac presadzuje v politických kruhoch, čo dokazuje aj návrh novej Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky z roku 2017, ktorá priamo označuje zlyhávajúce štáty za liaheň a útočisko teroristov.

V tomto smere je ale možné zaznamenať niekoľko problematických aspektov. V prvom rade politické elity používajú termín zlyhávajúci štát bez ohľadu na jeho terminologickú vágnosť, čo zvyšuje riziko jeho účelového použitia a potenciálneho zneužitia. Práve sekuritizácia zlyhávajúcich štátov, politizácia domnievanej kauzality a jej nekritické aplikovanie predstavujú potenciálne nebezpečenstvo, pretože sa môžu pretaviť do zahraničnopolitických krokov v rámci globálneho boja proti terorizmu v snahe legitimizovať napr. vojenskú intervenciu voči štátom označeným za zlyhávajúce (čo sa napokon čiastočne preukázalo aj v Iraku v roku 2003). Okrem toho dochádza aj k nekritickej akceptácii politického naratívu značnou časťou spoločnosti, čo sa v súčasnosti odráža na prehlbujúcej sa xenofóbii voči osobám pochádzajúcim z oslabených štátov Afriky a Blízkeho východu.

Okrem potenciálneho zneužitia proklamovanej kauzality na politické účely je možné identifikovať v tejto súvislosti niekoľko ďalších problémov. V prvom rade sa jedná o samotný koncept zlyhávajúcich štátov. Existujú rôzne definície a metódy ako pristupovať k výskumu zlyhávajúcich štátov, čo vedie k tomu, že medzi zlyhávajúce sa radia štáty, ktoré sa často diametrálne odlišujú z hľadiska príčin ale aj prejavov ich oslabenia. Zároveň väčšina

prístupov odráža západnú percepciu štátnosti, keďže aj samotný koncept zlyhávajúcich štátov vznikol práve v anglo-americkom prostredí, čo evokuje otázku, do akej miery je všeobecne uplatniteľný. Po druhé, aj samotný pojem terorizmus je mimoriadne vágny, pričom ani v tomto prípade neexistuje jednotný a všeobecne akceptovaný zoznam teroristických skupín, vzhľadom na to, že dochádza aj k účelovému označeniu opozičných protivládnych skupín za teroristické s cieľom legitimizovať represívne kroky voči povstalcom. Okrem toho, mnohé štúdie, ale najmä politicko-strategické dokumenty a vyjadrenia, deklarujú kauzalitu bez toho, aby upresnili o aký typ terorizmu sa jedná. Je pritom možné vymedziť niekoľko rôznych typov teroristických skupín, ktoré sa výrazne odlišujú motiváciou ich činnosti, a preto zovšeobecňovanie a zjednodušenie v tomto smere môže viesť k skresleným a zavádzajúcim záverom. V neposlednom rade, stúpenci kauzality najčastejšie argumentujú pôsobením al-Káidy v Afganistane, čo do veľkej miery zapríčinilo sekuritizáciu zlyhávajúcich štátov a ich označovanie za bezpečné raje pre teroristov. Avšak, okrem toho, že argumentáciu jedným prípadom (navyše často bez hlbšej analýzy) nie je možné považovať za dostatočnú, aj samotný Afganistan je v tomto smere problematický.

Uvedené nedostatky výskumu predmetnej kauzality a zároveň jej nekritické osvojenie politikmi poukazujú na to, že ďalšie analýzy, ktoré by umožnili upresniť vzťah medzi zlyhávaním štátu a pôsobením teroristických skupín, sú žiaduce. V akademických kruhoch sa síce voči kauzálnemu vzťahu medzi zlyhávaním štátu a pôsobením teroristických skupín objavujú aj kritické názory, ale zároveň je potrebné zdôrazniť, že dodnes v tejto problematike ani medzi akademikmi neexistuje konsenzus. Predkladaná monografia má preto prispieť do neukončeného diskurzu ohľadom kauzálnej súvislosti medzi zlyhávaním štátu a pôsobením teroristických skupín, pričom našou ambíciou je prekonať vyššie uvedené nedostatky politického ako aj akademického diskurzu.

K výskumu stanovenej problematiky budeme pristupovať predovšetkým prostredníctvom kvalitatívnych metód, ktoré nám umožnia sledovať proces zlyhávania štátov ako aj etablovania teroristických skupín na ich území, a tým aj určiť vzťah medzi uvedenými dvoma fenoménmi. V tomto kontexte je nevyhnutné vysvetliť v prvom rade, ako budeme pristupovať k otázke samotnej kauzality. Pre výskum kauzálnych súvislostí sa ako najvhodnejší javí experiment, určitú jeho obdobu predstavujeme v časti 1.3.3. Experiment v tomto prípade ale poukazuje iba na určité tendencie a nevysvetľuje prečo a ako k nim dochádza, a preto sme následne za kľúčovú

metódu zvolili viacprípadovú štúdiu, ktorá je predmetom druhej kapitoly monografie.

Kauzalita

Pri výskume samotnej kauzality je možné identifikovať tri základné problémy. Prvý problém spočíva v tom, že do vzťahu často nevstupujú premenné ako také, ale konkrétne ich vlastnosti/indikátory. (Russo, 2009) V tomto kontexte napríklad zlyhávanie štátu predstavuje síce premennú, ale pri jej hodnotení je potrebné zohľadňovať konkrétne ukazovatele, ktoré podmieňujú zlyhávanie štátu a vstupujú do kauzálnej rovnice ako atribúty zlyhávajúcich štátov. Okrem toho, vzťah medzi nezávislou a závislou premennou môže byť ovplyvnený aj inými faktormi, ktoré nemusia s nezávislou premennou súvisieť, pričom podmieňujú závislú premennú. S tým súvisí aj tretí problém, a to komplexnosť systému, v ktorom existuje množstvo navzájom pôsobiacich a ovplyvňujúcich sa faktorov a premenných.

V tomto kontexte David Kenny vymedzuje ako jednu z podmienok kauzality tzv. nefalšovanosť, to znamená, že do vzťahu medzi nezávislou premennou X a závislou premennou Y nevstupuje žiadna tretia premenná Z takým spôsobom, že jej eliminovanie by zároveň viedlo k zaniknutiu vzťahu medzi X a Y. (Kenny, 1979) V tomto smere je ale potrebné rozlišovať medzi dvoma typmi vstupných premenných Z, môže sa jednať o tzv. falošné (spurious) alebo o sprostredkovateľské (mediating) premenné. Pokiaľ Z vstúpi do vzťahu medzi X a Y ako falošná premenná, existuje nezávisle od X a síce prispeje k dosiahnutiu Y, ale tento vzťah podľa Kennyho nebude kauzálny (inak povedané X+Z→Y). Federica Russo na rozdiel od Kennyho nevylučuje kauzalitu ani v prípade, kedy je za vzťah medzi X a Y zodpovedný prvok Z podľa schémy X+Z→Y a takúto situáciu označuje pojmom štatistická kauzalita. (Russo, 2009) Na druhej strane, pokiaľ predstavuje Z sprostredkovateľskú premennú, vstupuje do vzťahu medzi X a Y takým spôsobom, že X spôsobí vznik Z a Z zas zapríčiní Y (X→Z→Y). To znamená, že kým prítomnosť falošnej premennej vo vzťahu medzi X a Y podľa Kennyho odporuje kauzalite, sprostredkovateľská premenná je neoddeliteľnou a nevyhnutnou súčasťou kauzálneho vzťahu. V takomto prípade sa jedná o *nepriamu kauzalitu*, kedy X spôsobí Y prostredníctvom Z – sprostredkovateľskej premennej (alebo kauzálneho mediátora), ktorá je kauzálne ovplyvňovaná nezávislou premennou a zároveň je v pozícii jej kauzálneho modifikátora, ktorý ovplyvní Y. Sprostredkovateľská premenná je tak zodpovedná za celkový kauzálny efekt. (Weisberg, 2010)

Práve nefalšovanosť kauzality je kľúčová v predloženej monografii, ktorej ambíciou je určiť podmienky etablovania islamských teroristických skupín v zlyhávajúcich štátoch, a vymedziť, či uvedené podmienky vstupujú do vzťahu medzi zlyhávaním štátu (*nezávislá premenná X*) a etablovaním islamských teroristických skupín (*závislá premenná Y*) ako falošná alebo sprostredkovateľská premenná Z, alebo sa jedná o atribút (vlastnosť) nezávislej premennej X. Na základe toho bude možné určiť vzťah medzi premennými X a Y.

Pokiaľ sú X a Y v kauzálnom vzťahu, v prípade, že dôjde k manipulácii X, mala by nasať aj zmena Y. To znamená Y=f(X), resp. pre každý objekt výskumu Q (v našom prípade štát) platí, že X zapríčiní Y (resp. zlyhanie štátu bude viesť k etablovaniu islamskej teroristickej skupiny). Pokiaľ neexistuje istota, že zmena X nevyhnutne vyvolá zmenu Y napriek existencii určitého predpokladu, je možné podľa Kennyho tvrdiť, že vzťah medzi X a Y je *pravdepodobný* ale nie kauzálny, pričom X predpokladá (predvída) Y. (Kenny, 1979) Federica Russo naopak tvrdí, že aj v prípade kauzálneho vzťahu nie je možné s istotou tvrdiť, že efekt skutočne nastane a namiesto toho by podľa nej mal byť kauzálny mechanizmus vnímaný skôr cez prizmu pravdepodobnosti. Podľa nej namiesto tvrdenia, že X zapríčiní Y, je vhodnejšie tvrdiť, že ak pôsobí X, je *pravdepodobné*, že vznikne Y, pričom obe tvrdenia chápe synonymicky. (Russo, 2009) Dochádza tak k určitému prelínaniu konceptu pravdepodobnosti a kauzality.

V predloženej monografii budeme vychádzať z určitej syntézy konceptu Davida Kennyho a Federici Russo. Pokiaľ sa ukáže, že X→Y prípadne X→Z→Y, takýto vzťah označíme za priamu resp. nepriamu kauzalitu ak do procesu vstupuje Z ako sprostredkovateľská premenná. Pokiaľ ale výskum poukáže na to, že Y vzniká v dôsledku vstupu falošnej premennej Z, a teda X+Z→Y, vzťah medzi X a Y budeme považovať za *podmienečne kauzálny*, kde kauzalita je závislá od prítomnosti Z, inak povedané, pravdepodobnosť vzniku Y sa zvýši ak do procesu vstúpi Z.

Experiment

Prvý krok pri skúmaní kauzality medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamskej teroristickej skupiny spočíva v určitej forme experimentu. Keďže v našom prípade nie je možné ovplyvňovať jednotlivé premenné, experiment spočíva v zbere, agregácii, komparácii a vyhodnocovaní dát týkajúcich sa dvoch skupín štátov. Skupiny sa od seba odlišujú nezávislou premennou (ich statusom z hľadiska zlyhávania štátu), ktorá je číselne vyjadrená prostredníctvom tzv. Fragile states index (FSI).

Uvedený index je publikovaný každoročne americkým think-tankom the Fund for Peace a skúma odolnosť 178 štátov z hľadiska ich potenciálneho zlyhávania, pričom zohľadňuje 12 indikátorov a ich subkategórie zo sociálnej, ekonomickej, politickej a vojenskej oblasti. Hoci je možné vytknúť metodike think-tanku tzv. západné vnímanie štátnosti, keďže hodnotí aj indikátory ako napríklad miera demokracie či politickej participácie, ale vzhľadom na vysoké množstvo ďalších indikátorov, uvedené kritériá majú menší dopad na celkový výsledok ako pri niektorých iných metodikách. Rebríček je navyše zverejňovaný každoročne, a preto jeho výber považujeme za najvhodnejší. Okrem toho, výsledky experimentu neslúžia na formulovanie všeobecných záverov, ale na zúženie problematiky a sformulovanie hypotéz, ktoré budú následne overované prostredníctvom prípadových štúdií. Práve kvalitatívny prístup v druhej časti monografie má prekonať potenciálne skreslenie výsledkov, ku ktorému by mohlo dôjsť ak by sme narábali výlučne s už existujúcimi rebríčkami a kvantifikovanými ukazovateľmi.

Cieľom experimentu bolo ilustrovať na dvoch skupinách štátov často deklarovanú domnienku, podľa ktorej sa so zlyhávaním štátu zvyšuje pravdepodobnosť výskytu teroristických aktivít. Skupina 15 najslabších štátov (s najvyšším FSI) predstavuje experimentálnu skupinu, zatiaľ čo kontrolná skupina pozostáva z 15 najstabilnejších štátov (s najnižším FSI). Všetky uvedené štáty boli podrobené výskumu z hľadiska prítomnosti teroristických aktivít. V priebehu zberu dát týkajúcich sa teroristickej činnosti sme kombinovali viaceré zdroje, aby sme tak minimalizovali riziko skreslenia výsledkov, vzhľadom na to, že jednotlivé štáty/inštitúcie pristupujú k definovaniu terorizmu odlišne a dochádza aj k účelovému zaradeniu, prípadne nezaradeniu niektorej skupiny medzi teroristické. V rámci výskumu rozlišujeme na základe motivácie medzi skupinami náboženskými, etnicko-separatistickými a politickými, hoci pripúšťame, že v niektorých prípadoch dochádza k prelínaniu motivácie a nie vždy je možné jednoznačne zaradiť skupinu do jednej z uvedených kategórií. Zároveň sme zohľadnili aj také skupiny, ktoré sú v súčasnosti označované prevažne za extrémistické a nie teroristické, napriek tomu, že ich činnosť v niektorých prípadoch hraničí aj s terorizmom. Uviedli sme ich najmä z dôvodu obťažnosti vymedziť hranicu medzi terorizmom a extrémizmom, vzhľadom na to, že aj terorizmus je určitá forma extrémizmu. Zaradenie extrémistických skupín do nášho výskumu umožňuje podať kompletnejší obraz ohľadom radikalizácie a jej smerovania, ktorá je v konečnom dôsledku jedným z kľúčových javov pri výskume predmetnej problematiky.

Získané údaje boli následne spracované do tabuliek, ktoré umožnili vzájomnú komparáciu a interpretáciu z hľadiska vzťahu medzi premennými X a Y. Domnienka ohľadom existencie kauzálneho vzťahu medzi zlyhávaním štátu a pôsobením teroristických skupín by bola potvrdená, pokiaľ by sa ukázalo, že prítomnosť teroristických skupín je neporovnateľne vyššia v zlyhávajúcich štátoch ako v stabilných, prípadne v stabilných štátoch by takéto skupiny absentovali. Výskum ale nepoukázal na *jednoznačnú* kauzalitu, ale práve naopak, môžeme sa domnievať, že do hry pravdepodobne vstupujú viaceré faktory ktoré ovplyvňujú závislú premennú. Z uvedeného dôvodu sme pristúpili k záveru, že problematika si vyžaduje hlbšiu kvalitatívnu analýzu – v tomto prípade prostredníctvom metódy prípadovej štúdie a rozboru procesu, ktorý nám umožní vymedziť jednotlivé vstupné faktory a určiť v akom sú vzťahu voči nezávislej premennej X, a teda, či sa jedná o určité atribúty premennej X alebo o falošné či sprostredkovateľské premenné Z.

Experiment považujeme za východiskový, pretože umožnil zúžiť problematiku z hľadiska terorizmu na islamský terorizmus, ktorý sa ukázal ako špecifický pre zlyhávajúce štáty. Okrem toho umožnil sformulovať hypotézy, ktoré budeme overovať v druhej časti monografie spočívajúcej v prípadových štúdiách. Prípadové štúdie považujeme v tomto smere za nevyhnutný doplnok k východiskovému experimentu a zároveň za kľúčovú súčasť monografie. Nielenže umožňujú prekonať vyššie zmienené nedostatky metodiky the Fund for Peace tým, že nám umožnia sledovať proces oslabenia konkrétnych štátov a nespoliehať sa iba na kvantitatívne vyjadrené ukazovatele, ale prostredníctvom prípadových štúdií môžeme vymedziť aj jednotlivé faktory, ktoré prispeli alebo naopak zabránili etablovaniu teroristických skupín a sledovať vzájomné interakcie medzi nimi.

Viacprípadová štúdia

V druhej časti monografie skúmame *prečo* dochádza k etablovaniu islamských teroristických skupín v konkrétnych zlyhávajúcich štátoch, a preto metódu prípadovej štúdie považujeme za najvhodnejšiu. Vychádzajúc z pozorovaní vyplývajúcich z vyššie opísaného experimentu sa prikláňame k názoru, že etablovanie teroristickej skupiny je výsledkom súčasného pôsobenia viacerých indikátorov, ktoré zohrávajú väčšiu alebo menšiu úlohu v danom špecifickom kontexte, pričom do hry môžu vstúpiť aj také faktory, ktoré so zlyhávaním štátu priamo nemusia súvisieť. Z tohto dôvodu považujeme za najužitočnejšiu metódu *rozboru procesu*, ktorá nám v kombinácii s *historickou analýzou* umožní sledovať a pochopiť na konkrétnych prípadových štúdiách kauzálno-konzekventné vzťahy

súvisiace so zlyhávaním štátu a vznikom alebo etablovaním teroristickej skupiny. Umožní nám pochopiť kedy a prečo došlo k rozmachu radikálneho islamského fundamentalizmu využívajúceho nástroje terorizmu na území konkrétnych zlyhávajúcich štátov, ako aj odhaliť špecifiká, ktoré k tomuto vývoju prispeli. Budeme tak môcť prísť k záverom, ktoré môžu pomôcť vysvetliť prečo niektoré zlyhávajúce štáty sú menej odolné voči pôsobeniu islamských teroristov ako iné.

Za týmto účelom sme sa rozhodli pre podrobnejšiu analýzu najskôr dvoch prípadových štúdií. Prvým krokom bolo zvoliť dva také prípady, ktoré vykazujú vysoké hodnoty nezávislej ako aj závislej premennej, a umožnia nám tak sledovať vzájomný vzťah medzi oboma premennými. Skutočnosť, že sa jedná o zlyhávajúce štáty, v ktorých zároveň vznikli teroristické skupiny, by na prvý pohľad mohla demonštrovať kauzálny vzťah, ale až metóda rozboru procesu ukáže, aké okolnosti a akým spôsobom prispeli k rozmachu teroristických skupín operujúcich na území daných štátov, či je to skutočnosť, že štáty zlyhávajú v plnení niektorých svojich funkcií alebo úlohu zohrali aj iné faktory, ktoré vstupujú do tohto mechanizmu, a pritom nemusia nevyhnutne súvisieť so zlyhávaním štátu.

Za takéto prípadové štúdie sme si zvolili Afganistan a Somálsko. Oba štáty sú dlhodobo zaraďované medzi zlyhávajúce a zároveň na území oboch štátov došlo k etablovaniu teroristických organizácií motivovaných islamským fundamentalizmom. Obidvoma prípadmi často argumentujú prívrženci predmetného kauzálneho vzťahu odvolávajúc sa predovšetkým na pôsobenie al-Káidy v Afganistane a skupiny al-Shabaab v Somálsku. Zároveň sú ale paradoxne oba prípady využívané aj odporcami kauzálneho vzťahu. V prípade Afganistanu kritici najčastejšie poukazujú na to, že v čase etablovania al-Káidy Afganistan už nebol de facto zlyhávajúci, pretože pri moci v tom čase bolo hnutie Taliban, a teda nie je možné hovoriť o faktickom bezvládí, absencii právneho poriadku a bezpečnostnom vákuu. Somálsko je označované za zlyhávajúce od 90. rokov, čo korešponduje s obdobím, kedy sa v krajine usilovala zriadiť svoje útočisko al-Káida. Napriek očakávaniam, ktoré vyplývajú z naratívu o kauzálnom vzťahu medzi zlyhávaním štátu a etablovaním teroristických skupín, sa ale al-Káide nepodarilo nájsť tu bezpečné zázemie pre svoje pôsobenie. Napriek tomu ale v krajine došlo neskôr ku vzniku teroristickej skupiny al-Shabaab, ktorá v súčasnosti proklamuje väzby aj na al-Káidu, čo poukazuje na to, že problematika kauzality je komplikovanejšia a vyžaduje si precíznu analýzu. Táto skutočnosť nás primäla zamyslieť sa nad tým, čo podmieňuje úspešné etablovanie

islamskej teroristickej skupiny v konkrétnych podmienkach zlyhávajúcich štátov.

Po odhalení jednotlivých premenných, ktoré uľahčujú etablovanie teroristických skupín (alebo mu naopak zabraňujú), je možné dedukovať, že na podobnej báze bude fungovať mechanizmus ich etablovania aj v ostatných zlyhávajúcich štátoch. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli overiť platnosť záverov na tretej prípadovej štúdii. Vo fáze overovania sme si zvolili taký zlyhávajúci štát zo zoznamu 15 najviac oslabených štátov, v ktorom prevláda moslimská populácia, no na základe nášho výskumu v ňom nevznikla teroristická skupina motivovaná islamským fundamentalizmom. Uvedené podmienky spĺňa Guinea. Pokiaľ budú závery z predošlých dvoch prípadových štúdií správne, fáza overenia by mala poukázať na to, že v danom štáte nie sú prítomné premenné, ktoré identifikujeme ako tzv. katalyzátory terorizmu, alebo naopak sú tu prítomné tzv. brzdy terorizmu, čím by bolo možné vysvetliť, prečo sa v ňom teroristická skupina na rozdiel od niektorých iných štátov neetablovala. Zároveň pripúšťame, že overovacia prípadová štúdia môže poukázať aj na niektoré nové premenné, ktoré dosiaľ neboli zohľadnené.

Na záver viacprípadovej štúdie pristúpime k syntéze vymedzených faktorov a definovaniu ich vzťahu voči zlyhávaniu štátu. To nám následne umožní identifikovať ich postavenie v kauzálnej rovnici a tým určiť vzťah medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamských teroristických skupín. Mechanizmus definovania kauzálneho vzťahu zobrazuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka č. 1: Mechanizmus definovania kauzality.

Vzťah faktorov k zlyhávaniu štátu	**Postavenie faktorov v kauzálnej rovnici**	**Kauzalita**
atribút zlyhávania štátu	súčasť nezávislej premennej	priama kauzalita
dôsledok zlyhávania štátu	sprostredkovateľská premenná	nepriama kauzalita
absencia vzťahu	falošná premenná	podmienečná kauzalita

Zdroj: vlastné spracovanie

Štruktúra, výskumné ciele a hypotézy

Monografia je koncipovaná do dvoch hlavných kapitol: teoretickej a praktickej. Na úvod teoretickej časti sa venujeme problematike štátu, ku ktorej je možné pristupovať z hľadiska rôznych vedných odborov

a teoretických prístupov, pričom vnímanie štátu a štátnosti sa odlišuje aj z hľadiska kultúrnych, civilizačných, ale aj historických podmienok. Z tohto dôvodu je nevyhnutné v prvom rade *vymedziť, ako budeme pri koncipovaní monografie pristupovať k pojmu štát* (prvý parciálny cieľ). Prostredníctvom synteticko-analytickej metódy priblížime najskôr pre nás tie najrelevantnejšie prístupy k tomuto pojmu a vymedzíme definíciu, ktorá bude pre predkladanú prácu kľúčová. Vychádzať budeme predovšetkým zo syntézy elementárneho a funkcionalistického prístupu, a teda zameriame sa na atribúty štátu a funkcie, ktoré štát plní. Definovanie štátu je nevyhnutným predpokladom pre splnenie druhého parciálneho cieľa, ktorým je *zadefinovať zlyhávajúci štát*, keďže definícia zlyhávajúceho štátu nevyhnutne reflektuje chápanie štátu ako takého. Náš prístup k zlyhávajúcim štátom bude preto vychádzať z atribútov a funkcií definovaných v prvej podkapitole. Ambíciou v tomto smere je sledovať ako zlyhávanie štátu ovplyvňuje efektívne napĺňanie jednotlivých atribútov či funkcií štátu (chápaných aj ako kritériá štátnosti) a na základe toho vyvodiť definíciu zlyhávajúcich štátov. Zároveň ale pripúšťame, že nie je možné striktne vymedziť, ktoré štáty sú zlyhávajúce a ktoré nie, a preto poskytujeme prehľad rôznych kategorizácií štátov podľa ich odolnosti/stability. Vymedzujeme zároveň jednotlivé atribúty zlyhávania a charakteristické črty zlyhávajúcich štátov, ktoré budeme na záver práce porovnávať s podmienkami vymedzenými ako katalyzátory terorizmu.

Pre pochopenie problematiky zlyhávajúcich štátov považujeme za nevyhnutné zaoberať sa aj príčinami a následkami zlyhávania, pričom jedným z potenciálnych následkov, resp. bezpečnostných implikácií, môže byť aj zvýšenie atraktívnosti daného štátu pre teroristické skupiny, resp. premena štátu na tzv. bezpečný raj pre teroristov. V tomto smere ale považujeme za nevyhnutné objasniť v prvom rade typológiu terorizmu, čo je predmetom tretej podkapitoly. Zároveň s tým súvisí aj tretí parciálny cieľ, a to *identifikovať typ terorizmu, ktorý je špecifický pre zlyhávajúce štáty*. Za účelom naplnenia daného cieľa realizujeme vyššie vysvetlený experiment, ktorý poukazuje na niektoré významné tendencie z hľadiska oslabovania štátu a pôsobenia konkrétnych teroristických skupín. Okrem iného umožňuje vymedziť typ teroristických skupín (z hľadiska motivácie), ktorých etablovanie odlišuje zlyhávajúce štáty od stabilných. Výskum bol realizovaný ako východiskový za účelom zúženia problematiky z hľadiska typu terorizmu na islamský a zároveň umožnil sformulovať **hlavný cieľ monografie**, a to: i*dentifikovať vzťah medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamských teroristických skupín*. Hlavný cieľ reaguje na prebiehajúcu debatu (a absentujúci konsenzus) ohľadom vzťahu medzi dvoma predmetnými

pojmami a zároveň reflektuje výsledky experimentu, ktorý poukázal na to, že práve terorizmu motivovaný islamským fundamentalizmom je špecifický pre aktuálne existujúce zlyhávajúce štáty.

Za účelom splnenia hlavného cieľa sme stanovili tri parciálne ciele, ktorých naplnenie je obsahom *druhej časti* monografie (spočívajúcej v prípadových štúdiách a zameranej výlučne na islamský terorizmus). V prvom rade je naším cieľom *identifikovať faktory (podmienky) vstupujúce do procesu etablovania islamských teroristických skupín na území zlyhávajúcich štátov* (prvý parciálny cieľ). Faktory, ktoré vstupujú do nami skúmaného procesu identifikujeme na základe dvoch prípadových štúdií, Afganistanu a Somálska. Uvedené prípadové štúdie majú zodpovedať na otázku *prečo dochádza k etablovaniu islamských teroristických skupín na území konkrétnych zlyhávajúcich štátov*. Identifikované faktory následne overíme na tretej prípadovej štúdii, Guiney, ktorá môže poukázať aj na niektoré ďalšie podmienky, ktoré v skúmanom procese zohrávajú rolu. Na záver porovnáme jednotlivé faktory s vlastnosťami zlyhávajúcich štátov, aby sme mohli *identifikovať postavenie týchto faktorov vo vzťahu k zlyhávaniu štátu* (druhý parciálny cieľ), to znamená, či sa jedná o atribút zlyhávania štátu (a teda môžeme ich chápať ako súčasť nezávislej premennej X) alebo sa jedná o novú premennú Z. V druhom prípade je našou úlohou definovať, či je táto premenná Z dôsledkom premennej X (čiže sprostredkovateľská premenná), alebo sa jedná o premennú, ktoré je nezávislá od X (falošná premenná). Na základe toho bude možné *definovať vzťah medzi nezávislou premennou X a závislou premennou Y* (tretí parciálny cieľ). V prípade, že vymedzené faktory sú atribútmi premennej X, jednalo by sa o priamu kauzalitu, ak by tieto faktory boli v pozícii sprostredkovateľskej premennej, kauzalita by bola nepriama a ak zistíme, že Z predstavuje falošnú premennú, v tomto prípade by sme hovorili o podmienečnej kauzalite.

Predložená monografia má ambíciu prispieť do neutíchajúcej debaty medzi tými, ktorí označujú zlyhávajúce štáty za bezpečné raje pre teroristov a tými, ktorí naopak spochybňujú alebo dokonca popierajú tento vzťah. Vychádzame pritom z dvoch predpokladov, ktoré vyplývajú z východiskového výskumu realizovaného v časti 1.3.3. V prvom rade predpokladáme, že *prostredie prevládajúce v zlyhávajúcich štátoch môže uľahčovať vznik a etablovanie teroristických skupín motivovaných islamským fundamentalizmom skôr ako prostredie prevládajúce v stabilných štátoch*. (**hypotéza č. 1**) Zároveň predpokladáme, že *pravdepodobnosť pôsobenia islamských teroristických skupín je vyššia v tých zlyhávajúcich štátoch, ktoré okrem indikátorov zlyhávania štátu vykazujú vysoké hodnoty aj niektorých ďalších premenných*.

(**hypotéza č. 2**) Domnievame sa tak, že zlyhávanie štátu síce môže zvyšovať riziko vzniku a etablovania islamsky motivovanej teroristickej skupiny, ale tento vzťah nie je bezpodmienečný, a teda nie každý prevažne moslimský zlyhávajúci štát automaticky predstavuje bezpečný raj pre islamské teroristické skupiny.

Prínos nášho výskumu spočíva v tom, že poukazuje na riziko zovšeobecňovania, ako aj zjednodušovania, najmä pokiaľ ide o vzťah medzi tak komplexnými (a nedostatočne zadefinovanými) javmi ako sú zlyhávajúce štáty a terorizmus. Výsledky výskumu môžu byť prínosné pri určovaní kedy, voči ktorým štátom, prípadne aj akým spôsobom zakročiť v rámci preventívnych opatrení v kontexte súčasného globálneho boja proti terorizmu. Zároveň pripúšťame, že ďalšie prípadové štúdie by mohli poukázať aj na niektoré nové vstupné premenné, čo by ale nijak neodporovalo samotnému účelu tejto monografie. Cieľom nie je poskytnúť konečný, ale skôr východiskový výpočet faktorov, ktoré môžu slúžiť pre potreby ďalších štúdií. Identifikovanie nových faktorov by potvrdilo, že vzťah medzi zlyhávajúcimi štátmi a etablovaním islamských teroristických skupín je mimoriadne komplexný, a namiesto nekritického deklarovania kauzality je potrebné zohľadňovať konkrétne podmienky, ktoré k tomuto etablovaniu prispievajú.

Súčasný stav výskumu

Vzhľadom na multi-tematický charakter výskumu sme čerpali z literatúry venujúcej sa viacerým tematickým okruhom. Kým problematikou štátu sa zaoberali už antickí filozofi, koncept zlyhávajúceho štátu sa dostáva do popredia až v 90. rokoch 20. storočia napriek tomu, že fenomén ako taký existoval aj predtým. Príčinou zvýšeného záujmu o zlyhávajúce štáty je práve sekuritizácia pojmu a jeho stotožňovanie s bezpečným zázemím pre teroristov, a tak spolu s analýzami zlyhávajúcich štátov sa objavujú štúdie skúmajúce ich bezpečnostné aspekty s dôrazom na terorizmus. Nižšie uvádzame a približujeme tie najvýznamnejšie a z hľadiska predmetu práce najrelevantnejšie tituly.

Teóriou štátu sa zaoberá množstvo zahraničných ale aj slovenských autorov z oblasti politológie (P. Kulašík, L. Křížkovský, K. Adamová), politickej geografie (R. Ištok) aj práva (S. Mráz, J. Klučka). Primárne sme nadviazali na výskum Jaroslava Ušiaka, ktorý sa zaoberá premenami a postavením štátu v rámci medzinárodných bezpečnostných vzťahov. Vychádzali sme z jeho monografie *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia* (2010) ako aj z viacerých vedeckých článkov, v ktorých sa zaoberá otázkou suverenity štátu. Suverenitou ako jedným z atribútov štátu sa zaoberajú aj R.

Jackson v práci *Classical and Modern Thought on International Relations* (2005) a S. D. Krasner v článku *Think again: Sovereignty* (2009). Z hľadiska medzinárodno-právneho prístupu k problematike štátu je prínosný najmä odborný článok J. Crawforda *The criteria for statehood in international law* (1976) ako aj samotný *Dohovor z Montevidea* (1993) upravujúci kritériá štátnosti.

Problematikou zlyhávajúcich štátov v kontexte medzinárodnej bezpečnosti sa zaoberá pomerne veľké množstvo autorov, pričom prevažná časť literatúry je anglosaského pôvodu. Záujem o uvedenú problematiku je možné zaznamenať najmä v Spojených štátoch amerických, a to predovšetkým v súvislosti s teroristickými útokmi al-Káidy v roku 2001. Čo sa týka teoretického rámca výskumu zlyhávajúcich štátov, za najprínosnejšie považujeme práce R. Rotberga *State failure and state weakness in a time of terror* (2003) a *When States Fail: Causes and Consequences* (2004). Nemenej významnou prácou zaoberajúcou sa konceptom zlyhávajúcich štátov je monografia *State Failure* (2013) od A. Taylora. Uvedené knižné tituly podávajú ucelený obraz o zlyhávajúcich štátoch, snažia sa o ich definičné vymedzenie a priblíženie ich charakteristických čŕt a zaoberajú sa vybranými bezpečnostnými implikáciami. Zlyhávajúcim štátom sa venuje aj S. Patrick, ktorý spolu so S. E. Rice vypracovali podľa vlastných kritérií index štátnej slabosti a závery zverejnili v práci *Index of State Weakness in the Developing World* (2008). Z českého prostredia je potrebné vyzdvihnúť najmä publikáciu Š. Waisovej *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti* (2007). Predmetnú problematiku skúmajú aj viaceré zahraničné inštitúcie a think-tanky, ktorých prínos spočíva najmä v operacionalizácii konceptu, keďže poskytujú nielen definičné vymedzenie zlyhávajúcich štátov, ale zostavujú aj vlastné rebríčky štátov podľa ich sily a stability. Pravdepodobne najkomplexnejšiu analýzu poskytuje americký think-tank The Fund for Peace, ktorý od roku 2005 každoročne aktualizuje zoznam 177 štátov (v roku 2012 po pribudnutí Južného Sudánu sa ich počet zvýšil na 178) zoradených podľa odolnosti na základe stanovených kritérií.

Problematike terorizmu sa venuje veľké množstvo zahraničnej ako aj domácej literatúry. Nárast záujmu odbornej verejnosti o uvedenú tému súvisí pochopiteľne s rokom 2001, kedy sa globálny dopad terorizmu ukázal v bezprecedentnej miere. Zo zahraničnej literatúry patrí medzi nosné publikácie nášho výskumu *The Routledge Handbook of Terrorism Research* (2011), v ktorej A. P. Schmid okrem iného poskytuje aj rozsiahly prehľad 250 definícií terorizmu. Popredným medzinárodne uznávaným odborníkom na terorizmus je aj B. Hoffman, autor publikácie *Inside Terrorism* (2006).

Medzi kľúčové zdroje výskumu patrí aj každoročne vydávaná publikácia *Country Reports on Terrorism*, ktorú vypracúva americký Úrad pre boj proti terorizmu a násilnému extrémizmu a obsahuje podrobné informácie o pôsobení teroristických skupín v jednotlivých štátoch, ako aj o jednotlivých teroristických organizáciách. V porovnaní s problematikou zlyhávajúcich štátov je slovenská literatúra podstatne bohatšia na zdroje týkajúce sa terorizmu. V tomto kontexte je potrebné vyzdvihnúť knižné publikácie *Terorizmus ako globálna hrozba* (2014) od J. Klavca, *Terorizmus. Najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti* (2003) od F. Škvrndu a *Terorizmus* (2006) od Ľ. Cigánika a E. Jaššovej.

Pri skúmaní súvislostí medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom vychádzame takmer výlučne zo zahraničnej literatúry, keďže v tomto smere na Slovensku literatúra výrazne absentuje. Medzi zástancov kauzálneho vzťahu patrí T. Howard, ktorý vo svojej štúdii *Failed States and the Spread of Terrorism in Sub-Saharan Africa* (2010) tvrdí, že zlyhávanie afrických štátov zvyšuje pravdepodobnosť, že občania podporia politické násilie vo forme terorizmu. Podobne aj J. A. Piazza v odbornom článku *Incubators of Terror: Do Failed or Failing States Promote Transnational Terrorism?* (2008) poukazuje na lineárny vzťah medzi zlyhávaním štátu a medzinárodným terorizmom. Zlyhávajúce štáty označuje za živnú pôdu pre terorizmus aj F. Cecon v článku *International Security and „Failed States“: A Cause for Concern?* (2014). Nejednoznačný postoj k uvedenej kauzalite zaujal E. Newman, keď v článku *Weak States, State Failure, and Terrorism* (2007) poukázal na to, že neexistujú dostatočné dôkazy o platnosti tejto kauzality. Podobne pristúpil k tvrdeniu o kauzálnom vzťahu medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom A. Hehir v šúdii *The Myth of the Failed State and the War on Terror* (2007). Zatiaľ pravdepodobne jeden z najväčších prínosov do uvedenej debaty priniesol S. Patrick, ktorý tvrdí, že teroristi namiesto tých najviac zlyhávajúcich vyhľadávajú oslabené, ale relatívne fungujúce štáty. Tento názor prezentoval a rozvinul vo viacerých článkoch ako aj v publikácii *Weak Links. Fragile States, Global Threats and International Security* (2011).

Pri analýze prípadových štúdií a teroristických skupín pôsobiacich v príslušných štátoch vychádzame opäť prevažne zo zahraničnej literatúry. Vzhľadom na cieľ práce bude pre nás mimoriadne prínosnou publikácia od L. P. Goodsona *Afghanistan´s Endless War. State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban* (2001), ktorá sa zameriava na vývoj Afganistanu v kontexte jeho zlyhávania a následného nástupu Talibanu. Významným zdrojom informácií sú aj štúdie vydávané inštitútom Congressional Research Service, spomedzi ktorých uvedieme prácu K. Katzmana *Afghanistan: Post-Taliban*

Governance, Security, and U.S. Policy (2015). Teroristickými aktivitami na území Afganistanu sa zaoberajú početné tituly zameriavajúce sa predovšetkým na teroristickú organizáciu al-Káida, vrátane napríklad publikácie *Al-Qaeda: From global network to local franchise* (2011) od C. Hellmich. Vzhľadom na predmet monografie je prínosnou aj štúdia *Al-Qaeda (Mis)adventures in the Horn of Africa* realizovaná Vojenskou akadémiou v USA. W. Downing v nej skúma snahy al-Káidy o vybudovanie bezpečného raja v Somálsku, pričom vychádza z interných dokumentov al-Káidy, ktoré sa dostali do rúk Američanov počas operácie v Afganistane a boli sprístupnené za účelom vypracovania uvedenej štúdie.

Čo sa týka Somálska, politickým vývojom v krajine sa okrem iných zaoberá aj publikácia *Somalia in Transition Since 2006* (2014) od S. Shaya. Uvedený autor sa v titule *Somalia Between Jihad and Restoration* (2008) venuje aj nástupu islamských hnutí a globálneho džihádu v somálskej spoločnosti v kontexte mocenského a bezpečnostného vákua. Podobne aj S. J. Hansen v knihe *Al-Shabaab in Somalia: The History and Ideology of a Militant Islamist Group 2005-2012* (2013) venuje zvýšenú pozornosť Africkému rohu práve v súvislosti s narastajúcim radikálnym islamizmom a pôsobením teroristov zo skupiny al-Shabaab. Na tému islamskej radikalizácie a teroristických hnutí v Somálsku boli publikované aj viaceré odborné články a knihy od H. Solomona vrátane *Somalia´s Al Shabaab: Clans vs Islamist Nationalism* (2014).

Pramene venujúce sa Guiney pochádzajú z veľkej časti z frankofónneho prostredia. Medzi kľúčové knižné publikácie patria *La Guinée* (2009) od M. D. Malu Malu, *La Guinée: un demi-siècle de politique* (2011) od B. Y. Diallo ako aj *La Guinée: de Ahmed Sékou Touré à Alpha Condé ou le chemin de croix de la démocratie* (2013) od A. G. Iffono. Keďže množstvo literatúry venujúcej sa problematike Guiney je v slovenskom jazyku značne obmedzené, využívali sme najmä cudzojazyčné pramene. Viaceré názvy, či už etnických skupín alebo hnutí nemajú v slovenskom jazyku zaužívaný ekvivalent, a preto ich uvádzame vo francúzskom alebo anglickom jazyku, čiže v pôvodnom znení, resp. v znení, ku ktorému sme sa v rámci výskumu dopracovali.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ VÝSKUMU

Predmetom výskumu v predloženej vedeckej monografii je kauzálny vzťah medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom, ktoré zároveň predstavujú nosné pojmy výskumu. V ani jednom prípade ale neexistuje jednoznačná definícia pojmov, a preto je ich teoretické vymedzenie nevyhnutné pre následné skúmanie kauzality. Štruktúra prvej (teoretickej) časti monografie zodpovedá jednotlivým rovinám výskumu, resp. premenným vstupujúcich do skúmaného vzťahu, pričom definovanie zlyhávajúcich štátov sa nezaobíde bez definovania štátu a štátnosti. Po zadefinovaní jednotlivých pojmov predstavujeme dva rôzne naratívy, ktoré sa v tomto kontexte presadili v politickej a akademickej sfére a uvádzame argumenty zástancov ako aj odporcov kauzálneho vzťahu. Následne vzťah medzi zlyhávaním štátu a terorizmom ilustrujeme prostredníctvom experimentu, ktorý považujeme za východiskový pre ďalšiu, praktickú časť práce, pretože poukazuje na niektoré čiastkové závery a umožňuje tak zúžiť problematiku ako aj sformulovať hypotézy pre ďalší výskum.

1.1 Štát ako základná jednotka výskumu

Štát je predmetom záujmu viacerých disciplín a vedných odborov, vrátane politológie, medzinárodného práva, medzinárodných vzťahov, geografie, resp. politickej geografie ale aj sociológie. Zo štátu sa tak stáva multidimenzionálny fenomén, ktorý je možné skúmať z rozličných perspektív, pričom jednotlivé odbory kladú dôraz na rôzne jeho aspekty. Neexistencia jedného univerzálne uplatniteľného prístupu k výskumu štátu vyplýva aj zo skutočnosti, že samotný štát podlieha neustálemu vývoju a v rôznych historických obdobiach sa líšili názory na to, kedy je možné považovať určitú entitu za štát a v čom spočíva štátnosť. Navyše vývoj štátu prebiehal odlišne v rôznych geografických (v tomto kontexte je možné hovoriť aj o civilizačných) celkoch, pričom v modernom ponímaní je možné hovoriť o vestfálskom systéme suverénnych štátov. Jeho zárodok bol síce položený v európskom prostredí v 16. a 17. storočí, ale v priebehu 20. storočia dochádza k expanzii vestfálskeho modelu štátu aj do nezápadnej civilizácie.

V literatúre zaoberajúcej sa postavením a úlohou štátu je možné vymedziť dva základné prúdy definujúce štát, realistický a liberálny. Kým realizmus vníma štát ako jediného aktéra medzinárodných vzťahov, ktorý sa snaží prežiť v anarchickom systéme posilnením svojej vlastnej moci,

liberalizmus chápe štát ako nástroj na zaistenie práv a slobôd občanov prostredníctvom spolupráce na medzinárodnej úrovni. Liberálne teórie štátu na rozdiel od realistických kladú dôraz aj na vnútorné usporiadanie spoločnosti a princípy fungovania štátu na báze liberálnej demokracie a otvorenej ekonomiky. Liberálna percepcia vychádza zo západocentrizmu a je ovplyvnená vývojom štátu v európskom a severoamerickom prostredí, ktorý je ale výrazne odlišný od vývoja v iných regiónoch, a preto je diskutabilné, do akej miery je možné ju považovať za univerzálne uplatniteľnú pri hodnotení efektívnej štátnosti.

Nasledujúce časti práce sa pokúsia o objasnenie historického kontextu vývoja štátu a štátnosti a o syntézu jednotlivých prístupov chápania štátu s ambíciou poskytnúť jeho čo najuniverzálnejšiu definíciu a zároveň najrelevantnejšiu z hľadiska predmetu a cieľa práce. Pri definovaní štátu budeme vychádzať najmä z jeho atribútov (elementárny prístup) a funkcií (funkcionalistický prístup).

1.1.1 Historický vývoj štátu

Pojem štát prvýkrát použil Nicollo Machiavelli v 16. storočí v diele Vladár, keď ním označil politický stav spoločnosti, v ktorej dochádza k organizovaniu politickej moci na báze rozlíšenia medzi tými, ktorí majú moc a vládnu a tými, ktorí sú naopak ovládaní. (Machiavelli, 1999) Hoci pojem štát v modernom vnímaní sa používa až v novoveku, už z Machiavelliho definície vyplýva, že sa jedná o určitý *stav spoločnosti*, a teda je možné konštatovať, že rôzne obdoby „štátu“ v zmysle určitej formy organizovania ľudí sa vytvárali od obdobia prvých usadlíkov, ktorí sa za účelom ochrany pred vonkajšími hrozbami zoskupovali do menších skupín na základe príbuzenských väzieb, čím vznikali prvé primitívne štruktúry v podobe tlup či kmeňov. Podobne k problematike pristupuje aj Aristoteles, keď vo svojom diele Politika tvrdí, že štát vzniká v dôsledku prirodzeného sklonu človeka k spolužitiu. (Aristoteles, 1998) S postupným rozvojom poľnohospodárstva a usadlého života sa zväčšovali aj sídla a narastali požiadavky na organizáciu ich vnútorného fungovania prostredníctvom zavedenia poriadku a ustanovenia autority, ktorá by na poriadok dohliadala. Rozdiel medzi predštátnou štruktúrou a štátom zosumarizoval Jaren Diamond, podľa ktorého mali prvé organizované spoločnosti charakter predštátnych štruktúr pretože vznikali na báze rodových klanov, kým štáty sú organizované na politických a teritoriálnych líniách bez ohľadu na príbuzenstvo. (Diamond, 2000)

S narastajúcou populáciou útvary postupne expandovali a vznikali *ríše* ako historicky prvé typy štátnych útvarov. Ich vznik datujeme okolo roku 3000 pnl., kedy vznikla Egyptská a neskôr Asýrska ríša. Ríše patria medzi najväčšie známe štátne útvary v histórii a z hľadiska teritoriálnej organizácie spočívali vo viacerých celkoch v rôznej miere závislých od centra. Rozľahlosť teritória ale vo väčšine prípadov napokon viedla k oslabeniu samotnej ríše a v konečnom dôsledku aj k jej pádu vzhľadom na neschopnosť administratívne spravovať odľahlé časti a udržať v nich lojalitu voči centru.

Druhým typom štátneho útvaru, ktorý je príznačný najmä pre obdobie staroveku je mestský štát, *polis*, ktorý predstavoval základnú politickú jednotku v antickom Grécku. Polis označoval suverénnu teritoriálnu organizáciu so svojim vlastným zriadením a zákonodarstvom, (Kulašík, 2007, s. 98) pričom sa jedná o historicky najmenší štátny útvar. Pôvodný kmeňový princíp organizovania spoločnosti bol nahradený teritoriálnym, čo znamená, že namiesto tradičných kmeňových zväzkov fungovali mestské štáty na báze lojality ku konkrétnemu územiu. Z hľadiska výkonu moci bol v gréckych mestských štátoch zavedený princíp kolektívnej vlády, čím vznikol zárodok demokracie. Prevažná časť mestských štátov bola napokon pohltená expandujúcimi ríšami, prípadne sa stali ich centrom, ako napríklad v prípade Ríma a rozpínajúcej sa Rímskej ríše. Pre staroveký Rím je charakteristické aj pomenovanie *civitas*, ktoré označovalo obec plnoprávnych obyvateľov alebo *res publica*, chápaná ako štát v zmysle jednoty všetkých obyvateľov. (Kulašík, 2007) Cicero definoval res publicu ako *„spoločenstvo, ktoré vzniká kvôli zachovaniu práva a všeobecnému prospechu“*. (Bröstl, Dobrovičová, Kanárik, 2007)

Špecifický vzťah medzi územím, mocou a obyvateľstvom sa vyvinul v stredovekých dynastických štátoch v Európe v období feudalizmu, kedy bol vládca vlastníkom všetkej pôdy, ktorú prerozdeľoval šľachticom výmenou za ich lojalitu a služby. Systém usporiadania vzťahov a fungovania spoločnosti bol založený na lénnych väzbách, pričom pôda poskytovala panovníkovi legitimitu vládnuť nad ľudom, ktorému pôdu prepožičiaval. Popri šľachte sa v stredovekej Európe formuje aj stav duchovenstva. Najvýznamnejšou autoritou z hľadiska duchovnej moci bol pápež, ktorý rozdeľoval územie a menoval vládcov do svojich úradov, čím získavali legitimitu vládnuť priamo od Boha.

V období novoveku predstavuje významný medzník vo vnímaní štátu v európskych podmienkach Vestfálsky mier, ktorý v roku 1648 ukončil tridsaťročnú vojnu a viedol k novému usporiadaniu Európy na princípe suverénnych štátov, ktoré boli uznané ako rovnoprávne a nezávislé jednotky

s výlučnou právomocou na ich vlastnom teritóriu a nad príslušným obyvateľstvom. (Newman, 2009) V tomto období vzniká aj zárodok myšlienky národného štátu ako kultúrne relatívne homogénneho celku, ktorá bola posilnená po francúzskej revolúcii na prelome 18. a 19. storočia, kedy sa do popredia dostávajú heslá volajúce po slobode a rovnosti odmietajúce absolutizmus. Myšlienka národného štátu bola kodifikovaná po prvej svetovej vojne v štrnástich bodoch W. Wilsona, ktorými sa právo na sebaurčenie národov stalo štátotvorných princípom a základom povojnového usporiadania sveta a kreovania politickej mapy v priebehu celého 20. storočia. Národný štát predstavuje v novoveku najrozšírenejší koncept štátnosti a v európskom kontexte je považovaný za najefektívnejší spôsob organizácie priestoru v modernom svete.

V súčasnosti sa v európskom prostredí často operuje aj s pojmom právny štát, ktorý spočíva na viazanosti štátu právom. Cieľom právneho štátu je zamedziť štátnemu násiliu a zaistiť jednotlivcom ich individuálnu slobodu a základné práva. Princíp vlády zákona bol kodifikovaný už v 17. storočí v Anglicku v Listine práv, ktorá povýšila zákon nad kráľa a neskôr v 19. storočí vo Francúzsku a v Nemecku. Spočíval v systéme zastupiteľských inštitúcií, ktoré umožňovali občanom podieľať sa na politickom živote a v postupnom rozširovaní volebného práva. Väčšina autorov sa zhodne v tom, že moderný právny štát funguje na princípe *„obmedzenej vlády, ústavnosti a zákonnosti, deľby a kontroly moci, garancie základných práv a slobôd, právnej istoty a nezávislosti súdnictva“.* (Krošlák a Šmihula, 2013, s. 93, Zoubek, 2016) Vplyvom nastupujúcej priemyselnej revolúcie a neskôr v priebehu 20. storočia pod vplyvom liberalizmu získal právny štát v Európe a v Severnej Amerike sociálne kontúry, čím vzniká koncept sociálneho (právneho) štátu fungujúceho predovšetkým na báze liberálnej demokracie. Tento koncept sa postupne v rôznej miere rozšíril aj do ostatných častí sveta, v dôsledku čoho sú v súčasnosti všetky štáty bez ohľadu na ich civilizačnú príslušnosť, geografické umiestnenie, či stupeň rozvoja povinné poskytnúť občanom aspoň k životu nevyhnutné minimum statkov a služieb vrátane zdravotníctva, vzdelávania a infraštruktúry.

Spoločenstvá v rámci mimoeurópskych civilizácií prešli svojou vlastnou cestou hľadania poriadku a ochrany obyvateľstva na vymedzenom území, pričom z hľadiska formy štátnych útvarov tu nájdeme taktiež systém mestských štátov (Mezopotámia), dynastických ríš či absolutistických monarchií a cisárstiev (Mongolská ríša, cisárska Čína). Hoci spôsoby spravovania územia sa navzájom v rôznych etapách a v rôznych geografických a civilizačných podmienkach výrazne odlišovali, legitimita daných štátnych

útvarov spočívala v efektívnom riadení spoločnosti a v schopnosti garantovať obyvateľom ochranu pred vonkajším nepriateľom, ako aj vnútorným chaosom a násilím. (Krošlák, Šmihula, 2013) Okrem legitimity je možné vymedziť aj ďalšie znaky, ktoré sú spoločné pre všetky postupne sa vyvíjajúce štátne útvary v rôznych častiach sveta, a to: lojalita, právo a poriadok, bezpečnosť.

Špecifikom vývoja mimoeurópskeho sveta je obdobie kolonizácie, kedy boli prevažne africké a niektoré ázijské územia závislé na európskej kolonizujúcej mocnosti, v dôsledku čoho pôvodní obyvatelia stratili možnosť určovať poriadok v rámci svojho vlastného územia a podliehali rozhodnutiam cudzej moci. Európske imperiálne mocnosti sa v období zámorskej expanzie snažili exportovať princípy západného modelu vnímania štátu, prostredníctvom ktorého spravovali aj svoje kolónie bez ohľadu na ich tradičné štruktúry a odlišný spôsob riadenia spoločnosti. Vestfálsky model štátu prostredníctvom kolonizácie expandoval do celého sveta a stal sa do veľkej miery univerzálnym princípom posudzovania štátnosti, k čomu prispela po druhej svetovej vojne aj jeho kodifikácia v Charte OSN, ktorá potvrdila princíp suverénnej rovnosti štátov a zásady neintervencie do vnútorných záležitostí.

K osamostatneniu kolónií dochádza až v druhej polovici 20. storočia, kedy narástol celkový počet štátov v zmysle nezávislých suverénnych jednotiek disponujúcich vlastným teritóriom, obyvateľstvom a štátnou mocou. K výraznejšej zmene na politickej mape došlo následne v 90. rokoch po skončení studenej vojny, kedy v post-socialistickom priestore vznikajú nové národné štáty. Vychádzajúc z členstva v Organizácii spojených národov, ktoré je podmienené štátnosťou[1], môžeme konštatovať, že v súčasnosti (od roku 2011 po prijatí Južného Sudánu) evidujeme na politickej mape sveta 193 de jure uznaných štátov. Napriek členstvu v OSN a medzinárodne uznanej suverenity ale mnohé štáty fakticky nespĺňajú kritériá štátnosti, nemajú dostatočné prostriedky, prípadne vôľu na to, aby efektívne spravovali svoje územie, ochránili obyvateľov pred hrozbami a poskytli im k životu nevyhnutné statky a služby – jedná sa o tzv. zlyhávajúce štáty. K tomu, aby

[1] Kapitola II, článok 3 Charty OSN uvádza že *„za členov Organizácie Spojených národov sa môžu prijať všetky mierumilovné štáty, ktoré prijmú záväzky obsiahnuté v tejto Charte a podľa úsudku Organizácie sú spôsobilé a ochotné tieto záväzky plniť.“* Hoci členstvo v OSN nie je kritériom štátnosti, na čo poukazuje aj skutočnosť, že viaceré štáty disponovali štátnosťou už dlho pred ich vstupom do OSN (napr. Švajčiarsko, ktoré sa stalo členským štátom OSN až v roku 2002), môže byť považované za nespochybniteľný prejav štátnosti, keďže iba štáty sa môžu stať plnohodnotnými členmi.

sme mohli zodpovedať na otázku, čo chápeme pod pojmom zlyhávajúci štát, je potrebné zadefinovať najskôr pojem štát a objasniť kedy môžeme hovoriť o určitej entite ako o štáte.

1.1.2 Prístupy k definovaniu štátu

Štát je kľúčovým aktérom svetového politického systému, subjektom medzinárodnej politiky a objektom výskumu sociológov, geografov, politológov, či právnikov. Štátoveda ako veda o štáte sa snaží o syntézu ich poznatkov, napriek tomu ale neexistuje jednoznačná definícia štátu a v každej definícii je možné zaznamenať vplyv jednotlivých vyššie uvedených disciplín.

Sociologické definície vnímajú štát v prvom rade ako určitú politickú spoločnosť alebo spoločenskú inštitúciu. Môžeme sem zaradiť definíciu Huga Grotia, zástancu zmluvnej teórie vzniku štátu, podľa ktorého štát predstavuje dokonalý zväzok slobodných ľudí, ktorého účelom je ochrana ich práv a všeobecný prospech. (Zoubek, 2016, s. 234, Křížkovský, Adamová, 2000, s. 158)

Jednou z najčastejšie citovaných je definícia Maxa Webera, ktorý zdôrazňuje sociologický, územný a mocenský aspekt štátu, keď ho definuje ako ľudskú pospolitosť nárokujúcu si na určitom území monopol na legitímne použitie násilia. (Weber, 1946) Donucovaní monopol vyzdvihuje vo svojej definícii aj Michael Mann, ktorý dodáva, že definícia štátu sa musí opierať aj o politické inštitúcie, centralizovanú moc a hranice. (Jones a kol., 2004) Uvedené definície tak nadobúdajú viditeľné politicko-geografické črty tým, že zdôrazňujú priestorovú, demografickú a politickú dimenziu štátu.

Politicko-geografický prístup vníma štát ako určitú územno-politickú jednotku, v rámci ktorej dochádza k mocenskému a organizačnému usporiadaniu ľudskej spoločnosti. (Krošlák, Šmihula, 2013, s. 23) Za priekopníka politicko-geografického prístupu vo výskume štátu môžeme považovať Georga Jellinka, zakladateľa učenia o štáte, ktorý ho definuje ako *„zväzovú jednotu usadených ľudí opatrenú pôvodnou štátnou mocou“* (Jellinek, 1906, s. 163-167) Podobne vníma štát aj Svatoň, podľa ktorého predstavuje *„inštitucionalizovanú formu spoločenského života na určitom území, ktorá prostredníctvom všeobecne záväzných pravidiel správania, za ktorými stojí jeho mocenská autorita, pôsobí na spoločenské vzťahy.“* (Ištok, 2003, s. 171). Pravdepodobne jednu z najkomplexnejších definícií štátu poskytuje Pasquale Fiore, ktorý ho definuje na základe jeho atribútov ako združenie značného počtu osôb žijúcich na ohraničenom teritóriu, ktoré sa organizujú v politické spoločenstvo podliehajúce nadradenej autorite suveréna, ktorý má moc,

schopnosť a prostriedky udržať politickú organizáciu spoločnosti za pomoci práva, regulovať a ochraňovať práva členov tejto organizácie, nadväzovať vzťahy s inými štátmi a niesť zodpovednosť za svoje činy. (Grant, 1998, s. 409)

Politológ Peter Kulašík rozlišuje medzi širším vnímaním štátu ako politicky organizovaného spoločenstva, čím sa približuje k sociologickým prístupom definovania štátu a užším politologickým chápaním, ktoré vymedzuje štát ako *„systém inštitúcií a orgánov vykonávajúcich zvrchovanú moc na vymedzenom teritóriu“*. (Kulašík, 2007, s. 100)

Za všeobecne najviac akceptovanú sa považuje definícia štátu uvedená v Montevidejskom dohovore o právach a povinnostiach štátov, ktorý bol podpísaný v roku 1933 na siedmej medzinárodnej konferencii amerických štátov a predstavuje prvý medzinárodný pokus o právne kodifikovanie štátu a štátnosti. Hoci sa jedná o medzinárodný dohovor prijatý na regionálnej úrovni, znamenal významný prínos do medzinárodného práva verejného ako aj do štátovedy. Prvý článok dohovoru definuje štát ako subjekt medzinárodného práva disponujúci štyrmi atribútmi, a to trvalým obyvateľstvom, jasne vymedzeným územím, efektívnou vládou a schopnosťou vstupovať do medzinárodných vzťahov s inými štátmi. (Montevideo convention..., 1933) Štát je potom vnímaný ako organické spojenie uvedených geografických, demografických, politických a právnych aspektov. Od prijatia dohovoru došlo ale k výrazným zmenám vo svetovom politickom systéme, ktoré spôsobili, že určenie štátnosti na základe kritérií vymedzených v roku 1933 sa stáva čoraz obtiažnejším [2]. Viacerí autori (Crawford, 1976, Grant, 1998) sa preto pokúsili o revidovanie štátnosti a k uvedeným štyrom kritériám pridali nové, často súvisiace napríklad s problematikou uznania štátu ale aj s jeho vnútorným fungovaním. Žiaden z týchto pokusov ale nebol úspešný v zmysle jeho všeobecného prijatia a implementovania do praxe či práva. Napriek tomu, že kritériá uvedené v dohovore sú často predmetom kritiky vzhľadom na ich nejednoznačnosť, súčasné medzinárodné právo pristupuje k definovaniu štátu práve z hľadiska atribútov vymedzených v Montevideu a štát chápe v zmysle *územno-politickej jednotky disponujúcej teritóriom, obyvateľstvom a suverénnou vládou*. Takého chápanie štátu bude považované za východiskové pre predkladanú prácu a zároveň predstavuje akúsi syntézu vyššie uvedených prístupov. Už vyššie

[2] Ide predovšetkým o narastajúci počet neuznaných štátov napriek ich existencie de facto alebo naopak o de jure uznávanie štátov, ktoré ale vplyvom rozličných interných alebo externých faktorov nie sú schopné efektívne napĺňať podstatu montevidejských kritérií.

vymedzené definície zdôrazňujú význam jednotlivých znakov štátu a poukazujú na to, že napriek určitým odlišnostiam, autori často využívajú elementárny prístup skúmania štátu, pričom sa opierajú o jeho konštitučné prvky, resp. atribúty.

1.1.3 Atribúty štátu

Atribúty štátu predstavujú skutočnosti, ktorými disponujú všetky existujúce štáty, resp. jedná sa o kritériá, ktoré musia byť naplnené k tomu, aby určitá územno-politická jednotka mohla existovať de facto ako štát. Významným prínosom v tejto oblasti bolo predovšetkým dielo Georga Jellinka Všeobecná štátoveda z roku 1906, kde vymedzil tri atribúty štátu, a to: územie, obyvateľstvo a štátnu moc. Z hľadiska medzinárodnej kodifikácie predstavuje medzník Dohovor z Montevidea, ktorý namiesto Jellinkom vymedzenej štátnej moci rozlišuje medzi efektívnou vládou a schopnosť vstupovať do medzinárodných vzťahov s inými štátmi. Súčasná štátoveda a medzinárodné právo vymedzujú tri hlavné atribúty štátu, ktorými sú územie, obyvateľstvo a suverénna štátna moc. Uvedené atribúty sú kľúčové aj z hľadiska predkladanej práce, pričom vychádzať budeme aj z Crawfordovej tézy, podľa ktorej je k naplneniu kritérií nevyhnutné splnenie tzv. *„princípu efektivity“*. (Crawford, 1976, s. 111)

Prvým nevyhnutným predpokladom existencie štátu je *štátne územie*, ktoré predstavuje jeho materiálny základ a mocensko-politický predpoklad. Z hľadiska medzinárodného práva je chápané ako hranicami vymedzená časť planéty, ktorá podlieha suverénnej moci konkrétneho štátu. Predstavuje trojrozmerný útvar, ktorý zahŕňa nielen zemský povrch vrátane vnútorných a pobrežných vôd, ale aj priestor pod ním siahajúci do stredu zeme, ako aj vzdušný priestor nad ním ohraničený spodnou hranicou efektívnej kontroly. (Mráz, Poredoš, Vršanský, 2003) Štát disponuje výlučnou právomocou vykonávať akty verejnej moci v rámci svojich hraníc ako aj nad všetkými fyzickými a právnickými osobami nachádzajúcimi sa na príslušnom území. Vzťah medzi štátnou mocou a územím je výlučný, čo znamená, že s výnimkou mimoriadnych okolností iba jeden štát môže na konkrétnom území vykonávať štátnu činnosť.

Podmienkou splnenia uvedeného kritéria štátnosti, a tým aj naplnenia princípu efektivity, nie je rozloha štátneho územia, ale jeho efektívna kontrola a správa v jadre ako aj na periférii, (Crawford, 1976) S princípom efektivity v tomto prípade úzko súvisí tzv. teritorialita spočívajúca v kontrole a obrane územia, ktoré spadá pod správu príslušnej

štátnej moci a v podriadení všetkých osôb nachádzajúcich sa na danom území štátnej moci. (Zoubek, 2016) Taylor (2013, s. 97) definuje teritorialitu ako schopnosť jednotlivca alebo skupiny ovplyvňovať a kontrolovať ľudí, fenomény a vzťahy prostredníctvom zmocnenia sa konkrétnej geografickej oblasti. Štát tak vykonáva zvrchovanú moc nielen nad územím, ale aj nad obyvateľstvom, ktoré sa tu nachádza.

Obyvateľstvo, ako druhý atribút štátu, predstavuje súbor všetkých ľudí, ktorí trvalo obývajú územie daného štátu a podliehajú jeho jurisdikcii bez ohľadu na ich občianstvo. Tak ako v prípade štátneho územia, ani tu neexistuje presné vymedzenie minimálneho počtu obyvateľov, ktorí musia územie trvalo obývať, aby bolo kritérium štátnosti splnené, hoci početnosť obyvateľstva je významným predpokladom pre ekonomický a vojenský potenciál štátu. Dôležitejším aspektom než samotná veľkosť populácie je lojalita obyvateľstva a vzťah k štátnej moci vzhľadom na to, že lojalita je nevyhnutným predpokladom pre stabilitu v spoločnosti a pre nerušený a efektívny výkon štátnej moci. (Ištok a kol., 2010, s. 75) Štát uplatňuje moc nad obyvateľstvom v rámci výkonu svojich vnútorných právomocí, pričom môže využívať aj prostriedky donútenia. Niektorí akademici, vrátane Petra Kulašíka (2007) uvádzajú namiesto obyvateľstva ako element štátu národ[3], argumentujúc, že nie je možné, aby štát existoval bez národa, pričom ale národ môže existovať bez toho, aby disponoval vlastným štátom. Je nespochybniteľné, že obyvateľstvo v zmysle národa je významným štátotvorným činiteľom s právnym nárokom na vlastnú štátnu moc vychádzajúc z práva národov na sebaurčenie. Na tomto mieste je ale nutné podotknúť, že situácia, kedy je štát tvorený iba jedným národom je skôr výnimočná (hoci môže prispieť k stabilite štátu) a väčšina štátov je viacnárodných alebo dokonca bez dominantného národa. Objavujú sa aj názory, podľa ktorých štát a národ môžu existovať aj nezávisle jeden od druhého. (Ištok, 2003, s. 185) V predkladanej práci preto uprednostníme pojem obyvateľstvo pred národom.

Tretím kritériom štátnosti je *štátna moc*, chápaná ako schopnosť štátu presadiť na svojom území a voči príslušnému obyvateľstvu vôľu vyjadrenú v právnom poriadku. (Zoubek, 2016, s. 240) Štátnemu aparátu, ktorý disponuje výlučnou mocou v rámci štátu je priznaný mocenský a donucovací monopol za účelom udržania poriadku a stability, zaistenia bezpečnosti, presadzovania štátnych záujmov a vynucovania dodržiavania

[3] Národ predstavuje historicky sformované spoločenstvo ľudí, ktorí zdieľajú spoločný pôvod, jazyk, územie, hodnotovú orientáciu, kultúrne a politické vedomie.

právnych noriem. Efektívna vláda, resp. štátna moc, je často označovaná za kľúčové kritérium štátnosti, ktoré podmieňuje ostatné kritériá – vzťahuje sa na atribút územia v zmysle jeho efektívneho spravovania ako aj na atribút populácie, ktorá podlieha danej štátnej moci v rámci politickej organizácie spoločnosti. V predkladanej práci budeme k štátnej moci pristupovať z hľadiska jej moderného chápania ako vyznačujúcej sa niekoľkými atribútmi, a to: suverenita, legitimita, legalita a efektivita.

Suverenita predstavuje vyvíjajúci sa koncept, ktorého počiatky siahajú do 16. storočia, kedy ju ako prvý predstavil Jean Bodin. Suverenitu vnímal ako večnú, nedeliteľnú a absolútnu a definoval ju ako najvyššia neobmedzenú moc nad obyvateľmi a predmetmi nachádzajúcimi sa na príslušnom štátnom území a nezávislú od iných mocenských centier vo vnútri štátu aj navonok. (Schwarz, Jütersonke, 2005) O kodifikácii suverenity ako princípu medzinárodných vzťahov je možné hovoriť od Vestfálskeho mieru, ktorým sa začalo tzv. vestfálske obdobie, kedy boli položené základy moderného medzinárodného systému nezávislých štátov disponujúcich výlučnou právomocou v rámci ich geograficky ohraničeného teritória.

Podľa politológa Stephana Krasnera (2009) spočíva vestfálsky model suverenity na princípoch teritória, vzájomného uznania, nezávislosti a mocenskej autority, ktorá je jediným arbitrom vo veci legitímneho správania v rámci štátu. Vestfálska suverenita je potom chápaná v zmysle medzinárodného uznania a nezávislej štátnej moci vykonávanej príslušnými orgánmi na území daného štátu a prejavuje sa v nezasahovaní do vnútorných záležitostí štátov a neporušiteľnosti hraníc. Popri vestfálskej suverenite vymedzuje Krasner ďalšie tri dimenzie suverenity: medzinárodno-právnu, vnútornú a suverenitu vzájomnej závislosti. Medzinárodno-právna suverenita spočíva v uznaní štátu za rovnoprávneho člena medzinárodného systému a prejavuje sa v jeho schopnosti vstupovať do medzinárodných vzťahov, byť členom medzinárodných organizácií a podpisovať medzinárodné zmluvy na základe svojho vlastného slobodného rozhodnutia. Vnútornú suverenitu definuje ako schopnosť štátu byť najvyššou mocenskou autoritou v rámci svojich štátnych hraníc a jedinou autoritou vytvárajúcou a vykonávajúcou právo a verejnú politiku. Schopnosť regulovať a kontrolovať aktivity v rámci svojho štátneho teritória je podmienená legitímnou a efektívnou vládou, ktorá nielen že disponuje uznaním zo strany spoločnosti, ale má aj schopnosť vykonávať svoju moc nad príslušným obyvateľstvom. Vnútorná suverenita sa podľa Krasnera prejavuje tým, že vláda disponuje monopolom na legitímne použitie sily. Posledným aspektom suverenity je tzv. suverenita vzájomnej závislosti a Krasner pod ňou rozumie schopnosť štátu

kontrolovať pohyb cez hranice a to predovšetkým pohyb osôb, informácií a tovaru. (Krasner, 2009)

Z uvedeného je zrejmé, že suverenita je definovaná vo vzťahu k priestoru a príslušnému obyvateľstvu, pričom zahŕňa celé štátne teritórium, ktoré je riadené z jedného mocenského centra. V súčasnom medzinárodnom práve vyjadruje suverenita *„skutočnosť, že voči určitému územiu a príslušnému obyvateľstvu je štátna moc najvyššou výlučnou*[4] *mocou a pri jej uplatňovaní voči iným suverénom aj nezávislou mocou"* (Mráz, Poredoš, Vršanský, 2003, s. 71). Na základe uvedenej definície je možné rozlíšiť medzi suverenitou vnútornou a vonkajšou. Vnútorná suverenita sa prejavuje vo vzťahu medzi štátnou mocou a obyvateľmi ako *„nikým neobmedzená právomoc mocenského centra stanoviť pravidlá konania vo vnútri štátu (zákony) a vymáhať ich plnenie"* (Krejčí, 2014, s. 231) Predpokladom vnútornej suverenity je skutočnosť, že štát je zvrchovaným a žiadnou inou mocou neobmedzeným správcom svojho územia a príslušného obyvateľstva. (Ušiak, 2009a, s. 37) Spočíva v slobodnom riadení vnútorných záležitostí štátu bez zásahu inej autority, v možnosti určovať štátny režim a v schopnosti ako aj povinnosti poskytnúť obyvateľom základné statky a služby. Na druhej strane, vonkajšia suverenita sa týka vzťahov medzi štátmi navzájom. Jej predpokladom je de jure uznanie štátu ostatnými aktérmi medzinárodného spoločenstva[5] a prejavuje sa v podobe právneho uznania nezávislosti a zvrchovanej rovnosti štátov a princípu neintervencie, resp. nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu zvonka. (Potter, 2004) V súlade s duálnym charakterom suverenity ako internej a externej musí suverénny štát preukázať schopnosť vnútornej nadradenosti a vonkajšej nezávislosti, to znamená, musí byť politicky najvyššou nadradenou inštitúciou na svojom vlastnom území a zároveň musí byť nezávislý od moci akéhokoľvek iného štátu. Suverenita je potom chápaná ako právna inštitúcia, ktorá legitimizuje politický poriadok spočívajúci v nezávislých štátoch, ktorých vlády sú najvyššími autoritami na domácej aj medzinárodnej scéne. (Jackson, 2005)

Vývoj v druhej polovici 20. storočia a vnútorné problémy v štátoch súvisiace s oslabením štátnej moci a narastajúcim vplyvom neštátnych aktérov, ale aj nadmerné porušovanie ľudských práv, občianske vojny a genocídy v 90. rokoch priniesli zmeny vo vnímaní suverenity. Odborníci ako

---

[4] Výlučnosť v tomto prípade spočíva v mocenskom monopole, čo znamená, že okrem štátnej moci na príslušnom štátnom území neexistuje žiadna iná zvrchovaná moc, ktorá by bola rovnocenná s tou štátnou. (Bröstl, Dobrovičová, Kanárik, 2007, s. 22)

[5] Pod medzinárodným spoločenstvom rozumieme všetky suverénne štáty združené v Organizácii spojených národov.

Krasner (2009) či Taylor (2013) označili Vestfálsky model suverénnych štátov za krehký a nefunkčný. Samotná suverenita prestáva byť chápaná v zmysle výlučnej právomoci štátu, ale vyzdvihuje sa vnímanie suverenity ako zodpovednosti. V tomto tzv. post-vestfálskom období suverenita neznamená neobmedzenú moc nad občanmi a územím, ale je podmienená schopnosťou štátu poskytovať verejné statky a služby občanom za účelom zaistenia blahobytu, ochrany a bezpečia. (Potter, 2004) Suverenita potom nie je definovaná ako právo ale ako podmienené privilégium, dôsledkom čoho je každý suverénny štát povinný plniť si svoje fundamentálne úlohy voči obyvateľom. Na základe koncepcie suverenity ako zodpovednosti je štát plne suverénny iba v tom prípade, ak si plní voči občanom svoje funkcie, ktoré mu vyplývajú zo štátnosti. V opačnom prípade, pokiaľ si štát prestáva plniť svoje záväzky voči obyvateľom, môže dôjsť k okliešteniu jeho suverenity a za určitých špecifických okolností prechádza zodpovednosť ochraňovať obyvateľov na medzinárodné spoločenstvo, čím prakticky dochádza k porušeniu princípu nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu.

Druhým atribútom štátnej moci popri suverenite je *legitimita*, ktorá znamená odôvodnenie štátnej moci prostredníctvom určenia jej zdroja. Prejavuje sa všeobecnou akceptáciou štátnej moci a vyjadruje presvedčenie, že moc v štáte vznikla na základe dôvodu uznaného prevažnou časťou spoločnosti. Vnímanie zdroja štátnej moci a s ním aj legitimita sa menili počas historického vývoja v závislosti od prevládajúcej teórie vzniku štátu.

V tomto smere je možné rozlíšiť niekoľko modelov vzniku štátu, ktoré sa snažia vysvetliť a zdôvodniť oprávnenosť jeho existencie. Medzi najznámejšie teórie patrí teologická, podľa ktorej je moc daná Bohom a panovník je Bohom predurčený vládnuť – legitimita v tomto prípade vyplýva z božej vôle. Druhým typom je patriarchálna teória, v ktorej sa moc odvodzuje od hlavy rodiny, pričom je uplatniteľná skôr na predštátne útvary, ktoré fungovali na báze rodinných vzťahov alebo zväzku menšieho počtu rodov. Do tretice, patrimoniálna teória dominovala v období feudalizmu a zakladá sa na téze o tom, že moc vychádza z vlastníctva štátneho územia. Napokon zmluvná teória, ktorej poprednými predstaviteľmi boli Jean-Jacques Rousseau, Thomas Hobbes, Hugo Grotius a John Lock tvrdí, že štát vznikol z vôle ľudu, ktorý sa zmluvne dohodol o ustanovení štátnej moci. V Hobbesovom ponímaní štát predstavuje nástroj na prekonanie anarchie a prirodzeného stavu, v ktorom sú ľudia egoistickí, túžia po moci a ocitajú sa vo vojnovom stave všetkých proti všetkým. Za účelom sebazáchovy a nastolenia mieru uzatvárajú medzi sebou navzájom spoločenskú zmluvu, ktorou sa dobrovoľne vzdávajú neobmedzených prirodzených práv a slobôd

v prospech individuálnej alebo kolektívnej autority. Dôsledkom tohto aktu vzniká organizovaná spoločnosť, resp. štát stelesnený pomyselným Leviathanom, ktorého účelom je ochrana ľudí pred anarchiou. Vôľa tohto nového subjektu je považovaná za vôľu všetkých jemu podriadených, ktorí stáli na počiatku jeho vzniku. Z toho vyplýva aj legitimita zmluvne ustanoveného štátu, ktorá pochádza z ľudu. (Hobbes, 1965)

Špecifické typy legitimity vymedzil vo svojej eseji Max Weber. Prvá, tzv. tradičná legitimita vychádza zo zvyklosti. Weber argumentuje tým, že určitá autorita je oprávnená vládnuť pokiaľ je vládnutie odôvodnené dlhodobým vykonávaním moci. Odlišný typ legitimity predstavuje charizmatická legitimita, ktorá spočíva vo viere v mimoriadne zručnosti a vodcovské vlastnosti jednotlivca, v dôvere v jeho charizmu a hrdinstvo. (Weber, 1946) Legitimita tak nadobúdala v histórii štátovedy rôzne podoby, od tradície, predurčenosti, božej vôle, charizmy vodcu až po všeobecnú vôľu ľudu. Zdrojom legitimity v moderných demokratických štátoch je ľud, vzhľadom na to, že občania sa prostredníctvom účasti na voľbách podieľajú na formovaní legitímnej vlády. Naopak, v autokratických režimoch môže byť legitimita odôvodňovaná výnimočnosťou vládcu a jeho charizmou, a práve preto po smrti alebo po páde diktátora môže nastať tzv. legitimizačná kríza, ktorá vedie k ohrozeniu stability štátnej moci a štátu ako takého. (Zoubek, 2016, s. 243)

V modernej štátovede má legitimita dva rozmery, a to procedurálny a hodnotový. Z procedurálneho hľadiska je moc legitímna vtedy, ak je ustanovená na základe všeobecne akceptovaného procesu, akým sú napríklad v moderných demokraciách voľby. Hodnotová stránka legitimity spočíva v rešpektovaní hodnotovej, ideovej a kultúrnej orientácie spoločnosti štátnou mocou. (Holländer, 2009, s. 59, Krošlák, Šmihula, 2013, s. 34) Hodnotová orientácia štátov sa líši v závislosti od špecifického historického, náboženského a kultúrneho kontextu. Legitimita v tomto prípade vypovedá o tom, či je hodnotová orientácia štátnej moci v súlade s hodnotami prevládajúcimi v danej spoločnosti. V súčasnosti sa do popredia dostáva najmä západné vnímanie právneho štátu, podľa ktorého hodnotová orientácia spočíva v hodnotách liberálnej demokracie, pričom často dochádza aj k snahe uplatniť túto stránku legitimity aj v neliberálnych spoločnostiach, ktorých autoritatívna vláda zvykne byť označovaná za nelegitímnu. V odborných kruhoch prebieha pomerne dynamická diskusia o tom, či tieto západné hodnoty je možné považovať za univerzálne, a práve preto je potrebné v tomto smere a kontexte hodnotovú legitimitu do určitej miery relativizovať

a namiesto jej obsahu ako takého sa sústrediť na jej všeobecnú akceptáciu spoločnosťou.

S legitimitou úzko súvisí aj *legalita*, ktorá predstavuje tretí atribút štátnej moci. Weber považuje legalitu dokonca za typ legitimity (porovnateľný s procedurálnou), uplatniteľnú v prípade, ak moc vznikla v súlade s právom. (Weber, 1946) Legalita štátnej moci vypovedá o spôsobe, akým je moc v štáte kreovaná a spočíva v dvoch skutočnostiach. V prvom rade, aby bola moc legálna, musí byť delegovaná zo zdroja k jej nositeľovi na základe platného práva, a po druhé, aj po zverení moci ju musí jej nositeľ vykonávať v súlade s právom (v prípade právneho štátu hovoríme o ústavnosti a zákonnosti štátnej moci, ktorá je ustanovená a realizovaná v súlade s ústavou a zákonmi). (Krošlák, Šmihula, 2013, s. 34) Problematiku legality upravuje vnútroštátne právo, a vzhľadom na to, že právne poriadky v jednotlivých štátoch sa líšia, líši sa aj spôsob kreovania štátnej moci.

Autori Krošlák a Šmihula (2013) uvádzajú ako posledný znak štátnej moci jej *efektivitu*, pod ktorou chápu schopnosť štátnych orgánov realizovať svojou činnosťou stanovené ciele, presadiť štátne záujmy aj prostredníctvom donútenia a ovplyvňovať tak správanie osôb, ktoré spadajú pod danú štátnu moc. Princíp efektivity štátnej moci spočíva v schopnosti efektívne realizovať moc nad územím a príslušným obyvateľstvom a garantovať súčinnosť s medzinárodným právom. (Klučka, 2004, s. 55) Efektivita štátnej moci je nepopierateľne nevyhnutná k správnemu fungovaniu spoločnosti a k naplneniu zámeru, za akým bol štát ako politická organizácia zriadený.

Vychádzajúc z teórie Michaela Manna, je možné vymedziť popri atribútoch aj tri základné *zložky* štátnej moci na základe nástrojov, ktoré využívajú a funkcií, ktoré plnia: politickú, ekonomickú a vojenskú. (Mann, 1986) Politická moc spočíva v inštitucionálnom organizovaní spoločenských vzťahov na danom teritóriu a zahŕňa centralizovaný byrokratický aparát, ktorého úlohou je zaistiť v štáte politickú stabilitu. Ekonomická moc spočíva v ekonomických nástrojoch a hospodárskej politike štátu, ktorá má uspokojiť potreby obyvateľov v ekonomickej oblasti a zaistiť produkciu, distribúciu a spotrebu statkov. Napokon vojenská moc spočíva v schopnosti armády zaistiť fyzickú ochranu územia a obyvateľstva pred potenciálnou agresiou. Všetky tri zložky sú nevyhnutné pre splnenie Crawfordom definovanom princípe efektivity štátu.

Štátna moc ako atribút alebo kritérium štátnosti má dva aspekty: skutočný výkon štátnej moci a právo na jej výkon. Splnenie kritériá štátnej moci preto nie je iba faktickou záležitosťou, ale vyžaduje si aj legálne uznanie nároku vykonávať štátnu moc. (Crawford, 1976) Práve uznanie štátu niektorí

autori označujú za ďalšie nevyhnutné kritérium štátnosti. (Grant, 1998) Implicitne bolo zakomponované aj vo štvrtom kritériu v Dohovore z Montevidea, podľa ktorého štát musí byť schopný vstupovať do medzinárodných vzťahov. Z vyššie uvedeného textu je zrejmé, že ak určitá entita chce vstupovať do medzinárodných vzťahov ako aktér rovnocenný s ostatnými štátmi, musí disponovať vonkajšou suverenitou, k čomu je ale potrebné de jure uznanie zo strany ostatných štátnych aktérov.

Hoci naplnenie vyššie vymedzených troch atribútov: územie, obyvateľstvo a štátna moc (suverénna, legitímna, legálna a efektívna) sú nevyhnutné k tomu, aby určitá entita mohla byť považovaná za štát, v histórii štátovedy neprevládal jednotný názor v tom, kedy sa takáto entita stáva štátom a akú úlohu v tejto otázke zohráva inštitút uznania. Zástancovia tzv. deklaratórnej teórie argumentujú princípom efektivity, podľa ktorého sa útvar stáva štátom v závislosti od splnenia uvedených atribútov, kým zástancovia konštitutívnej teórie tvrdia, že štát vzniká ako subjekt medzinárodného práva so všetkými prislúchajúcimi právami a povinnosťami až vtedy, keď je uznaný ostatnými suverénnymi štátmi. (Mráz, Poredoš, Vršanský, 2003, s. 71) Rozhodnutie o tom, kedy je možné považovať určitý útvar za štát je plne v kompetencii samotných štátov, ktoré o tom rozhodujú buď samostatne alebo na multilaterálnej úrovni v rámci prijímania daného politického útvaru do OSN.

V súčasnosti ale existuje značné množstvo nesuverénnych „štátov“, ktoré nie sú uznané inými štátmi alebo ich uznáva iba malé množstvo štátov, a to aj napriek tomu, že de facto spĺňajú prevažnú časť kritérií štátnosti. Zároveň sa ale vyskytuje aj opačný fenomén, kedy štáty, ktoré síce sú uznané, strácajú v dôsledku rôznych vnútroštátnych alebo medzinárodných okolností schopnosť efektívne napĺňať kritériá štátnosti, prípadne nimi nikdy fakticky nedisponovali. Jedná sa väčšinou o dočasné oslabenie schopnosti efektívneho výkonu štátnej moci a suverenity nad časťou svojho územia a obyvateľstva, ktoré ale neovplyvňuje štátnosť už raz uznaného štátu, vzhľadom na to, že uznanie má konečný a neodvolateľný charakter, a teda zaniká iba v tom prípade, ak zanikne uznaný štát. V prípade dočasného obmedzenia schopnosti efektívneho fungovania štáty ako také nezanikajú a tak nezaniká ani inštitút ich uznania. Steward Patrick v tomto smere rozlišuje medzi tzv. jurisdickou a empirickou štátnosťou. Kým jurisdická štátnosť vyplýva z medzinárodného uznania štátu ako suverénnej jednotky a subjektu medzinárodného práva, empirická štátnosť predstavuje schopnosť štátu vykonávať administratívnu a regulačnú činnosť smerom dovnútra štátu nad príslušným územím a obyvateľstvom. (Patrick, 2011, s. 22) Uvedené dva typy štátnosti sa

navzájom nepodmieňujú a môžu existovať aj nezávisle od seba, čo znamená, že štát môže disponovať iba jedným z nich, ako je to aj v prípade zlyhávajúcich štátov, ktoré disponujú jurisdickou štátnosťou, hoci ich empirická štátnosť je obmedzená. Z inštitútu štátnosti vyplýva každému politickému útvaru, ktorý ním disponuje, povinnosť vykonávať funkcie, ktoré majú zaistiť efektívne fungovanie štátu a jeho prežitie.

1.1.4 Funkcie štátu

Štát sa odlišuje od iných neštátnych útvarov nie len vyššie uvedenými atribútmi, ale aj podstatou jeho činnosti vyjadrenou vo funkciách. Bröstl, Dobrovičová a Kanárik (2007) dokonca označujú funkcie ako jeden z atribútov štátu. Každému existujúcemu štátu vyplýva zo štátnosti rad funkcií, ktoré vypovedajú o jeho cieľoch a úlohách a približujú základnú orientáciu jeho činnosti. Hoci činnosť štátu, a teda aj jeho funkcie, do určitej miery závisia aj od špecifík konkrétneho štátu, je možné vymedziť vo všeobecnosti niekoľko funkcií, ktoré by mali plniť všetky štáty disponujúce štátnosťou. Vychádzame z toho, že štát je nástrojom regulovania vzťahov v rámci spoločnosti a cieľom jeho pôsobenia je zabezpečiť ochranu a rozvoj daného spoločenstva. Z hľadiska funkcií, ktoré štát plní je možné ho definovať aj ako *„spoločenskú organizáciu, ktorá má za hlavný cieľ riešenie spoločných problémov, zabezpečenie všeobecného blaha a zachovanie poriadku“.* (Kulašík, 2007, s. 100)

Za základnú funkciu viacerí autori vymedzujú funkciu reprodukčnú (Holländer, 2009, Bröstl, Dobrovičová, Kanárik, 2007), ktorá spočíva v zachovaní existencie spoločnosti prostredníctvom zaistenia mieru, predchádzania a zabránenia konfliktom a potenciálnej sebadeštrukcii. Cieľom reprodukčnej funkcie je ochrániť vnútorný život spoločnosti prostredníctvom politických, ekonomických, sociálnych, ekologických, kultúrnych a iných nástrojov a prejavuje sa ako dovnútra tak aj navonok. Zahŕňa napríklad ochranu štátu pred vonkajšou agresiou, zabezpečenie sociálnej starostlivosti, rozvoj kultúrnej, vzdelávacej a dopravnej infraštruktúry alebo ochranu životného prostredia.

K výskumu funkcií štátu pristupuje väčšina autorov na základe rozlíšenia medzi vonkajšími a vnútornými funkciami. Už duálne chápanie suverenity vypovedá o tom, že štát vykonáva svoju činnosť do vnútra spoločnosti ako aj navonok smerom k ostatným aktérom v medzinárodnom politickom systéme. Z toho vyplýva aj duálne vnímanie funkcií štátu ako činností, ktoré štát vykonáva buď ako najvyššia a výlučná autorita v rámci

príslušného teritória a spoločnosti (vnútorné funkcie/činnosť) alebo ako nezávislá moc v medzinárodnom systému (vonkajšie funkcie/činnosť). Kým vnútorné funkcie sa usilujú regulovať vnútorný život spoločnosti, vonkajšie funkcie koordinujú pôsobenie štátu v medzinárodných vzťahoch. Nasledujúca tabuľka poskytuje prehľad základných funkcií štátu, pričom poukazuje na to, že viaceré funkcie majú dvojaký charakter, a teda vo svojej podstate pôsobia nielen dovnútra spoločnosti, ale regulujú aj pôsobenie štátu v medzinárodnej politike, hoci v každej z oblastí sa prejavujú inak.

Tabuľka č. 2: Prehľad základných funkcií štátu.

Funkcia	Prejav vo vnútornej činnosti	Prejav vo vonkajšej činnosti
Ochranná	Ochrana politického zriadenia a poriadku, zaistenie bezpečnosti, teritoriálnej integrity a ochrana spoločnosti pred vnútorným nepriateľom a anarchiou.	Ochrana štátu pred vonkajším nepriateľom a agresiou.
Integračná	Zjednotenie spoločnosti prostredníctvom integrácie jednotlivých skupín s cieľom eliminovať vnútorné napätia a prípadné konflikty.	Integrácia štátu do medzinárodného spoločenstva ako jeho plnoprávny a rovnocenný člen.
Hospodárska	Prijímanie ekonomických opatrení, ktoré zaistia obyvateľom adekvátny životný štandard a ekonomické prežitie.	Plnenie hospodárskych záväzkov, ktoré štátu vyplývajú z medzinárodných zmlúv a členstva v medzinárodných organizáciách.
Regulačná	Zaistenie fungovania štátneho aparátu – zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci; regulovanie činnosti v rámci spoločnosti prostredníctvom tvorby zákonov, vykonávanie dohľadu nad ich dodržiavaním aj prostredníctvom donútenia, vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti za porušenie právnych predpisov.	Presadzovanie záujmov štátu na medzinárodnej scéne, zabezpečovanie a regulovanie styku s ostatnými aktérmi medzinárodnej politiky.
Kultúrno-výchovná	Podpora školstva, vedy a výskumu a kultúrnych inštitúcií, ktoré prispievajú k budovaniu a rozvíjaniu politickej kultúry, vedomia a vzdelanostnej spoločnosti.	
Sociálna	Ochrana najzraniteľnejších vrstiev spoločnosti, zabezpečenie	

	prístupu k zdravotnej starostlivosti, poskytovanie pre život nevyhnutných statkov a služieb.	
Adaptačná	Zabezpečenie rozvoja štátu v súlade s celkovým pokrokom v rámci medzinárodného spoločenstva.	
Ekologická	Ochrana životného prostredia na národnej úrovni a ochrana obyvateľov pred nežiaducimi účinkami znečisteného životného prostredia.	Participácia na medzinárodných snahách v boji proti globálnym ekologických problémom.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Ušiak, Nečas, 2010, Kulašík, 2007, Bröstl, Dobrovičová, Kanárik, 2007

Z tabuľky vyplýva, že funkcie štátu sa či už priamo alebo aj nepriamo týkajú jednotlivých atribútov štátu (fungovanie štátneho aparátu, ochrana spoločnosti v rámci vymedzeného územia), a preto je možné tvrdiť, že *ústrednou funkciou štátu je zabezpečiť efektívne napĺňanie kritérií štátnosti, resp. ochranu jednotlivých atribútov štátu*. Zároveň je možné konštatovať, že prevažná časť vymedzených funkcií (vrátane nami vymedzenej ústrednej funkcie) je bezpečnostného charakteru, pričom sa jedná o bezpečnosť politickú, vojenskú, societálnu, ekonomickú ale aj environmentálnu. Z toho následne vyplýva, že účelom štátu je v prvom rade *zaistenie bezpečnosti* v zmysle stability a ochrany pred potenciálnymi vnútornými a vonkajšími hrozbami rozličného vojenského aj nevojenského charakteru. Už predštátne útvary vznikali preto, aby ochránili určitú skupinu ľudí a za týmto účelom zavádzali poriadok a určitú organizáciu spoločnosti, čo si vyžadovalo zriadenie ústrednej autority, ktorá by dohliadala nad vnútorným chodom daného spoločenstva. V prípade štátnych útvarov túto autoritu predstavuje štátna moc, ktorá môže mať rozličnú podobu a môže fungovať na odlišných princípoch v závislosti od formy štátu, politického systému a režimu, avšak práve záujem na bezpečnosti zdieľajú všetky typy štátov.

Medzi základné funkcie štátu patrí aj presadzovanie svojich záujmov či už na národnej alebo medzinárodnej úrovni. Medzi životné záujmy patrí ochrana suverenity a teritoriálnej integrity, zaistenie bezpečnosti štátu a obyvateľov, podpora trvalo udržateľného rozvoja a v neposlednom rade zabezpečenie prístupu obyvateľov k sociálnej, hospodárskej a kultúrnej infraštruktúre. (Ušiak, Nečas, 2010, s. 25) Bez ohľadu na typ štátu ich môžeme považovať do veľkej miery za univerzálne, keďže od nich závisí faktická existencia štátu ako takého.

Na záver je preto možné konštatovať, že bez ohľadu na to, či sa jedná o republiky alebo monarchie, demokracie alebo autokracie, bezpečnosť predstavuje ústredný pojem, ktorý odôvodňuje vznik štátu a predstavuje zároveň jeho hlavné poslanie. K tomu aby štát mohol svoje poslanie naplniť, mal by konať v súlade s vyššie vymedzenými funkciami, k čomu je nevyhnutný efektívny výkon štátnej moci na vymedzenom teritóriu a voči príslušnému obyvateľstvu. Atribúty a funkcie štátu sú navzájom podmienené, primárnou funkciou štátu je ochrana jednotlivých atribútov, ale zároveň schopnosť štátu efektívne napĺňať kritériá štátnosti ovplyvňujú jeho schopnosť plniť si svoje funkcie. Napriek tomu sa ale objavujú štáty, ktoré funkcie vyplývajúce zo štátnosti nevykonávajú v očakávanej miere a zlyhávajú. V súvislosti so zlyhávajúcimi štátmi sa do popredia dostáva niekoľko otázok. Kedy je možné hovoriť o zlyhávaní štátu? Od čoho zlyhávanie štátu závisí a aký má dopad na jeho štátnosť? A v neposlednom rade, aké sú bezpečnostné implikácie zlyhávajúcich štátov?

1.2 Problematika zlyhávajúcich štátov

Termín zlyhávajúci štát bol prvýkrát použitý v roku 1992 reflektujúc vývoj vo svetovom politickom systéme po skončení studenej vojny. Napriek tomu, že sa nejedná o fenomén, ktorý by predtým neexistoval, do popredia záujmu akademikov a politikov sa dostáva najmä v 90. rokoch 20. storočia, kedy narastá počet nestabilných štátov so slabými politickými a ekonomickými inštitúciami neschopnými zaistiť obyvateľom bezpečie (napr. Somálsko a Afganistan). Navyše vplyvom narastajúcej globalizácie a technologického pokroku sa koncom 20. storočia prejavujú bezpečnostné implikácie zlyhávania štátu čoraz viac aj na regionálnej až globálnej úrovni, čím sa zlyhávajúce štáty dostávajú do popredia medzinárodného bezpečnostného diskurzu. Tento trend bol spôsobený aj tým, že po skončení studenej vojny došlo k eliminovaniu vojenských hrozieb vyplývajúcich z veľmocenského súperenia a pozornosť sa sústredila na nevojenské hrozby, ktorých zdrojom boli často práve oslabené krízové regióny.

Napriek viacerým pokusom o konceptuálne vymedzenie problematiky dodnes neexistuje univerzálna definícia a jednotný prístup, ktorý by umožnil jednoznačne určiť, ktoré štáty je možné zaradiť medzi zlyhávajúce. Nejednoznačné definičné vymedzenie vyvoláva na jednej strane aj kritiku konceptu zlyhávajúcich štátov a vedie k tomu, že za zlyhávajúce sú označené štáty, ktoré sú veľmi rôznorodé z hľadiska príčin a prejavov ich oslabenia. Helman a Ratner (2010) považujú za zlyhávajúce také štáty, ktoré

nie sú schopné fungovať ako nezávislé jednotky, kým napríklad Zartman (1995) týmto pojmom označuje štáty, v ktorých nedochádza k napĺňaniu základných funkcií štátnosti. Michael Ignatieff vychádza z Weberovej definície štátu, pričom k zlyhávaniu dochádza podľa neho vtedy, keď ústredná vláda stráca monopol na použitie násilia. (Szuhai, 2015) Túto definíciu rozširuje Taylor (2013), ktorý tvrdí, že zlyhanie štátu spočíva v strate schopnosti ústrednej vlády udržiavať poriadok, fyzickú kontrolu nad územím a monopol na legitímne použitie sily, ako aj kontrolovať sociálne a ekonomické vzťahy v spoločnosti. Podľa popredného odborníka na predmetnú problematiku, Roberta Rotberga (2003), je zlyhanie štátu podmienené neschopnosťou alebo neochotou poskytovať občanom politické statky a ochrániť ich pred násilím a zlyhávajúci štát potom definuje ako útvar, ktorý nie je schopný alebo ochotný plniť si základné úlohy vyplývajúce z moderného chápania štátnosti.

Hoci jednotlivé definície sa na prvý pohľad odlišujú, pomerne výstižne pomenúvajú najčastejšie prejavy zlyhávania štátu. Zároveň predstavujú akúsi negáciu definícií štátu poskytnutých v predchádzajúcej kapitole, ktoré spočívali v monopole na legitímne použitie násilia, efektívnej kontrole teritória a obyvateľstva či výkone štátnych funkcií. Väčšina definícií zlyhávajúcich štátov zdôrazňujú absenciu aspoň jedného z dvoch kľúčových aspektov štátu (štátna moc a funkcie) a uvádzajú, že zlyhanie spočíva v nefungujúcom štátnom aparáte a neschopnosti vykonávať funkcie štátu. V zásade je možné konštatovať, že vnímanie zlyhávajúceho štátu je podmienené vnímaním štátu ako takého.

1.2.1 Definovanie zlyhávajúcich štátov – funkcionalistický a elementárny prístup

Predkladaná práca navrhuje dva čiastkové prístupy ako skúmať problematiku zlyhávajúcich štátov, pričom oba korešpondujú s hlavnými prístupmi štátovedy objasnenými v predchádzajúcej kapitole, ktoré štát skúmajú a definujú na základe jeho funkcií a atribútov. Analýza zlyhávajúcich štátov bude preto vychádzať z kombinácie dvoch navzájom komplementárnych prístupov, a to funkcionalistického a elementárneho. Uvedeným prístupom zodpovedajú aj parciálne definície zlyhávajúcich štátov, ktoré nám na záver prostredníctvom syntézy umožnia sformulovať jednu pre potreby tohto výskumu najrelevantnejšiu definíciu.

Funkcionalistický prístup zdôrazňuje význam funkcií štátu a za zlyhávajúci považuje taký štát, ktorý nie je schopný (alebo ochotný) plniť si

svoje povinnosti vyplývajúce zo základných funkcií štátu. (Brock a kol., 2012, Rotberg, 2004)

Zlyhávajúci štát sa z hľadiska nedostatočného výkonu funkcií vyznačuje neschopnosťou štátnej moci udržať si monopol na použitie násilia, zabezpečiť verejný poriadok, zaistiť bezpečnosť občanov, kontrolovať hranice ako aj štátne územie a zabrániť kriminalite. Disponuje často nefungujúcim, rozpadnutým alebo skorumpovaným byrokratickým aparátom, nelegitímnymi politickými inštitúciami, ktoré občanom nedokážu zabezpečiť základné práva a primeranú životnú úroveň vrátane prístupu ku vzdelaniu a zdravotnej starostlivosti. Zo sociálneho a ekonomického hľadiska spoločnosť v zlyhávajúcom štáte čelí hospodárskemu úpadku, prehlbovaniu disparít, chudobe, hladu, zvýšenej úmrtnosti a vysokej miere nezamestnanosti. (Cojanu, Popescu, 2007, Taylor, 2013) Vzhľadom na to, že vnútorné bezpečnostné prostredie zlyhávajúcich štátov sa často vyznačuje konfliktmi, nestabilitou, nedostatočnou ochranou spoločnosti pred vnútornými aj vonkajšími hrozbami a absenciou pre život nevyhnutných statkov vrátane bezpečia a zdravia, je na mieste konštatovať, že zlyhávajúce štáty si v požadovanej miere neplnia ani svoju primárnu – reprodukčnú funkciu. Zároveň predošlá kapitola poukázala na to, že kľúčovou funkciou štátu je zaistenie bezpečnosti, čo bolo dôvodom vzniku prvých predštátnych útvarov a predstavuje základné poslanie štátov aj v súčasnosti. Aj v tomto smere ale zlyhávajúce štáty vykazujú nedostatky, ktoré sa prejavujú v politickej, ekonomickej, vojenskej, sociálnej ale aj environmentálnej dimenzii, vzhľadom na to, že uvedené oblasti sa navzájom ovplyvňujú a podmieňujú, a preto sa oslabenie jednej z nich môže prejaviť aj v ostatných oblastiach.

Poprednými predstaviteľmi funcionalistického prístupu k výskumu zlyhávajúcich štátov sú aj Steward Patrick a Susan E. Rice, podľa ktorých efektívna štátnosť v 21. storočí spočíva v schopnosti štátu napĺňať funkcie v štyroch hlavných oblastiach: bezpečnostnej, politickej, ekonomickej a sociálnej. Uvedené štyri oblasti zodpovedajú štyrom kategóriám statkov, ktoré je štát povinný poskytnúť svojim občanom, a to: fyzická bezpečnosť a teritoriálna kontrola; legitímna, efektívna a zodpovedná vláda; stabilné makroekonomické prostredie podporujúce hospodársky rast; základné sociálne služby vrátane dostupnosti vody, sanitárneho zariadenia, zdravotníctva a školstva. V závislosti od toho, do akej miery štát zlyháva v plnení uvedených funkcií rozlišujú medzi tzv. štátmi pod dohľadom, slabými štátmi, kriticky slabými štátmi a napokon tie, ktoré vykazujú najhoršie ukazovatele, označujú ako zlyhávajúce resp. zlyhané štáty. (Rice, Patrick, 2008)

Zlyhávajúci štát vykazuje vo všetkých funkciách vymedzených v tabuľke č. 1 väčšie alebo menšie nedostatky. Nedostatočná je aj ochrana a presadzovanie primárnych bezpečnostných záujmov, od ktorých závisí faktická existencia štátu. Jedná sa o záujmy súvisiace so suverenitou, teritoriálnou integritou a ochranou obyvateľstva, resp. záujmy súvisiace s faktickým napĺňaním kritérií podmieňujúcich štátnosť. Je preto možné tvrdiť, že zlyhávajúci štát si neplní funkciu, ktorú sme v predošlej časti vymedzili ako ústrednú, keďže zlyhávanie štátu priamo ohrozuje atribúty štátnosti, a to predovšetkým princíp ich efektívneho napĺňania.

Dopad zlyhávaniu štátu na jeho atribúty skúma *elementárny prístup*, na základe ktorého je možné definovať zlyhávajúci štát ako taký štát, ktorého vláda stráca efektívnu kontrolu nad svojím územím a nie je schopná (alebo ochotná) zaistiť obyvateľom základné podmienky pre rozvoj.

Hoci zlyhávajúci štát disponuje *štátnym územím* vymedzeným hranicami, podmienkou splnenia tohto kritéria je naplnenie princípu teritoriality spočívajúceho v efektívnej kontrole a spravovaní celého teritória vrátane organizovania príslušného obyvateľstva. Práve v tomto smere vláda oslabeného štátu zlyháva, vzhľadom na to, že často nie je schopná kontrolovať periférne oblasti. V krajnom prípade je správa územia obmedzená iba na hlavné mesto alebo na určitú časť štátneho teritória, zatiaľ čo na zvyšnom území môže dochádzať k súpereniu o moc medzi jednotlivými skupinami alebo k separatistickým tendenciám. (Šmíd, Vaďura, 2009) Teritórium zlyhávajúceho štátu je zvyčajne vysoko fragmentované a poznačené anarchiou v spoločnosti, ktorá poskytuje príležitosť neštátnym aktérom získať nad územím kontrolu. Princíp teritoriality je tak v prípade zlyhávania štátu ohrozený súperením medzi viacerými menšími územnými jednotkami, v rámci ktorých sa často neštátni aktéri usilujú vykonávať štátne funkcie. Zlyhanie štátu v efektívnom naplnení princípu teritoriality sa prejavuje zlyhaním v zaistení monopolu na použitie násilia a v absentujúcej suverenite vykonávanej smerom dovnútra spoločnosti. (Taylor, 2013, s. 116) Vláda zlyhávajúceho štátu navyše nedokáže efektívne spravovať ani hranice, čo má za následok nekontrolovaný pohyb osôb ale aj tovaru. Je preto možné tvrdiť, že hoci zlyhávajúci štát disponuje štátnym územím ako nevyhnutným materiálnym základom štátu a medzinárodne uznanými hranicami, de facto na tomto území ako celku nevládne, resp. kontroluje iba niektoré jeho časti.

Druhým kritériom štátu je *trvalá populácia*. Je nepopierateľné, že z hľadiska početnosti dosahuje populácia mnohých oslabených štátov milióny, ale ako bolo vyššie poznamenané, pri analýze tohto atribútu nie je rozhodujúci počet obyvateľov, ale v prvom rade je potrebné zamerať sa na

vzťah medzi obyvateľstvom a štátnou mocou. V tomto ohľade je smerodajná skutočnosť, že zlyhávajúci štát nedokáže zaistiť ľuďom na svojom území často ani základné potreby nevyhnutné pre rozvoj a bezpečnosť, resp. poskytuje ich iba privilegovanej skupine, zatiaľ čo prevažná časť obyvateľov sa nachádza v stave svojpomoci, kedy sú odkázaní na alternatívne spôsoby zárobku a sebarealizácie často aj za hranicou legálnosti. Následne lojalita ľudí voči vláde prudko klesá a namiesto toho obyvatelia preukazujú svoju lojalitu neštátnym aktérom, ktorí sa snažia nahradiť štát tam, kde zlyhal a dostať sa do pozície alternatívnych poskytovateľov verejných statkov.

Lojalita obyvateľov do veľkej miery závisí aj od štruktúry spoločnosti a sociálnej kohéznosti. Problémom v zlyhávajúcich štátoch je často vysoká fragmentovanosť na základe etnickej, náboženskej či klanovej príslušnosti, vnútorné nepokoje a súperenie medzi jednotlivými skupinami a ich vodcami, ktorí sa snažia získať lojalitu obyvateľstva. V prípade, že štát privileguje svojou politikou určitú skupinu obyvateľov, kým iná časť spoločnosti sa cíti byť marginalizovaná a diskriminovaná, prípadne považuje vládu za nelegitímnu, môže to stimulovať snahy danej skupiny vytvoriť opozíciu voči existujúcej vláde a konštituovať sa ako samostatná jednotka usilujúca o samostatnosť, alebo môže vnímať iný štát ako vhodnejšieho reprezentanta svojich nenaplnených záujmov. (Wendt, 1999) Z tohto dôvodu veľká časť zlyhávajúcich štátov čelí separatistickým alebo iredentistickým tendenciám v periférnych oblastiach.

Významným atribútom uvedeného kritéria je okrem lojality obyvateľstva aj trvalosť osídlenia, ktorá je ale v zlyhávajúcich štátoch taktiež problematickou. V dôsledku poklesu lojality a absentujúcej bezpečnosti dochádza k vnútornému presídľovaniu a narastá aj emigrácia do susedných krajín, pričom často odchádzajú aj vzdelaní ľudia, ktorí hľadajú lepšie životné podmienky a možnosti uplatnenia, čím štát prichádza o potrebný ľudský kapitál. Úbytok obyvateľstva môže byť vyvolaný aj vplyvom zvýšenej úmrtnosti vzhľadom na nedostatočný prístup k zdravotnej starostlivosti, neadekvátne životné podmienky a hlad, čo môže viesť v krajnom prípade až k humanitárnej kríze. Napriek tomu, že zlyhávajúci štát disponuje obyvateľstvom ako takým, ani v tomto prípade nie je naplnený princíp efektivity uvedeného atribútu. Absentuje jednota v rámci spoločnosti a lojalita voči štátnej moci, ktorá si neplní svoje povinnosti, a v neposlednom rade dochádza k úbytku obyvateľstva či už vplyvom migračných vĺn alebo v dôsledku humanitárnych kríz.

Uvedené dva atribúty naznačujú, že kľúčovým kritériom zlyhávania štátu je *štátna moc*, ktorá nie je schopná (alebo ochotná) efektívne spravovať

územie a plniť si svoje povinnosti voči obyvateľom. Z hľadiska rozlišovania medzi politickou, ekonomickou a vojenskou mocou, je možné konštatovať, že zlyhávajúci štát vykazuje výrazné nedostatky v každej z uvedených troch oblastí. Centrálna politická moc je oslabená a dochádza k jej rozptylu a fragmentácii medzi viaceré medzi sebou súperiace neštátne inštitúcie a aktérov. V štáte tak vzniká niekoľko paralelných, prípadne alternatívnych politických poriadkov, ktoré sú v stave vzájomného konfliktu, podobne ako jednotlivci v Hobbesovom stave anarchie. V tomto smere je možné chápať zlyhanie štátu ako zlyhanie centrálnej štátnej moci. (Taylor, 2013) Centrálny štátny aparát stráca kontrolu aj nad ekonomickou mocou, ktorá je taktiež rozptýlená do rúk neštátnych aktérov, pričom dochádza aj k rozmachu ilegálnej ekonomiky. V oblasti vojenskej moci dochádza v zlyhávajúcich štátoch často k tzv. privatizácii vojny, kedy namiesto nasadenia štátnej armády sú do vojny najímaní žoldnieri, lokálne milície a iní neštátni aktéri. (Brock a kol., 2012)

Pri analýze štátnej moci je potrebné vychádzať z jej vyššie vymedzených elementov, a to: suverenita, legitimita, legalita a efektivita.

V akademickým kruhoch sa od 90. rokoch diskutuje o tom, či zlyhávajúce štáty predstavujú výzvu pre vestfálsky systém, čo sa prejavuje primárne v otázke *suverenity*. Do popredia sa dostávajú názory podľa ktorých je vestfálske vnímanie suverenity zastaralým a nefungujúcim konceptom a tvrdia, že suverenita nie je absolútna a v určitých prípadoch môže dôjsť k jej obmedzeniu. Zlyhávajúce štáty sú často kladené do opozície voči vestfálskemu typu štátu, ktorý sa vyznačuje absolútnou suverenitou štátnej moci nad príslušným územím a obyvateľstvom. (Yoo, 2011) Z hľadiska Krasnerovej klasifikácie suverenity, zlyhávajúci štát disponuje v plnej miere iba medzinárodno-právnou suverenitou v zmysle medzinárodného uznania de jure. Zlyhanie vlády vo výkone svojich povinností voči obyvateľom však vedie k nenapĺňaniu podstaty Krasnerom definovanej vnútornej suverenity a vzhľadom na nedostatočnú kontrolu hraníc nie je možné uplatniť v tomto prípade ani suverenitu vzájomnej závislosti. V súvislosti s vestfálskou suverenitou často nie je možné hovoriť v kontexte zlyhávajúcich štátov o legitímnej politickej autorite vykonávajúcej štátnu moc, a teda spolu s vestfálskou suverenitou sa aj princíp neintervencie stáva v prípade štátneho zlyhávania diskutabilným.

V súvislosti s oslabovaním vlád sa do popredia dostal koncept suverenity ako privilégia, ktorý podmieňuje suverenitu zodpovedným prístupom vlády k svojim povinnostiam voči obyvateľom, resp. výkonom vnútorných funkcií štátu. Už z definície zlyhávania štátu ako procesu

oslabovania schopnosti štátu plniť svoje funkcie voči obyvateľom je zrejmé, že v tomto prípade nedochádza k naplneniu podstaty suverenity ako zodpovednosti, ktorá z hľadiska post-moderného (niekedy označovaného aj ako post-vestfálskeho) chápania suverenity môže byť následne okliešťená. (Potter, 2004) Navyše predpokladom vnútornej suverenity je vnútorná nadradenosť a výlučnosť štátnej moci, ktorá ale v zlyhávajúcich štátoch absentuje vzhľadom na to, že značná časť ich územia je často pod kontrolou neštátnych aktérov, ktorí sa snažia vykonávať moc nad príslušným obyvateľstvom namiesto nefungujúcich štátnych orgánov. Z hľadiska duálneho chápania suverenity ako vnútornej a vonkajšej je preto možné konštatovať, že v prípade zlyhávajúcich štátov dochádza v prvom rade k obmedzeniu vnútornej suverenity v dôsledku neplnenia svojej zodpovednosti smerom dovnútra.

Zlyhávanie štátu ovplyvňuje ale aj vonkajšiu suverenitu, čo môže vyvolať medzinárodné implikácie. Niektorí autori zastávajú názor, že vonkajšia suverenita pozostáva z dvoch elementov. V prvom rade, ide o de jure uznanie štátu medzinárodným spoločenstvom, pričom druhá zložka spočíva v de facto uznaní vonkajšej nezávislosti, čo sa prejavuje nezasahovaním do vnútorných záležitostí. V prípade zlyhávajúcich štátov môže dôjsť k obmedzeniu ich vonkajšej suverenity v zmysle de facto nezávislosti, čo následne umožňuje prípadné zasahovanie do vnútorných záležitostí zahraničnými aktérmi bez toho, aby porušili jeden z pilierov moderného medzinárodného systému. Avšak de jure suverenita v zmysle medzinárodnoprávneho uznania zostáva nedotknutá. (Potter, 2004) Krasner v tomto kontexte operuje s pojmom tzv. zdieľanej suverenity, ktorá umožňuje silným štátom intervenovať do slabých štátov za účelom ich rekonštrukcie a obnovy politických inštitúcií. Hoci je takéto konanie v rozpore s princípom nezasahovania do vnútorných záležitostí, Krasner intervenciu nepovažuje za priame narušenie suverenity, vzhľadom na to, že nemá žiaden negatívny dopad na uznanie štátu medzinárodným spoločenstvom, a teda nedochádza k porušeniu medzinárodno-právneho aspektu suverenity. (Moore, 2009) Zlyhávajúci štát tak ostáva aj naďalej uznaným subjektom medzinárodného práva, ale princíp neintervencie do vnútorných záležitostí môže byť voči nemu aplikovaný v obmedzenej miere práve v dôsledku obmedzenia jeho empirickej štátnosti, a teda aj de facto suverenity.

Nazeranie na suverenitu štátu ako čiastočne limitovanú je možné iba v tom prípade, ak ju nepovažujeme za absolútnu a ak ju nevnímame ako neodňateľné právo vyplývajúce zo štátnosti ale ako zodpovednosť, ku ktorej štátnosť zaväzuje. V praxi to znamená, že štáty s fungujúcimi inštitúciami

konajúcimi zodpovedne voči občanom disponujú plnou mierou suverenity, zatiaľ čo zlyhávajúce štáty disponujú faktickou suverenitou v obmedzenej miere, no napriek tomu nezanikajú ako štáty, pretože ich jurisdická suverenita zostáva nedotknutá.

Druhým atribútom štátnej moci je *legitimita*. Ako jedna z príčin alebo prejavov zlyhávania štátu je často uvádzaná absencia legitímnej štátnej moci. Môže ísť o prípad, kedy spoločnosť v určitom štáte nevníma nositeľa štátnej moci ako oprávneného vládnuť (napr. niektoré tzv. bábkové vlády dosadené zahraničnou mocou), neakceptuje danú vládu a odmieta jej vyjadriť lojalitu. Namiesto toho v spoločnosti vznikajú skupiny volajúce po zmene a nastolení novej legitímnej vlády. Na druhej strane, ak aj štátna moc disponovala spočiatku legitimitou, k jej ohrozeniu dochádza v prípade, ak nevykonáva svoje funkcie a povinnosti voči obyvateľom, nedokáže ľuďom zaistiť bezpečnosť a adekvátne podmienky pre život a rozvoj, prípade vládu nevykonáva v súlade s hodnotovou orientáciou spoločnosti, čím stráca jej podporu. Prejavom oslabenej až absentujúcej legitimity je opäť pokles lojality voči vláde, nárast nespokojnosti v spoločnosti, občianske nepokoje a demonštrácie, ktoré môžu v krajnom prípade prerásť až do občianskej vojny proti vláde. V prípade zvrhnutia nelegitímnej vlády môžu vypuknúť boje medzi jednotlivými skupinami, ktoré pôvodne zjednocovala protivládna orientácia, no po páde vlády sa usilujú o monopolizáciu moci do vlastných rúk. Aj druhý atribút štátnej moci sa preto ukazuje v zlyhávajúcich štátoch ako nedostatočne naplnený až absentujúci.

Do tretice, *legalita* vypovedá o ustanovení štátnej moci a úzko súvisí s legitimitou. V tomto kontexte môžu nastať štyri rôzne situácie. Prvá sa týka fungujúceho štátu, ktorý by mal disponovať legálnou a legitímnou štátnou mocou. Druhá situácia nastane ak štátna moc nebola ustanovená v súlade s platným právnym poriadkom, a teda nedisponuje legalitou, ale aj napriek tomu ju spoločnosť môže považovať za legitímnu, pokiaľ svoj nelegálne nadobudnutý mandát vykonáva v prospech spoločnosti a plní si svoje záväzky voči občanom. Môže nastať ale aj opačný prípad, keď štátna moc bola legálne ustanovená, a teda disponuje legalitou, no vzhľadom na výkon svojich funkcií dochádza k oslabeniu jej legitimity. V krajnom prípade štátna moc nedisponuje ani jedným z atribútov, a teda je nelegálna aj nelegitímna. Princíp legality sa v prípade zlyhávajúcich štátov ukazuje ako menej rozhodujúci ako princíp legitimity, vzhľadom na to, že o zlyhávajúcom štáte môžeme hovoriť aj v tom prípade, ak bola štátna moc legálne ustanovená, no v priebehu výkonu svojich funkcií stratila svoju legitimitu, prípadne ňou od začiatku nedisponovala. Zároveň ale so zlyhávaním štátu sa zvyšuje riziko nelegálneho

ustanovenia štátnej moci, k čomu môže dôjsť v prípade, ak sa určitá organizovaná skupina alebo aj jednotlivec pokúsia zmocniť sa mocenských inštitúcií a nahradiť v štáte pôvodnú neefektívnu vládu nerešpektujúc pritom právne zásady ustanovenia štátnej moci.

Posledným atribútom je *efektivita*, ktorá je v prípade zlyhávajúcich štátov kľúčová, keďže práve v tomto smere sa zlyhávanie prejavuje najzreteľnejšie a efektivita následne ovplyvňuje aj legitimitu a suverenitu štátnej moci. Už zo samotnej definície a znakov zlyhávajúcich štátov je zrejmé, že štátna moc v takomto štáte často nie je schopná (alebo ochotná) realizovať stanovené ciele a funkcie v požadovanej miere, čím fakticky nenapĺňa zámer svojej existencie. Štátna moc, ktorá funguje neefektívne stráca z pohľadu obyvateľov legitimitu a v dôsledku nezodpovedného prístupu k svojim povinnostiam môže dôjsť aj k obmedzeniu jej suverenity.

Na záver je možné konštatovať, že zlyhávajúci štát síce disponuje vymedzeným teritóriom a obyvateľstvom, no nedochádza k naplneniu princípu efektivity oboch atribútov, čo súvisí najmä s neschopnosťou štátnej moci (pokiaľ vôbec existuje) efektívne spravovať a kontrolovať svoje územie a obyvateľstvo. Štátna moc sa preto ukázala ako rozhodujúce kritérium pre analýzu zlyhávajúcich štátov. V tomto kontexte sa o zlyhávajúcich štátoch často hovorí aj ako o územiach bez vlády, prípadne ako o územiach, kde prevláda mocenské vákuum. Obe označenia budú využívané aj v predkladanej práci, pričom vychádzame z toho, že ak aj štátna moc existuje, efektivita jej fungovania je oslabená, v dôsledku čoho dochádza aj k obmedzeniu jej legitimity a suverenity, pričom v niektorých prípadoch nemusí disponovať ani legalitou. Vnútorné prostredie zlyhávajúcich štátov vykazuje prvky bezvládia a anarchie, prípadne na lokálnej a regionálnej úrovni vznikajú paralelné politické poriadky zriadené neštátnymi aktérmi. Napriek uvedeným skutočnostiam zlyhávajúce štáty ostávajú aj naďalej uznanými subjektami medzinárodného práva, čo vyplýva z trvalého charakteru inštitútu uznania a neobmedzenej vonkajšej de jure suverenity, resp. zo zachovania ich jurisdickej štátnosti.

Zo syntézy funkcionalistickej a elementárnej analýzy zlyhávajúcich štátov vyplýva, že za zlyhávajúci štát môžeme považovať taký *štát, ktorého štátna moc nedokáže efektívne vykonávať svoje funkcie na vymedzenom území a voči príslušnému obyvateľstvu, resp. taký štát, ktorý si neplní svoju primárnu funkciu súvisiacu s efektívnym a faktickým napĺňaním atribútov/kritérií štátnosti*. Medzi znaky zlyhávajúceho štátu potom patrí strata monopolu na použitie násilia a stav anarchie, v ktorom proti sebe bojujú jednotlivé ozbrojené frakcie, klany, či miestni vodcovia, ktorí sa snažia získať kontrolu

nad časťou územia a príslušným obyvateľstvom a posilniť svoju moc na úkor iných rivalov, čo môže viesť až k vypuknutiu občianskej vojny. Na lokálnej úrovni zakladajú paralelné alebo alternatívne mocenské štruktúry a kvázi vlády, ktoré poskytovaním relatívneho pocitu bezpečia a statkov a vykonávaním kvázi štátnych funkcií získavajú priazeň a lojalitu obyvateľov, pričom v krajnom prípade môže dôjsť k nárastu separatistických tendencií takýchto relatívne fungujúcich regiónov (napríklad Somaliland v Somálsku) alebo k snahe o teritoriálnu expanziu v rámci štátu a ovládnutie centrálnych štátnych štruktúr (Taliban v Afganistane).

1.2.2 Klasifikácia zlyhávajúcich štátov – kvalitatívny a kvantitatívny prístup

K zlyhávaniu nedochádza vo všetkých oblastiach naraz a v rovnakej miere, ale jedná sa skôr o postupné oslabovanie štátnej moci vykonávať niektoré zo svojich funkcií (napríklad vo sfére politickej), čo môže mať následne dopad aj na ostatné oblasti (ekonomickú, bezpečnostnú a iné). Zlyhávanie štátu je preto relatívny jav, to znamená, že nie je možné vymedziť deliacu líniu, ktoré by jednoznačne oddeľovala zlyhávajúce štáty od efektívne fungujúcich. Namiesto toho jednotlivé výskumné inštitúcie a autori vymedzujú súbor kritérií, ktoré umožňujú skúmať stupeň zlyhávania štátu a určiť tak, ktoré štáty a v ktorej oblasti sú slabšie ako iné a náchylnejšie na potenciálne zlyhanie alebo kolaps. Viacerí autori sa snažili vymedziť jednotlivé kategórie zlyhávania, pričom ich prístup sa zakladá buď na skúmaní kvality vládnutia alebo na analýze vopred stanovených kvantitatívnych ukazovateľov.

Z hľadiska kvalitatívnej analýzy je prínosná najmä typológia Roberta Rotberga, ktorý na základe schopnosti štátov vykonávať ich funkcie rozlišuje medzi štyrmi stupňami: silné – slabé – zlyhávajúce a skolabované štáty. Hoci Rotbergova klasifikácia sa nezakladá na presne vymedzených kvantitatívnych ukazovateľoch, jej prínos spočíva v pomerne podrobnej analýze vnútorného bezpečnostného prostredia štátov spadajúcich do jednotlivých kategórií, a preto vhodne dopĺňa prístupy iných autorov a inštitúcií zostavujúcich rebríček na základe kvantitatívneho výskumu. Zároveň je ale potrebné pripomenúť, že Rotbergova analýza do značnej miery reflektuje západný prístup definovania štátu založeného na princípoch liberálnej demokracie, ktorý ale v predkladanej práci nepovažujeme za univerzálne uplatniteľný pre posudzovanie stability štátu. Odhliadnuc od týchto kritérií poskytuje Rotbergova klasifikácia vhodný základ pre pochopenie vnútorného fungovania, resp. nefungovania oslabených až zrútených štátov.

Silné štáty podľa Rotberga (2003, 2004) kontrolujú celé svoje teritórium a poskytujú občanom politické statky v plnom rozsahu a na vysokej úrovni. Zaisťujú im politické slobody, umožňujú ekonomický rozvoj, poskytujú príležitosti na sebarealizáciu, zabezpečujú fungujúce školy, nemocnice, nezávislé súdnictvo a dobre udržiavanú infraštruktúru. Naopak, slabé štáty podliehajú určitým obmedzeniam, ktoré vedú k ich dočasnej neschopnosti plniť v plnej miere svoje funkcie napríklad v dôsledku zlej vlády, prírodnej katastrofy alebo externej hrozbe v podobe útoku. V slabom štáte narastá napätie a kriminalita, zatiaľ čo schopnosť vlády poskytovať adekvátne verejné statky a služby sa znižuje. Dochádza k zhoršeniu infraštruktúry, zanedbávaniu škôl a nemocníc a poklesu ekonomickej výkonnosti.

Tretí stupeň oslabenia štátu predstavujú zlyhávajúce štáty, ktoré Rotberg považuje za mimoriadne konfliktné a nebezpečné. Ich vnútorné bezpečnostné prostredie je poznačené pretrvávajúcim násilím medzi skupinami v rámci spoločnosti, občianskym nepokojom a ozbrojenými povstaniami proti vládnemu režimu. Štát stráca kontrolu nad hranicami a vláda vykonáva moc iba nad časťou územia (väčšinou na základe etnickej či náboženskej identity). Dochádza k prehĺbeniu nenávisti medzi jednotlivými skupinami alebo klanmi v rámci spoločnosti, pokiaľ vláda určitú skupinu privileguje, zatiaľ čo ostatné čelia diskriminácii a bezpráviu. Štát poskytuje iba obmedzené množstvo politických práv, a to taktiež iba vymedzenej skupine obyvateľov. Občania nemajú reálnu šancu vymáhať svoje práva pred súdmi a táto absencia vynútiteľnosti práva neumožňuje riešiť spory iným spôsobom ako prostredníctvom fyzického donútenia. Infraštruktúra v krajine je zničená a zdravotníctvo aj školstvo sú sprivatizované. Sociálny systém nefunguje a mnohí zamestnanci nie sú regulárne platení, vzhľadom na to, že ekonomické možnosti sú opäť určené iba pre privilegovaných, čo spôsobuje prehlbovanie disparít medzi skupinami obyvateľov. Znižujúce sa HDP zapríčiňuje ekonomickú nestabilitu, narastá inflácia a ľudia hľadajú alternatívne spôsoby zárobku, vrátane ilegálnych, čo vedie k rozmachu šedej ekonomiky. Zlá ekonomická situácia prehlbuje potravinový nedostatok a hlad, ktorý môže vyústiť až do humanitárnej krízy. Zlyhávajúci štát neposkytuje obyvateľom žiadne záruky, čím ho vystavuje beznádeji, dezilúzii a núdzi. Občania prestávajú dôverovať štátu, čím sa naskytuje možnosť etnickým a klanovým vodcom alebo iným neštátnym aktérom získať lojalitu v rámci určitej skupiny a vytvoriť protipól k nefungujúcej alebo skorumpovanej vláde. (Rotberg, 2003, Rotberg, 2004, Ezrow, Frantz, 2013, Brock a kol., 2012)

Extrémnym prípadom zlyhávajúceho štátu je podľa Rotberga skolabovaný, resp. zrútený štát, ktorý charakterizuje mocenské a bezpečnostné vákuum prirovnávané k čiernej diere, v ktorej regionálni vodcovia po kolapse centrálnej vlády získavajú moc nad príslušným územím a budujú si svoje vlastné miestne bezpečnostné a politické mechanizmy. Medzi skolabované štáty zaraďuje Somálsko a považuje ich za najväčšiu hrozbu pre súčasný svetový poriadok. (Rotberg, 2003) Je ale potrebné poznamenať, že v moderných dejinách žiaden štát nezlyhal absolútne, z tohto dôvodu sa používa termín zlyhávajúci a nie zlyhaný štát napriek anglickým ekvivalentom *„failed states"* alebo *„collapsed states"* čo evokuje úplné zlyhanie a kolaps.

S Rotbergovou kategorizáciou môžeme do veľkej miery súhlasiť a preto, tam kde to v predkladanej práci bude nevyhnutné, budeme rozlišovať termíny oslabenie, zlyhávanie a kolaps (alebo zrútenie) v závislosti od miery do akej je štátna moc schopná efektívne fungovať, resp. v prípade kolapsu nie je možné hovoriť o existujúcej ústrednej štátnej moci. V tomto smere je ale potrebné podotknúť, že Rotbergova klasifikácia síce identifikuje jednotlivé črty vnútorného bezpečnostného prostredia štátov podľa miery ich zlyhávania, no zaradenie štátov do jednotlivých kategórií je pomerne subjektívne a obtiažne, keďže sa nezakladá na striktne vymedzených kritériách. Pre zjednodušenie problematiky preto budeme v prevažnej časti práci používať pojem zlyhávajúci štát ako univerzálny termín na označenie štátu, ktorý si neplní svoje funkcie v dostatočnej miere.

Za účelom prekonania subjektivity a analytickej nepresnosti sa viaceré inštitúcie (Fund for Peace, USAID, Brookings Institution, World Bank, OECD) a autori (Steward Patrick, Susan E. Rice) pokúsili o kvantitatívnu operacionalizáciu jednotlivých ukazovateľov, ktoré vypovedajú o schopnosti štátu plniť si svoje funkcie. Jednotlivé prístupy sa ale odlišujú vo zvolenej metodike, vzhľadom na to, že za rozhodujúce pre analýzu zlyhávania štátu považujú odlišné kritériá, čo môže viesť k miernym odchýlkam v zostavených rebríčkoch zlyhávajúcich štátov. Napriek tomu tieto odchýlky nie sú natoľko výrazné, keďže každá metodika sa v konečnom dôsledku opiera o základné funkcie, ktoré má štát plniť a ktoré podmieňujú efektivitu jeho štátnosti. Prístupy všetkých vyššie vymedzených inštitúcií a autorov sa zhodujú v tom, že odolnosť štátu závisí od fungovania piatich hlavných inštitúcií štátnej moci: vlády, súdnictva, polície, štátnej správy a armády. (Cojanu, Popescu, 2007) Uvedené poznanie poukazuje na správnosť vyššie vyslovenej domnienky, podľa ktorej je efektívna štátna moc kľúčovým atribútom, od ktorej závisí faktické fungovanie štátu.

Pravdepodobne najčastejšie citovaným rebríčkom zlyhávajúcich štátov v odborných kruhoch je rebríček zostavovaný americkým nezávislým think-tankom the Fund for Peace. Think-tank zverejňuje každoročne od roku 2005 zoznam štátov (od rozdelenia Sudánu v roku 2011 je ich 178) na základe indexu ich slabosti, tzv. fragile states index (FSI). Jeho hodnota vypovedá o zraniteľnosti štátu a jeho náchylnosti zlyhať. Meranie odolnosti štátu je založené na dvanástich indikátoroch ohodnotených na stupnici od 0 do 10, pričom vyššia pridelená hodnota zodpovedá kritickejšiemu stavu. Indikátory sú zoskupené do troch skupín v súlade s funkciami štátu:

1. Sociálne indikátory monitorujú demografický vývoj, počet utečencov a vnútorne presídlených osôb, skupinovú nespokojnosť, odliv ľudského kapitálu a mozgov.
2. Ekonomické indikátory sa zameriavajú na nerovnomerný ekonomický rozvoj, chudobu a ekonomický pokles.
3. Politické a vojenské indikátory skúmajú legitimitu štátu, poskytovanie verejných služieb občanom, ľudské práva a právny štát, bezpečnostný mechanizmus, fragmentovanosť vládnucej elity a vonkajšiu intervenciu.

Každý indikátor pozostáva z viacerých presne vymedzených faktorov, ktoré sú v rámci štátov monitorované. Umožňuje to podať komplexný obraz o zraniteľnosti daného štátu a skúmať, v ktorých sférach štát zlyháva. Štáty s najvyšším celkovým indexom, ktorý môže dosiahnuť až hodnotu 120 sú najviac náchylné na zlyhanie, zatiaľ čo na opačnom konci spektra sa nachádzajú najstabilnejšie a udržateľné štáty s nízkym indexom zlyhania nepresahujúcim úroveň 20. Na základe hodnoty indexu rozlišuje the Fund for peace medzi štátmi udržateľnými – stabilnými – s varovaním a napokon medzi najkritickejšie zaraďuje štáty s výstrahou. (Fragile states index, 2017)

Napriek tomu, že sa jedná o doteraz pravdepodobne najprepracovanejší nástroj identifikovania zraniteľných oblastí, z akademických kruhov sa ozývajú aj kritické názory týkajúce sa najmä obtiažnosti získať pri niektorých indikátoroch presné údaje. Akademici tiež poukazujú na problematiku zovšeobecňovania niektorých dát a na riziko, ktoré je spojené s označením štátu za zlyhávajúci, pričom tiež pripomínajú, že toto označenie reflektuje do veľkej miery západocentrizmus (Šmíd, Vaďura, 2009, s. 60, Newman, 2009) a považujú ho aj za „politický konštrukt západu“. Pripúšťame, že Fund for Peace pri hodnotení štátov vychádza zo západnej percepcie štátnosti a sleduje aj kritériá súvisiace napríklad s úrovňou demokracie a liberálne hodnoty. Avšak vzhľadom na veľké kvantum ďalších

ukazovateľov sú tieto kritériá zanedbateľné a ak by sme ich aj nebrali do úvahy, konečné výsledky by boli porovnateľné. Pre účely predkladanej práce bude preto tento rebríček postačujúci a vzhľadom na to, že je dostupný a publikovaný každoročne, jeho výber považujeme za najvhodnejší.

Cieľom kvantitatívneho prístupu k vymedzeniu zlyhávajúcich štátov je sledovať ako jednotlivé indikátory vplývajú na celkovú výkonnosť a efektivitu štátu, porovnávať odolnosť štátov medzi sebou navzájom a vymedziť zóny nestability, ktoré zodpovedajú regiónom s vyššou koncentráciou štátov náchylných k zlyhaniu. Hoci metodika jednotlivých inštitúcií a autorov sa líši, všetky sa zhodnú v tom, že najviac oslabeným regiónom s najvyšším počtom zlyhávajúcich štátov je subsaharská Afrika. Spôsobené je to kumuláciou príčin, ktoré prispievajú k oslabovaniu schopnosti štátu efektívne vykonávať svoje funkcie.

1.2.3 Predpoklady a príčiny zlyhávania štátu

Za primárny zdroj zlyhávania štátu je považovaný neefektívny spôsob vládnutia, a preto pri hľadaní príčin zlyhávania je potrebné identifikovať faktory, ktoré ovplyvňujú výkon štátnej moci. Väčšina definícií zlyhávajúcich štátov má dve roviny a za zlyhávajúci označuje taký štát, ktorý nie je *schopný* alebo *ochotný* plniť si svoje povinnosti vyplývajúce zo štátnosti. To znamená, že aj pri snahe identifikovať príčiny zlyhávania je potrebné rozlišovať, či sa jedná o príčiny, ktoré ovplyvňujú schopnosť štátu vykonávať svoje funkcie alebo je príčinou absentujúca vôľa. V druhom prípade sa jedná zväčša o štáty, ktoré majú síce prostriedky na to, aby vládli relatívne efektívne, ale odmietajú si svoje funkcie plniť v plnom rozsahu. Do uvedenej skupiny zaraďujeme diktatúry alebo despotické štáty, v ktorých politickými statkami disponuje iba úzka skupina privilegovaných občanov na základe svojvoľného rozhodnutia vlády, resp. vodcu. (Patrick, 2007) Takéto vymedzenie zlyhávajúcich štátov ale výrazne komplikuje už aj tak nejednoznačnú definíciu, pretože vedie k tomu, že medzi zlyhávajúce sú zaradené aj štáty so silnou hoci autokratickou vládou.

Spôsobené je to tým, že väčšina analýz zlyhávajúcich štátov v súčasnosti pochádza z európskeho a severoamerického prostredia, a preto mnohé z nich klasifikujú štáty podľa západného, tzv. moderného vnímania štátnosti založeného na princípoch liberálnej demokracie. Uvedená percepcia vedie k domnienke, podľa ktorej sú zlyhávajúce štáty tie, v ktorých moc nie je vykonávaná v súlade s týmto moderným chápaním štátnosti, to znamená štáty s nedemokratickým režimom. Na tomto mieste je ale potrebné

poznamenať, že nie každý autoritatívny režim (resp. „zlá vláda“ z hľadiska západných štandardov dobrého vládnutia) môže byť automaticky považovaný za zlyhávajúci v zmysle nevykonávania primárnych funkcií, ktoré podmieňujú faktickú a efektívnu existenciu štátu. (Kaplan, 2014) Predkladaná práca preto nepovažuje za rozhodujúce kritérium hodnotovú orientáciu štátu a pripúšťa, že aj autoritatívne režimy môžu mať silnú, životaschopnú a stabilnú vládu pokiaľ disponujú legitimitou a dokážu ochrániť teritoriálnu integritu štátu a občanov pred potenciálnymi hrozbami. Kľúčový preto nie je obsah hodnotovej orientácie ako taký, ale to, či je v súlade s hodnotami danej spoločnosti.

Problém nastáva vtedy ak je daný režim neefektívny a nedokáže zaistiť občanom bezpečie, v dôsledku čoho stráca aj legitimitu, čím vzniká predpoklad pre zlyhávanie štátu. Despotický líder, ktorý odopiera občanom práva a slobody, nedokáže ich ochrániť pred násilím a zabezpečiť adekvátny životný štandard, môže nepriamo podnecovať vznik povstaleckých skupín a odporcov režimu, ktorých protivládne aktivity spätne oslabujú legitimitu a odolnosť štátnej moci. Nárast nespokojnosti v spoločnosti môže vyústiť až do protivládnych protestov a v konečnom dôsledku k zvrhnutiu režimu. Štát sa tak následne ocitne v stave dočasného bezvládia, ktoré môže v krajnom prípade viesť až k anarchii. Tento tzv. „post-kolapsový stav“ charakterizuje snaha o tranzíciu moci a vybudovanie nového režimu. Obdobie tranzície predstavuje rizikový faktor z hľadiska stability štátu, pretože pokiaľ nedôjde k rýchlemu a úspešnému skonsolidovaniu legitímnej a efektívnej štátnej moci, takýto štát sa zaradí medzi zlyhávajúce.

Predkladaná práca preto nebude považovať nedostatok demokracie za znak zlyhávania štátu, pokiaľ sa jedná o štát, ktorý s demokraciou nemá historickú skúsenosť. Namiesto toho bude absencia demokratických hodnôt za určitých podmienok považovaná za *potenciálny stimul* pre neskoršie zlyhávanie, prípadne až kolaps štátnej moci. Uvedené tvrdenie dokazuje aj príklad Somálska, ktoré je označované za prototyp zlyhávajúceho štátu, pričom o štátnom kolapse sa hovorí až od začiatku 90. rokov, kedy bol po vyše 20 rokoch zvrhnutý režim diktátora Siada Barreho. Paradoxne, obdobie jeho diktatúry bolo stabilnejšie v porovnaní so situáciou aká nastala po jeho páde, kedy v štáte vzniklo mocenské vákuum a vypukla občianska vojna. Podobným príkladom sú aj štáty, v ktorých prebehla arabská jar a ktoré sú označované za zlyhávajúce v dôsledku nedostatočnej alebo neukončenej tranzícii smerom k demokracii. V neposlednom rade uvedené tvrdenie ilustruje aj Irak, ktorý sa radí medzi zlyhávajúce štáty od invázie Spojených štátov amerických, ktorá viedla k zvrhnutiu diktatúry Saddáma Husseina. Neúspech v nastolení

efektívnej centrálnej vlády, ktorá by v spoločnosti disponovala legitimitou a lojalitou, viedol k rozmachu teroristického hnutia Islamský štát, ktoré ovládlo značnú časť irackého územia. Z uvedeného vyplýva, že väčšie riziko pre schopnosť štátu efektívne fungovať predstavuje proces transformácie od autokratického režimu k demokratickému než samotná autokracia. Daniel C. Esty (1999) dokonca uvádza, že štáty, ktoré sú iba čiastočne demokratické (resp. majú nedostatočne konsolidovanú demokraciu) sú trikrát náchylnejšie zlyhať v porovnaní s plne demokratickými alebo autokratickými štátmi. Za rizikové faktory, ktoré ovplyvňujú stabilitu štátu preto nebudeme považovať autokratický režim ako taký (hoci pripúšťame, že za určitých podmienok môže byť predpokladom pre budúce zlyhávanie), ale skôr občiansku nespokojnosť, protivládne protesty, štátny prevrat, občiansku vojna, tranzíciu moci a v neposlednom rade nedostatočne konsolidovanú demokraciu. Všetky uvedené faktory ovplyvňujú efektívny výkon štátnej moci, pričom sú zároveň dôsledkom neefektívnej vlády, a teda príčiny a následky sú v tomto prípade navzájom podmienené.

Ďalšie vnútorné rizikové faktory, ktoré ovplyvňujú odolnosť štátu, súvisia s ekonomickou výkonnosťou štátnej moci a demografiou. V prvom rade môže k zlyhávaniu štátu prispieť zlá ekonomická situácia, nedostatočný rozvoj a chudoba, ktoré do značnej miery súvisia s nevhodne zvolenou hospodárskou politikou, nedostatkom surovín, nerovnomernou distribúciou zdrojov, či závislosťou na exporte jednej komodity. Ekonomická zraniteľnosť štátu je predpokladom pre vážne sociálno-ekonomické problémy a vyvoláva opäť nárast sociálneho napätia a občianskej nespokojnosti, ktoré spätne prehlbujú schopnosť efektívneho fungovania vlády. (Pajtinka, 2012) Aj v tomto prípade sa jedná o ukazovatele, ktoré môžu byť príčinou zlyhávania ale aj jeho následkom alebo sprievodným javom. Z hľadiska demografie je významným rizikovým faktorom a predpokladom zlyhávania štátu najmä fragmentová spoločnosť na báze etnickej, náboženskej, klanovej a inej príslušnosti, ktorá zabraňuje dosiahnutiu celospoločenského konsenzu, (Kaplan, 2014) podnecuje rivalitu alebo až nenávisť medzi jednotlivými skupinami, oslabuje lojalitu voči centru pokiaľ sa daná skupina cíti byť vylúčená alebo diskriminovaná. Môže to viesť k snahám o vytvorenie vlastných lokálnych mocenských štruktúr, o zmenu vnútroštátneho poriadku vo svoj prospech, prípadne o dosiahnutie samostatnosti a medzinárodného uznania.

Uvedené politické, ekonomické a demografické faktory síce zvyšujú zraniteľnosť štátu a môžu mať významný dopad na schopnosť štátnej moci efektívne fungovať, ale za neefektívnou vládou je potrebné hľadať hlbšie

zakorenené príčiny súvisiace vo veľkej miere najmä s geopolitickými a historickými predpokladmi. Významným faktorom podmieňujúcim zlyhávanie štátu je koloniálna minulosť. Mnohé predovšetkým africké štáty vznikli ako umelé výtvory európskych koloniálnych mocností, ktoré v nich uplatňovali svoju suverenitu. Primárnym záujmom kolonistov bolo maximalizovať svoj vlastný profit, čo si vyžadovalo aj vybudovanie potrebnej infraštruktúry ako aj politických a ekonomických inštitúcií. V kolóniách zavádzali systém inštitucionalizovaného byrokratického aparátu a centralizovanej moci na základe západného modelu štátnosti, ktorý ale nezodpovedal skúsenostiam tradičných spoločností. Nekompatibilita princípov západného modelu s tradičným zriadením spoločnosti sa preukázala najmä v Afrike, ktorá v predkoloniálnom období nepoznala inštitút štátu v zmysle vestfálskeho vnímania. Na rozdiel od husto obývanej Európy, kde panovníci medzi sebou viedli vojny o pôdu, v Afrike k takýmto vojnám nedochádzalo a entity, ktoré tu vznikali, nemali striktne vymedzené hranice a často dokonca neinvestovali ani do byrokratického aparátu či rozvoja vojenských spôsobilostí. Politický systém v afrických štátoch bol na rozdiel od vestfálskeho systému výrazne decentralizovaný. (Brock a kol., 2012) Rozvoj politického života v kolóniách bol ale iba sekundárnym cieľom kolonizátorov popri maximalizácii zisku, a preto vzniknuté inštitúcie neboli vždy dostatočne životaschopné. Navyše pôvodným obyvateľom zvyčajne neboli priznané politické práva a neparticipovali na riadení a organizovaní spoločnosti.

Ďalším problémom a rizikovým faktorom pochádzajúcim z obdobia kolonizácie predstavovali hranice, ktoré imperiálne mocnosti delimitovali bez ohľadu na etnickú príslušnosť obyvateľstva. Následne sa niektoré etniká ocitli na území dvoch rozličných štátov a zároveň niektoré štáty boli etnicky a nábožensky heterogénne, čím vznikol predpoklad pre narastajúce etnické napätie, hraničné spory ako aj iredentizmus (napr. snaha o vytvorenie tzv. Veľkého Somálska pričlenením etiópskeho Ogadenu obývaného etnickými Somálčanmi) a secesionizmus (vznik Južného Sudánu odčlenením sa od Sudánu).

Po získaní samostatnosti v období dekolonizácie sa tieto štáty neúspešne snažili o transformačný proces a konsolidáciu moci, vzhľadom na to, že boli dlhodobo spravované koloniálnou mocnosťou, a preto nemali priame skúsenosti s vládnutím a budovaním efektívneho štátneho aparátu a s fungovaním štátnych inštitúcií. (Howard, 2010) Bývalé kolónie neboli schopné spravovať svoje územie podľa nastoleného západného vzoru a vo väčšine prípadov sa do ich čela dostal diktátor, ktorý udržiaval relatívnu

stabilitu v spoločnosti prostredníctvom autoritatívnej vlády. Avšak namiesto budovania životaschopného štátu a stabilných inštitúcií sa často autoritatívni vládcovia zaujímali skôr o krátkodobé ciele v podobe maximalizovania svojej vlastnej moci a profitu.

V druhej polovici 20. storočia boli bývalé kolónie schopné prežiť najmä vďaka tomu, že ťažili zo spojenectva s jednou zo superveľmocí rešpektujúc zákonitosti studenej vojny. Počas bipolárneho rozdelenia sveta sa veľmocenské súperenie presúvalo do rozvojových krajín tretieho sveta, kde veľmoci poskytovali podporu strategicky významným štátom. Práve strategický význam bývalých kolónií podmienil aj prijatie daných štátov do OSN, čím získali de jure štátnosť a formálnu suverenitu aj napriek tomu, že vo výkone faktickej štátnosti vykazovali výrazné nedostatky. (Šmíd, Vaďura, 2009) V tejto súvislosti Robert Jackson vymedzil tzv. negatívnu suverenitu, ktorú štát získava de jure uznaním a spočíva v jeho nezávislosti v medzinárodnom systéme. V dôsledku negatívnej suverenity sú štáty chránené pred zasahovaním do vnútorných záležitostí, a to aj v tom prípade ak nepreukazujú dostatočnú kapacitu fungovať smerom do vnútra spoločnosti, a teda nedisponujú vnútornou, resp. v Jacksonovom ponímaní pozitívnou suverenitou. Stav kedy štát disponuje iba negatívnou suverenitou nazýva Jackson pojmom *„sovereignty game"* a je príznačný najmä pre postkoloniálne štáty, ktoré boli v 60. rokoch prijaté do OSN napriek tomu, že boli skôr jurisdickými ako empirickými štátmi. (Jackson, 2005) Negatívna suverenita im umožnila prežiť v medzinárodnom spoločenstve aj napriek ich vnútornej anarchii a neschopnosti plniť funkcie vyplývajúce zo štátnosti.

Situácia sa zhoršila s pádom bipolarity, kedy spojenectvo s africkými štátmi stratilo z pohľadu mocností svoj strategický význam a stalo sa bezpredmetným. Strata podpory zo strany USA alebo ZSSR spôsobila, že rozvojové štáty boli ponechané vlastnému osudu a to aj napriek tomu, že často nedisponovali dostatočnými prostriedkami a predpokladmi, aby sa dokázali rozvíjať bez pomoci veľmoci. Nasledoval ich ekonomický, politický a spoločenský úpadok a zintenzívňovali sa vnútropolitické rozpory. (Pajtinka, 2012) V tomto období vznikajú aj tzv. šedé zóny označujúce pôvodne autoritatívne štáty, ktorých transformácia zostala kvázi zablokovaná medzi semi-demokraciou a autoritatívnym režimom. V takýchto štátoch sa síce uskutočnili voľby a disponovali niektorými aspektami demokracie, ale ich politické prostredie sa vyznačovalo vysokou mierou korupcie, nedostatočnou vládou práva a nefungujúcou občianskou spoločnosťou. (Brock a kol., 2012) Práve v 90. rokoch dochádza k pádu viacerých autoritatívnych režimov bývalých afrických kolónií (Somálsko, Libéria, Sierra Leone, Demokratická

republika Kongo), ktorým sa ale následne nedarilo skonsolidovať štátnu moc prípadne zavŕšiť transformačný proces. Ich transformácia bola sprevádzaná krvavými občianskymi vojnami, ktoré boli záťažou pre sociálno-ekonomický systém v štáte. Z Afriky sa tak stal najnestabilnejší, vnútorne najviac rozštiepený a najkonfliktnejší makroregión sveta s najvyššou koncentráciou zlyhávajúcich štátov.

Medzi vonkajšie destabilizujúce faktory s potenciálom oslabiť výkon štátnej moci je možné zaradiť prírodné katastrofy, globálne alebo regionálne finančné krízy, ale aj zahraničné intervencie, ktoré paradoxne môžu mať za cieľ asistovať pri budovaní mocenských inštitúcií. Ako preukázala nedávna história intervenujúcimi štátmi boli predovšetkým západné mocnosti často na čele so Spojenými štátmi americkými, a preto aj budovanie štátu sa realizovalo v súlade so západným vnímaním štátnosti, ktoré ale nemusí byť vyhovujúce pre spoločnosť, ktorá s demokratickým riadením nemá žiadne skúsenosti. Vláda „dosadená" západnými mocnosťami je preto často vnímaná spoločnosťou ako nelegitímna, (Malejacq, 2016) prípadne ako bábková vláda západu. Takáto percepcia vedie k prehĺbeniu protivládnych postojov a k posilneniu regionálnych a miestnych vodcov, ktorí sa usilujú o vytvorenie paralelných štruktúr. Uvedený vývoj bol zaznamenaný napríklad po intervencii v Afganistane v roku 2001 a v Iraku v roku 2003, kde sa dodnes nepodarilo nastoliť štátnu moc, ktorá by dokázala získať efektívnu kontrolu nad celým štátnym územím a obyvateľstvom.

V neposlednom rade môže byť príčinou zlyhávania štátu aj jeho geografické umiestnenie v susedstve jedného alebo viacerých oslabených štátov, čo súvisí so skutočnosťou, že zlyhávanie štátu má regionálne bezpečnostné implikácie. Štáty nachádzajúce sa v takomto krízovom regióne, čelia zvýšenej zraniteľnosti a riziku ich vlastného oslabenia vzhľadom na tzv. „spill-over effect", kedy oslabený štát produkuje hrozby, ktoré ovplyvňujú ekonomickú výkonnosť, stabilitu a bezpečnosť celého regiónu.

1.2.4 Bezpečnostné implikácie zlyhávania štátu

Zlyhávajúci štát sa stáva producentom hrozieb nielen pre vnútornú ale aj regionálnu a medzinárodnú bezpečnosť. Hrozby súvisia s jeho nestabilným vnútorným bezpečnostným prostredím, ktoré je determinované absenciou vlády a vynútiteľnosti práva a pripomína prirodzený stav definovaný Hobbesom. Hobbes tvrdí, že v prirodzenom stave neexistuje žiadna autorita v podobe pomyselného Leviathana, ktorý by zaväzoval ľudí k určitým pravidlám a konaniu. Prirodzený stav nevyhnute produkuje vojnu,

v ktorej si každý musí sám zaistiť prežitie bez ohľadu na potreby iného človeka. (Hobbes, 1965) Podobne ako v Hobbesovom poňatí prirodzeného stavu, aj v zlyhávajúcom štáte často prevláda anarchické prostredie a de fakto bezvládie, v ktorom súperia medzi sebou viaceré lokálne autority, pričom neexistuje funkčná centrálna vláda, ktorá by stanovila vynútiteľné právne normy a dohliadala nad poriadkom v spoločnosti. Narastá sociálna nespokojnosť a napätie, ktoré má potenciál eskalovať do otvoreného konfliktu v podobe občianskej vojny voči nefungujúcej vláde, prípadne do vojny medzi skupinami súperiacimi o moc. Systém v zlyhávajúcom štáte je vysoko nestabilný a necháva priestor neštátnym aktérom, aby zaplnili funkčnú medzeru a nahradili poskytovateľov služieb a statkov, ktoré štát nedokáže alebo nechce zabezpečiť. (Ezrow, Frantz, 2013) V pozícii neštátnych aktérov usilujúcich o moc sa môžu ocitnúť aj kriminálne gangy či teroristické skupiny, ktoré sa snažia využiť situáciu na svoje vlastné obohatenie alebo presadenie svojich často radikálnych, extrémistických a fundamentalistických ambícií.

Spoločnosť bez pravidiel nevyhnutne produkuje hrozby pre ľudskú bezpečnosť vrátane kriminality, nekontrolovaného násilia, nedostatočného prístupu k zdravotníckym službám, prehlbovania sociálno-ekonomických rozdielov a potravinového nedostatku. Štát, ktorý sa ocitne na pokraji kolapsu nedisponuje dostatočnými kapacitami na to, aby eliminoval vnútorné ale ani vonkajšie hrozby. Takýto štát sa stáva záťažou pre regionálnu ekonomiku a je zdrojom transnacionálnych bezpečnostných hrozieb. Prevláda presvedčenie, že vzhľadom na absenciu právnych a sankčných mechanizmov je územie zlyhávajúceho štátu atraktívne pre teroristov a kriminálnikov a je živnou pôdou pre ilegálne aktivity a medzinárodný organizovaný zločin vrátane obchodu so zbraňami, ľuďmi a ilegálnymi komoditami. Zlyhávajúci štát nedokáže navyše zabrániť šíreniu chorôb a konfliktov, nekontrolovanej migrácii, environmentálnym a humanitárnym katastrofám či zaistiť energetickú bezpečnosť. (Patrick, 2011, Šmíd, Vaďura, 2009, Cojanu, Popescu, 2007, Rotberg, 2004, Newman, 2009, Taylor, 2013)

Negatívne dôsledky zlyhávania štátu sa prejavujú na medzinárodnej úrovni predovšetkým vplyvom globalizácie. V predchádzajúcom storočí malo oslabenie štátu skôr vnútroštátny dopad a na zlyhávajúce štáty sa nazeralo z humanitárneho hľadiska. Zásah medzinárodného spoločenstva mal za cieľ zlepšiť životné podmienky miestnych obyvateľov a prekonať humanitárnu krízu, v ktorej boli obyvatelia vystavení spoločensko-ekonomickým problémom vrátane chudoby, chorôb, či nezamestnanosti. V podmienkach vzájomnej závislosti a prepojenosti sveta problémy súvisiace so zlyhávaním

štátu prekračujú hranice a dosahujú regionálnu až globálnu bezpečnostnú dimenziu. Vzhľadom na dopad štátneho zlyhania nielen na vnútornú bezpečnosť samotného zlyhávajúceho štátu a jeho obyvateľov, ale aj na susedné štáty a medzinárodné spoločenstvo ako také, je možné klasifikovať zlyhanie štátu ako závažný problém a výzvu pre súčasnú medzinárodnú bezpečnosť, stabilitu a mier.

K zmene nazerania na zlyhávajúce štáty došlo najmä vplyvom globálneho terorizmu, pričom medzníkom sa stal predovšetkým rok 2001, kedy al-Káida operujúca v zlyhávajúcom Afganistane ohrozila národnú bezpečnosť Spojených štátov amerických. Udalosti z 11. septembra viedli k počiatkom sekuritizácie fenoménu zlyhávajúcich štátov a v politickom diskurze sa presadil naratív označujúci zlyhávajúce štáty za bezpečné raje pre teroristov s potenciálom ohroziť globálnu bezpečnosť. S následnou globálnou vojnou proti terorizmu nadobudla aj problematika zlyhávajúcich štátov globálne rozmery a hoci sa vzťah medzi týmito dvoma fenoménmi stal predmetom mnohých strategických dokumentov, dodnes je aj predmetom mnohých diskusií a kritiky. Zlyhávanie štátu a pôsobenie teroristických skupín predstavujú výzvu pre medzinárodnú bezpečnosť ako aj vestfálsky model štátnosti, keďže dochádza k spochybneniu konceptu suverenity a popri štáte sa do popredia dostávajú aj neštátne subjekty medzinárodnej politiky vrátane teroristických organizácií. Otázka kauzality medzi uvedenými dvoma fenoménmi si preto vyžaduje precíznu analýzu.

1.3 Terorizmus a zlyhávajúce štáty – uvedenie do problematiky kauzality

Terorizmus predstavuje jednu z najčastejšie uvádzaných bezpečnostných hrozieb 21. storočia, ale podobne ako pri problematike zlyhávajúcich štátov, aj v tomto prípade ide o pomerne vágny a ťažko definovateľný pojem, pretože jeho chápanie a atribúty sa menili v priebehu histórie závisia aj od kultúrneho kontextu. Schopnosť zodpovedať na otázky, čo je možné chápať pod terorizmom, kedy je násilný čin teroristický, či ktorú skupinu je možné označiť za teroristickú, je pritom kľúčová pre akýkoľvek výskum súvisiaci s touto problematikou, ako aj pre prijímanie protiteroristických opatrení. Predtým ako pristúpime k skúmaniu súvislosti medzi zlyhávaním štátu a pôsobením teroristických skupín sa preto pokúsime definične vymedziť terorizmus a objasniť s ním súvisiace pojmy.

1.3.1 Definičné vymedzenie a typológia terorizmu

Dodnes sa nenašiel medzinárodný konsenzus, ktorý by umožnil prijať jednu všeobecne platnú definíciu terorizmu. Prístupy k problematike terorizmu sa odlišujú vplyvom kultúrneho a civilizačného prostredia, v dôsledku čoho ten istý čin môže byť jedným štátom kategorizovaný ako teroristický, kým druhý štát ho považuje napríklad za legitímny boj proti cudzej nadvláde, vykorisťovaniu alebo za boj za sebaurčenie. Navyše sa jedná o dynamický fenomén, ktorý sa mení z hľadiska využívaných taktík, zbraní a objektov útokov, ale aj čo sa týka geografického rozptýlenia, dosahu, rozsahu škôd a organizovanosti skupín. Problematika nastáva aj pri označovaní jednotlivých skupín za teroristické, pričom v tomto smere sa môže preukázať aj účelovosť takéhoto označenia, resp. neoznačenia reflektujúc štátne záujmy. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že teroristi samých seba neoznačujú za teroristov, ale používajú výrazy ako bojovník za slobodu, vojak, povstalec či revolucionár, čo nielen že z ich pohľadu legitimizuje násilné činy, ale umožňuje im aj rozširovať teroristické rády o nových členov – „bojovníkov".

Za najprínosnejší prístup v snahe definovať terorizmus považujeme prístup spočívajúci v analýze jeho atribútov. Alex P. Schmid v roku 1984 publikoval závery výskumu 109 definícií terorizmu, pričom sa zameriaval na frekvenciu výskytu jednotlivých pojmových znakov. Zistil, že medzi najčastejšie využívané pojmy pri definovaní terorizmu patria: násilie / sila (vyskytuje sa v 83,5% analyzovaných definícií) – politický charakter (65%) – strach / teror (51%) – hrozba (47%) – psychologický dopad (41,5%) – rozlíšenie medzi obeťou a cieľom[6] (37,5%) – účelovosť / plánovanosť / systematickosť (32%) – metóda boja/stratégia (30,5%) – porušenie pravidiel bez humanitárnych zábran (30%) – donútenie / nátlak / vydieranie (28%) – publicita (21,5%) – svojvôľa / náhodnosť / nerozlišovanie (21%) – civilisti / nekombatanti / nezúčastnení a neutrálni aktéri ako obete (17,5%) – zastrašenie (17%) – nevinnosť obetí (17%) a ďalšie. (Schmid a kol., 2011, s. 74) Uvedené atribúty poskytujú základný prehľad o charaktere, cieľoch a metódach teroristických aktivít, ktoré môžeme považovať za univerzálne a aplikovateľné na všetky teroristické skupiny bez ohľadu na ich zaradenie

[6] Priama obeť útoku je iba prostriedkom dosiahnutia vytýčeného cieľa, resp. nástrojom ako teroristická skupina upozorňuje na seba a svoje ciele, prípadne odovzdáva verejnosti svoje posolstvo. Terorizmus je tak určitá forma psychologickej vojny, ktorá sa prostredníctvom útokov na nevinných ľudí alebo symbolické objekty snaží ovplyvniť verejnosť a vládu a donútiť ju konať v súlade so záujmom teroristickej skupiny. (Lutz, Lutz, 2008, s. 10)

z hľadiska typológie. Zároveň sa jedná o znaky, ktoré slúžia k odlíšeniu medzi terorizmom a inými jemu podobnými aktivitami ako gerilová vojna, partizánske povstanie alebo vražda v zmysle kriminálneho činu.

Napriek tomu, že výskum bol realizovaný pred vyše 20 rokmi a terorizmus je dynamický fenomén, ktorý za posledné dve dekády zaznamenal výrazný posun najmä čo sa týka jeho geografického dosahu, rozsahu ale aj cieľov a motivácie, aj v súčasnosti sa za základné atribúty terorizmu najčastejšie uvádzajú *„politický charakter a zameranie, využívanie násilia alebo hrozby jeho použitia, záujem o medializáciu a pôsobenie na verejnú mienku, vyvolanie strachu a hrôzy“*. (Škvrnda, 2003, s. 25) Na základe uvedených pojmových znakov je možné definovať terorizmus ako politicky motivovanú metódu použitia násilia alebo jeho hrozby s cieľom vyvolať strach u širšieho publika, ktorý je prostriedkom nátlaku na splnenie určitých požiadaviek. (Lutz, Lutz, 2008)

Jednotlivé atribúty sú obsiahnuté aj v definícii poskytnutej v Encyklopédii terorizmu, podľa ktorej terorizmus predstavuje použitie alebo hrozbu požitia nelegitímneho násilia zo strany neštátnych aktérov ako prostriedok na dosiahnutie špecifických politických cieľov. Chápe ho ako psychologickú taktiku, ktorej účelom je šíriť strach prostredníctvom náhodného útočenia na nekombatantov, resp. ako formu extrémneho politického dialógu, ktorý má ovplyvniť správanie vlády prostredníctvom šírenia strachu v spoločnosti. (Chalk, 2013)

Hoci terorizmus je vždy politicky motivovaný, čo znamená, že jeho cieľom je vyvíjať tlak na vládu a dosiahnuť určité politické ambície, tieto ambície sú špecifické pre jednotlivé teroristické skupiny. Na základe motivácie je možné kategorizovať terorizmus do niekoľkých skupín, pričom aj v tomto prípade sa prístupy jednotlivých autorov líšia. V literatúre zaoberajúcej sa terorizmom je možné nájsť rôzne typológie a počet druhov teroristických skupín na základe ich motivácie. V predloženej práci budeme vychádzať z rozlíšenia medzi troma základnými typmi teroristických skupín: politické, etnicko-separatistické a náboženské. Hoci pojem „politický“ sa môže javiť v tomto smere ako zavádzajúci, vzhľadom na to, že aj ostatné typy terorizmu sú politicky motivované, no keď hovoríme o politickom terorizme, máme na mysli predovšetkým ľavicový alebo pravicový terorizmus. Oba uvedené typy politického terorizmus boli na vzostupe najmä počas 19. a 20. storčia, no v určitej obdobe ich môžeme nájsť aj v súčasnosti.

Ľavicový terorizmus vychádza z myšlienok Marxa a Lenina a jeho cieľom je systémová a štrukturálna zmena vo vláde, v ekonomike a v spoločnosti, ktorá by spočívala v obmedzení práv privilegovanej vrstvy a v

nastolení väčšej rovnosti a spravodlivosti z hľadiska distribúcie politických a ekonomických statkov. V minulosti sa prejavil predovšetkým v revolučnom boji proti monarchiám a aristrokraciám a v démonizácii kapitalistickej spoločnosti a vládnucich vrstiev, ktoré vykorisťovali pracujúcu triedu. V súčasnosti sa môže prejavovať aj vo forme anarchizmu. Pravicový terorizmus sa objavil s nástupom modernizácie a globalizácie, ktorá bola vnímaná ako hrozba pre spoločnosť, existujúce inštitúcie a zaužívaný spôsob vládnutia. Jeho cieľom je zachovať existujúci stav a bojovať proti globalizačným vplyvom prípadne obnoviť predošlý stav spoločnosti, ktorý bol vnímaný ako spravodlivejší. Pravicový terorizmus bol v minulosti zvyčajne namierený proti demokratickému systému, ktorý chcel nahradiť konzervatívnym autoritatívnym systémom schopným zaistiť v štáte právo a poriadok a ochrániť spoločnosť pred prípadnými hrozbami prichádzajúcimi z ľavej strany politického spektra alebo zvonka. (Lutz, Lutz, 2008, Hoffman, 2006) V súčasnosti môže pravicový terorizmus nadobúdať podobu radikálnych neo-nacistických a rasistických hnutí, ktoré zdôrazňujú nadradenosť konkrétnej rasy či národa. Významnú úlohu v tomto smere zohrávajú rasa, etnicita ale aj náboženstvo.

Pokiaľ sa ale etnická príslušnosť alebo náboženstvo stávajú ústredným definičným znakom teroristickej skupiny, jedná sa už o etnicko-separatistický alebo náboženský terorizmus. Nie vždy dochádza k ich jednoznačnému rozlíšeniu, keďže v mnohých prípadoch nábožensky motivovaná teroristická skupina môže mať aj separatistické ambície, resp. nacionalizmus určitej skupiny môže vychádzať okrem etnickej odlišnosti aj z náboženských špecifík. Etnicko-separatistický terorizmus (niekedy označovaný aj ako nacionálno-separatistický) je založený na ideológii nacionalizmu a predstavuje nástroj určitej skupiny v snahách o dosiahnutie politickej autonómie alebo nezávislosti. Najvýraznejší vzostup zaznamenal najmä v období dekolonizácie, ale prejavuje sa aj dnes vo viacerých mnohonárodnostných štátoch, pokiaľ sa určité etnikum cíti marginalizované, diskriminované a nestotožňuje sa s väčšinovou kultúrou, prípadne pociťuje historickú krivdu a terorizmus vníma ako (jediný) účinný nástroj ako upozorniť na svoje ciele, získať väčšiu autonómiu, vytvoriť samostatný štát alebo pričleniť príslušnú oblasť k susednému „domovskému“ štátu.

Posledným typom terorizmu je náboženský vychádzajúci z radikálneho náboženského fundamentalizmu, ktorý hlása návrat ku koreňom náboženstva a očistenie viery od cudzích vplyvov, pričom často nevylučuje použitie násilia. Náboženské ciele sa spájajú s politickými v zmysle

snahy o zavedenie právneho systému v súlade z náboženskými princípmi, prípadne sa usilujú o zvrhnutie svetskej vlády a nastolenie teokracie. Radikalizmus sa môže prejaviť v každom type náboženstva, ale v súčasnosti je najviac pertraktovaným pojmom tzv. islamský terorizmus[7], ktorý zvykne byť označovaný z hľadiska historického vývinu aj za štvrtú, a teda aktuálne prevládajúcu vlnu terorizmu. (Škvrnda, 2003) Vo všeobecnosti má náboženstvo z pohľadu teroristov silnú legitimizačnú silu, a aj preto je teroristami často zneužívané na legitimizovanie inak neprípustného násilia pri dosahovaní ich politických cieľov.

Uvedené typy terorizmu predstavujú tzv. subverzný terorizmus, ktorého aktérmi sú neštátni, resp. subštátni aktéri a je namierený proti vlastnému alebo inému štátu a politickému systému na vnútroštátnej alebo na medzinárodnej úrovni. Ambícia teroristov destabilizovať vládu v iných štátoch bez ohľadu na ich geografickú vzdialenosť, prípadne ovplyvňovať dianie na medzinárodnej až globálnej úrovni je charakteristické pre súčasné, post-bipolárne obdobie, pričom ju nájdeme primárne v agende islamských teroristických skupín. S problematikou medzinárodného terorizmu sa stretávame už od 60. rokoch 20. storočia, ale terminologický posun k tzv. globálnemu terorizmu nastal až vplyvom globalizácie a modernizácie po páde bipolarity, ktorá umožnila terorizmu nadobudnúť svojou povahou, ambíciami a dopadom celosvetový rozmer. (Sviatko, 2005, s. 32)

Medzinárodný alebo globálny terorizmus z hľadiska teritoriálneho pôsobenia predstavuje takú teroristickú aktivitu, ktorá presahuje hranice jedného štátu alebo regiónu. Môže sa jednať o teroristickú organizáciu, ktorá využíva na svoju činnosť územie viacerých štátov, pácha útoky proti zahraničným cieľom, prípadne ako preukázali udalosti z 11. septembra 2001, dokáže zaútočiť na ktorýkoľvek štát bez ohľadu na jeho geografickú vzdialenosť od ústredia danej teroristickej organizácie. Z hľadiska ambícií sa medzinárodne až globálne pôsobiaca teroristická organizácia môže usilovať o zmenu politického systému v cudzích štátoch v prospech nastolenia nového medzinárodného poriadku na regionálnej alebo celosvetovej úrovni. Uvedené aspekty je možné vidieť najmä v agende súčasných globálne pôsobiacich

[7] Samotný pojem islamský terorizmus z hľadiska terminológie pôsobí zavádzajúco, vzhľadom na to, že evokuje, že samotné náboženstvo islam je zdrojom politického násilia. Na tomto mieste preto považujeme za nevyhnutné upresniť, že ideologickým zdrojom tohto typu terorizmus nie je islam ako taký, ale predovšetkým jeho radikálna interpretácia, resp. dezinterpretácia propagovaná radikálnymi islamskými fundamentalistami, islamistami či džihádistami. V literatúre je preto možné stretnúť sa aj s pojmami islamistický alebo džihádistický terorizmus.

džihádistických skupín, akými sú al-Káida a Islamský štát, ktoré popierajú hranice štátov, na globálnej úrovni vytvárajú sieť odnoží, buniek alebo pridružených teroristických skupín, regrutujú členov prakticky z celého sveta, páchajú teroristické útoky na území štátov viacerých kontinentov a ich cieľom je bojovať proti globalizačným trendom a západnému, predovšetkým americkému vplyvu, zvrhnúť sekulárny režim v arabských štátoch, vyvolať celosvetovú revolúciu, zaviesť vládu práva šaría a obnoviť Kalifát. (Filipec, 2017)

Globálny džihádizmus ako forma náboženského terorizmu má niekoľko spoločných čŕt aj s ostatnými vyššie vymedzenými typmi terorizmu. Podobne ako ľavicový terorizmus, aj tzv. džihádizmus je revolučný a snaží sa o zvrhnutie kapitalizmu, ktorý považuje za systém vykorisťovania moslimských krajín, kým moslimov vníma ako utláčanú „triedu". S pravicovým terorizmom má spoločný ultrakonzervativizmus, ktorý sa v prípade džihádizmu prejavuje v snahe očistiť islam od cudzích nemoslimských vplyvov, obnoviť tradície z čias proroka Mohammada a oživiť slávu islamu. Podobne ako pravicový terorizmus, prejavuje sa taktiež nenávisťou voči iným náboženstvám a národom, pričom v tomto prípade sa jedná predovšetkým o nenávisť voči národom, ktoré sa hlásia ku kresťansko-židovskej tradícii. V neposlednom rade, aj džihádizmus predstavuje antisystémové a predovšetkým antidemokratické hnutie, čím nadobúda zreteľné politické kontúry, avšak na rozdiel od iných politicky motivovaných teroristických skupín, pre islamských teroristov je kľúčovým identifikátorom náboženstvo, resp. radikálny islamizmus.

Práve v súvislosti s globálnym teroristickým hnutím sa do popredia bezpečnostného diskurzu dostala aj problematika zlyhávajúcich štátov. Už zo samotnej povahy terorizmu, ktorý predstavuje asymetrickú hrozbu je zrejmé, že sa jedná o nástroj slabých, ktorí neselektívnym útočením a vyvolávaním strachu v spoločnosti dokážu vyvíjať nátlak na silnejších aktérov. Asymetria sa v tomto prípade neprejavuje iba v rámci štátu, kde terorizmus predstavuje zbraň utláčanej menšiny alebo triedy v boji proti vláde, ale aj na medzinárodnej úrovni, čo sa preukázalo aj pri útokoch v roku 2001, keď al-Káida operujúca v oslabenom Afganistane dokázala ohroziť národnú bezpečnosť svetového hegemóna, Spojených štátov amerických. Bezprostredne po útokoch došlo k zmene nazerania na zlyhávajúce štáty, ktoré začali byť neselektívne označované za bezpečné raje pre teroristov alebo bašty terorizmu.

1.3.2 Problematika kauzality v politickom a akademickom diskurze

Problematiku kauzality medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom je možné skúmať z dvoch zdanlivo podobných, no obsahovo zásadne odlišných hľadísk: politického a akademického.

Politický diskurz

Politický pohľad na kauzalitu vyplýva z prejavov a vyjadrení politikov ale aj z obsahovej analýzy stratégií a doktrín prijatých jednotlivými štátmi a medzinárodnými organizáciami. Politický diskurz sa v súvislosti s terorizmom a zlyhávajúcimi štátmi výrazne zmenil po útokoch z roku 2001, pričom najzreteľnejšie sa táto zmena udiala v Spojených štátoch Amerických. George W. Bush bezprostredne po nástupe do úradu nevenoval zlyhávajúcim štátom mimoriadnu pozornosť. Situácia sa zmenila po teroristických útokoch z 11. septembra 2001, kedy sa potvrdila obava z Clintonovej Národnej bezpečnostnej stratégie, ktorá definovala zlyhávajúce štáty ako potenciálnu hrozbu pre amerických občanov.[8] (A National Security Strategy for a New Century 1998) Na priamu súvislosť medzi zlyhávajúcimi štátmi a pôsobením teroristických skupín poukázala až Národná bezpečnostná stratégia z roku 2002, v ktorej Bush tvrdí, že *„udalosti z 11. septembra 2001 nás naučili, že slabé štáty ako Afganistan môžu pre nás predstavovať rovnaké nebezpečenstvo ako silné štáty. Chudoba nerobí z ľudí teroristov a vrahov. Ale chudoba, slabé inštitúcie a korupcia robia slabé štáty prístupnými pre teroristické siete a drogové kartely".* (The national security strategy 2002) Stratégia taktiež prichádza s tvrdením, že *„Amerika je teraz menej ohrozená dobyvateľskými štátmi než zlyhávajúcimi".* (The national security strategy 2002, s. 1) Bush na rozdiel od Clintona považuje zlyhávajúce štáty za priamu a bezprostrednú hrozbu pre národnú bezpečnosť USA a nie potenciálnu.

Podobne sa vyjadrila aj Condoleezza Rice, ministerka zahraničných vecí počas druhej Bushovej administratívy, v príspevku pre Washington Post, kde uviedla, že *„slabé a zlyhávajúce štáty predstavujú bezprikladnú hrozbu pre Spojené štáty tým, že umožňujú pohyb kriminálnikov a teroristov ako aj proliferáciu tých najnebezpečnejších zbraní".* (Rice, 2005) Svoje tvrdenie

---

[8] Clintonova stratégia z roku 1998 nevymedzila pôsobenie teroristických skupín ako hrozbu priamo súvisiacu s oslabenou vládou a samotným zlyhávajúcim štátom venovala iba okrajovú pozornosť, pričom terorizmus už bol označený za vážnu medzinárodnú hrozbu. USA tým reagovali na nevydarený teroristický útok na Svetové obchodné centrum v roku 1993, vyhlásenie džihádu Spojeným štátom Usáma bin Ládinom v roku 1998 a následné útoky al-Káidy na americké ambasády v Keni a v Tanzánii.

potvrdila aj o tri roky neskôr, kedy označila za jednu z najväčších výziev pre súčasnosť a nadchádzajúce roky štáty so slabou vládou, v ktorých prevláda anarchické prostredie a konflikty, pretože práve na takomto území bez vlády sa môžu koncentrovať teroristi a extrémisti, plánovať útoky a trénovať v zabíjaní nevinných. (Rice, 2008)

Americká vláda opakovane od útokov z roku 2001 upozorňovala na to, že mnohé z teroristických organizácií využívajú slabé a zlyhávajúce štáty ako základne pre svoje operácie. (Country Reports on Terrorism 2005, s. 16) V kontexte boja proti terorizmu preto zdôraznila potrebu posilniť suverénnu schopnosť oslabených štátov čeliť vnútorným hrozbám ako terorizmus, nepokoje a organizovaný zločin, podporiť ich schopnosť zaistiť ochranu hraníc, vynútiteľnosť práva, a tým zabrániť vzniku raja pre teroristov. (The National Security Strategy 2002, s. 10) Podobne aj Národná stratégia pre boj proti terorizmu publikovaná v roku 2003 sa zameriava na slabé štáty a zdôrazňuje potrebu zabrániť teroristom vykorisťovať územia bez vlády alebo so slabou vládou a zneužiť ich na vybudovanie vlastných operačných základní a vyzýva na elimináciu týchto tzv. bezpečných rajov pre teroristov. USA majú bojovať proti terorizmu odstraňovaním podmienok, ktoré teroristi vyhľadávajú prostredníctvom zmierňovania chudoby, podpory fungujúcej vlády a bezpečnostných kapacít štátov. (National Strategy for Combating Terrorism 2003, s. 6) Uvedený prístup a pohľad na zlyhávajúce štáty prevzal aj v tom čase britský premiér Tony Blair a dodal, že je potrebné zabrániť tomu, aby zlyhávajúce štáty produkovali hrozby ako kriminalita, terorizmus, nekontrolovaná migrácia a iné. (Patrick, 2011, s. 5) Barack Obama sa v roku 2007 ešte ako senátor vyjadril, že al-Káida slobodne operuje v chudobných, oslabených štátoch a na územiach bez vlády, ktoré predstavujú živnú pôdu pre transnárodné hrozby vrátane terorizmu. (Barack Obama..., 2007)

Na novú bezpečnostnú situáciu po teroristických útokoch v USA reagovali aj medzinárodné organizácie a inštitúcie, vrátane Organizácie spojených národov a Európskej únie. Valné zhromaždenie OSN prijalo v roku 2006 komplexnú globálnu protiteroristickú stratégiu, v ktorej označilo za jeden z pilierov v boji proti terorizmu posilnenie kapacity štátov, a to predovšetkým v oblasti právneho princípu a efektívnej správy vecí verejných, čím sa priklonilo k všeobecne prijatej domnienke o súvislosti medzi oslabením štátov a terorizmom. (UN Global Counter-Terrorism Strategy, 2006) Uvedený naratív prijala aj Európska únia, ktorá v Európskej bezpečnostnej stratégii z roku 2003 vymedzila zlyhávajúce štáty ako jednu z kľúčových hrozieb pre európsku bezpečnosť, s ktorou môžu súvisieť aj ďalšie hrozby vrátane terorizmu. (Bezpečná Európa..., 2003) Na zmenené

medzinárodné bezpečnostné prostredie reagovala aj Slovenská republika ako členský štát SR. V návrhu novej bezpečnostnej stratégie z roku 2017 sa explicitne uvádza, že zlyhávajúce štáty *„slúžia ako liaheň a útočisko pre teroristov"* ako aj, že *„rôzne formy násilného extrémizmu a terorizmu sú okrem iného produktom pretrvávajúcich konfliktov, nedemokratických modelov vládnutia a zlyhávajúcich štátov".* (Bezpečnostná stratégia SR – návrh, 2017)

Politický diskurz spájajúci zlyhávajúce štáty s hrozbou terorizmu má ale niekoľko slabých miest. V prvom rade sa jedná o terminologický nedostatok. Napriek tomu, že mnohé vládne dokumenty prijaté po roku 2001 deklarujú kauzálny vzťah medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom, nedochádza v daných dokumentoch k definičnému vymedzeniu ani jedného z uvedených pojmov. Ako ale preukázala predchádzajúca časť práce, jedná sa o pojmy mimoriadne vágne, pričom v ani jednom prípade nedošlo k medzinárodnému konsenzu, ktorý by umožnil jednoznačne určiť ktoré štáty spadajú pod zlyhávajúce a ktoré skupiny zaraďujeme medzi teroristické. Deklarovanie kauzality medzi dvoma terminologicky nedostatočne vymedzenými fenoménmi ešte viac prehlbuje nejednoznačnosť a otvára priestor pre zneužitie pojmov na politické účely, s čím súvisí druhá slabina predstaveného politického diskurzu. V súčasnosti je možné tvrdiť, že Irak sa stal akousi „obeťou" deklarovanej kauzality a Spojené štáty americké sa voči nemu pokúsili uplatniť transformačnú politiku[9] prostredníctvom ozbrojenej intervencie a následnej rekonštrukcie podľa západného modelu štátu fungujúceho na báze liberálnej demokracie. V tomto prípade sa preukázalo aj riziko súvisiace s nedostatočným terminologickým vymedzením, resp. so stotožňovaním autoritatívnych režimov so zlyhávajúcimi štátmi. Irak by podľa nášho vymedzenia paradoxne spĺňal kritériá zlyhávajúceho štátu najmä v dôsledku neúspešnej intervencie, napriek tomu, že jeho označenie za zlyhávajúci štát spolu so sekuritizáciou tohto pojmu prispelo k počiatočnej legitimizácii invázie. Tento postoj je v súčasnosti zdieľaný širšou nielen akademickou obcou. Aj v dôsledku udalostí akými bola intervencia do Iraku je samotný termín zlyhávajúci štát akademikmi často kritizovaný ako účelovo zneužívaný politický konštrukt. (Newman, 2009) Do tretice, akademici čoraz

[9] Transformačná diplomacia sa dostala do popredia zahraničnej politiky USA pod vplyvom Condoleezy Rice. Tvorila pilier americkej stratégie voči zlyhávajúcim štátom, pod ktorými chápe nielen štáty s neefektívnou prípadne neexistujúcou vládou, ale aj autoritatívne režimy. Transformačná diplomacia vychádzala z predstavy o demokratickom mieri, podľa ktorej je potrebné importovať západné demokratické a liberálne hodnoty do ostatných štátov, či už autoritatívnych alebo zrútených, a prostredníctvom intervencie a následnej rekonštrukcie na báze demokratizácie zaručiť mier a stabilitu. (Hehir, 2007)

viac poukazujú na to, že politikmi deklarovaná kauzalita bezprostredne po útokoch z 11. septembra nebola dostatočne empiricky overená a tento problém pretrváva dodnes. Politici väčšinou podporovali svoje argumenty jedným príkladom, a to al-Káidou pôsobiacou v Afganistane, a na základe toho vyvodzovali všeobecné závery, čím sa zo zlyhávajúcich štátov automaticky stali potenciálne terče intervencie v rámci globálneho boja proti terorizmu. Nedostatočná empirická analýza ale nie je iba problémom politického diskurzu, ale je predmetom kritiky vznesenej aj voči viacerým akademikom.

Akademický diskurz

Po udalostiach z roku 2001 sa problematika kauzality stala predmetom množstva štúdií, pričom dnes môžeme tvrdiť, že naratív prešiel určitým vývojom od stotožňovania zlyhávajúcich štátov s bezpečnými rajmi pre teroristov až po kritické pohľady na neselektívnu kauzalitu. Zástancom teórie kauzálneho vzťahu je často vyčítaný prístup na základe účelovo zvolenej jedno-prípadovej štúdie ale aj nedostatočná a povrchná analýza, ktorá vedie k tomu, že z označenia zlyhávajúci štát sa stáva kategória, ktorá so sebou nesie hrozbu a automaticky evokuje bezpečný raj pre teroristov. (Patrick, 2011)

Povrchná analýza a terminologická nepresnosť sa prejavili paradoxne práve v prípade Afganistanu, ktorý si volia na potvrdenie svojej teórie ako zástancovia tak aj odporcovia kauzality. Kým zástancovia argumentujú tým, že al-Káida našla v Afganistane bezpečný raj pre svoje aktivity vzhľadom na občiansku vojnu, chaos a bezprávie, ktoré v štáte prevládali v 90. rokoch, odporcovia naopak poukazujú na to, že al-Káida sa tu etablovala na základe „pozvania“ od Talibanu, ktorý v tom čase ovládal značnú časť územia, kde zavádzal radikálnu verziu islamského práva. Rozhodujúcim faktorom v tomto prípade teda nebola skutočnosť, že Afganistan bol nestabilnou rozvojovou krajinou, ale fakt, že Taliban priamo umožnil a podporil pôsobenie teroristickej organizácie. (Newman, 2007) Dichotómne vnímanie kauzality na jednom a tom istom príklade potvrdzuje problém vyplývajúci z nedostatočného vymedzenia termínu zlyhávajúci štát. Zástancovia kauzálneho vzťahu vnímajú štátnosť Afganistanu ako mimoriadne problematickú počas celej jeho existencie, prípadne dokonca spochybňujú, či vôbec bol Afganistan niekedy suverénnym štátom, kým odporcovia tvrdia, že počas vlády Talibanu už nemožno hovoriť o Afganistane ako o zlyhávajúcom štáte v zmysle de facto bezprávia a anarchie, pretože práve Taliban zaviedol na území, ktoré ovládal relatívny poriadok a právo v porovnaní s obdobím bezprostredne po páde centrálnej

vlády. Uvedené problémy a nedostatky viedli k tomu, že dodnes nebol vytvorený jednotný prístup k výskumu predmetnej kauzality. Jednotliví autori si väčšinou volia vlastnú metodiku, čo v konečnom dôsledku môže viesť aj k odlišným výsledkom. Napriek tomu ale je možné vymedziť niekoľko bodov, ktorými či už zástancovia alebo odporcovia kauzálneho vzťahu najčastejšie argumentujú.

Zástancovia teórie o zlyhávajúcich štátoch ako bezpečnom raji pre teroristov vychádzajú primárne z charakteristiky bezpečnostného prostredia a atribútov zlyhávajúcich štátov vymedzených v predošlej kapitole. (Piazza 2008, Wyler 2008, Takeyh – Gvosdev, 2002, Rice 2003, Howard 2010) Ondřej Filipec (2017, s. 70, 143) argumentujúc Somálskom, Sýriou, Irakom či Afganistanom tvrdí, že fenomén zrútených štátov priamo súvisí s terorizmom, keďže práve nefunkčnosť štátov, erózia inštitúcií, vákuum a strata kontroly nad územím vytvárajú priestor pre pôsobenie teroristických skupín, ktoré tu môžu realizovať svoje politické ciele. Pri zodpovedaní na otázku, prečo môže byť územie zlyhávajúcich štátov atraktívne pre teroristov a prečo umožňuje etablovanie teroristickej skupiny, je potrebné zamerať sa postupne na tri analytické roviny zodpovedajúce trom najčastejšie uvádzaným argumentom.

Po prvé zlyhávajúce štáty sú označované ako zázemia pre nerušenú činnosť teroristických skupín, ktoré tu môžu zriaďovať svoje ústredie alebo výcvikové tábory. Po druhé, zlyhávajúci štát umožňuje teroristom prístup k nekontrolovaným materiálnym a finančným zdrojom potrebných pre ich aktivity. V neposlednom rade, zástancovia kauzality tvrdia, že teroristi nachádzajú na území zlyhávajúcich štátov nových sympatizantov, vzhľadom na to, že frustrovaná spoločnosť je náchylnejšia na radikalizáciu. Nasledujúca časť práce podrobí analýze uvedené tri argumenty, ktoré zároveň bude konfrontovať s protiargumentmi uvádzanými odporcami kauzálneho vzťahu.

Čo sa týka *prvého argumentu*, je nepopierateľné, že vzhľadom na nedostatočnú kontrolu hraníc môžu príslušníci teroristických skupín do krajiny nekontrolovateľne preniknúť. Navyše, medzi primárne atribúty zlyhávajúcich štátov patrí neschopnosť vlády mať pod kontrolou celé štátne územie, v dôsledku čoho vznikajú tzv. „ungoverned areas“, resp. územia bez vlády, ktoré teroristi môžu využiť na zriadenie výcvikových táborov ako aj operačných základní. Dokazuje to aj rozptyl al-Káidy, ktorá vybudovala výcvikové tábory vo viacerých oslabených štátoch severnej Afriky a Blízkeho Východu, vrátane Alžírska, Jemenu, Mali či Pakistanu – štátov, ktoré sa zmietali vo vnútroštátnych konfliktoch a nestabilite. (Mendelsohn, 2016) Za popredný znak zlyhávania štátu boli vymedzené aj absentujúce právne mechanizmy či vynútiteľnosť práva a neefektívne bezpečnostné

zložky, ktoré v tomto kontexte umožňujú teroristickým skupinám vyvíjať svoje aktivity bez toho, aby sa zodpovedali vyššej autorite. (Piazza 2008, s. 471) Teroristi tak môžu na území zlyhávajúcich štátov beztrestne vykonávať výcvik a nerušene plánovať operácie, ktoré môžu byť následne realizované aj v zahraničí. Príkladom je aj útok na Svetové obchodné centrum, ktorý bol naplánovaný v ústredí al-Káidy v Afganistane.

Odporcovia uvedeného argumentu poukazujú na súčasný vývoj v Európe a predovšetkým na útoky vo Francúzsku, v Belgicku a vo Veľkej Británii od roku 2015, ktoré dokazujú, že teroristi môžu nájsť zázemie pre plánovanie útokov aj v európskych veľkomestách. Je to síce nepopierateľná skutočnosť, ale toto tvrdenie je potrebné podrobiť hlbšej analýze. V prvom rade je nutné zdôrazniť, že vo väčšine prípadov sa jedná o imigrantov z vylúčených neintegrovaných komunít, ktorí prechádzajú krízou vlastnej identity, môžu čeliť problémom v dôsledku diskriminácie a nedostatočnej sebarealizácie a frustrácii (čo môže pripomínať psychologický stav vyskytujúci sa u ľudí v zlyhávajúcich štátoch). (Silber, Bhatt, 2007, Cigánik, Jaššová, 2006) Po druhé, vo viacerých prípadov nedávnych islamsky motivovaných teroristických útokov v Európe sa jednalo o teroristov, ktorí prechovávali väzby na teroristickú organizáciu Islamský štát, resp. boli súčasťou jej bunky operujúcej v Európe, kým samotná organizácia je etablovaná na území v súčasnosti nepochybne zlyhávajúcej Sýrie a Iraku. Podľa dostupných informácií niektorí z atentátnikov prešli údajne aj tréningom vo výcvikových táboroch v oslabených štátoch na Blízkom východe. (Farmer 2016, Sengupta 2016). Činnosť uvedených buniek by teda nebola možná bez „materskej“ organizácie etablovanej v zlyhávajúcom štáte, resp. bez zlyhávajúceho štátu ako takého, ktorý umožnil rozkvet danej teroristickej skupiny. Na tomto mieste je potrebné taktiež zdôrazniť, že hoci v európskych vyspelých štátoch operujú teroristické bunky, na rozdiel od teroristov v zlyhávajúcich štátoch čelia neporovnateľne vyššiemu riziku odhalenia a následného zodpovedania sa pred súdmi. Zároveň je nutné pripomenúť, že v niektorých prípadoch sa jedná o tzv. osamelých vlkov, ktorí oficiálne nie sú členmi teroristickej organizácie alebo jej bunky a nemusia mať ani žiadne väzby na teroristov, ale postupne došlo k ich radikalizácii (napríklad aj v dôsledku sociálneho vylúčenia alebo nespokojnosti s politickým vývojom v ich krajine pôvodu) a útok vykonali inšpirujúc sa konkrétnou teroristickou ideológiou. Takýto útok si nemusí vyžadovať žiadne náročné a dlhodobé plánovanie, a preto je pomerne jednoduché vykonať ho aj v stabilnom štáte bez toho, aby bol páchateľ odhalený bezpečnostnými zložkami a stíhaný. Z uvedených dôvodov protiargument odvolávajúci sa na

džihádistov pôsobiacich v Európe nepovažujeme za postačujúci na vyvrátenie súvislosti medzi zlyhávaním štátu a terorizmom.

Druhý často uvádzaný *argument* zástancov kauzálneho vzťahu spočíva v materiálnych benefitoch, ktoré ponúkajú zlyhávajúce štáty teroristickým skupinám. Pod materiálnymi benefitmi v tomto prípade rozumieme primárne zbrane, tovar na ilegálny predaj a financie. Teroristi v zlyhávajúcich štátoch pomerne jednoducho môžu získať prístup k nekontrolovaným zbraniam[10], ktoré vláda nedokáže dostatočne ochrániť a môže tak dôjsť k ich zneužitiu či už na podporu teroristických aktivít alebo na ilegálny obchod a zisk financií. Nedostatočná právna vynútiteľnosť a kontrola finančných tokov umožňuje teroristom podieľať sa aj na praní špinavých peňazí a zapájať sa do iných kriminálnych aktivít za účelom finančného zisku. Namiesto nefungujúcej ekonomiky sa tak rozširuje ilegálna ekonomika a čierny trh. (Schmid, 2011, s. 252) V tejto súvislosti sa do popredia dostáva aj pojem kriminálny terorizmus alebo narkoterorizmus ako moderné formy terorizmu (Filipec, 2017, s. 47), ktoré sa často spomínajú v súvislosti s pôsobením teroristov v Afganistane a ich údajnej účasti na ilegálnom obchode s ópiom ale aj s diamantmi pochádzajúcimi z Afriky. (Sviatko, 2005, s. 90) V krajnom prípade pokiaľ teroristická organizácia získa pod svoju kontrolu a moc časť štátneho územia aj s príslušným obyvateľstvom, môže začať zavádzať v spoločnosti vlastnú verziu práva a vyberať dane, ktoré sú ďalším významným zdrojom jej príjmov. Stavia sa tak do pozície kvázi „štátu“ a preberá na seba funkcie, ktoré patria do výlučnej právomoci štátneho orgánu. Takáto situácia nastala na okupovanom území v Iraku a Sýrii, kde Baghdádi vyhlásil v roku 2014 Kalifát, zaviedol radikálnu interpretáciu islamského práva a uskutočňoval výber daní.

Aj v tomto prípade ale nachádzame aj kritický pohľad na problematiku, pričom oponenti zdôrazňujú potrebu teroristov mať prístup k relatívne fungujúcim finančným inštitúciám, ktoré aj oni sami využívajú na transfery peňazí. Kolabujúci finančný a bankový sektor tak podľa oponentov môžu predstavovať prekážku pre vykonávanie finančných transakcií a tým môže mariť tok peňazí aj pre teroristov. Z tohto dôvodu niektorí autori považujú za štáty atraktívne pre teroristov tie, ktoré sú síce oslabené, ale v porovnaní s inými zlyhávajúcimi štátmi nepatria medzi tie najkritickejšie. (Patrick, 2006)

---

[10] Nebezpečenstvo predstavujú najmä zbrane hromadného ničenia, ktoré v rukách teroristov prinášajú o to väčšie riziko, že voči nim nefunguje logika odstrašovania.

Do tretice, zástancovia hypotézy o súvislosti medzi zlyhávaním štátu a pôsobením teroristických skupín argumentujú ľudským kapitálom. Ako bolo vyššie uvedené, obyvateľstvo v zlyhávajúcich štátoch čelí zlej ekonomickej a sociálnej situácii, nedisponuje politickými právami, štát im nedokáže zabezpečiť základný životný štandard, ľudskú bezpečnosť, pravidelný príjem a poskytnúť príležitosti na sebarealizáciu, dôsledkom čoho sú mnohí ľudia deprimovaní a zraniteľní, dochádza k ich radikalizácii a ľahko môžu podľahnúť alternatívnym spôsobom zárobku a sebarealizácie. Viacerí autori zdôrazňujú že takýto jednotlivci sú náchylní podporiť politické násilie a zapojiť sa do aktivít teroristických skupín s vidinou získania politických a ekonomických statkov ako aj určitej miery bezpečia a ochrany, ktorú im štát nedokáže zaistiť. (Howard 2010, s. 962) Môžu byť náchylní uveriť, že teroristické organizácie uspejú tam, kde štát zlyhal. Viacerí akademici preto tvrdia, že zlyhanie štátu zvyšuje riziko, že obyvatelia sa v snahe zaistiť si základné potreby alebo preukázať nespokojnosť s prevládajúcou situáciou v štáte s nefungujúcou vládou, prípadne získať určitý pocit sebarealizácie, rozhodnú podporiť politické násilie vo forme terorizmu (Takeyh – Gvosdev 2002, s. 100).[11]

V tejto súvislosti existuje niekoľko teórií, ktoré umožňujú vysvetliť prečo sa ľudia uchyľujú k politickému násiliu vo forme terorizmu, pričom niektoré z týchto teórií je možné aplikovať aj na zlyhávajúce štáty. Jedná sa predovšetkým o teóriu radikalizácie, ekonomickú teóriu a teóriu politickej participácie.

Radikalizácia označuje proces ideologickej socializácie zvyčajne mladých ľudí, ktorý vedie k podpore politických zmien aj prostredníctvom násilia. Z hľadiska terorizmu sa potom jedná o proces socializácie, v dôsledku ktorej sú jednotlivci ochotní podieľať sa na politickom násilí bez akýchkoľvek morálnych zábran. (Schmid, 2011, s. 217) V rámci teórie radikalizácie teroristov existuje niekoľko modelov, pričom my budeme považovať za najrelevantnejší model delegitimizácie navrhnutý Sprinzakom a Moghadamov model radikalizácie.

Sprinzak považuje výskum terorizmu za výskum psychologickej premeny ľudí, ktorí sa vzdiaľujú od konvenčných spôsobov politického aktivizmu smerom k jeho extrémnejším formám. K zmene konvenčného

[11] V niektorých prípadoch ale môže dôjsť aj k násilnému získavaniu členov teroristických skupín na území zlyhávajúceho štátu (vrátane detí), keďže vzhľadom na neefektívne bezpečnostné zložky, tomu nemá kto zabrániť a rády teroristov sa môžu nekontrolovateľne rozširovať.

aktivizmu na terorizmus dochádza podľa neho v dôsledku delegitimizácie, ktorá môže nastať dvoma spôsobmi. Prvý, tzv. transformačná delegitimizácia je špecifická pre štáty, ktoré nedokázali úspešne zavŕšiť proces demokratizácie, demokracia v nich nie je dostatočne konsolidovaná a vykazuje výrazné nedostatky, prípadne dochádza k zmanipulovaniu demokratického procesu a zneužitiu právomocí v prospech záujmov užšej skupiny ľudí. V takýchto podmienkach narastá sklamanie z demokratickej transformácie, čo vedie k poklesu dôvery voči vláde a demokracii a tento stav môže vyústiť až do krízy legitimity. V tomto štádiu dochádza k démonizácii systému ako takého a dehumanizácii všetkých, ktorí sú s ním akokoľvek asociovaní, čím vznikajú vhodné psychologické podmienky na použitie násilia. Sprinzak tak považuje politické násilie vo forme terorizmu za logický následok straty ilúzií a sklamania z demokratického procesu. (Sprinzak, 1991) Význam politických a spoločenských zmien v procese radikalizácie vyzdvihuje aj Filipec, ktorý tvrdí, že radikalizácia môže súvisieť s nespokojnosťou a frustráciou tej časti obyvateľstva, ktorá so zmenami nesúhlasí, alebo nie je spokojná s výsledkami transformácie (najmä v kontexte demokratizácie). Radikalizácia a extrémizmus v tomto prípade môžu vyústiť až do tzv. „transformačného terorizmu“. (Filipec, 2017, s. 79) Uvedený typ radikalizácie je príznačný pre tzv. polo alebo pseudo-demokracie, ktoré boli už v predošlej časti vymedzená za rizikové z hľadiska zlyhávania štátu, keďže v nich dochádza k ohrozeniu jedného z kľúčových atribútov štátnej moci, a to legitimity. Predložená teória demonštruje, že spoločnosť v takýchto štátoch čelí zvýšenému riziku podpory politického násilia za účelom zrealizovania zmeny.

Nemusí ale nevyhnutne ísť iba o neúspešne skonsolidované demokracie. Sprinzak pripúšťa, že podhubie pre terorizmus môže vzniknúť aj v štátoch (vrátane demokratických), kde je určitá etnická alebo separatistická skupina nespokojná v dôsledku nenaplnených požiadaviek, ako aj v autoritatívnych štátoch, kde nespokojnosť a frustrácia pramenia z pomalých a nedostatočných reforiem. V spoločnosti sa následne prehlbuje netrpezlivosť a pocit bezmocnosti, čo v konečnom dôsledku opäť vedie k poklesu legitimity vlády z pohľadu nespokojných obyvateľov a v krajnom prípade sa časť zradikalizovanej spoločnosti môže prikloniť k stratégii terorizmu.

Na rozdiel od prvého typu delegitimizácie, ktorého objektom je neadekvátne fungujúca vláda, druhý Sprinzakom vymedzený typ sa prejavuje aj voči neštátnym aktérom – väčšinou konkurenčným skupinám. Časť spoločnosti sa podľa Sprinzaka môže radikalizovať voči oponentskej skupine,

ktorú režim nespravodlivo zvýhodňuje a chráni. (Sprinzak, 1995) Tento typ delegitimizácie sa prejavil napríklad medzi skupinami Hutu a Tutsi v Rwande, ale aj v prípade sunnitov a šiítov v Iraku, pričom v oboch prípadoch viedol k radikálnej politike násilia až terorizmu voči oponentskej skupine.

Sprinzakova teória radikalizácie poukazuje na význam legitimity pre stabilitu štátu a jeho efektívne fungovanie, vzhľadom na to, že delegitimizácia vedie k radikalizácii a v konečnom dôsledku môže viesť až k terorizmu. Poukazuje aj na to, že delegitimizácia a následná radikalizácia súvisia s frustráciou a sklamaním z politického a spoločenského vývoja spoločnosti. Práve deprivácia, dezilúzia, beznádej a sklamanie sú často uvádzané nielen ako príčiny poklesu lojality obyvateľstva voči vláde, ale aj ako zdroje terorizmu (Cigánik, Jaššová, 2006, Schmid, 2011, Hoffman, 2006, s. 24). Tieto pocity sú príznačné najmä pre mladú generáciu v zlyhávajúcich štátoch, ktorá je frustrovaná zo straty perspektívy a sklamaná zo sociálno-ekonomického vývoja ale aj vnútropolitickej situácie a oslabeného medzinárodného postavenia štátu. Autori James a Brenda Lutz (2008, s. 13) pripomínajú, že opozičné skupiny (vrátane teroristických) vznikajú práve vtedy, keď vláda nedokáže ochrániť záujmy spoločnosti, čo je zároveň definičným znakom zlyhávajúcich štátov. V dôsledku neschopnosti vlády dochádza k jej delegitimizácii, kedy sa na základe Sprinzakovej teórie vytvára živná pôda pre úspešné etablovanie radikálnych myšlienok. V súčasnosti sa v tomto smere najčastejšie hovorí o radikálnom islamskom fundamentalizme, ktorého zdrojom sú viaceré zlyhávajúce prevažne moslimské štáty. Frustrovaní ľudia v takýchto štátoch môžu nachádzať pocit sebaidentifikácie práve v džihádistickej ideológii usilujúcej sa o vyriešenie problémov prostredníctvom radikálnej islamizácie (nastolenia radikálnej interpretácie islamského práva) a obnovením niekdajšej slávy islamského sveta. (Klavec, 2014) Teroristi potom vnímajú samých seba ako bojovníkov, ktorých ženie vpred pocit beznádeje, nemožnosti uskutočniť zmenu inak ako použitím násilia proti represívnemu alebo nezodpovednému štátu, oponentskej skupine alebo nevyhovujúcemu medzinárodnému poriadku. (Hoffman, 2006, s. 22)

Procesom radikalizácie sa zaoberal aj Maghadam, ktorý na základe skúmania mentálneho procesu vymedzuje šesť stupňov radikalizácie teroristov. Predpokladom radikalizácie sú podľa neho neadekvátne štrukturálne podmienky, ktoré považuje určitá skupina ľudí za nespravodlivé. Znevýhodnení jednotlivci sa najskôr pokúšajú napraviť nevyhovujúce okolnosti a hľadajú rôzne možnosti ako zlepšiť svoju materiálnu a politickú situáciu. V prípade neúspechu sa dostanú do ďalšej fázy, kedy začnú hľadať

vinníka tejto situácie pochádzajúceho spravidla z vonkajšieho prostredia. V pozícii tohto vinníka sa v súčasnosti ocitli najmä USA ako hybná sila globalizácie a symbol kapitalizmu, ktorý je obviňovaný z úpadku islamského sveta. Nasleduje morálna odluka od spoločnosti a takýto jednotlivec je následne náchylný zapojiť sa do vznikajúcej teroristickej organizácie a prijať jej alternatívnu morálku. V tejto fáze sa vytvárajú hodnoty, ktorými sa teroristi snažia racionálne odôvodniť a legitimizovať použitie násilia, pričom zároveň dochádza aj ku kritizovaniu a morálneho spochybneniu autority úradujúceho režimu. V piatej fáze dochádza ku konsolidácii nových členov teroristickej skupiny v rámci jej organizačnej a hodnotovej štruktúry a napokon v poslednom štádiu jednotlivec prekonáva prirodzený odpor voči násiliu a je ochotný podieľať sa na teroristickom čine. (Moghadam, 2005)

Druhou teóriou, ktorá umožňuje skúmať vzťah medzi zlyhávaním štátu a náchylnosťou spoločnosti voči terorizmu je *ekonomická teória*, vzhľadom na to, že nedostatok ekonomických príležitostí, sociálnoekonomický úpadok, chudoba a bieda sú často uvádzané ako príčiny vzniku a rozmachu teroristickej ideológie (Schmid, 2011) a zároveň sa jedná o prejavy zlyhávania štátu. Autori podporujúci uvedenú kauzalitu uvádzajú, že radikalizmus a fundamentalizmus nachádzajú stúpencov predovšetkým v rádoch mladých študentov pochádzajúcich často z chudobnej periférie, ktorí sa nedokážu uplatniť, či už v dôsledku ekonomickej krízy, demografického vývoja či nefungujúceho systému. (Škvrnda, 2003, s. 74) Ak by sme sa zamerali na islamský terorizmus, tak Škvrnda (2003, s. 60) v tomto kontexte tvrdí, že podhubie islamského radikalizmu spočíva práve vo frustrácii, marginalizácii a sociálnoekonomickej zaostalosti prevažne arabského obyvateľstva. Podobný názor zastáva aj Sviatko, podľa ktorého vznik globálneho džihádistického hnutia úzko súvisí hlavne s poklesom životnej úrovne obyvateľstva v moslimských štátoch. Argumentuje aj tým, že al-Káida mala na začiatku 21. storočia najväčšiu podporu práve v štátoch, ktoré čelili problému absolútnej chudoby. (Sviatko, 2005, s. 99)

Podobné tvrdenia čelia ale aj výraznej kritike a viacerí autori odmietajú lineárnu súvislosť medzi chudobou a terorizmom. Medzi popredných kritikov patrí Gurr, autor teórie ekonomickej deprivácie, prostredníctvom ktorej analyzuje vzťah medzi politickým násilím a ekonomickou marginalizáciou. Podľa Gurra rozdiel medzi ekonomickými ambíciami jednotlivcov a možnosťami ich dosiahnutia vedie k politickej frustrácii a až tá je príčinou protestného násilia. Gurr poukazuje na to, že nedostatočný ekonomický rozvoj sám o sebe nerobí z ľudí teroristov (ako v konečnom dôsledku uvádza aj Bush vo vyššie uvedenej citácii z Národnej

bezpečnostnej stratégie z roku 2002), ale v prvom rade ohrozuje legitimitu štátu a podobne ako Sprinzak práve delegimizáciu považuje z hľadiska politického násilia za kľúčovú. Podľa Gurra, chudobní a frustrovaní obyvatelia vnímajú vládu ako skorumpovanú, neefektívnu a neschopnú dosiahnuť ekonomický rast, a tento pokles dôvery a legitimity môže zvýšiť riziko vypuknutia politického násilia voči vláde. (Gurr, 1970, Lutz, 2008, s. 17) V prospech uvedeného tvrdenia hovorí aj skutočnosť, že terorizmus je politický a nie ekonomický fenomén. Hoci je nepopierateľné, že teroristi získavajú za svoje aktivity finančnú odmenu a v prípade vykonania samovražedného atentátu získava nemalý obnos peňazí aj rodina atentátnika[12], prvoradou motiváciou teroristov je predovšetkým politická zmena a nie ekonomický zisk.

Problematiku kauzality medzi chudobou ako popredným znakom zlyhávajúcich štátov a terorizmom komplikuje aj nedostatok empirických dôkazov o tom, že by väčšina teroristov skutočne pochádzala z chudobných pomerov. Práve naopak, objavujú sa štúdie, ktoré túto kauzalitu spochybňujú alebo vyvracajú. (Krueger, Malečková, 2003)[13] Oldřich Bureš sa v rozhovore s Ondřejom Filipcom dokonca vyjadril, že v súčasnosti prevláda konsenzus o tom, že žiadne sociálno-ekonomické príčiny terorizmu v zmysle ekonomickej zaostalosti, či nezamestnanosti a absencie vzdelania neboli dokázané. (Filipec, 2017, s. 160) V konečnom dôsledku je potrebné pripomenúť, že aj samotný zakladateľ al-Káidy, Usáma bin Ládin, pochádzal z bohatej saudsko-arabskej rodiny.

Viaceré štúdie tak poukazujú na to, že vzťah medzi sociálno-ekonomickými podmienkami a terorizmom nie je lineárny, ale vstupuje do neho politické prostredie ako sprostredkovateľská premenná. Analytici preto uprednostňujú analýzu vzťahu medzi spoločnosťou zlyhávajúcich štátov a tendenciou podporiť politické násilie na základe tzv. *politickej teórie terorizmu*. Medzi popredných predstaviteľov politickej teórie terorizmu patrí práve Gurr, ktorý tvrdí, že výskyt politického násilia je pravdepodobnejší v štátoch, kde obyvatelia nemajú možnosť zmeniť systém prostredníctvom politickej participácie a zmeny sa môžu udiať jedine násilnou cestou. (Gurr,

---

[12] Na základe výpovede palestínskych militantov z roku 2001 získala rodina samovražedného atentátnika od sponzorskej teroristickej organizácie od 3000 do 5000 USD. (Krueger – Malečková, 2003, s. 123)

[13] Krueger a Malečková (2003, s. 119) vo svojej štúdii podobne ako Gurr odmietajú priamu súvislosť medzi nedostatkom ekonomických príležitostí, vzdelania či chudobou na jednej strane a terorizmom na strane druhej a tvrdia, že terorizmus je skôr odpoveďou na politické podmienky a z nich vyplývajúci pocit frustrácie. Redukcia chudoby tak podľa nich neprispeje k zníženiu hrozby medzinárodného terorizmu.

1986) Pocit nedostatočnej politickej participácie vedie k radikalizácii, ktorá je špecifická pre nefungujúce pseudo-demokracie alebo autoritatívne štáty, v ktorých vláda nedisponuje celospoločenskou legitimitou. K podobnému názoru ako Gurr sa prikláňa aj Sviatko, ktorý označuje terorizmus za určitú formu politickej participácie v štáte, ktorý neumožňuje občanom zúčastňovať sa na politickom rozhodovaní iným spôsobom ako nátlakom prostredníctvom násilia. (Sviatko, 2005, s. 87) Na základe tejto teórie jednotlivci pristupujú k terorizmu preto, lebo nevidia inú možnosť ako zmeniť systém a usporiadanie spoločnosti, s ktorým nie sú spokojní. (Škvrnda, 2003, s. 98) V tomto kontexte by sme ale chceli zdôrazniť, že samotná nedostatočná politická participácia nemusí ešte nevyhnutné znamenať živnú pôdu pre politické násilie, ale kľúčovým je *uvedomenie si* tohto nedostatku spoločnosťou a jeho vnímanie ako vážneho problému, ktorý je potrebné odstrániť a zmeniť.

Už z definície terorizmu je zrejmé, že sa jedná o formu politického násilia a bez ohľadu na typológiu, terorizmus má vždy politický charakter. To znamená, že prostredníctvom vyvolania strachu vo verejnosti sa snaží vyvíjať nátlak na vládu a dosiahnuť svoje ciele súvisiace so zmenou či už vo vnútroštátnom alebo medzinárodnom politickom systéme. Sviatko dokonca tvrdí, že teroristická organizácia môže efektívnejšie ovplyvniť politické dianie ako politické strany. Poukazujú na to aj samovražedné útoky, ktoré uskutočnila v Libanone v roku 1983 teroristická organizácia Hizballáh. Motivované boli silným anti-amerikanizmom a v konečnom dôsledku prispeli k stiahnutiu amerických jednotiek z územia Libanonu. (Sviatko, 2005, s. 85) Terorizmus sa ukázal ako efektívny nástroj dosahovania politických cieľov aj v prípade Palestíny, keď únos izraelských atlétov na Olympiáde v Mníchove v roku 1972 prispel k čiastočnému medzinárodnému uznaniu Organizácie pre oslobodenie Palestíny, ktoré získala miesto pozorovateľa v rámci OSN a v 70-tych rokoch udržiavala styky s viacerými štátmi ako Izrael. Do tretice, teroristické útoky pripisované Frontu národného oslobodenia prispeli k nezávislosti Alžírska a podobne aj aktivity teroristickej skupiny Irgun viedli k stiahnutiu Britov z mandátneho územia Palestíny a vzniku samostatného Izraela. (Hoffman, 2006) Je preto možné domnievať sa, že ľudia, ktorí nemajú možnosť zmeniť neželateľný stav v spoločnosti, môžu vnímať terorizmus ako spôsob participácie na politickom procese prostredníctvom nátlakového vynútenia si zmeny. Navyše Hizballáh poukazuje aj na to, že teroristická skupina sa môže v konečnom dôsledku pretransformovať na jeden zo základných subjektov politiky a formálne vstúpiť do politického diania ako politická strana.

Uvedený tretí argument spočívajúci v ľudskom kapitále síce má svoje opodstatnenie, ale zároveň predstavuje nebezpečné riziko, pretože môže viesť k zovšeobecňovaniu a sekuritizácii ľudí pochádzajúcich zo zlyhávajúcich štátov. Túto tendenciu môžeme vidieť aj v súčasnosti, keď sú migranti vrátane utečencov často v politickom diskurze označovaní za bezpečnostnú hrozbu, radikálov a teroristov. Je preto potrebné zdôrazniť, že predložené teórie poukazujú len na určitú tendenciu, ktorá má väčšiu pravdepodobnosť etablovať sa v zlyhávajúcich štátoch ako v stabilných, pričom spravidla sa týka iba časti spoločnosti a nie populácie ako takej.

Predostreli sme tri argumenty, ktoré poukazujú na to, že zlyhávanie štátu vedie k podmienkam, ktoré môžu na jednej strane podnecovať politické násilie vo vnútri spoločnosti, ale môžu byť atraktívne aj pre etablovanie zahraničnej teroristickej skupiny, ktorá hľadá prostredie vhodné pre svoje aktivity. Takéto prostredie môžu poskytovať práve štáty s nefungujúcimi inštitúciami vrátane bezpečnostných a donucovacích zložiek, ktoré nedokážu zabrániť činnosti teroristov. Tí môžu získať pod svoju kontrolu okrem územia aj značné materiálne zdroje a zároveň vzhľadom na frustráciu obyvateľov v dôsledku sociálno-ekonomickej a politickej deprivácie, môžu získať aj podporu v rámci zradikalizovanej časti spoločnosti. Ľudský kapitál je preto dôležitý nielen z hľadiska vzniku novej teroristickej skupiny, ale aj pre infiltrovanie zahraničnej, ktorá by sa bez aspoň čiastočnej podpory domáceho obyvateľstva nedokázala na území zlyhávajúceho štátu úspešne etablovať.

Samotné zlyhávanie štátu je často označované ako príčina, resp. indikátor zvyšujúci riziko sformovania alebo etablovania teroristickej skupiny. (Schmid, 2011, s. 181, Lutz, 2008, s. 20) Ústrednú úlohu v tomto smere zohráva *moc*, ktorá bola v predošlej kapitole vymedzená ako kľúčová z hľadiska fungovania štátu, a teda aj definovania zlyhávajúceho štátu. Ako sme už preukázali vyššie, moc je kľúčová aj pri výskume terorizmu, keďže sa jedná o stratégiu slabých, ktorá im umožňuje získať moc (v zmysle schopnosť/možnosť) ovplyvniť politické rozhodovanie a dosiahnuť požadované politické zmeny. Tento cieľ je možné zrealizovať nielen voči silnejšiemu súperovi prostredníctvom psychického nátlaku, ale najjednoduchšie je *získať moc tam, kde žiadna iná konkurenčná moc nie je*, resp. konsolidovať moc tam, kde jej je veľmi málo. (Hoffman, 2006, s. 41) Z uvedeného je možné dedukovať, že pre teroristickú skupinu je najatraktívnejšie etablovať svoju ústredie a vytvoriť zázemie pre svoju činnosť v tzv. *mocenskom vákuu* prevládajúcom v zlyhávajúcich štátov, kde centrálna štátna moc absentuje alebo je slabá a odtiaľ realizovať svoje širšie politické ciele.

Teroristické organizácie zneužívajú predovšetkým politickú nestabilitu, kvázi bezvládie, bezprávie a zraniteľnosť viacerých afrických štátov a štátov na Blízkom a Strednom východe, ktoré pre ne predstavujú príležitosť ako bezpečne vykonávať svoje aktivity, posilňovať finančné kapacity a výzbroj a rozširovať členskú základňu. V zlyhávajúcom Somálsku okupuje územia de facto bez vlády teroristická skupina al-Shabaab, pričom aj ďalšie oslabené štáty vrátane Mali, Sierra Leone, Libérie alebo Konžskej demokratickej republiky sa stali zázemím pre rôznorodé teroristické aktivity. (Howard 2010, s. 964) Teroristická sieť al-Káida využila v minulosti nestabilnú situáciu v Afganistane a Pakistane, kde si zriadila operačné stredisko aj výcvikové tábory, no pôsobí aj v Jemene, odkiaľ v 90. rokoch zaútočila na americké ciele (Patrick 2007, s. 654). Sudán sa stal navyše „bezpečným rajom" pre libanonskú vojensko-politickú organizáciu Hizballáh a palestínske džihádistické hnutie Hamas. Okrem uvedených štátov je v súčasnosti baštou teroristov aj zlyhávajúci Irak a Sýria, ktoré sa stali ohniskom džihádistického hnutia Islamský štát.

Napriek viacerým argumentom podporujúcim tvrdenie o spojitosti medzi zlyhávajúcimi štátmi a pôsobením teroristických skupín už predchádzajúci text naznačuje, že sa objavujú aj štúdie popierajúce tento vzťah a vyvracajúce hypotézu, podľa ktorej sú zlyhávajúce štáty živnou pôdou pre teroristov, resp. tvrdia, že zlyhanie štátu je iba jedným z faktorov, ktoré môže v určitých situáciách prispieť k rozmachu teroristických skupín (Patrick 2006, Hehir 2007, Verhoeven 2009, Newman 2007). Kritika sa v tomto smere uberá dvoma základnými smermi. Na jednej strane kritici poukazujú, že zlyhávajúci štát nie je vždy „rajom" pre teroristov a na druhej strane sa kauzalitu snažia vyvrátiť pripomenutím, že teroristické skupiny pôsobia aj vo vyspelých stabilných štátoch.

Medzi významných kritikov predmetnej kauzality patrí Stewart Patrick, ktorý poukazuje na to, že pre teroristov sú atraktívnejšie štáty, ktoré nie sú zaraďované medzi tie najkritickejšie z hľadiska oslabenia vlády, ale vyhľadávajú skôr relatívne fungujúce štáty s vysokou mierou korupcie, ktoré majú rozvinutú infraštruktúru a disponujú nespochybniteľnou suverenitou, ktorá ochraňuje pred zahraničnou intervenciou nielen štát ale aj samotných teroristov. (Patrick, 2006, s. 35) V prospech uvedeného argumentu vypovedá aj skutočnosť, že teroristi v súčasnosti vo významnej miere využívajú moderné informačné technológie, ktoré sú nevyhnutným prostriedkom ich vzájomnej komunikácie, a preto pre nich môžu byť atraktívnejšie štáty s rozvinutou komunikačnou sieťou a infraštruktúrou, ktorá v zlyhávajúcich

štátoch absentuje. Popri relatívne fungujúcej infraštruktúre a vysokej miere korupcie kritici vymedzujú aj tretí aspekt, ktorý prispieva k rozmachu terorizmu na území určitého štátu, a to, nezáujem vlády prijímať protiteroristické opatrenia, resp. samotná vláda môže teroristické skupiny podporovať. (Schmid, 2011, s. 253) V takomto prípade je možné hovoriť o tzv. štátoch sponzorujúcich terorizmus, pričom sa nemusí jednať nevyhnutne o zlyhávajúce štáty v zmysle neschopnosti vlády kontrolovať štátne územie a zabrániť infiltrácii teroristických skupín. Príkladom z minulosti môže byť Sudán, ktorého vláda v 90. rokoch poskytla bin Ládinovi úkryt, ochranu a umožnila mu na svojom území zriaďovať výcvikové tábory.

Ďalším popredným kritikom súvislosti medzi zlyhávajúcimi štátmi a pôsobením teroristických skupín je Aidan Hehir z University of Westminster, ktorý vo svojej štúdii z roku 2007 vychádzal zo zoznamu zahraničných teroristických organizácií zostaveného americkou vládou a z rebríčka štátov zoradených podľa Fragile states index publikovanom think tankom the Fund for Peace. Pri porovnaní 20 štátov s najvyšším indexom zlyhávania so zoznamom teroristických organizácií, ktoré v týchto štátoch podľa americkej vlády pôsobia, prišiel k záverom, že vo viac ako polovici uvedených štátov nepôsobí žiadna teroristická organizácia (Hehir 2007, s. 315). Hehir poukázal aj na to, že je potrebné rozlišovať medzi jednotlivými typmi terorizmu, pretože skupiny operujúce na báze etnicko-separatistického terorizmu je možné nájsť aj vo vyspelých demokratických štátoch s fungujúcou centrálnou vládou (Hehir 2007, s. 323). Ide predovšetkým o hnutia usilujúce o nezávislosť regiónu obývanom etnickou menšinou, akými sú ETA usilujúca o oslobodenie Baskicka od Španielska alebo IRA bojujúca za samostatnosť Severného Írska.

Je preto možné konštatovať, že vzťah medzi zlyhávajúcimi štátmi a pôsobením teroristov, ktorí podnikajú útoky nielen na území samotného zlyhávajúceho štátu, ale často aj v tretích štátoch, nie je možné vylúčiť vzhľadom na vyššie uvedené výhody, ktoré územie bez fungujúcej vlády a vynútiteľného práva pre teroristov predstavuje. Avšak nie je možné považovať každý zlyhávajúci štát automaticky za bezpečnostnú hrozbu v kontexte terorizmu, ako je to neraz prezentované predovšetkým v politickom diskurze, rovnako ako nie je možné tvrdiť, že v stabilných štátoch k teroristickým aktivitám nedochádza.

Rôzne výsledky autorov zaoberajúcich sa predmetnou problematikou súvisia opäť v prvom rade s terminologickým nedostatkom, ale v tomto prípade problém predstavuje aj opomenutie typológie terorizmu. Z hľadiska terminológie dochádza často aj k zamieňaniu pojmov zlyhávajúci

a autoritatívny. Pripúšťame, že aj autoritatívny štát môže byť zlyhávajúci, pokiaľ dôjde k oslabeniu legitimity vlády z rôznych prevažne sociálno-ekonomických dôvodov, ale ich automatické stotožnenie považujeme za kategorický omyl, ktorý môže viesť k skresleným výsledkom pri výskume predmetnej kauzality. Okrem toho, za ústredný nedostatok prevažnej časti akademických analýz a politického diskurzu považujeme aj to, že akademici, ale predovšetkým politici, používajú v tejto súvislosti termín „terorizmus" bez bližšieho špecifikovania o aký typ terorizmu sa jedná. Jednotlivé typy teroristických skupín sa pritom výrazne odlišujú príčinami, ktoré podmieňujú ich etablovanie, a preto si dovolíme tvrdiť, že nie je možné skúmať kauzalitu medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom ako takým bez definovania jeho konkrétneho typu. Z uvedeného dôvodu považujeme za nevyhnutné uskutočniť vlastný východiskový výskum, ktorý nám poskytne lepší obraz o tom, ako sa mení pôsobenie teroristických skupín z hľadiska ich typológie v závislosti od stability štátu. Primárne chceme zistiť, ktorý typ teroristických skupín sa v zlyhávajúcich štátoch vyskytuje najčastejšie a zároveň, akým spôsobom na tomto území operuje.

1.3.3 Východiskový výskum a parciálne závery

Pre ilustráciu kauzality sme pristúpili ku komparácii teroristických aktivít v 15 štátoch, ktoré the Fund for Peace označil za najkritickejšie za rok 2015 z hľadiska ich náchylnosti zlyhať a v 15 štátoch nachádzajúcich sa na opačnom konci spektra, t.j. v najstabilnejších štátoch. Z hľadiska typológie terorizmu sme zvolili klasifikáciu na politický, náboženský a etnicko-separatistický, pričom pripúšťame, že v niektorých prípadoch je pomerne komplikované striktne vymedziť, do ktorej skupiny daná teroristická organizácia patrí, vzhľadom na rôznorodosť jej cieľov a prelínajúcu sa motiváciu. V takom prípade jej zaradenie do konkrétnej kategórie reflektuje dominantnú motiváciu a ideológiu.

Pri zostavovaní tabuľky sme vychádzali primárne zo zoznamu zahraničných teroristických organizácií (FTO) zverejňovanom každoročne vládou USA a z údajov dostupných na stránke Global Terrorism Database a Terrorism Research and Analysis Consortium. Hoci v nami skúmaných stabilných štátoch nenájdeme takmer žiadne teroristické skupiny, ktoré by sa nachádzali v americkom zozname FTO, nachádzajú sa tu viaceré extrémistické skupiny, pričom určiť hranicu medzi terorizmom a extrémizmom je niekedy mimoriadne obtiažne, vzhľadom na to, že aj terorizmus je určitá forma extrémizmu. Global Terrorism Database a Terrorism Research and Analysis

Consortium uvádzajú množstvo pravicovo a ľavicovo orientovaných extrémistických skupín pôsobiacich v stabilných štátoch a pripisujú im zodpovednosť aj za viaceré násilné útoky. Pre ilustráciu uvádzame aj niektoré z uvedených radikálnych a extrémistických skupín, pričom skupiny, ktoré nie sú jednoznačne označené za teroristické, sme pre lepšiu prehľadnosť uviedli *kurzívou*. Chceme tým poukázať na odlišný model radikalizácie v zlyhávajúcich a stabilných štátoch.

V druhom kroku (tabuľka č. 3) sme sa zamerali na spôsoby, ako môže byť štát previazaný s teroristickými aktivitami, medzi ktorými je možné rozlišovať, či určitá skupina vznikla/etablovala sa na danom území a má tu zriadené aj operačné ústredie, kde dochádza k plánovaniu, alebo tu pôsobí prostredníctvom buniek, ktorých cieľom je vykonať teroristický útok.

Tabuľka č. 3: Zoznam teroristických skupín, ktoré pôsobili v štátoch s najvyšším a najnižším indexom zlyhávania v roku 2016.

Štát	**FSI[14] (poradie)**	**Teroristická skupina motivovaná**		
		náboženský	**politicky**	**etnicko-separatisticky**
Južný Sudán	113,9 (1)	Lord's Resistance Army[15]		
Somálsko	113,4 (2)	al-Shabaab, Islamic State in Somalia[16]		
Stredoafrická republika	112,6 (3)	Lord's Resistance Army		
Jemen	111,1 (4)	al-Qa'ida in the Arabian Peninsula, Islamic State in Yemen, Ansar al-Sharia in Yemen		
Sýria	110,6 (5)	Islamic State, Al-Nusrah Front, Abdullah Azzam Brigades, Ansar al-Islam	Popular Front for the Liberation of Palestine[17], Popular Front for the Liberation of Palestine-General Command	
Sudán	110,6 (5)			

[14] FSI<20 = veľmi udržateľný štát, 20≤FSI<30 = udržateľný štát, 100≤FSI<110 = štát s vysokou výstrahou, 110≤FSI = štát s veľmi vysokou výstrahou

[15] Zo zoznamu FTO bola už vyradená, ale na stránke Terrorism Research and Analysis Consortium figuruje aj naďalej ako aktívna teroristická skupina.

[16] Jedná sa o skupinu pridruženú k ISIS, ktorá vznikla v Puntlande.

[17] Jedná sa o etnicko-separatistickú teroristickú organizáciu s ideológiou na báze marxizmu-leninizmu.

DR Kongo	110,0 (7)	Lord's Resistance Army		
Čad	109,4 (8)	Boko Haram[18], IS-West Africa		
Afganistan	107,3 (9)	Haqqani Network, ISIS-Khorasan Province, Islamic Jihad Union, Islamic Movement of Uzbekistan, Jaish-e-Mohammed, Jundallah, Lashkar e-Tayyiba, al-Qaeda in the Indian Subcontinent, Taliban, Tehrik-e Taliban Pakistan		
Irak	105,4 (10)	Islamic State, Kata'ib Hizballah, Ansar al-Islam, Jaysh Rijal al-Tariq al-Naqshabandi		Kurdistan Workers' Party
Haiti	105,3 (11)			
Guinea	102,4 (12)			
Zimbabwe	101,6 (13)			
Nigéria	101,6 (13)	Boko Haram, ISIS-West Africa, Jama'atu Ansarul Muslimina fi Biladis-Sudan[19]	*Earth First!*	
Etiópia	101,1 (15)	al-Qa'ida, al-Shabaab	Patriotic Ginbot-7[20]	Ogaden National Liberation Front,

[18] V roku 2015 Boko Haram prisahala vernosť Islamskému štátu a začala používať meno ISIS-West Africa.
[19] Skupina sa v roku 2012 odštiepila od Boko Haram.
[20] Patriotic Ginbot-7 je opozičná protivládna skupina, ktorú etiópska vláda označila v roku 2011 za teroristickú. V zozname FTO ale nefiguruje.

				Oromo Liberation Front[21]
Portugalsko	29,0 (164)		*Hammerskin Nation*	
Nemecko	28,1 (165)		*Hammerskin Nation, Informal Anarchist Federation, Militant Forces Against Huntingdon Life Sciences*	
Rakúsko	27,7 (166)		*Militant Forces Against Huntingdon Life Sciences*	
Holandsko	27,4 (167)		*Hammerskin Nation, Earth First!, Informal Anarchist Federation*	
Luxembursko	23,4 (168)			
Nový Zéland	22,6 (169)		*Hammerskin Nation, Earth First!, Patriotic Youth League*	
Kanada	22,6 (169)		*Hammerskin Nation, Earth First!, Animal Liberation Front*	
Island	22,5 (171)			
Írsko	22,3 (172)		*Earth First!*	Continuity Irish Republican Army, Real Irish Republican Army
Austrália	22,3 (172)		*Hammerskin Nation, Earth First!, Patriotic Youth League, Animal Rights Militia*	
Švédsko	22,1 (174)		*Hammerskin Nation*	

[21] Obidve skupiny boli označené za teroristické etiópskou vládou, ale nenachádzajú sa na zozname FTO.

Dánsko	21,5 (175)			
Švajčiarsko	21,1 (176)		*Hammerskin Nation, Informal Anarchist Federation, Militant Forces Against Huntingdon Life Sciences*	
Nórsko	20,5 (177)		*Bootboys*	
Fínsko	18,7 (178)		*Soldiers of Odin*	

Tabuľka č. 4: Bližšie špecifikovaná činnosť teroristických skupín na území zlyhávajúcich a stabilných štátov v roku 2016.[22]

Štát	**FSI* (poradie)**	**Ústredie ter. skup.**	**Bunka zahraničnej ter. skupiny**	**Výcvikový tábor**	**Útoky na domácom území**
Južný Sudán	113,9 (1)				
Somálsko	113,4 (2)	X		X	X
Stredoafrická republika	112,6 (3)				
Jemen	111,1 (4)	X		X	X
Sýria	110,6 (5)	X		X	X
Sudán[23]	110,6 (5)				
DR Kongo	110,0 (7)				X
Čad	109,4 (8)				X
Afganistan	107,3 (9)	X		X	X
Irak	105,4 (10)	X		X	X
Haiti	105,3 (11)				
Guinea	102,4 (12)				
Zimbabwe	101,6 (13)				
Nigéria	101,6 (13)	X		X	X
Etiópia	101,1 (15)				X
Portugalsko	29,0 (164)				
Nemecko	28,1 (165)		X		X[24]

[22] Pri vytváraní tabuľky sme vychádzali z voľne dostupných informácií. Pripúšťame ale, že sa jedná o pomerne citlivé informácie, predovšetkým čo sa týka teroristických buniek a táborov v konkrétnych štátoch. Predpokladáme preto, že skutočný počet, resp. geografický rozptyl buniek a táborov môže byť väčší, ako naznačuje tabuľka.

[23] Sudán je dlhodobo zaradený medzi štáty sponzorujúce terorizmus. V minulosti poskytol útočisko Usáma bin Ládinovi a podporoval skupiny ako Abu Nidal Organization, Palestine Islamic Jihad, Hamas and Hizballah. Na nátlak zo zahraničia (najmä zo strany USA) s podporou prestal. Nie je známe, že by Sudán v roku 2016 poskytol svoje územie pre teroristické aktivity a nie je známy ani žiaden teroristický útok na jeho území v danom roku. (Country reports on terrorism, 2016)

[24] Vykonané útoky sú pripisované PKK, ale aj džihádistom, ktorí vyjadrili vernosť islamskému štátu.

Rakúsko	27,7 (166)				X[25]
Holandsko	27,4 (167)		X		X[26]
Luxembursko	23,4 (168)				
Nový Zéland	22,6 (169)				
Kanada	22,6 (169)				X[27]
Island	22,5 (171)				
Írsko	22,3 (172)				X[28]
Austrália	22,3 (172)				X[29]
Švédsko	22,1 (174)				
Dánsko	21,5 (175)				X[30]
Švajčiarsko	21,1 (176)				
Nórsko	20,5 (177)				
Fínsko	18,7 (178)				X[31]

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Fragile States Index 2017, Country Reports on Terrorism 2016 a údajov dostupných na internetových stránkach Global Terrorism Database, Terrorism Research and Analysis Consortium, Reuters a Globalsecurity.

Z pozorovania a porovnávania zistených údajov vyplýva niekoľko skutočností. V prvom rade je zrejmé, že na území zlyhávajúcich štátov je miera prítomnosti teroristických aktivít podstatne vyššia než na území stabilných štátov (či už z hľadiska etablovania ústredia alebo využívania územia štátu na výcvik). Po druhé, je možné vidieť, že prevažná časť teroristických skupín pôsobiacich v zlyhávajúcich štátoch je motivovaná nábožensky, a to najmä radikálnym islamským fundamentalizmom. Náš predbežný výskum poukazuje na to, že práve tieto organizácie vznikajú takmer výlučne v zlyhávajúcich štátoch, zatiaľ čo v stabilných štátoch si môžu zriaďovať bunky za účelom realizovania útokov. Vyplýva to aj zo samotného charakteru

[25] V auguste 2016 dva útočníci zaútočili na budovu Turkish Avrasya Culture and Sports Association. Hoci sa k útoku nikto nepriznal, útok je prisudzovaný Kurdskej strane pracujúcich.

[26] V júni 2016 sa odohral útok v tureckej mešite v Dodrechte. Hoci sa k útoku nikto nepriznal, útok je prisudzovaný Kurdskej strane pracujúcich. (Terrorism Research and Analysis Consortium, 2017)

[27] V októbri útočník aktivoval výbušné zariadenie v taxíku a spôsobil zranenie jedného človeka. Síce nebolo preukázané napojenie útočníka na Islamský štát, vyjadril mu vernosť. Okrem toho sa uskutočnil aj útok anti-moslimského extrémistu, ktorý podpálil mešitu. (Terrorism Research and Analysis Consortium, 2017)

[28] K útoku v Dubline, pri ktorom dvaja ľudia prišli o život sa prihlásila Continuity Irish Republican Army.

[29] Podľa austrálskych úradov bol útočník, ktorý napadol civilistu, inšpirovaný ideológiou Islamského štátu.

[30] Útočník zastrelil v kresťanskej komunite v Kodani dvoch policajtov a zranil jedného civilistu. K útoku sa prihlásil Islamský štát, no žiadne väzby neboli potvrdené.

[31] Útok je podľa Terrorism Research and Analysis Consortium pripisovaný skupine Animal Liberation Front.

a cieľa súčasného džihádu vyhlasovaného teroristickými organizáciami, ktorý je namierený proti westernizmu a štátom angažujúcim sa v medzinárodných koalíciách a operáciách prebiehajúcich v oslabených regiónoch. Do tretice náš predbežný výskum poukazuje na to, že prítomnosť teroristických aktivít sa výrazne líši aj pri porovnaní 15 najohrozenejších štátov medzi sebou, pričom neplatí, že čím viac štát zlyháva, tým viac skupín na území pôsobí, či tým výraznejšia je aktivita teroristov na danom území. Niektoré zlyhávajúce štáty nevykazujú dokonca žiadnu priamu spojitosť s teroristickými aktivitami. Uvedená analýza poukazuje na to, že niektoré z typov teroristických aktivít sú charakteristické práve pre zlyhávajúce štáty (ústredie, výcvik), zatiaľ čo určité typy a aspekty terorizmu je možné nájsť aj v rozvinutých a stabilných štátoch (bunky, útoky). Netvrdíme, že teroristické skupiny pôsobia výlučne v zlyhávajúcich štátoch, no charakter, miera a spôsob ich pôsobenia sa výrazne odlišuje v porovnaní s pôsobením teroristov v stabilných štátoch.

Čo sa týka zlyhávajúcich štátov, z výskumu vyplýva, že uľahčujú či už vznik nových teroristických skupín alebo etablovanie ústredia zahraničnej skupiny priamo v danom štáte, pričom môže ísť o rôzne typy teroristických skupín. So zlyhávaním štátu sa zároveň zvyšuje aj pravdepodobnosť, že toto územie bude vyhľadávať už existujúca transnacionálne pôsobiaca teroristická sieť na zriadenie odnože v snahe o decentralizáciu a šírenie svojej ideológie, na zriadenie útočiska pre svojich bojovníkov, na vybudovanie táborov na výcvik, plánovanie, ale aj vykonávanie operácií. V prípade medzinárodne pôsobiacich skupín sa jedná najmä o teroristické organizácie fungujúce na báze radikálneho islamského fundamentalizmu, ktoré hľadajú prístupné ale zároveň aj kultúrne a nábožensky príbuzné prostredie na rozšírenie svojej ideológie a nerušené fungovanie. Táto skutočnosť môže mať dve vysvetlenia. Po prvé, práve islamský terorizmus má najväčší potenciál dosiahnuť globálne rozmery, vzhľadom na to, že jeho ideológia je adresovaná moslimom po celom svete a do určitej miery ju môžeme považovať za univerzálnu pre všetkých islamských radikálov, čo prispieva k narastajúcemu počtu teroristických skupín hlásiacich sa ku globálnemu džihádu a umožňuje vybudovanie globálnej teroristickej siete. Po druhé, zo zoznamu zlyhávajúcich štátov je zrejmé, že sú to prevažne moslimské štáty, ktoré sú najviac oslabené vo výkone svojich primárnych funkcií, čo rovnako vysvetľuje, prečo sa v nich politické násilie prejavuje prevažne vo forme *islamského* terorizmu.

Situácia v stabilných štátoch sa javí ako výrazne odlišná. Z hľadiska pôvodných teroristických organizácií je zrejmé, že tu najčastejšie vznikajú a pôsobia teroristické organizácie motivované etnicko-separatisticky pokiaľ v danom štáte existuje menšina nárokujúca si lepšie postavenie, autonómiu či

samostatnosť (vrátane skupiny IRA v Spojenom kráľovstve). Okrem toho tu pôsobí veľké množstvo extrémistických hnutí, ktoré ale nie je možné jednoznačne označiť za teroristické (do určitej miery to môže súvisieť aj s efektívnejšou právnou vynútiteľnosťou v stabilných štátoch, ktorá znemožňuje fungovanie teroristických skupín, a preto sa extrémistické skupiny môžu vedome vyhýbať konaniu, ktoré by ich jednoznačne zaradilo medzi teroristické). Medzi uvedené skupiny patrí napríklad Earth First!, ktorá zvykne byť označovaná aj za teroristickú (v tomto prípade sa jedná o tzv. ekoterorizmus), ale aj neo-nacistické skupiny, tzv. white supremacists (napr. Hammerskin Nation), radikálne nacionalistické skupiny (Patriotic Youth Leage na Novom Zélande) či rasitické a radikálne xenofóbne skupiny (Soldiers of Odin vo Fínsku). Z uvedeného vyplýva, že kým v zlyhávajúcich štátoch dochádza primárne k radikalizácii náboženstva, v stabilných štátoch sa jedná skôr o radikalizáciu krajnej pravice – nacionalisticky a xenofóbne zmýšľajúcich skupín, alebo krajnej ľavice v podobe radikálnych environmenálnych hnutí.

Aktuálny vývoj ale poukazuje aj na to, že stabilné štáty sa stávajú v čoraz väčšej miere cieľom útokov medzinárodne pôsobiacich teroristov, a to najmä radikálnych islamistov, ktorí môžu mať na ich území zriadené svoje bunky alebo sa môže jednať o jednotlivcov, ktorí sa ideológiou „iba“ inšpirovali a útok vykonali ako tzv. osamelí vlci. Okrem toho tu dochádza aj k regrutácii potenciálnych bojovníkov v rámci tej časti spoločnosti, ktorá sa stotožňuje s ich ideológiou, a následne získavajú výcvik v táboroch na území zlyhávajúcich štátov. Jedná sa predovšetkým o druhú alebo tretiu generáciu moslimských imigrantov, ktorí sa nestotožňujú s väčšinovou západnou kultúrou, prechádzajú krízou identity, prípadne sa cítia byť frustrovaní s vývojom v moslimskom svete a džihád považujú za nástroj ako dosiahnuť zmenu.

Pri skúmaní pôsobenia teroristických skupín je potrebné rozlišovať medzi dvoma analytickými rovinami. Prvá sa týka etablovania teroristickej skupiny v zlyhávajúcom štáte (pod etablovaním rozumieme jej vznik alebo zriadenie ústredia), pričom druhá analytická rovina spočíva „iba“ vo využívaní územia zlyhávajúceho štátu teroristickou skupinou ako bezpečného zázemia pre niektoré svoje aktivity (spáchanie útoku, získavanie materiálnych, finančných a ľudských zdrojov alebo hľadanie útočiska pre niektorých svojich členov zodpovedných za útok v inom štáte). Výskum v rámci monografie sa bude zameriavať na prvú rovinu, to znamená na etablovanie teroristickej skupiny na území zlyhávajúceho štátu. Zároveň je potrebné rozlišovať medzi jednotlivými typmi terorizmu a zvoliť si jeden konkrétny, ktorý bude

predmetom podrobnej analýzy. Za najvhodnejšiu voľbu považujeme islamský terorizmus a to z niekoľkých dôvodov. V prvom rade sa práve islamský terorizmus ukazuje ako najčastejšie sa vyskytujúci v prostredí zlyhávajúcich štátov (čo súvisí aj s tým, že v prevažnej časti zlyhávajúcich štátov je islam dominantným náboženstvom). Po druhé, práve s islamským terorizmom súvisí aj fenomén globálneho terorizmu. Vzhľadom na globálne ambície, geografický rozptyl a intenzitu pôsobenia predstavuje v súčasnosti islamský terorizmus neporovnateľne väčšiu hrozbu pre globálnu bezpečnosť ako ostatné typy terorizmu, a preto si vyžaduje zvýšenú mieru pozornosti. Po tretie, zlyhávajúce štáty sa stali predmetom bezpečnostného a politického diskurzu práve v dôsledku útokov z 11. septembra, a teda je možné tvrdiť, že islamský terorizmus stál na počiatku sekuritizácie zlyhávajúcich štátov. V tomto kontexte je dokonca možné tvrdiť, že v súčasnosti dochádza v politickom (ale niekedy aj akademickom) diskurze k implicitnému stotožňovaniu pojmov terorizmus a islamský terorizmus.

Predložený výskum vo forme agregácie a komparácie dát síce poukazuje na viaceré významné súvislosti medzi zlyhávaním štátu a pôsobením islamsky motivovaných teroristických skupín, ale zároveň sa ukazuje, že tento vzťah nie je bezpodmienečný, keďže miera výskytu teroristických aktivít nie je priamo úmerná zlyhávaniu štátu a dokonca sa v zozname zlyhávajúcich štátov vyskytujú aj také prevažne moslimské štáty, ktoré nevykazujú prítomnosť žiadnych teroristických aktivít. Výskum síce poukazuje na významné skutočnosti, ale nevysvetľuje prečo sa v niektorých zlyhávajúcich štátoch etablovali teroristické skupiny, kým v iných nie. Zodpovedanie na uvedenú problematiku si vyžaduje hlbšiu analýzu, ktorá bude realizovaná prostredníctvom prípadových štúdií, pričom vychádzame z domnienky, že tie zlyhávajúce štáty, ktoré predstavujú vhodné zázemie pre etablovanie džihádistickej skupiny, môžu vykazovať určité špecifiká, ktoré k rozmachu teroristických aktivít prispeli. Metóda rozboru procesu nám v nasledujúcej časti práce umožní identifikovať jednotlivé premenné, ktoré vstupujú do analyzovaného vzťahu takým spôsobom, že zvyšujú riziko etablovania islamsky motivovanej teroristickej skupiny v konkrétnych zlyhávajúcich štátoch.

2 PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE

Druhá časť monografie sa zameria na výskum kauzality medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamsky motivovaných teroristických skupín prostredníctvom dvoch prípadových štúdií: Afganistan a Somálsko. Oba štáty sú dlhodobo zaraďované medzi zlyhávajúce a zároveň sú označované za raje pre teroristov, čím spĺňajú dve základné kritériá nevyhnutné pre skúmanie predmetnej kauzality. Analýza oboch prípadových štúdií bude pozostávať z dvoch častí zodpovedajúcich uvedeným kritériám, resp. premenných v kauzálnom vzťahu. Najskôr sa zameriame na analýzu konkrétneho štátu z hľadiska jeho zlyhávania s cieľom identifikovať jednotlivé atribúty zlyhávania daného štátu, pričom budeme vychádzať z atribútov vymedzených v predošlej časti. Následne sa zameriame na pôsobenie teroristických skupín v období korešpondujúcom so zlyhávaním štátu s cieľom identifikovať tie faktory, ktoré prispeli k ich etablovaniu. Porovnanie atribútov zlyhávania štátu a faktorov, ktoré prispeli k etablovaniu teroristických skupín nám umožní formulovať závery týkajúce sa vzájomného vzťahu medzi uvedenými premennými, ktoré následne overíme na tretej prípadovej štúdii – Guiney.

2.1 Afganistan

Z hľadiska témy predkladanej práce je pri skúmaní Afganistanu relevantné obdobie do roku 2001, to znamená do spustenia vojenskej operácie, ktorá ukončila pôsobenie centrály al-Káidy v Afganistane. Preto aj úvodná časť, ktorá je zameraná prevažne na historický kontext zlyhávania štátu, mapuje vývoj do uvedeného roka, pričom značná pozornosť je venovaná 90. rokom, kedy došlo k etablovaniu al-Káidy na afganskom území.

2.1.1 Afganistan ako zlyhávajúci štát

Prevažná časť štúdií označuje Afganistan za zlyhávajúci štát od začiatku 90. rokov, kedy došlo k pádu komunistického režimu a vypuknutiu občianskej vojny. V predkladanej práci zastávame podobný názor, pričom je potrebné zdôrazniť, že zlyhanie štátu sa neodohralo ad hoc, ale bolo dôsledkom kombinácie viacerých dlhodobo pôsobiacich geopolitických, demografických a historických faktorov.

Z hľadiska demografie sa afganská spoločnosť vyznačuje vysokou mierou fragmentovanosti na základe etnickej, jazykovej alebo klanovej

príslušnosti, ktorá predstavuje potenciálnu hrozbu pre stabilitu a vnútornú bezpečnosť štátu. Žiadna národnostná skupina nemá v štáte väčšinu. Dominantnú skupinu v afganskej spoločnosti tvoria Paštúni (ich počet sa odhaduje na 38% populácie) a za nimi nasledujú Tadžici (25%), Hazarovia (19%), Uzbekovia (6%) a ďalšie menšie etnické skupiny. (CIA, 2017) Afganistan uznáva tri oficiálne jazyky, pričom celkovo sa v štáte rozpráva vyše 70 rôznymi jazykmi s množstvom dialektov. (Bahmanyar, 2004) Na druhej strane, náboženská príslušnosť pôsobí v inak fragmentovanej sociálnej štruktúre ako stabilizačný prvok, ktorý v prípade vonkajšieho ohrozenia dokáže zjednotiť spoločnosť a posilniť pocit nacionalizmu, čo sa preukázalo aj počas sovietskej okupácie. Približne 99% obyvateľov tvoria moslimovia, z čoho 85 až 89% sa hlási k sunitskej vetve islamu. (CIA, 2017) Islam predstavuje základný pilier afganskej identity, ktorý má síce schopnosť pôsobiť v časoch krízy stabilizačne, ale zvyčajne nie je zdieľaná náboženská identita postačujúca na prekonanie rozporov prevládajúcich vo vysoko fragmentovanej spoločnosti a problémov, ktoré s tým súvisia (vrátane napríklad ustanovenia vlády, ktorá by mala celospoločenskú legitimitu).

Z geopolitického hľadiska je Afganistan strategicky významným územím. Predstavuje bránu do strednej Ázie, čo spôsobilo, že sa v minulosti opakovane stal objektom záujmu mocností. Už počas 19. storočia predstavoval nárazníkové územie medzi Britskou Indiou a Ruskom, čím sa stal predmetom tzv. Veľkej hry medzi oboma mocnosťami, ktoré sa usilovali získať Afganistan do svojej sféry vplyvu. Od 19. storočia sa odohrali tri britsko-afganské vojny, ktoré boli do značnej miery zapríčinené britskými obavami z ruských záujmov v Afganistane. Po druhej vojne získali Briti kontrolu nad zahraničnými záležitosťami Afganistanu a štát sa de facto stal závislý od Británie. Nezávislosť získal až po tretej vojne s Britániou v roku 1919, no v tomto období sa nachádzal v stave extrémnej chudoby a nedostatočného rozvoja. Afganistan v nadchádzajúcich desaťročiach podstúpil viaceré snahy o reformu, modernizáciu a posilnenie demokracie, pričom mnohé zo snáh narazili na odpor v konzervatívnej spoločnosti z dôvodu jej nedostatočnej adaptability na prirýchle zmeny alebo z dôvodu, že reformy nedostatočne reflektovali náboženské tradície. (Runion, 2007) Viaceré reformné snahy preto napokon vyústili do vojenských pučov.

Geopolitická situácia sa zmenila v roku 1947, kedy sa India osamostatnila a Briti sa definitívne stiahli z Indického subkontinentu. Afganistan tak už nepredstavoval nárazníkovú zónu medzi dvoma mocnosťami, v dôsledku čoho sa Sovietskemu zväzu naskytla možnosť posilňovať tu svoj vplyv prostredníctvom diplomacie, ekonomickej pomoci

a vojenskej podpory bez ohrozenia britských záujmov. Narastajúca závislosť Afganistanu na ZSSR a snaha sovietov manipulovať politickou scénou v Afganistane vyústili až do komunistického prevratu v apríli 1978. Ľudová demokratická strana Afganistanu zodpovedná za puč nastolila režim na báze marxizmu, ktorý ale nerešpektoval tradičné náboženské princípy afganskej spoločnosti. Afganci vnímali komunistický režim ako útok na islam, čo viedlo k vypuknutiu protikomunistických povstaní. ZSSR na zhoršujúcu sa situáciu v štáte zareagoval vojenskou intervenciou v decembri 1979 s cieľom ochrániť komunistický režim v Afganistane. (Vogelsang, 2010)

Sovietske vojská tu zotrvali takmer desať rokov a počas tohto obdobia boli v Afganistane eliminované politické elity reprezentujúce predchádzajúci režim a vybudovaný bol nový politický systém spočívajúci v ideológii, ktorá bola Afganistanu cudzia. V tomto období sa sformovalo aj hnutie mudžahedínov – bojovníkov, ktorých spájala moslimská viera a túžba viesť ozbrojený džihád za oslobodenie Afganistanu od komunistických okupantov. Sunitskí mudžahedíni boli organizovaní do siedmych hlavných skupín [32], ktoré sa združili v proti-sovietskej aliancii Islamská jednota afganských mudžahedínov nazývanej aj „Peshawarská sedmička“ a v roku 1989 vytvorili v pakistanskom Peshaware exilovú vládu. Okrem toho v Afganistane pôsobilo osem šiítskych skupín mudžahedínov, ktorí vytvorili vlastnú alianciu podporovanú Iránom. (Katzman, 2016)

Mudžahedíni s podporou zo zahraničia dosiahli v roku 1989 stiahnutie Sovietskych vojsk, pričom ale na čele Afganistanu aj naďalej zotrval Mohammad Nadžibulláh s väzbami na Sovietsky zväz. Mudžahedíni preto pokračovali v boji aj po odchode sovietov s cieľom odstrániť pro-komunistickú vládu v Kábule. Kým ale v predošlom období zjednocovalo mudžahedínov úsilie vyhnať z krajiny sovietov (islam bol zjednocujúcim prvkom v boji proti externej hrozbe), po ich odchode stratilo hnutie svoju jednotu a jednotlivé frakcie začali bojovať medzi sebou v snahe ovládnuť územie, získať kontrolu nad štátnymi inštitúciami a rozšíriť svoju sféru vplyvu (etnická/klanová príslušnosť a vlastné záujmy prevážili nad jednotnou islamskou identitou a spoločným cieľom). Počas Nadžibulláhovej vlády spravovali územie Afganistanu de facto vodcovia jednotlivých frakcií. (Barfield, 2010) Navyše vzhľadom na reálie končiacej sa studenej vojny

[32] Khalis faction (na čele Khalis), Hezbi Islami (Hekmatyar), Jamiat-i-Islami (Rabbání), Islamic Union for the Liberation of Afghanistan (Sayyaf), National Islamic Front for Afghanistan (Gailani), Afghanistan National Liberation Front (Mojaddedi), and Revolutionary Islamic Movement (Mohammadi).

mudžahedíni stratili podporu zo strany USA, čo ešte viac zhoršilo samotný proces obnovovania vojnou rozvráteného štátu a Afganistan sa tak ocitol v rokoch 1989 až 1992 v občianskej vojne.

Nadžibulláhova vláda bola napokon v roku 1992 zvrhnutá skupinou mudžahedínov pod vedením generála Abdula Rashida Dostuma a Ahmeda Shaha Massouda, ktorí po dobytí Kábulu vyhlásili Islamský štát Afganistan. V tom istom roku podpísali predstavitelia siedmych hlavných opozičných skupín (s výnimkou Gulbuddina Hekmatyara) Dohodu z Peshawaru, na základe ktorej mala vzniknúť dočasná vláda na obdobie dvoch mesiacov. Následne mala byť moc odovzdaná Burhánuddínovi Rabbánímu, ktorý mal podľa dohody vládnuť štyri mesiace (neskôr s predĺžením na 18 mesiacov) až do ustanovenia mechanizmu na vytvorenie stálej vlády. Rabbání ale odmietol odstúpiť po uplynutí stanoveného obdobia a namiesto toho sa nechal zvoliť za prezidenta zhromaždením, v ktorom dominovali jeho stúpenci. Hlavný Rabbáního oponent, Hekmatyar, túto vládu odmietol a pokračoval v protivládnom odboji. Spolu s Mazarim a Dostumom vytvorili protivládnu alianciu a Rabbáního obvinili, že vládne iba v prospech etnickej skupiny Tadžikov, čím spochybnili jeho legitimitu. Situáciu nevyriešila ani dohoda z Islamabádu, ktorá mala umožniť Rabbánímu dokončiť funkčné obdobie, pokiaľ bude Hekmatyar zastávať post premiéra. (Goodson, 2001) Hekmatyar ale post neprijal a aj naďalej podnikal kroky (vrátane pokusu o puč a útokov na Kábul), ktoré mali oslabiť autoritu Rabbáního, zabrániť mu skonsolidovať moc nad väčšou časťou územia a udržiavať fragmentáciu štátu. (Saikal, 2004, Maley, 1998)

Hoci rok 1992 je uvádzaný ako oficiálny koniec občianskej vojny v Afganistane, spoločnosť aj naďalej sužovali konflikty, boje medzi skupinami mudžahedínov, bezprávie, chudoba, zlé sociálno-ekonomické podmienky a vysoká kriminalita. Obdobie od pádu Nadžibulláha je charakteristické fragmentáciou politického poriadku a regionalizáciou štátu, kedy bola moc rozštiepená medzi viaceré paralelné autority, ktoré vznikali na regionálnej a lokálnej úrovni. Územie bolo de facto rozdelené na množstvo teritoriálnych jednotiek spravovaných autonómne vojenskými veliteľmi a miestnymi vodcami mudžahedínov, ktorí disponovali vyššou mierou legitimity ako Rabbáního vláda v Kábule. Títo tzv. warlordi si budovali vlastné politické štruktúry a dokonca vstupovali aj do medzinárodných vzťahov. (Malejacq, 2016) Rabbáního vláda nedokázala získať všeobecnú podporu v multietnickej spoločnosti poznačenej občianskou vojnou, nedokázala eliminovať konflikty, zjednotiť Afganistan a zabrániť vzniku de facto mocenského vákua z hľadiska fungovania štátnej moci. Rabbání nemal pod

kontrolou dokonca ani samotný Kábul, ktorého predmestie kontrolovali skupiny mudžahedínov a celé mesto tak bolo rozdelené na 12 rôznych sektorov. (Saikal, 2004) Súperiace skupiny neboli schopné dohodnúť sa na rozdelení moci, ktoré by bolo akceptovateľné pre všetky strany a bojovali proti sebe v rôznych často sa meniacich zoskupeniach. V podmienkach fragmentácie a tzv. warlordizmu bolo mimoriadne obťažné štát zjednotiť a vytvoriť národnú koaličnú vládu. V Afganistane tak aj po oficiálnom ukončení občianskej vojny pretrvával chaos a bezprávie.

Mocenské vákuum, resp. absencia centrálnej štátnej moci, ktorá by bola schopná zaistiť v štáte poriadok, viedla k vzniku tzv. bezpečnostného vákua. Charakterizovala ho vysoká miera kriminality, časté únosy, útoky, znásilnenia či prepadnutia. Absencia bezpečnosti podnietila v roku 1994 vznik zoskupenia študentov okolo Muhammada Umara s cieľom konať namiesto neefektívnych štátnych bezpečnostných zložiek a ochrániť afganský ľud. Vznikol tak Taliban ako neštátny aktér mobilizovaný snahou zaplniť bezpečnostné vákuum. Zakladateľmi Talibanu boli paštúnski náboženskí študenti predovšetkým z radov afganských utečencov v Pakistane alebo vojnových veteránov, ktorí boli sklamaní z postkomunistického vývoja v Afganistane, pretrvávajúcich bojov o Kábul a bezprávia, pričom Rabbániho vládu považovali za slabú, skorumpovanú a proti-paštúnsku. (Katzman, 2016) Taliban sa prezentoval ako hnutie motivované islamom a túžbou zjednotiť afganskú spoločnosť a zbaviť ju neislamských vplyvov a kriminality. Jeho cieľom bolo odzbrojiť milície, ukončiť boje a zaviesť v štáte poriadok. (Brahimi, 2010) Okrem toho poskytol aj alternatívnu koncepciu, ako by mal Afganistan v budúcnosti vyzerať, pričom svoju strategickú víziu opieral o koncepciu tzv. islamského štátu, ktorý mal spočívať na dvoch hlavných pilieroch: islamské právo šaría a oslobodenie od západného vplyvu. (Osman, Gopal, 2016) Práve islam predstavoval spočiatku zdroj legitimity Talibanu, vzhľadom na to, že má v Afganistane silnú tradíciu, pričom predchádzajúcimi politickými subjektami bol často zanedbávaný.

Taliban pomerne rýchlo získal podporu na juhozápade krajiny a v roku 1996 obsadil Kábul. Prezident Rabbání spolu s Massoudom a Hekmatyarom[33] ušli z Kábulu na sever Afganistanu, kde našli zázemie pre plánovanie boja proti Talibanu. Rabbániho vláda aj naďalej zastávala miesto Afganistanu vo Valnom zhromaždení OSN a mala zastúpenie vo väčšine diplomatických misií Afganistanu napriek tomu, že strácala územie, ktoré

[33] Hekmatyar zmiernil svoju protivládnu pozíciu paralelne s tým, ako narastala pakistanská podpora Talibanu a v júni 1996 napokon vstúpil do vlády ako premiér.

mala pod kontrolou. Podľa niektorých zdrojov v roku 1998 Taliban ovládal 90% územia Afganistanu a pred vypuknutím operácie Trvalá sloboda v roku 2001 kontroloval až do 97% afganského teritória. (Goodson, 2001) Iné zdroje uvádzajú, že v dobe útokov al-Káidy na USA v roku 2001 ovládal Taliban minimálne 75% afganského územia, vrátane takmer všetkých hlavných miest provincií. (Katzman, 2016, s. 7) K rýchlemu úspechu hnutia prispela podpora Pakistanu najmä vo forme dodávok zbraní, finančné zdroje pochádzajúce z obchodu s narkotikami a v neposlednom rade Taliban ponúkol anarchickej spoločnosti novú koncepciu štátu vychádzajúcu z islamskej tradície.

V roku 1997 Taliban premenoval Islamskú republiku Afganistan na Islamský emirát Afganistan a o rok neskôr bola prijatá ústava emirátu, podľa ktorej je na čele štátu Muhammad Umar, vodca Talibanu, so samoudeleným titulom emír, resp. vodca všetkých moslimov. (Sherzad a kol. 2002) Vrcholným orgánom z hľadiska organizačnej a mocenskej štruktúry hnutia bola Najvyššia rada na čele s predsedom Umarom, ktorý mal vo vláde rozhodujúce slovo. Zriadené bolo aj Ministerstvo na šírenie mravnosti a prevenciu pred neresťou, pričom v praxi sa jednalo o náboženskú políciu, ktorá dohliadala na dodržiavanie nariadení Talibanu. Taliban sústredil svoju činnosť na tri oblasti: morálka, obchod a vojna (Brahimi, 2010) a hlavnými funkciami štátu bolo podľa neho ochrániť morálne hodnoty, fyzickú bezpečnosť občanov, vieru a občiansky poriadok. (Osman, Gopal, 2016, s. 16)

Chápanie úlohy štátu v spoločnosti, vnímanie morálky a vízia Talibanu o tom ako má spoločnosť fungovať odzrkadľovali ale radikálnu interpretáciu islamského práva, ktorá vychádzala z konzervatívneho deobandizmu [34] ako aj tradičného kódexu Paštúnov nazývaného aj Pasthunwali. Nástrojom na vynútenie poriadku sa stali príkazy prezentované ako náboženská povinnosť, ale aj prísne zákazy a radikálne tresty. Výrazne obmedzené boli predovšetkým práva žien, ktorým bolo odňaté pracovné právo, nesmeli sa zúčastňovať na verejnom živote, na verejnosti sa nemohli ukazovať bez burky a obmedzená bola aj ich sloboda pohybu či poskytovanie zdravotnej starostlivosti. Odoprené im boli aj mnohé občianske práva a právo na vzdelanie od dvanástich rokov (Kissane, 2012). Určité radikálne opatrenia sa týkali aj mužov, ktorí boli povinní zúčastňovať sa na modlitbách päťkrát

[34] Deobandizmus predstavuje ideový smer, ktorý vznikol v Britskej Indii s cieľom očistiť islam od cudzích koloniálnych a hinduistických vplyvov. Prívrženci hnutia veria, že iba striktným dodržiavaním spoločenských noriem, ktoré pochádzajú ešte z čias proroka Mohammada, dosiahnu blahobyt.

denne, nechať si narásť bradu a strihať si vlasy. Predmetom početných obmedzení boli aj menšiny, a to predovšetkým náboženské. Taliban diskriminoval inovercov, pričom medzi nich radil aj šiítov, ktorých považoval za nemoslimov. Politika voči náboženským menšinám eskalovala až do ničenia kultúrnych pamiatok a etnických čistiek. Taliban taktiež zakázal akékoľvek formy svetskej zábavy a populárnej kultúry, ktorá podľa neho bola nezlučiteľná s islamom. Viedlo to k zákazu kina, pozerania televízie, počúvania rádia, hudby či tancovania, ale dovolené nebolo dokonca ani hranie šachu či púšťanie šarkana. V oblasti kriminálnej justície Taliban zaviedol prísne tresty, ktoré sčasti vychádzali z Koránu, no boli modifikované paštúnskym tradičným právom. Krádež bola trestaná sťatím končatiny, cudzoložstvo sa trestalo ukameňovaním, za znásilnenie boli ľudia obesení, homosexuáli boli upaľovaní zaživa, smilníci a opilci boli bičovaní a tí, ktorí boli odsúdení za menšie priestupky boli verejne ponižovaní. Tresty sa vykonávali verejne na futbalovom štadióne pred zrakom tisícov ľudí. (Sherzad a kol, 2002, Felbab-Brown, 2013)

Afganistan ešte neprekonal prvý kolaps, no v dôsledku politiky Talibanu sa čoskoro ocitol na pokraji druhého. V roku 1999 boli vyše dve tretiny obyvateľov Kábulu odkázané na humanitárnu pomoc (Goodson, 2001, s. 122), v štáte narastala nezamestnanosť, inflácia, negramotnosť, narastal počet utečencov a vnútorne presídlených osôb a znižovala sa priemerná dĺžka života. Režim Talibanu síce ukončil boje medzi mudžahedínmi, zaviedol v štáte relatívny poriadok a odstránil kriminalitu, no za cenu extrémneho obmedzenia ľudských práv. Spoločnosť čelila novým výzvam, ktoré poukazovali na to, že Talibanu sa nepodarilo vybudovať štát, ktorý by ľuďom zaistil k životu nevyhnutné statky a služby. Taliban nezískal požadované medzinárodné uznanie[35], pričom podpora absentovala aj v rámci samotnej afganskej spoločnosti. Dôvodom bola radikálna interpretácia islamského práva a násilný spôsob jeho zavádzania do spoločnosti, ktorý viedol k hrubému porušovaniu ľudských práv. Taliban bol aj predmetom medzinárodnej kritiky a to nielen vo veci porušovania ľudských práv, ale týkala sa aj udržiavania vzťahov s Usáma bin Ládinom a al-Káidou, ktorá od roku 1996 pôsobila na území Afganistanu.

[35] Taliban uznali za legitímnu vládu Afganistanu iba tri štáty, a to Pakistan, Saudská Arábia a Spojené Arabské Emiráty, pričom ale Pakistan aj Saudská Arábia ukončili diplomatické vzťahy s Talibanom v roku 1998 pod tlakom Spojených štátov amerických. Ostatné štáty prevažne uznávali za legitímny režim prezidenta Rabbániho.

Napriek tomu, že Taliban dosiahol významné teritoriálne zisky a jeho nástupom sa skončilo obdobie warlordizmu, išlo o prevažne paštúnske hnutie, ktorému sa nepodarilo spoločnosť úplne zjednotiť. Protivládne vzbury prebiehali najmä v centrálnom a severnom Afganistane, v oblastiach osídlených etnickými menšinami, ktoré odmietali vládu Talibanu. Hlavnú opozíciu ale predstavoval tzv. Zjednotený islamský front na záchranu Afganistanu, známy aj pod názvom Severná aliancia. Jednalo sa o protitalibanskú koalíciu založenú v severnom Afganistane na čele s Massoudom, bývalým ministrom obrany. Jej členmi boli prevažne warlordi, ktorí proti sebe bojovali v prvej polovici 90. rokov až do nástupu Talibanu. Hoci Severná aliancia kontrolovala iba malú časť územia na severe Afganistanu, úspešne odolala Talibanu až do jeho pádu, čím mu zabránila dokončiť proces konsolidácie štátu. Zároveň vystupovala ako oficiálny reprezentant Islamského štátu Afganistan, disponovala širšou medzinárodnou legitimitou a vstupovala do medzinárodnej politiky. (Malejacq, 2016, s. 103) Aliancia získala podporu predovšetkým zo strany stredoázijských republík, ale aj Ruska, Turecka, Iránu a Indie, ktoré sa obávali exportu islamistického extrémizmu do širšieho regiónu. Po útokoch al-Káidy z 11. septembra sa stala spojencom Spojených štátov amerických vo vojenskej operácii Trvalá sloboda, ktorá viedla k odstráneniu režimu Talibanu. Následne bola zriadená dočasná medzinárodne uznaná vláda na čele s Karzaiom, ktorý bol v prvých slobodných demokratických voľbách v roku 2004 zvolený za prezidenta Afganistanu.

Vyššie uvedené aspekty, a to historická skúsenosť s vojnami, závislosť na cudzích mocnostiach, importovaný režim, fragmentovaná spoločnosť a prítomnosť zahraničných vojsk prispeli k oslabovaniu štátu, čo sa najvýraznejšie prejavilo po odchode okupačných vojsk ZSSR, kedy vypukla občianska vojna, pričom bezprávie a chaos v spoločnosti pretrvali aj po jej ukončení a zvrhnutí komunistami podporovaného režimu. Od tohto obdobia preto môžeme hovoriť o Afganistane ako o exemplárnom príklade zlyhávajúceho štátu. Dokazuje to aj nasledujúca tabuľka, ktorá poskytuje prehľad o napĺňaní, resp. absencii atribútov štátnosti vymedzených v prvej časti práce v období občianskej vojny ako aj počas nástupu a vlády Talibanu.

Tabuľka č. 5: Atribúty štátnosti v prípade Afganistanu v 90. rokoch.

Obdobie		1989-1992	1992-2001	
Aktéri		Nadžibulláh	Rabbání	Taliban
Územie		Fragmentované medzi veliteľov mudžahedínov.	Rabbániho vláda mala do roku 1996 de facto pod kontrolou iba časť Kábulu. Zvyšné územie bolo rozdelené medzi warlordov. Po roku 1996 ovládala iba malú časť na severe štátu.	Taliban od jeho vzniku v roku 1994 až do roku 2001 získal pod kontrolu až takmer 97% územia (29 alebo 30 z 31 provincií).
Obyvateľstvo		De jure vláda neovláda spoločnosť fakticky. Absentuje lojalita voči centrálnej moci, nahrádza ju lojalita voči lokálnym aktérom a mudžahedínom. Imigračné a utečenecké vlny.	Návrat časti utečencov v roku 1992. Aj naďalej ale pretrvávajú problémy v spoločnosti a Rabbániho vláda v Kábule nedisponuje celospoločenskou lojalitou, ktorú nahrádza lojalita voči iným aktérom.	Talibanu sa spočiatku darilo zjednotiť obyvateľstvo a získať jeho podporu, no od dobytia Kábulu v roku 1996 a zavedenia vlastnej striktnej interpretácie šaríe podporu strácal. Poslušnosť a kvázi lojalitu si vynútil vládou strachu a teroru.
Moc	Suverenita	Vláda Nadžibulláha je medzinárodne uznaná, disponuje vonkajšou suverenitou, ale nenapĺňa princíp efektivity vo vzťahu k vnútornej suverenite, keďže de facto je územie fragmentované medzi mudžahedínov, ktorí bojujú medzi sebou o moc.	Rabbániho vláda je medzinárodne uznaná (disponuje vonkajšou jurisdickou suverenitou), reprezentuje Afganistan na pôde medzinárodných organizácií aj po roku 1996 a udržiava diplomatické styky. Nedisponuje ale vnútornou suverenitou.	Vonkajšou suverenitou Taliban disponuje vo výrazne obmedzenej miere (uznaný iba 3 štátmi). Disponoval predovšetkým faktickou suverenitou smerom dovnútra štátu (s výnimkou malej časti územia na severe, ktoré neovládal).
	Legalita	Najubulláh bol Sovietmi v roku 1986 dosadený do funkcie prezidenta.	Rabbání prevzal moc na základe dohody z Peshawaru. Po uplynutí obdobia, na ktoré mu bola zverená moc sa nechal zvoliť za prezidenta.	Taliban sa dostal k moci v roku 1996 násilným dobytím Kábulu.

	Legitimita	Nadžibulláh bol vnímaný ako sovietska bábka, jeho vláda spočiatku nerešpektovala islamské princípy moslimskej spoločnosti, čo oslabilo jeho hodnotovú legitimitu. Absencia legitímnej autority viedla k tomu, že mudžahedíni sa po odchode sovietov usilovali zvrhnúť prezidenta a prevziať moc.	Vláda prezidenta Rabbániho bola na medzinárodnej scéne uznaná za legitímnu vzhľadom na jej ustanovenie na základe predchádzajúcej dohody, ale nedisponovala celospoločenskou legitimitou vo vnútri štátu vzhľadom na fragmentovanosť Afganistanu a paralelne pôsobiace mocenské štruktúry na lokálnych úrovniach. Za nelegitímnu ju vnímala aj skupina okolo Hekmatyara, ktorý ako jediný zo siedmych sunitských skupín dohodu z Peshawaru nepodpísal.	Taliban spočiatku disponoval legitimitou vo vnútri spoločnosti, ktorá ho podporovala v jeho ambícii zjednotiť štát a zaviesť poriadok. Jeho legitimita bola oslabená zavedením radikálneho fundamentalistického režimu, ktorý ľuďom odopieral prístup k základným potrebám nevyhnutným pre život a pretrvávajúcimi sociálno-ekonomickými problémami. Za nelegitímnu ju považovali hlavne nepaštúnske etnické menšiny. Z hľadiska medzinárodného uznania bola vláda Talibanu uznaná za legitímnu iba 3 štátmi.
	Efektivita	Kriminalita, chudoba, ilegálna ekonomika (obchod s ópiom), utečenecká vlna, de facto v spoločnosti prevláda anarchia.	Po roku 1992 napriek de jure existujúcej Rabbániho vláde, v štáte fakticky prevláda bezvládie a anarchia, kriminalita, chudoba, ilegálna ekonomika (obchod s ópiom). Rabbániho vláda nie je schopná vykonávať svoje funkcie efektívne.	Taliban pomerne efektívne skonsolidoval územie pod svoju moc, podarilo sa mu zlepšiť bezpečnosť v štáte v zmysle potlačenia kriminality a zaviedol určitú mieru stability, ale vládol prostredníctvom teroru a na kontrolovanom území zaviedol radikálnu interpretáciu šaríe. Naďalej prevládala chudoba, ilegálny obchod, nedostatok potravín, zdravotnej starostlivosti, vzdelania a ekonomický úpadok.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Goodson, 2001, Saikal, 2004, Runion, 2007, Rubin, 2002, Wahab, Youngerman, 2010

Hoci počas občianskej vojny bola v Kábule prítomná de jure vláda, nedisponovala celospoločenskou legitimitou. Mudžahedíni, ktorí bojovali proti tejto nelegitímnej komunistickej vláde, bojovali zároveň proti sebe navzájom v snahe získať čo najviac moci. Po páde Nadžibulláha bola nastolená vláda prezidenta Rabbániho, ktorá disponovala medzinárodným uznaním de jure, ale fakticky ovládala iba časť Kábulu. Nedokázala získať podporu v rámci výrazne fragmentovanej afganskej spoločnosti, zabrániť kriminalite, chudobe a konfliktom. Vzniklo tak mocenské a bezpečnostné vákuum, ktoré zaplnil nový neštátny aktér, Taliban, ktorý v priebehu niekoľkých rokov získal pod kontrolu väčšinu územia a obsadil Kábul, pričom Rabbániho vláda sa stiahla na sever. Taliban zaviedol na ovládanom území poriadok na báze radikálnej interpretácie islamského práva, čím síce štát prekonal bezprávie, ale na úkor potlačenia ľudských práv a slobôd. Hrozba vyplývajúca z bezprávia a anarchie bola nahradená novou hrozbou vo forme represívnej vlády, ktorá využívala prvky teroru na potlačenie akejkoľvek nesúhlasu a vynútenie si lojality.

Je možné konštatovať, že v Afganistane boli po páde komunistickej vlády prítomní dvaja kvázi-štátni aktéri: Taliban, ktorý fakticky ovládal väčšinu územia a medzinárodne uznaná vláda na čele s prezidentom Rabbáním. Či už problematiku štátnosti budeme skúmať z hľadiska de jure vlády Rabbániho, ktorá ale fakticky nevládla, alebo z hľadiska de facto vlády Talibanu, ktorý ale nedisponoval de jure uznaním (resp. iba veľmi obmedzeným), je zrejmé, že štátna moc v Afganistane v 90. rokoch nevykazovala všetky prvky potrebné k tomu, aby bol štát plne fungujúci, aby si voči občanom plnil všetky funkcie a dokázal ľuďom zaistiť základné potreby.

Za exemplárny príklad zlyhania štátnej moci so všetkými jeho následkami považujeme obdobie bezprostredne po odchode sovietov a predovšetkým po páde vlády Nadžibulláha až po nástup Talibanu, kedy de jure vláda nenapĺňala princíp efektivity súvisiaci so štátnosťou. Otvoril sa tak priestor pre pôsobenie neštátnych aktérov, či už jednotlivých vodcov mudžahedínov, ktorí ale pôsobili skôr na lokálnej úrovni, alebo Talibanu, ktorý dokázal pomerne úspešne skonsolidovať moc na celoštátnej úrovni.

Obdobie vlády Talibanu predstavuje špecifický prípad z hľadiska zlyhávania štátu. Na jednej strane, Talibanu sa podarilo získať pod kontrolu takmer celé územie, zaviesť poriadok, relatívne stabilizovať situáciu v štáte, odstrániť warlordizmus a kriminalitu, čím prekonal viaceré z atribútov zlyhávania štátu, avšak na druhej strane, sociálno-ekonomická bezpečnosť občanov bola aj naďalej nedostatočná a lojalitu si Taliban vynucoval prostredníctvom teroru a strachu. Hoci de facto dokázal vykonávať viaceré

vnútorné funkcie štátu efektívnejšie než predchádzajúce vlády, na rozdiel od nich Taliban nebol v prvom rade *ochotný* zaistiť obyvateľom niektoré k životu nevyhnutné statky a služby (zdravotná starostlivosť, vzdelanie, ekonomický rozvoj), pričom v konečnom dôsledku nebol ani *schopný* ochrániť štát pred zahraničnou intervenciou. Afganistan počas vlády Talibanu nepredstavuje typický príklad zlyhávajúceho štátu, namiesto toho môžeme nástup Taliban označiť za *dôsledok zlyhávania štátu*, kedy neštátny aktér postupne zaplnil vákuum vzniknuté po nedostatočne fungujúcich štátnych inštitúciách. Taliban sa snažil zaviesť svoju vlastnú alternatívnu koncepciu štátu, ktorá ale nezískala celospoločenskú legitimitu zo strany občanov a ani zo strany medzinárodného spoločenstva. Je preto možné tvrdiť, že Afganistan bol v 90. rokoch nepopierateľne poznačený zlyhávaním štátnej moci (občianska vojna a warlordizmus) a jeho dôsledkami (nástup Talibanu). Zároveň sa jedná o obdobie, kedy sa v štáte etablovala teroristická skupina al-Káida vedená bin Ládinom, pričom dôvody a podmienky, ktoré viedli k jej etablovaniu si vyžadujú hlbšiu analýzu.

2.1.2 Etablovanie islamských teroristických skupín v Afganistane

Územie Afganistanu a predovšetkým oblasť hraničiaca s Pakistanom (tzv. Af-Pak) je dlhodobo sídlom viacerých teroristických skupín, ktorých ideológia vychádza z radikálnej interpretácie islamu. Najviac sa ale Afganistan dostal do povedomia bezpečnostnej komunity práve v súvislosti s al-Káidou, ktorá tu naplánovala útoky z 11. septembra (ale napríklad aj útoky na americké ambasády v Keni a Tanzánii v roku 1998 a útok na americkú vojnovú loď USS Cole v Jemene v roku 2000). Spätosť al-Káidy s Afganistanom je možné skúmať v dvoch rovinách. Prvá rovina sa týka vzniku samotnej teroristickej skupiny na pozadí udalostí odohrávajúcich sa v Afganistane v 80. rokoch 20. storočia, zatiaľ čo druhá rovina spočíva v etablovaní al-Káidy v Afganistane v roku 1996.

Čo sa týka prvej roviny, nevyhnutným predpokladom pre vznik al-Káidy bolo hnutie mudžahedínov – tzv. „Alahovych bojovníkov“, resp. moslimov, ktorí so zbraňou v ruke a v mene Alaha bojovali proti sovietom v Afganistane. Al-Káidu založili Usáma bin Ládin spolu s Abdullahom Azzamom v roku 1988 v pakistanskom meste Peshawar v blízkosti afganských hraníc, keď sa sovietska okupácia Afganistanu blížila ku koncu a víťazstvo mudžahedínov bolo nezvratné. Bin Ládinovým cieľom bolo udržať životaschopnosť tejto kvázi armády, ktorá pozostávala z moslimov prichádzajúcich v 80. rokoch do Afganistanu a Pakistanu s cieľom zúčastniť sa

na afganskom džiháde. Moslimovia z celého sveta tu boli vycvičení na boj proti silnejšiemu nepriateľovi a v konečnom dôsledku dokázali s podporou zo zahraničia poraziť jadrovú veľmoc. Al-Káida mala predstavovať akúsi „základňu" (čomu nasvedčuje aj doslovný preklad názvu samotnej organizácie) združujúcu týchto mudžahedínov, ktorá by po skončení afganského džihádu umožnila ich následné nasadenie kdekoľvek na svete na pomoc utláčaným moslimom.

V nasledujúcich rokoch bin Ládin a jeho organizácia pôsobili mimo územia Afganistanu (v Saudskej Arábii a neskôr najmä v Sudáne) a do Afganistanu sa vrátili až v roku 1996, po tom ako Sudán na nátlak Spojených štátov amerických vyhostil bin Ládina. Bin Ládin tak prišiel o bezpečné zázemie v Afrike, no vzhľadom na to, že už vtedy sa jednalo o medzinárodne hľadaného teroristu, možnosti jeho ďalšieho pobytu boli obmedzené. Práve proces etablovania al-Káidy v Afganistane v roku 1996 bude predmetom tejto časti, keďže sa jedná o obdobie, kedy bol štát poznačený zlyhávaním štátnej moci a navyše práve touto skutočnosťou najčastejšie argumentujú zástancovia skúmanej kauzality. Afganistan sa stal bin Ládinovou voľbou z niekoľkých dôvodov, pričom v prvom rade je nevyhnutné objasniť historický kontext tohto rozhodnutia. V období, keď bin Ládin hľadal nové útočisko pre svoju organizáciu sa v Afganistane už rozmáhalo hnutie Taliban, ktoré čoskoro dobylo hlavné mesto Kábul. Je preto nevyhnutné zdôrazniť, že bin Ládin neprišiel do Afganistanu preto, že by sa jednalo o územie bez vlády, ale dôvodom bolo to, že väčšinu územia ovládal al-Káide ideologicky blízky Taliban. Vzťah medzi Talibanom a al-Káidou je kľúčový pre pochopenie prečo sa Afganistan stal bezpečným zázemím pre aktivity al-Káidy.

Väzby medzi kľúčovými postavami oboch hnutí, bin Ládinom a mulláhom Muhammadom Umarom, existovali už z obdobia protisovietskeho džihádu, na ktorom sa obaja zúčastnili ako mudžahedíni (Felbab-Brown, 2013) a následne boli v 90. rokoch obnovené. Okrem personálnych väzieb je dôležitým aspektom pre pochopenie aliancie medzi al-Káidou a Talibanom v prvom rade ideológia oboch hnutí. Kým Taliban vychádzal z ideologickej bázy deobandizmu, ktorý predstavuje špecifickú vetvu islamu typickú pre oblasť Pakistanu a indického subkontinentu, al-Káida bola založená na báze wahhábizmu, ktorý je oficiálnou náboženskou doktrínou Saudskej Arábie. Síce sa jedná o dve odlišné reformné hnutia v rámci islamu, ktoré sa líšia z hľadiska interpretácie niektorých islamských noriem, obe zdieľajú viaceré zásadné podobnosti. Obidva prúdy presadzujú striktnú interpretáciu islamského práva, ultra-konzervativizmu, puritanizmu, morálnu obrodu spoločnosti, očistu islamu od cudzích, predovšetkým

západných vplyvov a ich sympatizanti sa hlásia k sunitskej vetve islamu. (Haqqani, 2005) V neposlednom rade deobandizmus ako aj wahhábizmus inklinujú k radikálnemu politickému fundamentalizmu, ktorý spočíva v snahe vytvoriť štát založený na báze práva šaría. Kým ale Taliban zameriaval svoje aktivity takmer výlučne na Afganistan, al-Káida mala globálnejšie ambície a Afganistan predstavoval prvotnú fázu jej plánu. Napriek určitým odlišnostiam sú vo svojej podstate obe hnutia ideologicky príbuzné, a preto je možné tvrdiť, že Taliban predstavoval pre bin Ládina akéhosi prirodzeného spojenca.

Ďalším dôležitým faktorom, ktorý prispel k tomu, že Afganistan pod vládou Talibanu sa stal zázemím pre bin Ládinove aktivity bola skutočnosť, že v prípade Talibanu išlo pôvodne o neštátneho aktéra, ktorý nebol uznaný medzinárodným spoločenstvom. Bin Ládin sa preto mohol domnievať, že na neho budú mať ostatné štáty menší vplyv v porovnaní napríklad s vplyvom USA na vládu v Sudáne, ktorá napokon podľahla tlaku americkej administratívy ohľadom bin Ládinovho vyhostenia. Ako sa ale napokon ukázalo, skutočnosť, že Taliban nedisponoval medzinárodným uznaním, predstavovala zároveň riziko pre bin Ládinove aktivity. Prioritným cieľom Talibanu bolo totiž získať medzinárodné uznanie a na vyjednávanie zneužíval aj prítomnosť medzinárodne hľadaného teroristu. Americká vláda koncom 90. rokov žiadala Taliban o vydanie bin Ládina, čo ale Taliban spočiatku odmietal s odôvodnením, že afganská tradícia neumožňuje vyhostiť svojho hosťa. Po americkom bombardovaní Afganistanu (v reakcii na útoky al-Káidy na ambasády v Afrike) Taliban navrhol Washingtonu vydať bin Ládina pod podmienkou, že USA uznajú vládu Talibanu za legitímnu. Washington ale v tomto smere odmietal pristúpiť na kompromisy, čo napokon donútilo Taliban k relokácii bin Ládina z Kandaháru do horských oblastí, ktoré mu poskytovali nový úkryt. [36] (Rashid, 2002) Z uvedeného sú zrejmé dve skutočnosti, ktoré odporujú často uvádzaným domnienkam o vzťahu medzi zlyhávajúcimi štátmi a teroristickými skupinami, a to, že bin Ládinov osud v Afganistane závisel od rozhodnutí Talibanu, ako aj že bin Ládin podliehal nariadeniam Talibanu. V tomto prípade preto nie je možné hovoriť o absolútnej svojvoľnosti konania al-Káidy na území Afganistanu.

[36] Približne dve tretiny územia Afganistanu pokrýva mohutný horský masív Hindu Kush, ktorý je špecifický rozpracovaným systémom jaskýň a tunelov. Slúžili na skladovanie zbraní a munície, ale aj ako úkryt pre bojovníkov, pričom podľa CIA je väčšina z jaskýň umelo vytvorených tak, aby odolali aj bombardovaniu. (Barmanyar, 2004) Viaceré z jaskýň vznikli počas sovietskej okupácie a následne boli využívané a rozširované al-Káidou a bin Ládinom počas jeho úkrytu na hore Tora Bora.

Vzťah medzi Talibanom a al-Káidou je ale vo všeobecnosti možné považovať za mimoriadne symbiotický. Do určitej miery bol umocnený aj tzv. princípom spoločného nepriateľa, ktorým v tomto prípade boli práve Spojené štáty americké. Hoci postoj Talibanu voči Spojeným štátom nebol spočiatku nijak zvlášť nepriateľský, zmenil sa práve pod vplyvom bin Ládina a predovšetkým po americkom bombardovaní Afganistanu v roku 1998. (Rashid, 2002) USA spočiatku kritizovali Taliban predovšetkým za porušovanie ľudských práv a neskôr aj za podporu terorizmu, zatiaľ čo bin Ládin viedol protiamerický džihád z dôvodu prítomnosti amerických vojsk na území Saudskej Arábie ako aj z dôvodu americkej pro-izraelskej politiky.

Spojenectvo Talibanu a al-Káidy malo strategický význam najmä vo vojenskej oblasti. Oba aktéri predstavovali militantné hnutia a oba boli v určitom slova zmysle vo vojnovom stave. Kým Taliban bojoval proti vnútroštátnemu nepriateľovi (povstaleckým skupinám a Severnej aliancii), bin Ládin už v roku 1996 vyhlásil ozbrojený džihád proti Američanom. Pre Taliban ako aj al-Káidu bolo preto nevyhnutné zlepšovať vojenskú spôsobilosť a pripravenosť, k čomu mali napomôcť aj spoločné výcviky a operácie. Al-Káida vytvorila špeciálnu bojovú jednotku pod názvom Brigáda 005, ktorá bola integrovaná do vojenských jednotiek Talibanu a jej úlohou bolo bojovať proti Severnej aliancii, úhlavnému nepriateľovi Talibanu na území Afganistanu. Okrem toho al-Káida vykonala niekoľko operácií a teroristických útokov v mene Talibanu, vrátane zavraždenia Massouda, vodcu Severnej Aliancie, v septembri 2001. Taliban poskytol al-Káide za svoje služby útočisko, zbrane a techniku. Al-Káide bolo umožnené zriadiť v Afganistane vlastné výcvikové tábory, ako aj prevziať kontrolu nad už existujúcimi, čím hnutie získalo nových bojovníkov (vrátane zahraničných) a možnosť rozširovať svoju ideológiu. Taliban dokonca povolil al-Káide využívať národné letectvo Afganistanu na prepravu svojich členov a zásob. (Hellmich, 2011) Z tohto hľadiska je možné vnímať etablovanie al-Káidy v Talibanom ovládanom Afganistane aj ako vzájomné výhodné pre obe strany.

Bin Ládinovi sa podarilo prostredníctvom vojenskej asistencie skonsolidovať vzťahy s Talibanom a získať na hnutie značný vplyv. Okrem toho, al-Káida uznala Umarov titul vodcu veriacich a symbiotický vzťah bol potvrdený aj sobášnou „politikou“, ako aj vzájomným udelením administratívnych a čestných funkcií. Bin Ládin bol menovaný Talibanom za člena rady starších a mulláhovi Umarovi bola udelená čestná funkcia v rámci organizačnej štruktúry al-Káidy. (Hellmich, 2011, s. 45) Podobnými krokmi bin Ládin získal de facto ochranu Talibanu.

Avšak pravdepodobne najväčší prínos al-Káidy pre Taliban spočíval vo finančných zdrojoch. Bin Ládin odvádzal Talibanu za svoj pobyt v Afganistane ročne v prepočte 20 miliónov amerických dolárov z celkového rozpočtu al-Káidy 30 miliónov. (Byman, 2015, s. 22) Rodine mulláha Umara dokonca údajne dal postaviť dom, pričom finančné príspevky poskytoval aj ostatným vodcom talibanského hnutia. (Rashid, 2002) V tomto smere vzťah medzi Afganistanom a al-Káidou odporuje všeobecne proklamovanej domnienke o tom, že teroristické skupiny vyhľadávajú zlyhávajúce štáty preto, lebo takéto územia im poskytujú okrem iného aj finančné zisky. V prípade al-Káidy a Afganistanu to bolo naopak, keďže pobyt teroristickej skupiny na území štátu predstavoval finančný zisk v prvom rade pre samotnú vládu. Súvisí to práve s tým, že Afganistan po nástupe Talibanu nepredstavoval zlyhávajúci štát v zmysle de facto bezvládia. V čase etablovania al-Káidy mocenské vákuum bolo už fakticky zaplnené neštátnym aktérom, ktorý de facto kontroloval štátne územie.

Podobne neplatí ani domnienka, podľa ktorej teroristi v zlyhávajúcom štáte môžu konať svojvoľne a bez dohľadu vyššej autority. V Afganistane predstavoval túto vyššiu autoritu práve Taliban, ktorý spočiatku nielen že kontroloval bin Ládina, ale bin Ládin potreboval schválenie od samotného mulláha Umara k tomu, aby v krajine mohol zotrvať. V roku 1997 dokonca Taliban relokoval bin Ládina do Kandaharu sčasti pre jeho vlastné bezpečie, ako aj z dôvodu aby mal jeho aktivity pod kontrolou. (Rashid, 2002) Neplatí preto ani tvrdenie o tom, že teroristi môžu do zlyhávajúceho štátu preniknúť nekontrolovane a svoju činnosť tu môžu vykonávať svojvoľne, keďže al-Káida podliehala určitým obmedzeniam a nariadeniam Talibanu. Vo všeobecnosti je síce možné tvrdiť, že v Afganistane mali členovia al-Káidy možnosť voľného pohybu, výcviku a nerušeného a beztrestného plánovania teroristických útokov, ale beztrestnosť v tomto prípade nesúvisela s absenciou bezpečnostných zložiek či právneho poriadku, ale vyplývala z vôle Talibanu, ktorý al-Káide tieto aktivity umožnil.

Pôsobenie al-Káidy v Afganistane počas vlády Talibanu vyvracia viaceré tvrdenia o etablovaní teroristických skupín na území zlyhávajúcich štátov. V tomto kontexte je ale nevyhnutné pripomenúť, že Afganistan po nástupe Talibanu podľa kritérií prezentovaných v predkladanej práci už nepredstavoval typický príklad zlyhávajúceho štátu, keďže Taliban dokázal štát relatívne skonsolidovať a stabilizovať v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, zaviesť v spoločnosti poriadok a právny systém a prekonať tak anarchiu a bezprávie, ktoré sú častými atribútmi zlyhávajúcich štátov. Síce Afganistan aj naďalej vykazoval viaceré atribúty zlyhávania (najmä vo vzťahu

k sociálno-ekonomickej bezpečnosti občanov), ale väčšina územia bola de facto kontrolovaná a spravovaná Talibanom. Pokiaľ Taliban vnímame ako referenčný bod, o Afganistane nie je možné hovoriť ako o zlyhávajúcom štáte v zmysle územia de facto bez vlády. Z uvedeného vyplýva, že Afganistan v druhej polovici 90. rokov nepredstavoval bezpečný raj pre al-Káidu z toho dôvodu, že by v krajine absentovala moc, ale preto, že aktér, ktorý bol de facto pri moci poskytol al-Káide útočisko na vlastnom území.

Pokiaľ by sme sa ale pozerali na situáciu z perspektívy Rabbáního vlády alebo Severnej aliancie, v tom prípade je možné uplatniť väčšinu z vyššie uvedených domnienok o vzťahu medzi zlyhávaním štátnej moci a etablovaním teroristických skupín. Rabbáního vláda nemala žiaden vplyv na al-Káidu a nedokázala zabrániť jej etablovaniu, keďže územie, kde al-Káida pôsobila nemala pod kontrolou. Takýto pohľad na problematiku ale považujeme za príliš zúžený a zavádzajúci, keďže opomína skutočnosť, že na území Afganistanu už fakticky vládol iný, hoci medzinárodne neuznaný aktér. Namiesto toho preto navrhujeme zobraziť v prípade Afganistanu vzťah medzi zlyhávaním štátu a etablovaním teroristickej skupiny ako *nepriamu kauzalitu*, kedy do tohto vzťahu vstupuje sprostredkovateľská premenná, a to, zaplnenie mocenského vákua neštátnym aktérom podporujúcim terorizmus. Tento vzťah môže byť zobrazený nasledovne:

zlyhávanie štátu → nástup Talibanu → etablovanie al-Káidy

Bez toho, aby najskôr došlo k zlyhaniu štátnej moci by sa síce Afganistan pravdepodobne nestal útočiskom al-Káidy, ale rovnako je možné sa domnievať, že al-Káida by hľadala v Afganistane zázemie pre svoje aktivity oveľa ťažšie, ak by v štáte de facto nevládol Taliban. Zároveň je ale potrebné zdôrazniť, že aj samotný Taliban zvykne byť označovaný za teroristické hnutie, čo by v tomto prípade priamo potvrdilo domnienku o kauzálnom vzťahu medzi zlyhávaním štátu a etablovaním teroristickej skupiny. Avšak v prípade Talibanu sa jedná o hnutie, ktorého ciele sú orientované výlučne na Afganistan a nie na globálny džihád. Okrem toho sa Taliban snažil pôsobiť v 90. rokoch v prvom rade ako držiteľ štátnej moci a teror, ktorý vykonával je možné v istom zmysle považovať za kvázi „štátny" teror, ktorý začal uplatňovať až vtedy, keď sa dostal do pozície de facto vlády a nie v období, kedy sa o moc usiloval. Taliban preto v 90. rokoch nepredstavoval typické teroristické hnutie, ktoré by sa prostredníctvom teroru snažilo prinútiť vládu k určitým krokom. Nejedná sa o subverzný terorizmus, ktorý je predmetom tejto práce, ale v tomto prípade ide o de facto vládu, ktorá sa prostredníctvom teroru snaží udržať v spoločnosti poriadok. Taliban preto nebudeme radiť medzi džihádistické organizácie, ktoré sú predmetom skúmania kauzality,

hoci jeho nástup jasne ilustruje nebezpečenstvo zlyhávania štátu, ktoré môže viesť k tomu, že moc prevezmú radikálne fundamentalistické skupiny.

Pri skúmaní, prečo al-Káida našla bezpečné zázemie v Afganistane je nevyhnutné pozrieť sa na problematiku aj z hľadiska širších geopolitických súvislostí. V tomto prípade je potrebné sa zamerať na Pakistan, ako susedný štát Afganistanu, ktorý zohral dôležitú úlohu už pri samotnom vzniku al-Káidy a boji mudžahedínov proti sovietom. Po etablovaní bin Ládina v Afganistane v roku 1996 bol Pakistan pre al-Káidu nemenej dôležitý ako Afganistan, vzhľadom na priepustnosť afgansko-pakistanskej hranice, čo umožnilo voľný pohyb teroristov. Pakistanská strana afganskej hranice je obývaná prevažne paštúnskymi klanmi a toto územie je dlhodobo problematické z hľadiska kontroly z Islamabadu. Zároveň ale existujú aj názory, podľa ktorých pakistanská vláda vedela o bin Ládinových aktivitách na území Pakistanu spred 11. septembra, prípadne tieto aktivity údajne aj priamo podporovala. (Byman, 2015, s. 129) Al-Káida tu tak mohla zriaďovať tzv. hostiteľské domy, útočiská a tréningové tábory. Práve skutočnosť, že al-Káida nebola odkázaná iba na jeden štát príslušného regiónu sa preukázala ako mimoriadne výhodná najmä po americkej invázii do Afganistanu v roku 2001, kedy väčšina členov z jadra al-Káidy našla útočisko práve v Pakistane, vrátane samotného bin Ládina. Pri skúmaní bezpečných rajov pre teroristov je preto potrebné pozrieť sa na problematiku aj v kontexte širších geopolitických reálií.

2.1.3 Vymedzenie vstupných faktorov

Podmienky, ktoré v prípade Afganistanu uľahčili etablovanie al-Káidy je možné rozdeliť na priame a nepriame. Medzi podmienky, ktoré *priamo* podmienili etablovanie al-Káidy na území Afganistanu patria:

- nastolenie de facto vlády radikálneho islamského fundamentalizmu (resp. ideologická príbuznosť teroristickej skupiny s ideológiou presadzovanou de facto vládou)
- symbiotický vzťah s de facto vládou a ochrana zo strany tejto vlády
- skorumpovanosť de facto vlády a možnosť ovplyvňovať ju prostredníctvom finančných dotácií
- vhodné geografické podmienky – v tomto prípade hornatý terén, ktorý poskytuje množstvo jaskýň a tunelov, a tým aj možnosti úkrytu
- priepustná hranica so susedným Pakistanom, ktorý do určitej miery sympatizoval s Talibanom a al-Káidou

- spoločnosť poznačená militarizmom, výskyt zbraní z predchádzajúcej vojny proti sovietom, ktoré sa ocitli v rukách Talibanu

Medzi podmienky, ktoré *nepriamo* prispeli k etablovaniu al-Káidy v Afganistane zaraďujeme tie, ktoré viedli k nastoleniu vlády Talibanu, keďže práve tá bola kľúčová pre následné etablovanie al-Káidy. Tieto podmienky sú zároveň charakteristické pre Afganistan ako zlyhávajúci štát. V tomto prípade sa jedná o nasledujúce:

- absencia bezpečnosti, bezprávie a vysoká kriminalita,
- absencia centrálnej štátnej moci, ktorá by disponovala celospoločenskou legitimitou,
- chaos, anarchia, súperenie o moc medzi klanmi a ich vojenskými veliteľmi,
- angažovanie sa mocností či už priamou vojenskou prítomnosťou (sovietska okupácia) alebo podporou jednej z bojujúcich strán (podpora mudžahedínov zo strany USA) a ich následné stiahnutie sa a strata záujmu o dianie v štáte

V prípade Afganistanu tak je možné tvrdiť, že etablovanie al-Káidy nebolo priamym dôsledkom zlyhania štátnej moci. Faktory, ktoré súviseli s kolapsom vlády iba nepriamo ovplyvnili neskoršie etablovanie teroristickej skupiny, tým, že podmienili vznik takých podmienok, ktoré sa stali priamou príčinou etablovania al-Káidy (v tomto prípade sa jedná najmä o vzostup Talibanu, ktorý je dôsledkom zlyhania štátu a zároveň príčinou etablovania al-Káidy, a teda do vzťahu medzi zlyhaním štátnej moci a etablovaním islamskej teroristickej skupiny vstupuje ako sprostredkovateľská premenná).

2.2 Somálsko

Pri skúmaní Somálska ako zlyhávajúceho štátu a bezpečného raja pre teroristov je potrebné venovať zvýšenú pozornosť najmä obdobiu od kolapsu štátnej moci na začiatku 90. rokov 20. storočia, kedy sa zároveň do popredia dostávajú islamistické skupiny, až po oficiálne ukončenie tzv. tranzičného obdobia v roku 2012, kedy sa k moci dostala Somálska federálna vláda. Avšak ani v nasledujúcom období nie je možné hovoriť o plne funkčnej a efektívnej štátnej moci, ktoré je aj naďalej oslabená a nedokáže sama v dostatočnej miere čeliť vonkajším ani vnútorným hrozbám vrátane pôsobeniu teroristických skupín.

2.2.1 Somálsko ako zlyhávajúci štát

Podobne ako v prípade Afganistanu, aj Somálsko je možné označiť za zlyhávajúci štát (podľa niektorých dokonca za skolabovaný) od začiatku 90. rokov 20. storočia, kedy došlo k pádu vlády a k vypuknutiu občianskej vojny. Na rozdiel od Afganistanu, v tomto prípade nielen že absentovala de facto centrálna vláda, ale v Somálsku neexistovala ani žiadna de jure uznaná centrálna moc, ktorá by zastupovala štát v medzinárodných vzťahoch. Funkcie štátu vo vnútorných a čiastočne aj vonkajších záležitostiach suplovali neštátni aktéri, predovšetkým warlordi, ktorí medzi sebou súperili o moc. Významnými faktormi, ktoré ovplyvnili vývoj Somálska z hľadiska de facto štátnosti boli predovšetkým fragmentácia spoločnosti na báze klanovej príslušnosti a úloha tradície a náboženstva.

Čo sa týka sociálnej štruktúry Somálsko patrí podobne ako aj Afganistan medzi výrazne fragmentované štáty. Avšak v tomto prípade fragmentácia nie je podmienená etnickou či náboženskou príslušnosťou (iba 15% obyvateľstva tvoria národnostné menšiny a 99% sa hlási k sunitskej vetve islamu), namiesto toho je primárnym zdrojom identity príslušnosť ku kmeňu alebo klanu. (Kimenyi, Mbaku, Moyo, 2010) Klan pozostávajúci z viacerých sub-klanov predstavuje základnú jednotku somálskej spoločnosti a môže zodpovedať širšej rodine, vzhľadom na to, že členstvo v klane je genealogicky podmienené. Jeho najmocnejší členovia, tzv. warlordi, udržujú ozbrojené milície na ochranu klanu a jeho záujmov, ale aj na prípadné súperenie o moc a teritórium s inými klanmi. Fragmentácia na báze klanovej príslušnosti sa výrazne odzrkadľuje na pocite solidarity a lojality, ktorý je najsilnejší na najnižšej úrovni sociálnej štruktúry (na úrovni rodiny a klanu), pričom na vyšších úrovniach (vrátane národnej) dochádza k jeho značnému oslabeniu. Práve absentujúca lojalita voči národu a centrálnej moci predstavuje jednu z hlavných prekážok pri budovaní jednotného Somálskeho štátu.

Okrem klanovej fragmentácie je špecifikom somálskej spoločnosti významné postavenie zvykového práva a tradície, ktorá sa ústne traduje z otca na syna a reflektuje predovšetkým vieru v Alaha. (Shay, 2008) Práve islam predstavuje zjednocujúci prvok v spoločnosti (priesečník identity jednotlivých klanov), ktorý bol postupne asimilovaný do klanovej kultúry.

V súlade s uvedenými špecifikami je možné konštatovať, že v somálskej spoločnosti koexistujú dva typy identít: klanová a náboženská. Na základe duálneho vnímania identity rozlišovala somálska spoločnosť tradične (najmä v pred-koloniálnych časoch) dva typy autorít, a to radu starších

v rámci konkrétneho klanu a náboženských vodcov. Na báze tohto duálneho systému fungovali tradičné inštitúcie, ktoré v neformálnej podobe pretrvali aj v post-koloniálnom období. Duálny systém ale nezaručoval rovnocennosť oboch autorít, keďže zvyčajne malo prednosť tradičné klanové právo pred islamským. (Solomon, 2014) K akejsi obrode náboženských tradícií a posilneniu úlohy náboženstva v spoločnosti došlo až po páde režimu v roku 1991, kedy náboženstvo a systém na báze islamského práva predstavovali spôsob ako prekonať anarchiu a pretrvávajúce boje medzi klanmi a warlordmi.

Somálsko bolo už od 16. storočia predmetom koloniálnej expanzie európskych mocností vzhľadom na jeho strategickú polohu popri námornej ceste spájajúcej Červené more s Indickým oceánom. V tomto období vznikali prvé „moderné" štátne inštitúcie, ktoré ale nereflektovali náboženské ani klanové špecifiká spoločnosti, a preto bola ich legitimita z pohľadu spoločnosti spochybňovaná. (Bereketeab, 2011) Nezávislá Somálska republika vznikla až v roku 1960 po zjednotení Britmi kolonizovaného Somalilandu a talianskeho Somálska. Po krátkom období demokracie, ktorá sa pokúsila o spojenie tradičných kmeňových hodnôt so západnými normami, došlo v roku 1969 k vojenskému prevratu. Nastolený bol režim generála Siada Barreho, ktorý bol pri moci 21 rokov a usiloval sa o zásadné zmeny v somálskej spoločnosti podľa vzoru marxistickej revolúcie. Chcel presadiť novú ideológiu, ktorá mala prepájať islam s komunizmom a vybudovať tzv. štát na báze tzv. vedeckého socializmu. Siad Barre spočiatku inklinoval k spojenectvu so Sovietskym zväzom, ale jeho sklamanie z nedostatočnej podpory ho viedlo k zmene zahranično-politickej orientácie. Reflektujúc geopolitické reálie studenej vojny napokon prijal podporu zo strany Spojených štátov amerických, ktoré somálskemu režimu v 80. rokoch dodávali zbrane a poskytovali ekonomickú pomoc.

Avšak ani pomoc zo západu nepomohla Barremu obnoviť kolabujúcu ekonomiku. Nedostatočný ekonomický rozvoj prispel k oslabeniu podpory a legitimity Barreho vlády, ktorá trpela aj v dôsledku prezidentovej snahy potlačiť somálske špecifiká, vrátane islamskej a klanovej identity. Barre považoval za najväčšiu hrozbu pre jednotu Somálska práve klanovú mentalitu a možnosť vzniku opozície na báze klanovej príslušnosti, ale aj islamské organizácie, ktoré sa angažovali čoraz viac aj politicky. Zakázal preto politické hnutia a zaviedol represívne opatrenia a teror voči protivládnym oponentom a niektorým klanom. (Kapteijns, 2013) Ale aj napriek opatreniam na potlačenie potenciálnej opozície vznikali už počas Barreho vlády zoskupenia (zvyčajne na báze klanovej príslušnosti), ktoré si vytvárali aj vlastné milície.

Ich protivládne aktivity kulminovali s koncom studenej vojny, kedy pomoc Somálsku zo strany USA výrazne poklesla a Somálsko sa ocitlo na pokraji ekonomického krachu. V roku 1991 ozbrojené skupiny zvrhli Barreho režim a spolu s prezidentom z krajiny ušli aj ďalší poprední funkcionári, v dôsledku čoho zavládlo v krajine bezvládie, chaos a anarchia. Vzhľadom na neúspech Barreho vlády prevládala v spoločnosti nedôvera voči centrálnej štátnej moci a spoločnosť skôr inklinovala k mocenským štruktúram na úrovni klanov. (Kimenyi, Mbaku, Moyo, 2010) Pád režimu podnietil vznik mnohých dovtedy zakázaných zoskupení okolo miestnych warlordov, ktorí medzi sebou začali súperiť o moc v štáte de facto aj de jure bez centrálnej vlády.

Jedným z dominantných politických hnutí, ktoré sa dostali v 90. rokoch do popredia bol Zjednotený somálsky kongres. Po kolapse Barreho režimu vyhlásil dočasnú vládu, ktorej funkcie boli ale značne limitované. Za dočasného prezidenta bol koncom roku 1990 zvolený Ali Mahdi Muhammad, ale už v roku 1991 sa uskutočnili v rámci Zjednoteného somálskeho kongresu voľby a do vedenia sa dostal Muhammad Farah Aidid. Nový predseda hnutia prijal kroky (vrátanie použitia sily), aby sa mohol ujať funkcie prezidenta namiesto Mahdiho Muhammada, ktorý odmietal odstúpiť. Vnútorné rozpory v rámci hnutia viedli až do vypuknutia občianskej vojny, ktorá sa z hlavného mesta Mogadiša rozšírila aj do ostatných oblastí štátu. Aididovi sa podarilo ovládnuť väčšinu hlavného mesta a jeho vplyv sa rozširoval aj do stredného a južného Somálska, kým niektoré štvrte Mogadiša aj naďalej ostali pod kontrolou Muhammada.

Kolaps vládnych inštitúcií, boje medzi súperiacimi warlordmi a nedostatok základných k životu nevyhnutných potrieb a služieb viedli k humanitárnej katastrofe. OSN reagovala na situáciu v Somálsku vyslaním jednotiek s cieľom poskytnúť základné humanitárne potreby (predovšetkým potraviny), pričom mandát sa neskôr rozšíril aj o odzbrojenie bojujúcich strán a nastolenie stabilnej centrálnej vlády podľa západného modelu. Jednalo sa o prvú misiu OSN v štáte, kde absentovala legitímna autorita, ktorá by poskytla súhlas so zriadením misie. (Mantzikos, 2011) Distribúcia humanitárnej pomoci sa ale stala predmetom sporu v rámci občianskej vojny, keďže súperiace strany sa snažili získať nad ňou kontrolu a tým posilniť svoju vlastnú pozíciu. USA sa preto rozhodli posilniť v štáte svoju vojenskú prítomnosť s cieľom pomôcť OSN v plnení mandátu. Rozmiestnenie zahraničných vojakov na území Somálska bolo vnímané miestnymi warlordmi rozporuplne. Na jednej strane sa Aidid aj Muhammad snažili využiť ich prítomnosť vo svoj prospech a dosiahnuť, aby OSN aj USA uznali ich vládnu za legitímnu, na druhej strane warlordi a predovšetkým Aidid vnímali

angažovanie cudzích vojsk ako narušenie suverenity štátu a hrozili použitím sily proti zahraničným vojskám na území Somálska. (Shay, 2008) Warlordi nesúhlasili ani s mandátom OSN na odzbrojenie bojujúcich strán, keďže ich moc spočívala práve v ozbrojených milíciách a samotnú intervenciu vnímali ako snahu mocností dostať Somálsko pod svoju sféru vplyvu.

Okrem OSN a USA sa v Somálsku v 90. rokoch angažovali aj štáty Perzského zálivu, predovšetkým Saudská Arábia, a to najmä prostredníctvom podpory rôznych islamských charitatívnych organizácií, ktoré pôsobili ako alternatívni poskytovatelia služieb. Moslimské štáty sa obávali, že pomoc poskytovaná západom slúži v skutočnosti ako nástroj imperializmu a kontroly nad oblasťou Afrického rohu a tvrdili, že jedine moslimské štáty a islamské organizácie dokážu zaistiť Somálsku skutočnú humanitárnu úľavu. Okrem toho mali v Somálsku strategické záujmy aj Sudán a Irán, ktoré plánovali prostredníctvom Somálska exportovať do Afriky islamskú revolúciu. Oba štáty zamerali svoje aktivity v Africkom rohu na budovanie islamskej infraštruktúry potrebnej pre export revolúcie, poskytovali materiálnu a finančnú pomoc bojujúcim stranám a islamským organizáciám a nepriamo sa angažovali aj pri výstavbe výcvikových táborov, kde sa dobrovoľníci učili gerilovým taktikám využiteľným na obranu štátu v boji proti cudzím vojskám. (Shay, 2008) V 90. rokoch dokonca umožnilo iránsko-sudánske strategické partnerstvo dovážať do Somálska iránske zbrane aj napriek zákazu OSN z roku 1993. (Mantzikos, 2011) Irán aj Sudán vnímali USA a západ ako nepriateľov, ktorých prítomnosť v Africkom rohu ohrozuje ich strategické záujmy a znemožňuje realizovať tu ich islamistickú víziu. Okrem vnútorných nepokojov medzi jednotlivými warlordmi sa tak Somálsko stalo miestom konfrontácie ideí importovaných na jednej strane západom, ktorý ašpiroval na zriadenie centrálnej vlády podľa vzoru liberálnej demokracie, a moslimskými štátmi, ktoré chceli vybudovať Somálsko podľa islamskej koncepcie štátnosti, prípadne využiť neporiadok a anarchiu v štáte na rozširovanie svojho vplyvu a realizovanie svojich strategických zámerov.

Zahraničné vojská prítomné v Somálsku sa stali terčom útokov viacerých aktérov, ktorí chceli zbaviť Somálsko cudzích elementov, čo napokon viedlo k stiahnutiu amerických vojsk ako aj ostatných jednotiek operujúcich v rámci misie OSN. V 90. rokoch navyše došlo k dezintegračným tendenciám, keď Somaliland a Puntland vyhlásili nezávislosť, ktorá ale nebola uznaná žiadnym štátom, a to aj napriek tomu, že Somalilandu sa podarilo na rozdiel od zvyšnej časti Somálska vytvoriť unikátny politických a sociálny systém, ktorý kombinuje prvky tradície špecifickej pre somálsku spoločnosť s prvkami západnej demokracie a v súčasnosti predstavuje jediný región

v Somálsku, kde de facto existuje relatívne fungujúce vláda schopná zaistiť podstatne väčšiu mieru stability a poriadku v porovnaní so zvyšným územím. Do tretice v roku 2002 vyhlásil autonómiu tretí separatistický región, tzv. Juhozápadný štát Somálska[37].

Po odchode zahraničných jednotiek aj naďalej pokračovala občianska vojna a o Somálsku je možné hovoriť ako o štáte, kde zavládla totálna anarchia a štát prestal fungovať ako štát. (Shay, 2008, s. 62) Situácia v Somálsku bola predmetom niektorých medzinárodných konferencií, na ktorých Somálsko zastupovali warlordi, ktorí sa stali de facto držiteľmi moci na lokálnej úrovni. Prvý čiastočný úspech sa ale podarilo dosiahnuť až v roku 2000 na konferencii v Džibutsku, ktorá viedla k ustanoveniu Prechodnej národnej vlády (ďalej TNG). Spočiatku bola vláda prijatá v rámci spoločnosti s entuziazmom, pretože si od nej Somálčania sľubovali nastolenie poriadku a zlepšenie sociálno-ekonomickej situácie. Vláda získala čiastočné medzinárodné uznanie a zastávala miesto Somálska v OSN, Lige arabských štátov a v Organizácii africkej jednoty, hoci jednotlivé štáty, vrátane USA, s uznaním čakali na to, či bude vláda schopná de facto fungovať.[38] Podobne zdržanlivo pristupovali štáty aj k otázke financovania a Prechodnú národnú vládu boli ochotné finančne podporiť až vtedy, keď preukáže schopnosť efektívne fungovať, čo ale bez materiálnej podpory zo zahraničia nedokázala. Prvá prechodná vláda nebola schopná dostatočne skonsolidovať moc dokonca ani v rámci hlavného mesta, kde prístav aj letisko ostali aj naďalej zatvorené a polovica mesta sa de facto ocitla pod kontrolou súperiacich ozbrojených skupín. Neschopnosť TNG nastoliť v Somálsku poriadok viedla v konečnom dôsledku k poklesu jej legitimity. V štáte tak aj naďalej pôsobili neštátni aktéri, ktorí disponovali z hľadiska obyvateľov väčšou mierou legitimity a lojality ako centrálna vláda. Jednotlivé frakcie a ozbrojené skupiny pokračovali v boji o moc, zatiaľ čo prechodnú vládu označovali za skorumpovanú a pre jej existenciu predstavovali akútnu hrozbu.[39]

---

[37] Autonómny štát vznikol v okolí mesta Baidoa, ktoré mal od roku 1995 pod kontrolou Farah Aidid a neskôr jeho syn, Hussein Aidid. Na kontrolovanom území zaviedli tyranskú vládu, čo viedlo k odporu v spoločnosti a vzniku militantného hnutia Rahanwein Resistance Army. Hnutiu sa podarilo poraziť Aididove milície a na kontrolovanom území zaviedlo relatívnu stabilitu. Hnutie presadzovalo víziu federálneho usporiadania štátu, a v súlade s touto víziou zriadilo v Baidoa regionálnu autonómnu vládu.

[38] Prechodnú národnú vládu uznali napríklad Egypt a Džibutsko, kým Etiópia a Keňa sa obávali jej islamistického smerovania (TNG bola podozrivá z udržiavania kontaktov s radikálnymi islamskými skupinami) a namiesto toho podporili opozičnú Somálsku radu zmierenia a obnovy. (Drobný, 2007, s. 390).

[39] Hlavný opozičný politický blok voči TNG predstavovala tzv. Somálska rada zmierenia a obnovy – inštitúcia, ktorá združovala viaceré protivládne skupiny. Vznikla v roku 2001

K ďalšiemu významnejšiemu pokusu o zriadenie centrálnej štátnej moci došlo v roku 2004[40], keď sa na medzinárodnej konferencii v Keni dohodli predstavitelia dvadsiatich ozbrojených skupín za prítomnosti medzinárodných aktérov na vytvorení Prechodnej federálnej vlády (ďalej TFG), ktorá nahradila nefunkčnú TNG. V novej vláde boli zastúpené jednotlivé klany prostredníctvom kooptácie členov, pričom štyri najväčšie získali po 61 kresiel, kým ostatným bolo dokopy pridelených 31 miest. (Drobný, 2007) TFG vládla v prvých mesiacoch z Kene a až vo februári 2006 prvýkrát zasadla v somálskom meste Baidoa, pretože bezpečnostné obavy jej znemožnili vstúpiť do hlavného mesta. Ani TFG ale nedokázala úspešne skonsolidovať svoju moc nad väčšou časťou Somálska a de facto mala pod kontrolou iba malé územie v okolí Baidoa. (Kaplan, 2010) Napriek tomu, že fakticky závisela od zahraničnej podpory (predovšetkým z Etiópie) z medzinárodného hľadiska bola uznaná za legitímnu a zastupovala Somálsko v oficiálnych diplomatických stykoch. Podobne ale ako jej predchodkyňa, aj TFG bolo vnútorne nejednotná a medzi jej členmi sa objavovali rozpory reflektujúce klanovú fragmentáciu a záujmy jednotlivých warlordov. Vláda nezískala ani širšiu podporu zo strany obyvateľstva, resp. podporu postupne strácala vzhľadom na jej neschopnosť nastoliť v štáte poriadok a obvinenia voči jej ozbrojeným zložkám z útokov na civilistov a kriminálnej činnosti. (Hanson, Kaplan, 2008) Ani TFG sa tak nepodarilo eliminovať paralelné štruktúry, ktoré aj naďalej disponovali vyššou mierou legitimity a lojality ako centrálna vláda a spravovali územie nezávisle od TFG.

V Somálsku vznikli od pádu Barreho režimu tri základné typy paralelných štruktúr, resp. neštátnych aktérov, ktorí pôsobili ako alternatívni poskytovatelia statkov a služieb, a to: *ozbrojené skupiny*, ktoré vznikli na úrovni sub-klanov na čele s warlordmi, *islamské organizácie* (vrátane charitatívnych) podporované moslimskými štátmi, a do tretice *islamské súdy*. Kým warlordom bolo umožnené podieľať sa na formovaní prechodných vlád, islamské organizácie ani islamské súdy sa na rokovaniach nezúčastňovali a z budovania štátu boli formálne vylúčené. Značná časť somálskej spoločnosti pritom odmietala prechodné vlády aj preto, že nedostatočne rešpektovali islamskú tradíciu spoločnosti a nedôverovali im, pretože z ich

s podporou Etiópie a na jej čele stál Hussein Aidid. Rada sa usilovala presvedčiť OSN a jednotlivé štáty, aby ju uznali za legitímneho reprezentanta Somálska namiesto TNG. Svoj cieľ ale nedosiahla a medzinárodné organizácie a niektoré štáty aj naďalej uznávali za legitímnu TNG napriek tomu, že zlyhávala v efektívnom plnení svojich funkcií.

[40] Išlo už o štrnásty pokus o zriadenie centrálnej vlády od pádu diktátora Barreho. (Hanson, Kaplan, 2008)

pohľadu boli nastolené zvonka. Pre túto časť spoločnosti ponúkali atraktívnu alternatívu práve *islamské súdy* – pôvodne arbitrážne inštitúcie, ktoré boli zriaďované na miestnej úrovni už od roku 1993 aby v podmienkach neexistujúcej štátnej moci a právnej vynútiteľnosti rozhodovali v súdnych sporoch na základe práva šaría. (Drobný, 2007, s. 391) Islamské súdy si spočiatku získali legitimitu z pohľadu občanov, pretože dokázali konať namiesto štátnej moci, poskytnúť občanom verejné statky a zaviesť poriadok tam, kde absentoval akýkoľvek právny mechanizmus. Konkrétne výsledky ich pôsobenia, ako aj náboženská povaha a nestrannosť z hľadiska klanovej či inej príslušnosti prispeli k ich všeobecnej popularite. Pôvodne islamské súdy nevznikli ako jedna zo strán súperiacich o moc, ale s postupným rozširovaním územia ich pôsobenia a narastaním moci vznikla potreba vytvorenia vlastných ozbrojených milícií a v konečnom dôsledku sa dostali do pozície hlavnej opozičnej sily proti TFG. Pôvodne nadstranícke hnutie sa tak napokon stalo jednou zo strán občianskej vojny. Paradoxne, posilňovanie islamských súdov viedlo aj k určitému vnútornému skonsolidovaniu centrálnej vlády, v ktorej jednotlivé predtým súperiace zložky začali spolupracovať v boji proti nastupujúcej islamistickej hrozbe. (Drobný, 2007)

Pre lepšiu koordináciu medzi súdmi vznikla zastrešujúca inštitúcia, tzv. Zväz islamských súdov (ďalej ICU). Od roku 2004 sa ICU podarilo ovládnuť väčšinu teritória v južnom a centrálnom Somálsku a nové súdy vznikali aj na miestach, ktoré mala formálne pod kontrolou TFG, no de facto tu nevládla. Najvýraznejší úspech dosiahol Zväz islamských súdov v roku 2006, keď sa mu v júni podarilo poraziť Američanmi podporovanú koalíciu somálskych warlordov v Mogadiše (Aliancia za obnovenie mieru a boj proti terorizmu). ICU sa do určitej miery podarilo zlepšiť životné podmienky na území, ktoré získal pod svoju kontrolu. V Mogadišu ako aj v iných mestách prvýkrát po 15 rokoch zavládol relatívny poriadok, ľuďom bol umožnený voľný pohyb po bezpečnejších uliciach, znížila sa kriminalita a prístav v hlavnom meste bol po desiatich rokoch opäť otvorený. (Mwangi, 2010, Verhoeven, 2009) Čiastočne eliminovaná bola aj hrozba pirátstva, keď v auguste 2006 obsadili milície ICU mesto Haradere, ktoré predstavovalo základňu somálskych pirátov. ICU ponúkol frustrovaným obyvateľom alternatívu voči roky trvajúcej neistote a nestabilite a jeho plán zaviesť v štáte poriadok a mier predstavoval zdroj jeho legitimity. Navyše ICU sa prezentoval ako hnutie založené na koráne bez akejkoľvek klanovej afiliácie, čo malo slúžiť ako zdroj legitimity v spoločnosti, kde 99% tvoria moslimovia. ICU si získal priazeň širšieho obyvateľstva aj tým, že na rozdiel od centrálnej vlády bol

ochotný spolupracovať s lokálnymi skupinami a neformálnymi inštitúciami fungujúcimi na báze tradičného práva. (Kaplan, 2010, s. 89)

Vláda ICU bola ale značne kontroverzná. Na jednej strane, vzhľadom na čiastočné úspechy v nastoľovaní poriadku, bezpečia, odstránení bezprávia a prekonania warlordizmu mal ICU podporu v rámci somálskej spoločnosti, ale na druhej strane, na území, ktoré kontroloval zavádzal radikálnu verziu islamského práva, čo v konečnom dôsledku oslabovalo jeho legitimitu. V tomto smere je ICU často prirovnávaný k Talibanu, ktorý tiež využil príležitosť zaplniť mocenské a bezpečnostné vákuum, no s postupným nárastom jeho moci dochádzalo k radikalizácii hnutia. Radikalizácia ICU bola podmienená navyše tým, že združoval súdy založené na rozličných verziách viery vrátane radikálov, extrémistov a džihádistov, ktorí využívali túto zastrešujúcu organizáciu na šírenie radikálnej ultra-ortodoxnej interpretácie šaríe. (Mwangi, 2010) Právny poriadok a opatrenia, ktoré ICU zavádzal, vychádzali prevažne z radikálnej wahhábistickej verzie islamu a zahŕňali napríklad zatvorenie kín, ktoré premietali západné „nemorálne" filmy, oddelené sedenie pre mužov a ženy na verejných podujatiach, trestanie osláv Nového roka smrťou, označenie športu za akt satanizmu a povinnosť mužov nechať si narásť bradu. (Gatsiounis, 2012) Zároveň sa rozširoval aj samotný cieľ organizácie, ktorým nebolo už iba nastolenie poriadku na báze práva šaría a vytvorenie islamského štátu na národnej úrovni, ale aj exportovanie islamistickej revolúcie do ďalších krajín.

Situácia bola mimoriadne znepokojujúca najmä pre susednú Etiópiu, ktorá sa obávala rozšírenia islamského extrémizmu za hranice Somálska, ako aj zradikalizovania vlastnej moslimskej menšiny, a preto reagovala vyslaním vojska na pomoc TFG v boji proti ICU. ICU následne Etiópiu obvinil zo zasahovania do vnútorných záležitostí Somálska a vyzval Somálčanov, aby sa zapojili do džihádu proti etiópskym vojskám a pro-západnej TFG. ICU obviňoval prechodnú vládu z korupcie, zo spolupráce s USA a zo zlyhania nastoliť v štáte mier, kým prezidenta Abdulláhiho Jusufa Ahmeda kritizoval za nerešpektovanie islamskej tradície a za pozvanie zahraničných vojsk na územie Somálska. TFG naopak obvinila Islamské súdy z extrémizmu a podpory terorizmu. Hoci predseda ICU šejk Hassan Dahir Aweys vyzýval Somálčanov na džihád, nevylučoval spočiatku ani mierové rokovania s TFG, no účasť na nich podmieňoval odchodom etiópskych vojsk. O prechodnej federálnej vláde sa dokonca vyjadril *„z legálneho hľadiska je vláda stále vládou, my ale predstavujeme moc,"* (Shay, 2008, s. 115) čím poukázal na rozdiel medzi de jure a de facto držiteľom moci (TFG verzus ICU). Napriek určitým snahám o mierové vyriešenie situácie sa nepodarilo zabrániť ďalšej eskalácii napätia.

ICU a TFG (s podporou Etiópie a tichým súhlasom USA) sa dostali do priamej vojenskej konfrontácie, ktorá viedla v decembri 2006 k porážke ICU.

TFG sa síce s výraznou pomocou Etiópie podarilo odstrániť hlavného vnútroštátneho rivala, ale vláda ostala aj naďalej oslabená a nedokázala zabrániť nedostatku potravín, epidémiám a zaistiť obyvateľom prístup k vode a iným k životu nevyhnutným statkom. Po páde ICU sa na území, ktoré predtým kontrolovali islamské súdy zhoršila bezpečnostná situácia, v Mogadiše opäť vypukli boje o moc a v prevažnej časti Somálska znova zavládlo de facto bezvládie. V roku 2010 TFG fakticky ovládala iba niektoré štvrte Mogadiša a nedokázala efektívne čeliť povstaleckým skupinám napriek pomoci jednotiek na udržanie mieru vyslaných Africkou úniou. (Kimenyi, Mbaku, Moyo, 2010) Prechodná federálna vláda nedisponovala legitimitou z pohľadu prevažnej časti spoločnosti, keďže nielenže nebola dostatočne efektívna v plnení svojich funkcií, ale bola označovaná aj za kolaboranta s nepriateľským západom a čelila mnohým obvineniam z korupcie. [41]

TFG bola pri moci po predĺžení pôvodného mandátu do roku 2012, kedy sa oficiálne ukončilo obdobie tranzície a ustanovená bola nová Somálska federálna vláda. Mechanizmus jej ustanovenia bol dohodnutý na konferenciách v Londýne a v Istanbule, na ktorých sa zúčastnili aj zástupcovia klanov, semi-autonómnych oblastí, náboženskí vodcovia a reprezentanti somálskej diaspory. (Loubser, Solomon, 2014) Situácia v Somálsku aj napriek tomu ostala naďalej nestabilná a o efektivite vlády je možné pochybovať najmä vzhľadom na nové hrozby súvisiace predovšetkým s hnutím al-Shabaab a jeho otvorenému prihláseniu sa k al-Káide.

Tabuľka č. 6: Atribúty štátnosti v prípade Somálska od pádu režimu do konca tranzičného obdobia.

Obdobie	1991-2000	2004-2006	2000-2012
Aktéri	Warlordi	ICU	TNG, TFG
Územie	Územie rozčlenené medzi warlordov, ktorí sú držiteľmi moci na lokálnej úrovni a bojujú medzi sebou o moc.	ICU získala kontrolu nad Mogadišom a veľkou časťou južného a stredného Somálska	TNG mala pod kontrolou iba časť Mogadiša, TFG dlho kontrolovala iba okolie Baidoa.

[41] Podľa Svetovej banky v rokoch 2009 až 2010 množstvo príjmov TFG nebolo vedených v oficiálnych záznamoch. Korupcia bola odhalená najmä v oblasti vydávania pasov, pričom diplomatické pasy obdržali aj piráti. Z hľadiska výdavkov bolo podľa údajov z roku 2011 až 25% rozpočtu TFG určených pre prezidenta, premiéra a hovorcu parlamentu. (Loubser, Solomon, 2014, s. 12)

Obyvateľstvo		Lojalita prejavovaná voči miestnym warlordom.	ICU si získalo lojalitu obyvateľstva najmä v počiatočnej fáze nástupu.	Oslabená lojalita voči centrálnej vláde.
Moc	Suverenita	Somálsko malo oslabené zastúpenie na pôde medzinárodných organizácií, od roku 1993 sa nezúčastňovalo hlasovania vo Valnom zhromaždení OSN, zahraničné diplomatické misie v Somálsku boli zatvorené a v rokoch 1991 až 2000 Somálsko nemalo v zahraniční žiadnu funkčnú ambasádu. Na medzinárodných mierových konferenciách (Džibutsko, Keňa) sa zúčastňovali warlordi.	Nedisponuje jurisdickou suverenitou, nie je uznaná žiadnym štátom, hoci vstupuje do neoficiálnych vzťahov s inými štátmi. Na území ktoré kontroluje de facto vykonáva vnútornú suverenitu, zavádza vlastný právny poriadok a mechanizmus na vynútenie práva.	Disponujú vonkajšou jurisdickou suverenitou, zastupujú Somálsko v medzinárodných organizáciách, z hľadiska faktického výkonu moci nedokážu efektívne presadiť výlučnú právomoc v rámci štátu.
	Legalita	Moc rozširovali primárne ozbrojeným spôsobom.	ICU sa k moci dostal ako neštátny alternatívny mocenský aktér.	Prechodné vlády ustanovené na báze medzinárodného konsenzu za účasti niektorých miestnych aktérov.
	Legitimita	V štáte absentuje legitímna autorita, ktorá by napr. schválila intervenciu cudzích vojsk. Warlordi spočiatku vnímaní ako legitímni reprezentanti klanov, no ich neschopnosť efektívne ochrániť klan ich značne delegitimizovala.	Z medzinárodného hľadiska nedisponuje legitimitou, z pohľadu obyvateľstva áno.	Z medzinárodného hľadiska disponuje legitimitou, z pohľadu obyvateľstva je legitimita obmedzená.
	Efektivita	nedostatočná	Relatívne efektívna vláda – ICU zaviedol poriadok, právnu vynútiteľnosť, relatívne bezpečie, prekonal warlordizmus.	nedostatočná

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Shay, 2008, Shay 2014, Hansen, 2013, Lewis, 2008, Jane´s, 2011, Kreijen, 2004

Z uvedeného vyplýva, že Somálsko od začiatku 90. rokov čelilo obdobiam, kedy v štáte neexistovala de facto ani de jure žiadna centrálna štátna moc a štátne funkcie vykonávali na lokálnej úrovni rôzni neštátni aktéri a alternatívni poskytovatelia statkov a služieb (warlordi, islamské organizácie, islamské súdy) prípadne dochádzalo k dezintegračným tendenciám a vzniku autonómnych vlád. Aj po zriadení dvoch prechodných centrálnych vlád od roku 2000, neštátne paralelné štruktúry v spoločnosti pretrvali a stali sa často efektívnejšími poskytovateľmi statkov a služieb ako centrálna vláda, kontrolovali väčšiu časť územia a disponovali aj väčšou mierou legitimity a lojality zo strany obyvateľstva. Pôsobili ale iba na lokálnej alebo regionálnej úrovni a na rozdiel od prechodných vlád nedisponovali de jure medzinárodným uznaním. Paralelne k týmto udalostiam dochádzalo pod vplyvom viacerých faktorov k radikalizácii a militarizácii spoločnosti a k vzniku extrémistických islamistických skupín, ktoré sa taktiež usilovali zaplniť vzniknuté vákuum a nadväzovali kontakty aj so zahraničnými teroristickými organizáciami. Od kolapsu štátnej moci v roku 1991 je možné pozorovať ako sa Somálsko postupne menilo v tzv. bezpečný raj pre teroristov, no aj v tomto prípade si toto označenie vyžaduje hlbšiu analýzu.

2.2.2 Etablovanie islamských teroristických skupín v Somálsku

Etablovanie teroristických skupín na území Somálska je možné skúmať v dvoch rovinách. V prvom rade je potrebné zamerať sa na radikalizáciu somálskej spoločnosti a vznik domácich teroristických skupín, kým druhú rovinu predstavujú snahy zahraničných skupín, konkrétne al-Káidy, o etablovanie sa na území Somálska, pričom v tomto prípade je možné poukázať aj na to, prečo sa tejto teroristickej skupine svoju ambíciu nepodarilo docieliť v plnom rozsahu.

Teroristické skupiny operujúce na území Somálska vychádzajú z ideologických princípov salafizmu/wahhábizmu, napriek tomu, že somálska spoločnosť vyznáva tradične sufijskú verziu islamu. Sufizmus na rozdiel od salafizmu predstavuje umiernenú vetvu islamu, ktorá striktne odmieta spájanie politiky s náboženstvom a násilie, zdôrazňuje mysticizmus, zameriava sa na vnútorné prežívanie viery a uprednostňuje pragmatický výklad koránu pred doslovným. (Verhoeven, 2009, s. 415) Sufizmus by z tohto pohľadu mal predstavovať akúsi brzdu radikalizmu, ale aj napriek tomu v Somálsku vznikli skupiny usilujúce sa o založenie politického systému na báze radikálnej interpretácie islamského práva a šírenie viery aj prostredníctvom násilia, prípadne sa hlásia ku globálnemu

džihádu. Skutočnosť, že radikálne a teroristické hnutia našli živnú pôdu aj v pôvodne umiernenej somálskej spoločnosti môže byť vysvetlená na základe viacerých faktorov, pričom v prvom rade je potrebné zamerať sa na to, akým spôsobom salafizmus prenikol do somálskej spoločnosti. Z historického hľadiska je možné vymedziť štyri kľúčové mechanizmy importu politického a radikálneho islamu do Somálska.

Po prvé, počas Barreho represívnej politiky voči islamským organizáciám viacerí náboženskí vodcovia a ich stúpenci odišli zo Somálska a včlenili sa do narastajúcej somálskej diaspory v štátoch Perzského zálivu. Práve tu prišli do kontaktu s Moslimským bratstvom a jeho politickým islamom a boli ovplyvnení ultrakonzervatívnym salafizmom/wahhábizmom. (ICG, 2005) K podobnému kontaktu dochádzalo aj v prípade študentov, ktorí už počas Barreho vlády odchádzali študovať na zahraničné univerzity predovšetkým na Blízky Východ. Títo študenti sa zároveň po návrate do Somálska podieľali na zakladaní a fungovaní protivládnych skupín, ktoré sa dostali do popredia najmä po páde Barreho režimu v roku 1991, kedy presadzovali nastolenie islamskej vlády ako alternatívy voči anarchii. Zároveň v tomto období dochádza k návratu mudžahedínov, ktorí bojovali v džiháde proti sovietskej okupácii Afganistanu, kde boli indoktrinovaní a prijali radikálnu islamistickú ideológiu a boli vycvičení v bojových taktikách vrátane terorizmu. Bývalí mudžahedíni zastávali myšlienku boja proti skorumpovaným a sekulárnym režimom, ktoré mali byť nahradené islamskou vládou, pričom takýto nelegitímny režim z ich pohľadu predstavovala aj vláda Barreho a neskôr západom podporované prechodné vlády.

V neposlednom rade, import wahhábizmu/salafizmu bol spôsobený aj angažovaním zahraničných aktérov. Už v 70. rokoch sa v Somálsku angažovali štáty Perzského zálivu a predovšetkým Saudská Arábia, ktorá tu financovala mešity, náboženské školy, spoločenské centrá, charitatívne organizácie a umožňovala vzdelávacie výmenné programy, vďaka čomu sa na území Somálska posilňoval vplyv wahhábizmu/salafizmu. Okrem Saudskej Arábie mal záujem na šírení svojho ideologického vplyvu v Africkom rohu aj Kaddáfi, ktorý taktiež financoval budovanie mešít a vysielal do regiónu islamských kazateľov. (Gatsiounis, 2012) V 90. rokoch sa s nástupom humanitárnej krízy angažovali v Somálsku aj ďalšie štáty, ktoré tu popri poskytovaní humanitárnej pomoci presadzovali svoje vlastné záujmy, vrátane Sudánu a Iránu. V Somálsku podporovali islamské organizácie a charity, pomocou ktorých sa snažili šíriť vplyv salafizmu/wahhábizmu. Ich činnosť sa zintenzívnila najmä po rozmiestnení amerických vojsk na území Somálska, čo vnímali ako hrozbu pre svoje vlastné záujmy. Aktivity oboch štátov sa

zamerali na podporu jednotlivých warlordov, ktorým poskytovali financie a výzbroj a zabezpečovali výcvik v sudánskych tréningových táboroch militantmi z Iránu a Hizballáhu. Okrem toho šírili propagandu obviňujúcu USA a OSN za zhoršenie situácie v Somálsku.[42] Cieľom iránsko-sudánskeho strategického partnerstva bolo prostredníctvom ideologickej indoktrinácie a vojenského tréningu podnietiť v somálskej spoločnosti proti-americké postoje a podporiť warlordov v ozbrojenom boji proti americkým jednotkám. Týmito krokmi sa Irán a Sudán (s angažovaním bin Ládina, ktorý tu v tom čase prebýval) snažili vybudovať v Somálsku zázemie, ktoré umožní nielen poraziť USA, ale aj následný export islamskej revolúcie do Afriky. (Shay, 2008) Uvedené štyri mechanizmy (emigrácia náboženských vodcov, študentské pobyty, návrat mudžahedínov a angažovanie iných štátov) spôsobili, že do tradične sufijskej spoločnosti začali prenikať radikálne myšlienky vychádzajúce zo salafizmu/wahhábizmu (v podobe ultrakonzervatizmu, politického islamu a militarizmu). Následne v Somálsku vznikali viaceré hnutia, ktoré vnímali islam ako nástroj politického boja. Avšak k tomu, aby radikálna ideológia našla v spoločnosti stúpencov a rozširovala sa, bola nevyhnutná súčinnosť ďalších faktorov.

Jednou z organizácií, ktorá vznikla v dôsledku importovaného radikálneho islamu bola al Itihad al Islamiya (ďalej AIAI). Hnutie bolo založené ešte v prvej polovici 80. rokov 20. storočia predovšetkým Somálčanmi, ktorí študovali v Egypte alebo v Saudskej Arábii a udržiavali kontakt s egyptským Moslimským bratstvom. (Cilliers, 2015) Vzniklo najskôr ako ilegálne politicko-náboženské hnutie združujúce opozíciu voči sekulárnej politike Siada Barreho, ktorý potláčal islamskú identitu v spoločnosti a zakázal pôsobenie islamských organizácií a politických hnutí. Členovia AIAI verili, že jediný spôsob ako oslobodiť Somálsko od skorumpovaného diktátorského režimu je prijať politický islam. (Gatsiounis, 2012) Po páde diktatúry predstavovala AIAI jedného z popredných neštátnych aktérov, ktorí sa snažili zaplniť mocenské vákuum. Jej vízia spočívala v nastolení islamského režimu, pričom konečným cieľom malo byť zriadenie pan-somálskeho salafistického emirátu, ktorý by zahŕňal aj územia susedných štátov obývané etnickými Somálčanmi. Svoje islamistické ciele začala realizovať najskôr na lokálnej úrovni, keď sa v roku 1992 etablovala v meste Luuq, kde predstavovala významnú vojenskú a politickú silu v inak bezprávnom

[42] Propagandisktickú rétoriku si rýchlo osvojil najmä Aidid, ktorý útoky na jednotky OSN ospravedlňoval tým, že zahraničné vojská obvinil z neokolonializmu, genocídy somálskych obyvateľov a ničenia mešít.

prostredí. Zaviedla tu relatívny poriadok a striktnú disciplínu na základe radikálneho výkladu islamského práva. (ICG, 2005) Na fungovaní AIAI sa podieľali aj bývalí mudžahedíni s afganského džihádu, ktorí ovplyvnili hnutie z hľadiska militarizmu. V blízkosti mesta Luuq vybudovala AIAI výcvikové tábory, v ktorých dochádzalo k výcviku bojových taktík vrátane terorizmu, pričom sa ho zúčastňovali aj zahraniční bojovníci. Zároveň ale AIAI čelila v roku 1992 niekoľkým porážkam, ktoré umiernenejších členov presvedčili o tom, že Somálsko ešte nie je pripravené na džihád a vybudovanie islamského štátu si bude vyžadovať najskôr dlhodobú prípravu a prevýchovu somálskej spoločnosti. (Mantzikos, 2011)

Jedným z rozhodujúcich faktorov ovplyvňujúcim ideológiu AIAI bola intervencia OSN v roku 1992, ktorá bola členmi AIAI vnímaná negatívne ako snaha západu získať Somálsko pod svoju kontrolu, čo viedlo k radikalizácii v podobe anti-amerikanzimu a anti-westernizmu a stupňovaniu násilia voči zahraničným vojskám. Intervencia posilnila aj vôľu AIAI spolupracovať s teroristickou organizáciou al-Káida. Viacerí členovia AIAI, ktorí sa zúčastnili na protisovietskom džiháde v Afganistane udržiavali osobné kontakty s bin Ládinom, ktorý spolu s ďalšími bohatými Saudmi hnutie finančne podporovali a tým ovplyvňovali aj jeho ideológiu. (Cilliers, 2015) AIAI údajne v 90. rokoch umožňovala al-Káide využívať svoje základne, výcvikové tábory a infraštruktúru pri páchaní útokov na africkom kontinente vrátane útokov na americké ambasády v Keni a v Tanzánii v roku 1998, na izraelský hotel v Mombase a pri pokuse o zostrelenie izraelského lietadla v roku 2002. (Downing, 2007) Al-Káida sa spolu s AIAI údajne podieľali aj na incidente Black Hawk Down v roku 1993, ktorý viedol k stiahnutiu amerických vojsk zo Somálska. Bin Ládin zas okrem finančnej podpory umožnil aj transport niekoľko sto bývalých mudžahedínov, ktorí mali asistovať AIAI v džiháde proti Etiópii. (Shay, 2008) Spojené štáty americké obvinili AIAI z podpory al-Káidy a v roku 2001 označili hnutie za teroristickú organizáciu a viacerí vodcovia AIAI, vrátane šejka Hassana Dahira Aweysa, sa ocitli na zozname teroristov podozrivých z udržiavania kontaktov na al-Káidu. (ICG, 2005) Činnosť AIAI síce oslabla v dôsledku etiópskej intervencie v roku 1996, ktorej cieľom bolo potlačiť narastajúci islamský extrémizmus v Somálsku, ale z hľadiska ľudských zdrojov a ideológie zohrala významnú úlohu pri formovaní ďalších radikálnych hnutí, vrátane islamských súdov. Niektoré štruktúry AIAI a viacerí jej radikálni členovia boli dokonca priamo integrovaní do Zväzu islamských súdov, kde slúžili predovšetkým v rámci milícií.

Islamské súdy sa radikalizovali na pozadí snáh medzinárodného spoločenstva o nastolenie centrálnej vlády v Somálsku a predovšetkým po

tom, ako Etiópia vyslala do Somálska vojská na pozvanie prezidenta Jusufa Ahmeda. ICU odmietal angažovanie zahraničných štátov v Somálsku a dočasnej vláde a etiópskym vojskám na somálskom území vyhlásil džihád. Najskôr vyzýval somálskych moslimov a neskôr mudžahedínov po celom svete, aby sa zapojili so somálskeho džihádu proti cudzím „okupantom". Tvrdil, že Etiópia predstavuje najväčšiu prekážku v snahách o zjednotenie Somálska pod systémom islamského práva a v nastolení mieru a stability. ICU zriadila v Somálsku minimálne štyri výcvikové tábory, kde dochádzalo k indoktrinácii a vojenskému výcviku, resp. k ideologickej aj vojenskej príprave na boj proti nepriateľom ICU a islamu. (Shay, 2008) Ideológia ICU vychádzala opäť prevažne z wahhábizmu, čo bolo podmienené viacerými faktormi. V prvom rade ICU združovala aj radikálov a bývalých členov AIAI vrátane šejka Hassana Dahira Aweysa, ktorý sa dostal aj do vedenia ICU[43]. Navyše ICU podporovali štáty ako Saudská Arábia, Jemen, Egypt, Irán, Eritrea, Sýria či Líbya, ktoré poskytovali hnutiu finančnú a materiálnu pomoc, dodávali mu zbrane a zároveň ho ovplyvňovali ideologicky. (Lukáš, 2007, Duta, Ungureanu, 2014)

ICU bol obvinený aj zo spolupráce a udržiavania kontaktov s teroristami z ideologicky príbuznej al-Káidy a niektorým z nich poskytol v Somálsku útočisko vrátane páchateľov zodpovedných za teroristické útoky z rokov 1998 a 2002. Bin Ládin dokonca zasiahol aj do interného konfliktu medzi ICU a TFG, keď na videonahrávke označil prezidenta Jusufa Ahmeda za amerického agenta a odsúdil jeho pozvanie etiópskych vojsk do Somálska. Zároveň vyzval moslimov, aby zaútočili na Jusufovu vládu a upozornil štáty, ktoré vyšlú na územie Somálska svoje vojská, že budú čeliť odvete nielen v Somálsku ale aj na svojom vlastnom území. Po týchto prehláseniach sa ale vodca ICU, šejk Aweys, dištancoval od bin Ládina a jeho vyhlásenie považoval iba za prejav *„priateľskej výzvy toho, kto zdieľa bolesť so Somálskom"*. (Shay, 2008, s. 33) Vyhlásenie bin Ládina poukázalo na strategický význam Somálska pre al-Káidu a jej globálny džihád. Aweys ale opakovanie popieral akékoľvek konexie s al-Káidou, pretože takéto obvinenia mohli ohroziť jeho snahu o získanie medzinárodnej legitimity pre ICU. Obdobie vlády ICU predstavovalo hrozbu pre susedné štáty, ktoré sa obávali, že režim podobný Talibanu premení Somálsko na raj pre islamské teroristické organizácie a stane sa z neho „africký Afganistan" a exportér radikálneho islamu. ICU síce bola napokon v roku 2006 porazená, no jej porážka neznamenala porážku

[43] V tomto kontexte Etiópia otvorene obviňovala ICU, že v jej vedení sú teroristi a po tom, ako ICU vyhlásil Etiópii džihád, označila organizáciu za teroristickú. (Lewis, 2008)

radikalizmu a extrémizmu. Práve naopak, ICU predstavuje významný krok v procese vzniku džihádistickej teroristickej organizácie al-Shabaab, ktorá vznikla na pozadí etiópskej intervencie v roku 2006, napriek tomu, že intervencia mala paradoxne viesť práve k eliminovaniu islamského radikalizmu.

Al-Shabaab pôvodne vznikol ako ozbrojené krídlo ICU, pričom na jeho vzniku sa podieľali aj bývalí bojovníci z AIAI. Do popredia sa dostal počas etiópskej intervencie v roku 2006, kedy bolo jeho prioritou poraziť a vyhnať z krajiny zahraničné vojská. Al-Shabaab využil narastajúci odpor voči etiópskej invázii na šírenie somálskeho nacionalizmu a regrutáciu nových členov, a to hlavne po tom, ako etiópske vojská a milície TFG odpovedali na ofenzívu islamistov útokmi na obytné štvrte. (Kaplan, 2010) Po porážke ICU sa al-Shabaab odčlenil [44] a prezentoval sa predovšetkým ako národná sila Somálčanov v boji proti tzv. zahraničnej okupácii a nelegitímnej vláde dosadenej cudzími štátmi a ako nastoliteľ poriadku v bezprávnom štáte. Týmto postojom si získaval priazeň Somálčanov, ktorí sa zapojili do hnutia nie kvôli radikálnej ideológii, ale kvôli tomu, že chceli ochrániť Somálsky národ pred externými hrozbami. Vonkajšie hrozby pôsobili ako katalyzátor nacionalizmu v spoločnosti fragmentovanej do klanov, a preto al-Shabaab na to aby sa mohol rozvíjať potreboval v prvom rade vonkajšieho nepriateľa. Niektorí z nových členov boli motivovaní okrem túžby ochrániť národ pred vonkajším nebezpečenstvom aj vidinou zárobku [45] a prídelom potravín, ktorých bolo v krajine nedostatok.[46] Prostredníctvom potravinového prídelu a iných benefitov si al-Shabaab vynucoval aj lojalitu klanových vodcov, na ktorých území operoval. (Solomon, 2015)

Od roku 2008 sa hnutiu podarilo obsadiť značné územie južného a centrálneho Somálska a po odchode etiópskych vojsk z krajiny v januári 2009 radikáli z al-Shabaab prenikli aj do hlavného mesta Mogadiša. Na kontrolovanom území následne vybudovali administratívne štruktúry

---

[44] Časť členov ICU vstúpila do Aliancie za znovu oslobodenie Somálska, ktorá združovala viaceré opozičné skupiny. TFG za podpory OSN viedla s alianciou mierové rokovania s cieľom vytvoriť vládu národnej jednoty, ktorá by umožnila zúčastňovať sa na vláde aj umiernenejším opozičným hnutiam. Radikálna časť bývalého ICU ale odmietala mierové rokovania s TFG a namiesto toho podporila militantnú skupinu al Shabaab. (Jane´s..., 2011)

[45] Al-Shabaab v období, keď TFG nedokázala vyplatiť mzdu policajným príslušníkom a vojakom, poskytovala svojim bojovníkom 20 USD za útok granátom, 30 USD za zabitie vojaka a 100 USD za bombový atentát. (Hansen, 2013, s. 58)

[46] Hnutiu Al-Shabaab sa podarilo zmocniť časti potravinovej pomoci, ktorú následne využíval na regrutovanie nových členov, ktorí získali zásoby jedla nielen pre seba, ale aj pre svoje rodiny.

a provizórne súdy, ktoré mali dohliadať nad dodržiavaním a vykonávaním striktných pravidiel a prísnych trestov vychádzajúcich z wahhábizmu a puritanizmu.[47] Po odchode etiópskych vojsk sa terčom al-Shabaab stali primárne štáty zúčastnené na operácii AMISOM, ktorá bola zriadená v roku 2007 pod záštitou Africkej únie s cieľom poraziť radikálov v Somálsku. Al-Shabaab aj v tomto prípade označil cudzie vojská za okupantov a nepriateľských križiakov a centrálnu vládu aj naďalej vnímal ako bábku západu, ktorá presadzuje záujmy zahraničných štátov na úkor Somálčanov.

Ciele al-Shabaab sa ale postupne menili a nadobúdali globálne rozmery. K radikalizácii hnutia do určitej miery prispelo paradoxne jej zaradenie na zoznam teroristických organizácií Spojenými štátmi americkými v roku 2008, odkedy narástol aj počet samovražedných útokov. (Verhoeven, 2009, s. 417) Veľkú úlohu v tomto smere zohrali ale aj osobné kontakty medzi členmi al-Shabaab a al-Káidou. Do roku 2008 stál na čele hnutia Aden Hashi Farah Ayro, Somálčan, ktorý získal vojenský tréning v Afganistane a snažil sa posilniť väzby skupiny na al-Káidu a zapojiť ju do medzinárodného džihádu. Príklon k al-Káide môže byť vysvetlený aj snahou čerpať zo skúseností, ktoré získala al-Káida počas boja proti sovietskej okupácii Afganistanu, čo by al-Shabaab mohol využiť v boji proti zahraničným vojskám v Somálsku. (Kfir, 2008) Podobné ambície mal aj jeho nástupca Ahmed Godane, taktiež bývalý bojovník za mudžahedínov v Afganistane a stúpenec medzinárodného džihádu, ktorý chcel začleniť pôvodne národné islamistické hnutie priamo do globálnej džihádistickej siete. Túto ambíciu sa podarilo naplniť, keď v roku 2009 a opätovne v roku 2012 al-Shabaab vyjadril vernosť al-Káide, čím sa formálne zapojil do teroristickej siete al-Káidy. Obe skupiny spolupracujú v oblasti indoktrinácie ale aj výcviku, bojovníci al-Káidy trénujú členov al-Shabaab a niektorí dokonca zastávajú v rámci al-Shabaab aj významné posty, čo vedie k prehlbovaniu anti-westernistickej rétoriky al-Shabaab. (Byman, 2015) Inklinovanie al-Shabaab k al-Káide a jej globálnym cieľom mohlo byť do určitej miery zapríčinené aj značnou stratou územia v dôsledku pôsobenia misie AMISOM a tým, že al-Shabaab zlyhával vo svojom nacionalistickom projekte. Al-Shabaab sa tak čiastočne odklonil od pozície národnej sily za oslobodenie a zjednotenie „Veľkého Somálska“ a oficiálne sa prihlásil k vízii

[47] Ženy boli prísne trestané za porušenie príkazu zahaľovať si tvár, muži s dlhými vlasmi boli vyholení kúskami rozbitého skla, cudzoložstvo sa trestalo pochovaním do piesku zaživa a ukameňovaním, tí, ktorí boli obvinení z nasledovania západných ideálov boli popravení sťatím hlavy, porušenie radikálnej interpretácie islamského práva sa trestalo amputáciou končatín, deti boli nasilu regrutované do vojenských brigád a zakázaná bola hudba či televízia. (Solomon, 2014, Downie, 2013, s. 2)

globálneho džihádu vedeného al-Káidou. Tento posun bol ale vnímaný rozporuplne aj medzi samotnými stúpencami skupiny, keďže nie všetci zdieľali nadšenie pre boj za globálnu ummu, čo zapríčinilo odchod viacerých členov hnutia. (Solomon, 2014) Napriek personálnym stratám spojenectvo s al-Káidou prinieslo skupine al-Shabaab možnosť posilniť svoje vojenské spôsobilosti, kým al-Káida získala možnosť rozširovať svoju sieť a zaistiť si vplyv v Somálsku. Pôvodný plán al-Káidy v Africkom rohu bol ale odlišný a oveľa ambicióznejší.

Al-Káida zamerala svoju pozornosť na Somálsko už na začiatku 90. rokov bezprostredne po páde režimu Siada Barreho, v období keď hľadala nové bezpečné zázemie pre svoje aktivity. V rokoch 1993 až 1994 vyslala do Afrického rohu prieskumný tím v rámci tzv. misie Africa Corps pod vedením popredného člena al-Káidy, Mohammeda Atefa (známy ako Abu Hafs). Jeho úlohou bolo nájsť vhodné prostredie pre aktivity al-Káidy, pričom do úvahy pripadalo práve Somálsko, v ktorom prebiehala občianska vojna a al-Káida očakávala, že absentujúca štátna moc a bezprávie poskytnú vhodné podmienky pre jej etablovanie. Zároveň v Somálsku od roku 1992 pôsobili americké jednotky, a preto pre bin Ládina, ktorý v tom čase operoval na území Sudánu, bolo mimoriadne lákavé premeniť Somálsko na nový džihádistický front a zriadiť tu základňu, odkiaľ by mohol podnikať útoky priamo na Američanov. Somálsko sa navyše nachádza v blízkosti arabských a moslimských štátov a vzhľadom na podmienky prevládajúce v štáte (chudoba, deprivácia, nezamestnanosť) bin Ládin očakával, že umožní regrutáciu nových členov. (Downing, 2007) Dokonca aj International Crisis Group označila Somálsko v tomto období za najväčší potenciálny bezpečný raj pre al-Káidu v Afrike, kde bude môcť uskutočniť svoj „regrutačný sen“. (Shay, 2008, s. 188)

Avšak dokumenty, ktoré získali USA v rámci vojny proti terorizmu a ktoré odhaľujú komunikáciu medzi členmi misie Africa Corps počas jej pôsobenia v Somálsku a ústredím al-Káidy, poukazujú na to, že realita nezodpovedala očakávaniam bin Ládina. Al-Káida čelila v Somálsku mnohým výzvam a problémom, ktoré jej napokon neumožnili zrealizovať svoj cieľ a premeniť Somálsko na bezpečný raj pre svoje aktivity a regrutovať nových členov v plánovanom rozsahu.

Prvý problém predstavovala klanová štruktúra spoločnosti a komplikácie pri vytváraní spojenectiev s miestnymi milíciami. (Downing, 2007) Uvedený argument potvrdzuje vyššie uvedené tvrdenie, podľa ktorého nie je možné hovoriť o faktickom bezvládí hoci v štáte absentovala centrálna

štátna moc a neexistovala de jure centrálna vláda. Bezvládie je tak v tomto smere uplatniteľné iba vo vzťahu k centrálnej moci, zatiaľ čo územie štátu bolo fragmentované na základe klanovej príslušnosti a de facto ovládané warlordmi a ich milíciami. Al-Káida tak na to, aby mohla v krajine operovať, potrebovala podporu warlordov, ktorí fakticky kontrolovali jednotlivé časti Somálska. Uvedené zistenie odporuje všeobecnej domnienke o tom, že zlyhávajúci štát umožňuje ničím neobmedzený pobyt teroristov na svojom území a naopak podporuje tvrdenie, na ktoré poukázala aj predošlá prípadová štúdia, podľa ktorého pobyt zahraničnej teroristickej skupiny je podmienený súhlasom de facto držiteľov moci.

Neúspech al-Káidy nájsť podporu v spoločnosti súvisí v prvom rade s rozdielnymi záujmami zúčastnených strán. Warlordi sa na začiatku 90. rokov zaoberali prioritne ochranou svojich vlastných záujmov a záujmov klanu (resp. sub-klanu), pričom pojmy ako anti-amerikanizmus či anti-westernizmus im boli vzdialené. Hoci v tom čase boli na území Somálska prítomné zahraničné vojská, ktoré boli warlordmi vnímané ako nepriateľské, prvoradým nepriateľom ostávali aj naďalej konkurenčné klany. Anti-amerikanizmus či anti-westernizmus boli iba v počiatočnej fáze formovania a nemali v spoločnosti takú podporu, aby zjednotili súperiace skupiny v boji proti zahraničným vojskám a tzv. ďalekému nepriateľovi. Tribalizmus je v Somálsku silno zakorenený a znemožnil al-Káide vytvoriť medzi klanmi a ozbrojenými skupinami jednotnú proti-americkú alianciu, ktorá by prijala jej globálnu džihádistickú víziu. Navyše, vzhľadom na pretrvávajúce súperenie medzi klanmi, akonáhle al-Káida získala čiastočné sympatie jedného klanu, automaticky si znepriatelila ostatné. (Downing, 2007) V takýchto podmienkach bolo komplikované nielen nájsť konkrétneho spojenca, ale predovšetkým vytvoriť širšiu proti-americkú koalíciu, ktorá by podporovala al-Káidou vedený džihád.

Okrem toho partnerstvá, ktoré sa al-Káide čiastočne podarilo vytvoriť neboli dostatočne spoľahlivé, vzhľadom na to, že skupiny aj napriek spojenectvu s al-Káidou zostávali lojálne prioritne cieľom súvisiacim s ochranou ich vlastných lokálnych záujmov. Jednou zo skupín, s ktorou sa al-Káide podarilo nadviazať spoluprácu je islamistické hnutie al-Itihad al-Islamiya, keďže na rozdiel od prevažnej časti somálskej spoločnosti AIAI presadzovala princípy salafizmu, čím sa ideologicky približovala al-Káide. AIAI síce umožnila al-Káide vybudovať tri výcvikové tábory, v ktorých boli spoločne cvičení bojovníci al-Káidy a milície AIAI, to ale ešte nezaručovalo lojalitu členov AIAI voči cieľom globálneho džihádu, ktorý presadzovala al-Káida. Keď v roku 1993 al-Káida ponúkla AIAI financovanie všetkých operácií

pod podmienkou, že sa zúčastní na vojenských operáciách proti USA, vtedajší vodca AIAI, šejk Hassan Tahir, údajne navrhol využiť namiesto ozbrojeného džihádu politické prostriedky. Podobne sa vyjadril aj Hassan Dahir Aweys, keď v rokoch 1993 až 1995 odmietal džihád proklamovaný al-Káidou s tvrdením, že naň ešte nenastal vhodný čas. Zverejnené dokumenty poukazujú na to, že al-Káida kvôli podobným vyjadreniam kritizovala somálskych islamistov a označovala ich za nedôveryhodných zbabelcov. (Downing, 2007, s. 41-44)

Navyše al-Káida napriek očakávaniam neuspela ani v regrutácii chudobných Somálčanov, ktorí vo väčšine prípadov zostali verní svojmu klanu a odmietli vstúpiť do radov al-Káidy. Pristúpenie do al-Káidy by pre nich znamenalo vzdanie sa klanovej identity spolu s výhodami, ktoré z nej vyplývali, nehovoriac o tom, že opustenie klanu podliehalo aj trestom. Al-Káida síce ponúkala svojim členom finančné a iné benefity, ale nedokázali nahradiť straty súvisiace s opustením ich vlastného klanu. Najväčšiu cenu by za odchod zaplatili starší členovia, vzhľadom na to, že výhody, ktoré klan poskytoval postupom času narastali. Vyzývanie al-Káidy do džihádu preto rezonovalo skôr u mladých Somálčanov, ktorí nielen že mohli hľadať „dobrodružstvo“, ale predovšetkým opustením klanu nestratili toľko, ako jeho starší členovia. (Downing, 2007, s. 23) Prekážkou v nachádzaní stúpencov pre radikálnu ideológiu a globálny džihád predstavoval v neposlednom rade aj sufizmus, vďaka ktorému bola prevažná časť somálskej spoločnosti imúnna voči salafistickej propagande al-Káidy.

Napriek všeobecnému neúspechu získať podporu a nových stúpencov sa al-Káide podarilo dosiahnuť čiastočný úspech v Ras Kamboni. Podpora, ktorú tu získala ale nesúvisela s tým, že by spoločnosť považovala jej ideológiu za príťažlivú, ale skôr Somálčania vnímali al-Káidu ako úspešnejšieho poskytovateľa statkov v porovnaní s niektorými klanmi. Al-Káida ponúkala svojim členom materiálne benefity a vojenský výcvik, ale aj pocit bezpečia a určitý poriadok, a práve tie jej umožnili získať aspoň čiastočnú podporu.

Okrem problémov súvisiacich s klanovou fragmentáciou a nedostatočnou podporou v spoločnosti, predstavovali prekážku aj vysoké náklady spojené s etablovaním al-Káidy v Somálsku. Súviseli s dvoma špecifickými aspektami. V prvom rade sa jednalo o nedostatočne rozvinutú, resp. až absentujúcu infraštruktúru, čím sa zvyšovali náklady spojené s prepravou. Oblasti, ktoré členovia Africa Corps identifikovali ako najvhodnejšie na vybudovanie táborov boli zároveň najvzdialenejšie a riedko obývané a chýbali v nich často základné potreby vrátane napríklad vody.

Proces etablovania al-Káidy si vyžadoval presun ľudských zdrojov a vybavenia do odľahlých častí krajiny, ktoré nedisponovali takmer žiadnou cestnou a inou infraštruktúrou a bol by z hľadiska logistiky mimoriadne náročný a nákladný. Okrem toho, dokumenty Africa Corps poukázali aj na príliš drahý transport smerom do Somálska (či už z Kene alebo cez Džibutsko). Druhým aspektom, ktorý zvyšoval náklady al-Káidy, bolo bezpečnostné vákuum. Absencia bezpečnosti ohrozovala aj samotnú al-Káidu, ktorá pokiaľ by sa etablovala na území Somálska, musela by vynaložiť značnú finančnú sumu na ochranu pred miestnymi zlodejmi. Al-Káida by tak musela zaplatiť vysokú kvázi daň za svoj pobyt v Somálsku. Paradoxne, hoci al-Káida očakávala od zlyhávajúceho Somálska nový nielen bezpečný ale aj lacný raj pre svoje aktivity, vysoká cena za etablovanie a fungovanie v Somálsku bola zapríčinená práve podmienkami, ktoré charakterizovali Somálsko ako zlyhávajúci štát: bezpečnostné vákuum a nedostatočná infraštruktúra. (Downing, 2007)

Al-Káide sa síce nepodarilo etablovať sa v Somálsku podľa očakávaní, ale nadobudnuté kontakty s radikálnymi islamistami a islamskými organizáciami[48] jej umožnili využívať územie Somálska na niektoré zo svojich aktivít (predovšetkým ako útočisko pre svojich členov po spáchaní teroristických útokov, prípadne využívali územie Somálska pri teroristickom útoku v priľahlom regióne). K úspešnému (hoci obmedzenému) využívaniu Somálska al-Káidou a k etablovaniu džihádistického hnutia ako takého pomohla predovšetkým radikalizácia somálskej spoločnosti a islamistických skupín, ktoré síce pôvodne presadzovali výlučne lokálne ciele a odmietali džihád proti USA a západu, ale pod vplyvom viacerých faktorov sa ich ciele postupne globalizovali. Významnú úlohu v zakorenení džihádistickej ideológie zohral v prvom rade import salafizmu/wahhábizmu (najmä prostredníctvom štátov, ktoré mali v tomto regióne svoje vlastné záujmy súvisiace s islamizáciou a anti-amerikanizmom). K radikalizácii následne prispeli zahraničné intervencie a prítomnosť cudzích vojsk na území Somálska, ktoré posilnili pocit antipatie voči cudzím, predovšetkým západným, elementom. V neposlednom rade dôležitým faktorom v procese radikalizácie bolo odmietanie prechodných vlád, ktoré boli vnímané ako skorumpované bábky západu bez dostatočnej legitimity a schopnosti efektívne vykonávať funkcie v súlade s islamskou tradíciou spoločnosti.

[48] Al-Káida údajne udržiavala kontakty aj s islamskými charitami, ktoré boli z tohto dôvodu nútené ukončiť svoju funkciu po útokoch z 11. septembra 2001.

V prípade Somálska samotný kolaps štátnej moci nebol postačujúci na to, aby v spoločnosti vznikli teroristické skupiny, ale významnú úlohu zohralo súčasné pôsobenie viacerých vyššie uvedených faktorov. Z hľadiska etablovania teroristických skupín a zlyhávaním štátu sa preukázala opäť *nepriama* ale aj inými faktormi *podmienená kauzalita*, kde zlyhanie štátu (v zmysle absencie de facto centrálnej štátnej moci) vytvorilo *v súčinnosti s ďalšími faktormi* priestor pre radikalizáciu a vznik domáceho terorizmu. Domáci terorizmus zároveň predstavuje nevyhnutnú podmienku pre etablovanie zahraničných teroristických skupín. Vzťah medzi zlyhávaním štátu a etablovaním teroristických skupín môže byť zobrazený nasledovne, pričom do procesu medzi kolapsom štátnej moci a radikalizáciou vstupujú aj ďalšie vyššie vymedzené faktory, ktoré nesúvisia nevyhnutne so zlyhávaním štátu:

kolaps centrálnej štátnej moci + iné faktory → radikalizácia → domáci terorizmus → etablovanie zahraničných teroristických skupín

Na základe uvedeného vzťahu môže domáci terorizmus za určitých podmienok predstavovať dôsledok kolapsu štátnej moci a zároveň aj kľúčovú premennú, resp. nevyhnutnú podmienku pre etablovanie zahraničnej teroristickej skupiny.

2.2.3 Vymedzenie vstupných faktorov

Somálsko poukazuje na niekoľko významných skutočností, ktoré by mali byť zohľadnené pri skúmaní tzv. bezpečných rajov pre teroristov. Podmienky etablovania teroristických skupín je možné rozdeliť do dvoch kategórií, podľa toho či sa jedná o domáci terorizmus, alebo o etablovanie zahraničnej teroristickej skupiny.

V prípade *domáceho terorizmu* je kľúčovou radikalizácia spoločnosti, pričom ako poukázal prípad Somálska, podmienky charakterizujúce zlyhávajúci štát (chudoba, nezamestnanosť, frustrácia) samé o sebe nie sú ešte postačujúce k vzniku a etablovaniu teroristickej skupiny, hoci nie sú zanedbateľné. Pravdepodobnosť vzniku a úspešnosť etablovania islamskej teroristickej skupiny sa zvyšuje ak do vzťahu vstupujú aj ďalšie premenné, ktoré slúžia ako katalyzátory radikalizácie, a to:

- represívna politika voči islamskej identite sekulárnym režimom
- import radikálnej islamskej ideológie (salafizmus/wahhábizmus)
- angažovanie tretích strán (štátov, teroristických organizácií) pri budovaní tzv. džihádistickej infraštruktúry (napr. výcvikové tábory,

podpora škôl, kde dochádza k výučbe radikálneho islamu, podpora islamských organizácií a mešít hlásajúcich radikálny islam a pod.)
- revizionistické a iredentistické ambície voči susedným štátom, pan-somálska vízia
- *nelegitímna vláda označovaná za kolaboranta západu*
- *zahraničné intervencie*

Posledná dva body posilňujú v spoločnosti anti-westernizmus a môžu viesť k tomu, že islamské teroristické skupiny, ktoré sa pôvodne orientovali skôr na národný džihád začnú inklinovať ku globálnym ambíciám, prípadne začnú kolaborovať s globálne pôsobiacimi teroristickými sieťami. Práve uvedené dva faktory zvyšujú pravdepodobnosť etablovania zahranične pôsobiacej teroristickej organizácie. K tomu, aby *zahraničná teroristická skupina* dokázala na území zlyhávajúceho štátu úspešne pôsobiť sú okrem vyššie uvedených dvoch faktorov nevyhnutné aj nasledujúce podmienky:
- existencia domáceho terorizmu a teroristickej infraštruktúry
- výskyt subjektov s podobnou ideológiou a cieľmi (dôležité z hľadiska uzatváranie potenciálnych spojenectiev a podpory)
- kontakty a spolupráca s miestnymi radikálmi a aktérmi, ktorí sú de facto pri moci minimálne na lokálnej úrovni

Somálsko zároveň poukázalo na to, že zlyhávanie štátu ešte nezaručuje úspešné etablovanie zahraničnej teroristickej skupiny. Práve naopak, je možné vymedziť faktory, ktoré pôsobia ako brzdy potenciálneho radikalizmu a *znižujú pravdepodobnosť etablovania* teroristickej skupiny, pričom posledný z nižšie uvedených aspektov súvisí paradoxne práve s podmienkami prevládajúcimi v zlyhávajúcich štátoch:
- sufizmus
- silná tradícia tribalizmu a lojalita voči klanovej identite
- vysoké náklady súvisiace s etablovaním teroristickej skupiny (spôsobené napr. absentujúcou komunikačnou infraštruktúrou a vysokou mierou kriminality)

Ani v prípade Somálska sa tak nepotvrdila priama kauzalita medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamskej teroristickej skupiny, dokonca v prípade zahraničných teroristických skupín sa ukázalo, že za určitých vyššie vymedzených podmienok môže byť zlyhávajúci štát nevhodný pre ich etablovanie.

2.3 Guinea

Predchádzajúce prípadové štúdie poukázali na to, že zlyhávanie štátu umožňuje etablovanie islamských teroristických skupín až vtedy, keď je štát vystavený faktorom, ktoré nemusia súvisieť s oslabením štátnej moci. Inak povedané, samotné zlyhávanie štátu ešte neznamená, že jeho územie sa stane bezpečným rajom pre teroristické skupiny. Poukazuje na to aj prípad Guiney, ktorá z hľadiska navrhovanej kauzálnej schémy vykazuje iba jednu premennú, a to zlyhávanie štátu. Skutočnosť, že v Guiney nedošlo k etablovaniu islamských teroristických skupín sa budeme snažiť objasniť analýzou vyššie vymedzených faktorov. Vzhľadom na to, že sa nezameriavame na bližšie určený časový úsek, ako to bolo v predošlých prípadových štúdiách, kedy skúmané obdobie viac menej zodpovedalo etablovaniu teroristických skupín, je potrebné zmapovať celé obdobie existencie nezávislého štátu od jeho vzniku v roku 1958 až po súčasnosť.

2.3.1 Guinea ako zlyhávajúci štát

Guinea patrí v súčasnosti medzi najchudobnejšie štáty Afriky a to aj napriek bohatým zásobám nerastných surovín vrátane bauxitu (50% svetových zásob), diamantov a zlata, možnému výskytu ropy a zemného plynu, a hoci sa jedná o štát umiestnený v subsaharskej Afrike, disponuje aj mimoriadnym hydroenergetickým a agrárnym potenciálom. Guinea ale prakticky od svojho vzniku nebola schopná svoj potenciál dostatočne využiť najmä z dôvodu zlého hospodárenia, korupcie, nedostatočným investíciám do rozvoja potrebnej infraštruktúry, ale aj vnútroštátnemu politickému napätiu a nestabilite v regióne západnej Afriky, ktorá predstavuje potenciálnu hrozbu pre národnú bezpečnosť a stabilitu aj samotnej Guiney. Sociálno-ekonomická situácia v štáte je dlhodobo nepriaznivá a mnohí mladí a frustrovaní ľudia hľadajú nelegálny spôsob zárobku, vrátane bežnej kriminality či obchodu s drogami. (Kanafani, 2006)

Guinea sa radí medzi zlyhávajúce štáty prakticky od spopularizovania tohto termínu. Z hľadiska kvantitatívnych ukazovateľov sa index jej zlyhávania podľa the Fund for Peace od roku 2007 drží nad hodnotou 100 (v roku 2006 mal hodnotu 99). (Graf č. 1)

Graf č. 1: Vývoj indexu zlyhávania Guiney v období rokov 2006-2017.

Zdroj: Fragile states index – country dashboard, 2017

Hodnota indexu pravidelne stúpala a klesala v závislosti od vnútropolitickej situácie a vývoja stability v štáte. Jej stúpanie v rokoch 2006 až 2009 bolo poznačené nespokojnosťou občanov, ktorí v rokoch 2006 a 2007 zvolali generálny štrajk a celonárodné protesty proti úradujúcej vláde a za lepšie životné podmienky; úmrtím prezidenta Lansanu Contého v roku 2008, ktorý bol na čele štátu 25 rokov; následným vojenským pučom a nepredvídateľným vývojom najmä z hľadiska transformácie vojenskej vlády na civilnú a v neposlednom rade krvavým potlačením protestov proti prezidentovi vojenskej chunty a pokusom o jeho zavraždenie v roku 2009 a následným ustanovením dočasnej vlády. Od roku 2010, kedy bol v demokratických voľbách zvolený za prezidenta Alpha Conde, sa situácia mierne zlepšila z hľadiska stability, no k zhoršeniu prišlo v roku 2014 najmä v súvislosti s vypuknutím epidémie ebola. Od roku 2015, kedy bol v prezidentských voľbách Alpha Conde potvrdený v úrade na ďalšie funkčné obdobie Guinea opäť zaznamenala mierne zlepšenie. Uvedený prehľad je ale potrebné podrobiť hlbšej analýze z hľadiska historického vývoja štátu, ktorá umožní sledovať vývoj jednotlivých indikátorov, ako sú legitimita štátnej moci, suverenita a efektivita pri spravovaní územia a príslušného obyvateľstva.

História Guiney sa od konca 19. storočia spája s francúzskym kolonializmom. Vláda Francúzov bola relatívne umiernená, miestni vodcovia si na lokálnej úrovni udržali určitú mieru autority a v roku 1946 Francúzi udelili Guinejčanom s francúzskym vzdelaním dokonca aj obmedzené politické práva, ktoré im umožnili voliť zástupcov do francúzskeho

národného zhromaždenia. Guinea spadala pod francúzsku jurisdikciu až do roku 1958, kedy Charles de Gaulle vyhlásil vo francúzskych závislých územiach referendum ohľadom ich členstva vo Francúzskom federálnom spoločenstve. Guinea ako jediná odmietla podliehať ústave Francúzskej republiky a vyjadrila sa v prospech nezávislosti. Referendum tak umožnilo nenásilnou cestou vyhlásiť samostatnú Guinejskú republiku na čele s prezidentom Sékouom Tourém, ktorý mal medzinárodnú reputáciu umierneného moslima. (Guinea: Country Rerview, 2017) Francúzi ale pri odchode z Guiney značne zničili infraštruktúru a administratívne záznamy, a tak Sékou Touré musel vybudovať štát nanovo. Pomôcť mu v tom mala najmä finančná podpora zo Sovietskeho zväzu, keďže v období po dekolonizácii prevládala v štáte anti-imperialistická rétorika namierená najmä proti Francúzsku, Portugalsku, USA a západnému Nemecku, ktoré boli obviňované z neokoloniálnych snáh. Napriek pôvodnej proti-západnej rétorike už v 70. rokoch Touré prijal významnú pomoc aj zo strany USA, ktoré sa snažili vyvážiť v štáte vplyv ZSSR, a došlo aj k normalizácii vzťahov s Francúzskom a západným Nemeckom.

Tourého vláda spočívala v socialisticky orientovanom autoritatívnom režime jednej strany (Demokratická strana Guiney). Obyvateľmi bola považovaná prevažne za legitímnu, pričom legitimita spočívala v prvom rade v schopnosti ochrániť štátne inštitúcie pred destabilizujúcim účinkom regionálnych konfliktov, z ktorých prezident dokázal dokonca profitovať. Prejavilo sa to najmä počas konfliktu v Guinea-Bissau, ktoré bolo v tom období pod portugalskou správou. Touré podporoval nacionalistické hnutie PAIGDC (African party for independence of Guinea (Bissau) and Cape Verde), ktoré bojovalo za oslobodenie územia spod koloniálnej nadvlády a niekedy je označované aj za národno-oslobodzovacie teroristické hnutie. Touré ponúkol lídrom hnutia operačnú základňu v Conakry, ako aj významnú vojenskú a logistickú pomoc a diplomatické krytie. Podpora PAIGDC viedla v 70. rokoch k portugalskej agresii proti Guiney, ktorá sa uskutočnila údajne aj s podporou guinejských disidentov. Touré dokázal agresii úspešne čeliť, čo malo významný vplyv na jeho vládu. V prvom rade úspešná obrana pred útokom zo zahraničia posilnila Tourého pozíciu a legitimitu a do určitej miery samotná agresia prispela aj k zjednoteniu ľudu, ktorý bol mobilizovaný na ochranu národa. Vzhľadom na to, že na agresii sa údajne podieľali aj guinejskí disidenti, konflikt zároveň poskytol Tourému zámienku na elimináciu vnútorných nepriateľov, či už skutočných alebo údajných. Prezidentove tvrdenia, že Guinea sa musí chrániť pred zahraničnými ako aj domácimi sprisahaniami, mu slúžili na

legitimizovanie represívnych opatrení voči takzvaným disidentom a v konečnom dôsledku mu umožnili skonsolidovať moc vo svojich rukách. (Arieff, 2009) Touré de facto posilňoval svoju moc a represívne kroky s každým údajným pokusom (vonkajším aj vnútorných) ohroziť režim.

Okrem budovania štátnych inštitúcii Sékou Touré položil aj ideologické základy pre zjednotenie guinejského národa na báze guinejskej identity a nacionalizmu. Štruktúra spoločnosti je v Guiney pomerne fragmentovaná na základe klanovej aj etnickej príslušnosti. Základnú sociálnu jednotku predstavuje klan, ktorý spočíva v rodinných zväzkoch odvíjajúcich sa od spoločného mužského predka. Z hľadiska etnicity, nie je možné hovoriť v Guiney o dominantnom štátotvornom etniku, keďže najväčšia etnická skupina, ktorú tvoria Fulbovia, predstavuje iba 32,1% populácie. (CIA, 2017) Touré si uvedomoval, že heterogénna sociálna štruktúra môže predstavovať zdroj nestability a ohroziť štátnu bezpečnosť, a preto zdôrazňoval, že jednota ľudu je základnou podmienkou prosperity, pričom ľud, resp. populáciu, chápal ako národ a stotožňoval ho dokonca s pojmom štát. Vláda vo svojej činnosti nemala privilegovať žiadne etnikum a mala v spoločnosti posilniť pocit jednotnej guinejskej identity. V najvyššom výkonnom orgáne štátu boli zastúpené všetky najväčšie etnické skupiny a po tom, ako Touré údajne odhalil pokus o jeho zvrhnutie boli potrestané všetky etniká vrátane jeho vlastnej etnickej skupiny Malinkov. (Arieff, Cook, 2011) Ale aj napriek snahám o budovanie národnej identity a prekonanie sociálnej fragmentácii, dochádzalo k určitej privilegizácii členov jeho vlastného etnika, ktorí nielenže dominovali vo vláde a v armáde, ale boli uprednostňovaní aj pri prerozdeľovaní pôdy. (Political risk services, 2016) Napriek tomu bol Tourého model zjednotenia spoločnosti pomerne úspešný, zabránil väčším etnickým nepokojom a Tourého je tak možné označiť za zakladateľa guinejského nacionalizmu. Je pritom potrebné zdôrazniť, že národná identita nebola budovaná na úkor tej etnickej, ktorá v spoločnosti pretrvala aj naďalej.

Legitimita Tourého vlády vychádzala práve zo schopnosti obrániť štát pred vonkajším aj vnútorným nepriateľom a zjednotiť spoločnosť. Zároveň sa ale jeho vláda stávala čoraz viac skorumpovanou a represívnou, čo naopak oslabovalo jeho podporu. Napriek narastajúcej nespokojnosti obyvateľstva sa Tourému podarilo udržať celú územie Guiney pod kontrolou až do svojej smrti v roku 1984, a to najmä vďaka vláde „silnej ruky“, tzv. kultúre sledovania a v neposlednom rade vďaka kultu osobnosti, ktorý si v štáte vybudoval, a kvôli ktorému zvykne byť označovaný aj za typ charizmatického vodcu. (Arieff, 2009)

Touré zomrel bez toho, aby po sebe zanechal nástupcu, čím v štáte vzniklo de facto mocenské vákuum. Týždeň po jeho smrti sa uskutočnil nenásilný vojenský puč a k moci sa dostal Lansana Conté, ktorý rozpustil Tourého stranu, zakázal politické aktivity a ustanovil vládu tzv. Vojenského výboru pre národnú obnovu (Military Committee for national recovery), zároveň zmiernil represívnu politiku svojho predchodcu a čiastočne sa zlepšila ľudskoprávna situácia v štáte. (Atieff, Cook, 2011) Conté presadil niekoľko reforiem, ktoré zlepšili vzťahy so zahraničím a rozvojovú spoluprácu s donormi. Vojenský prevrat a nastolenie Contého vlády mali spočiatku všeobecnú podporu v rámci spoločnosti a obdobie jeho vlády zvykne byť označované aj za počiatok tranzičných snáh, ktoré mali viesť k postupnému otváraniu sa západu a liberalizácii politiky aj ekonomiky. Conté sa dištancoval od Tourého socialistickej ekonomiky a politiky jednej strany a v roku 1990 prijal ústavu povoľujúcu existenciu dvoch strán. Spoločnosť ale žiadala multipartizmus, a preto na nátlak občianskych hnutí prezident prijal v roku 1992 zákon povoľujúci neobmedzené množstvo politických strán, čím ustanovil pluralitný politický systém. (Malu, 2009, s. 160) V roku 1990 Conté implementoval päťročné tranzičné obdobie, ktoré malo viesť k zmene vojenskej vlády na civilnú. Práve snahy o reformu, demokratizáciu a liberalizáciu predstavovali počiatočný zdroj Contého legitimity nielen z pohľadu občanov, ale aj z pohľadu zahraničia. Ako sa ale neskôr ukázalo, Conté nebol demokrat z presvedčenia, ale malo ísť skôr o pragmatickú demokratizáciu a liberalizáciu s cieľom zabrániť izolovaniu a marginalizácii Guiney v medzinárodných vzťahoch.

V roku 1993 sa v Guiney uskutočnili vôbec prvé prezidentské voľby, v ktorých kandidáti pochádzali z viacerých strán, hoci ich priebeh nebol celkom transparentný.[49] Lansana Conté, ktorý sľuboval posilnenie národnej bezpečnosti a podporu ekonomického rozvoja, bol zvolený za prezidenta na funkčné obdobie piatich rokov. Tranzičné obdobie sa malo zavŕšiť v roku 1995, kedy sa uskutočnili prvé legislatívne voľby. Napriek tomu, že opozícia opäť spochybnila ich výsledky, voľby viedli k vytvoreniu prvého národného zhromaždenia spočívajúceho z deviatich politických strán, pričom Contého vládnuca strana získala väčšinu zo 114 kresiel. Rok 1995 tak zvykne byť označovaný ako rok dokončenia inštitucionálnej tranzície k demokracii, hoci jej faktický výkon bol aj naďalej problematický. (Guinea: Country Rerview, 2017)

[49] Opozičné strany obvinili Contého vládu z volebných podvodov a z údajného anulovania hlasov v obvodoch, ktoré boli považované za bašty opozície. (Malu, 2009, s. 162)

Demokracia nebola dostatočne skonsolidovaná, Conté neprijal požadované ekonomické reformy, členovia opozície a občianski aktivisti boli pravidelne zatýkaní, pričom Amnesty International poukázala aj na podozrenia z týrania a nehumánneho zaobchádzania so zadržanými. (Amnesty International, 1991) Politická atmosféra tak aj napriek existencii demokratických inštitúcií ostala aj naďalej napätá. Navyše pri nasledujúcich prezidentských voľbách v rokoch 1999 sa opakovali podozrenia z podvodov a opozícia tvrdila, že ich voličom nebolo umožnené voliť. Hoci sa Conté prezentoval ako demokrat z nutnosti, aby zabránil medzinárodnej izolácii štátu, nedostatočný pokrok v implementovaní politických a ekonomických reforiem mal negatívnu odozvu aj na medzinárodnej scéne a viedol k pozastaveniu rozvojovej pomoci z inštitúcií ako Medzinárodný menový fond, Medzinárodná asociácia pre rozvoj a Európska únia. (Guinea: Country Rerview, 2017) Zahraniční a medzinárodní aktéri podmieňovali pomoc viditeľnou snahou guinejskej vlády naplniť svoje sľuby.

Bez komplikácií sa nezaobišli ani voľby v roku 2003. Conté ohlásil záujem uchádzať sa o prezidentský post tretí krát napriek tomu, že ústava povoľovala iba jedno znovuzvolenie do funkcie prezidenta. Takýto krok bol zahraničím ale aj guinejským ľudom označený za ilegálny, na čo Conté reagoval vypísaním referenda za zmenu ústavy. Zmeny boli účelovo navrhnuté tak, aby umožnili Contému ostať aj naďalej pri moci. Týkali sa zrušenia obmedzeného počtu funkčných období prezidenta ako aj horného vekového limitu kandidáta a predĺženie funkčného obdobia na sedem rokov. V referende väčšina hlasovala v prospech navrhovaných zmien aj vzhľadom na to, že opozícia sa rozhodla bojkotovať ho svojou neúčasťou. Conté tak mohol kandidovať na post prezidenta tretí krát bez toho, aby porušil ústavnosť, avšak jeho opätovná kandidatúra bolo ostro kritizovaná opozíciou. Viacerí opoziční kandidáti odstúpili z volieb na protest proti ústavným zmenám a opozícia aj tento raz vyzývala na bojkot. Conté tak aj vďaka týmto skutočnostiam porazil svojho jediného protikandidáta s výsledkom 95%. (Iffono, 2013)

Vzhľadom na nedostatočnú transparentnosť vo volebnom systéme, ako aj porušovanie ľudských a občianskych práv a obmedzenie slobody slova bola Guinea v období Contého vlády označovaná za *„karikatúru demokracie“*, *„virtuálnu demokracia s neistou budúcnosťou“* (Guinea: Country Rerview, 2017, s. 19) alebo aj za *„demokraciu bez ľudu“.* (Iffono, 2013, s. 161) Conté počas svojej vlády postupne strácal kredibilitu vzhľadom na nedostatočnú rýchlosť a efektivitu reforiem, obohacovanie úzkej skupiny ľudí pri moci, slabú ekonomickú výkonnosť a pocit nedostatočnej bezpečnosti občanov, čo

viedlo k narastajúcej občianskej nespokojnosti. V roku 2000 dokonca viacerí odborníci predpokladali kolaps Guinejskej republiky. (ICG, 2003) Napriek narastajúcej nespokojnosti občanov z pomalých a nedostatočných reforiem sa Contému darilo získavať legitimitu aj z iných zdrojov, keďže aj on, podobne ako Touré, dokázal zabrániť destabilizačným účinkom prebiehajúcich regionálnych konfliktov, z ktorých dokázal navyše vyťažiť určité benefity.

Regionálna nestabilita predstavovala potenciálnu hrozbu pre národnú bezpečnosť Guiney o to viac, že Guinea bola v jednotlivých konfliktoch nepriamo zaangažovaná (prostredníctvom podpory vládnych alebo aj neštátnych aktérov a dodávkami zbraní) a jej hranice neboli dostatočne chránené pred nekontrolovateľným prílevom migrantov, prípadne preniknutím členov rozličných militantných a protivládnych skupín na teritórium Guiney. Riziko rozšírenia konfliktu rástlo najmä v súvislosti s nepokojmi v Libérii a Sierra Leone, odkiaľ v septembri 2000 prenikli na guinejské územie militanti z miestneho Revolučného zjednoteného frontu (tzv. RUF) a uniesli dvoch zahraničných katolíckych kňazov. V tom istom roku sa odohralo aj niekoľko útokov na guinejské ciele, z ktorých Guinea obviňovala guinejských disidentov a ozbrojených povstalcov zo skupiny RUF, ktorých údajne podporoval libérijský prezident Charles Taylor. Útokom predchádzalo vzájomné obviňovanie medzi Libériou a Guineou z podpory disidentov a snáh o destabilizáciu susedného režimu. Guinea na útoky reagovala zvýšenou podporou libérijského odbojového hnutia (Liberians united for reconciliation and democracy), ktoré malo za cieľ zosadiť prezidenta Taylora a koncom roku 2000 podnikla aj útoky na základne militantov z RUF na území Sierra Leone. Počas nepokojov v Libérii, ktoré predstavovali potenciálnu a v roku 2000 aj reálnu hrozbu pre bezpečnosť Guinejskej republiky, Conté ťažil z podpory USA, ktoré poskytovali vojenský výcvik a finančnú pomoc guinejským vojakom najmä čo sa týka ochrany hraníc. Okrem toho Conté dokázal využiť vo svoj prospech aj prílev utečencov[50], ktorí napriek obavám, že destabilizujú štát a budú bremenom pre jeho ekonomiku, v konečnom dôsledku predstavovali pre vládu zdroj príjmov, keďže do štátu prúdila zo zahraničia významná humanitárna pomoc. Vďaka pôsobeniu zahraničných organizácií sa budovala v štáte aj infraštruktúra, čo prispievalo k podpore a legitimite Contého vlády. (Arieff, 2009) Conté zároveň zneužíval regionálnu nestabilitu, aby odpútal pozornosť od pomalých

[50] Guinea patrí medzi štáty západnej Afriky s najväčším počtom prijatých utečencov, od roku 1990 ponúkla azyl pre vyše 700 000 utečencov zo susednej Libérie, Sierra Leone a Guinea-Bissau. (Guinea: Country Rerview, 2017, s. 108)

reforiem a demokratizácie, ako aj na ospravedlnenie slabej ekonomickej výkonnosti štátu.

Pravdepodobne aj vďaka úspešnej obrane voči útokom povstalcov zo susedných štátov na prelome tisícročí, obyvatelia spočiatku neprejavovali verejne nespokojnosť s pseudo-demokratickým, resp. semi-autokratickým režimom. (Schroven, 2010) Navyše vzhľadom na historickú skúsenosť Guiney s koloniálnou správou, socialistickým diktátorom a autokratickým skorumpovaným vládcom, mala guinejská spoločnosť iba malú skúsenosť s občianskou participáciou, transparentnými vládnymi štruktúrami a voľbami a bola jej dlhodobo odopieraná možnosť občianskeho vzdelávania a participácie, v dôsledku čoho vznikalo iba málo fór, kde sa mohlo otvorene diskutovať. Guinejskej spoločnosti chýbala aj skúsenosť s prevenciou či riešením konfliktov a násilie bolo najčastejšie využívaným nástrojom na riešenie sporov. Sarah B. Kanafani dokonca v roku 2006 tvrdila, že pokiaľ sa situácia nezmení, môže dôjsť k rozšíreniu systematických a organizovaných násilných aktov. (Kanafani, 2006) Zároveň sa ale jedná o obdobie, ktoré môžeme považovať za prelomové z hľadiska občianskej mobilizácie. Hoci faktický výkon demokracie bol počas Contého režimu spochybniteľný, v štáte od roku 1992 existovala legálna opozícia aj občianska spoločnosť združená v odborových zväzoch, ktoré sa ku koncu Contého režimu mobilizovali ako nástroj spoločenského tlaku na vládu s cieľom dosiahnuť demokratizáciu. (Arandel a kol., 2015, s. 990) Občianska spoločnosť dokázala prostredníctvom legálneho nátlaku donútiť Contého vládu aspoň k čiastočným ústupkom[51], pričom k jej relatívnym úspechom prispel aj tlak zo zahraničia, ktorému sa Conté musel podriadiť, pokiaľ nechcel štát izolovať.

Medzník z hľadiska aktivizácie občianskej spoločnosti predstavuje rok 2006, kedy odbory vyhlásili všeobecný štrajk z dôvodu vysokých cien a zlých životných podmienok. Počas štrajkov ale došlo k zrážkam medzi demonštrantmi a bezpečnostnými zložkami, čo viedlo k úmrtiu desiatich protestujúcich a k ďalšiemu eskalovaniu napätia. Vláda síce napokon vyjadrila sústrasť s usmrtenými, no protesty nepriniesli žiadne významnejšie zmeny. V nasledujúcom roku sa preto uskutočnil ďalší štrajk, pričom

[51] Ešte v roku 1996 vypukol protest vojakov za zvýšenie mzdy. Protesty sa síce nezaobišli bez obetí na životoch protestujúcich, no napokon donútili Contého vyhovieť požiadavkám vojakov. Výsledky priniesol aj štrajk spoločnosti Guinea Broadcasting z roku 2000. Odohral sa v reakcii na zatknutie dvoch novinárov, ktorí bojovali za nezávislú televíziu a rádio a mal donútiť vládu k zvýšeniu slobody médií a k ochrane novinárov pred perzekúciou. V roku 2002 napokon vláda zbavila políciu práva zatýkať novinárov. (Guinea: Country Rerview, 2017)

štrajkujúci nežiadali už iba zvýšenie platov a zníženie daní, ale tento raz požadovali aj rezignáciu prezidenta Contého, ktorého vládu obviňovali zo zodpovednosti za vysoké životné náklady.[52] V tomto momente je možné tvrdiť, že Conté, ktorého nástup bol vnímaný v spoločnosti s optimizmom a očakávaním postupnej demokratizácie, liberalizácie a zlepšenia životnej úrovne, stratil legitimitu z pohľadu občanov vzhľadom na to, že svoje predvolebné sľuby nedokázal dostatočne implementovať do praxe a často konal v rozpore s liberálnymi a demokratickými princípmi.

Conté ale požiadavku na rezignáciu odmietol a namiesto toho žiadal ľud o podporu, pričom argumentoval legitimitou danou Bohom keď vyhlásil: *„Je to Boh, kto dáva moc a keď ju niekomu dá, každý za ním musí stáť."* (Guinea: Country Rerview, 2017, s. 23) Toto vyhlásenie je ale v rozpore s demokratickými princípmi, podľa ktorých moc pochádza z ľudu, a je to teda ľud a nie Boh, ktorý rozhoduje o tom, komu bude moc zverená a ten sa následne zodpovedá vo svojej činnosti ľudu. Aj z tohto vyhlásenia je zrejmé, že Conté nepredstavoval demokrata z presvedčenia a keď strácal podporu ľudu, hľadal iné zdroje legitimity. Do napätej situácie zasiahla aj Africká únia, ktorá žiadala prezidenta, aby rokoval s odbormi a neriskoval ďalšiu destabilizáciu. Conté napokon pristúpil na rokovania, ktoré viedli k dohode medzi vládou a odbormi. Dohoda zaväzovala prezidenta presunúť časť svojich právomocí na premiéra, ktorý bude stáť na čele vlády (mala sa tak obnoviť situácia spred roku 2006, teda predtým ako prezident odvolal premiéra a on sám sa postavil na čelo vlády).

Protesty ale opätovne vypukli po tom, ako prezident menoval do funkcie premiéra svojho blízkeho spojenca. Conté reagoval na demonštrácie vyhlásením výnimočného stavu, zakázal verejné zhromaždenia, zaviedol zákaz vychádzania a vojsku priznal právo zatknúť každého, kto bol podozrivý z ohrozenia štátnej bezpečnosti. Situáciu opäť odsúdila Africká únia, ale aj Spojené štáty americké, Francúzsko a dokonca aj Vatikán, ktorý vyzýval prezidenta na rešpektovanie občianskych práv. Medzinárodný tlak napokon prispel k úprave zákazu vychádzania a parlament napokon v hlasovaní odmietol prezidentovu žiadosť o ďalšie predĺženie výnimočného stavu. Ukázalo sa, že napriek viacerým nedostatkom guinejskej demokracie, v krízových chvíľach inštitúcie dokázali konať v prospech stabilizácie napätej

[52] Protestujúci vo svojich prejavoch rozlišovali medzi národnom a vládou, čo odporovalo ideológii budovania štátu, ktorú zaviedol ešte Sékou Touré stotožňujúc ľud, národ a štát, resp. vládu. Rétorickým oddelením národa od štátu legitimizovali oprávnenosť protivládnych protestov. (Schroven, 2010)

situácie. Napriek posilneným právomociam prezidenta parlament dokázal v takejto chvíli obmedziť jeho svojvôľu a konať v prospech ľudu.

Odbory súhlasili, že protesty skončia pokiaľ prezident zvolí do funkcie premiéra niekoho z odbormi navrhnutých kandidátov, k čomu napokon aj došlo a premiérom sa stal pre odbory prijateľný Lansana Kouyate. Napriek tomu ale Conté vyhlasoval: *„Ja som šéf a všetci ostatní sú mi podriadení,“* a premiéra vnímal skôr ako figúrku, ktorá prevezme od prezidenta zodpovednosť za prípadné zlyhania štátu. (Engeler, 2008, s. 91) V roku 2007 navyše demonštrovali za zvýšenie platov aj armádni vojaci (argumentujúc úlohou akú zohrali v uplynulých protestoch) a dosiahli napokon odsúhlasenie zdvojnásobenia ich platu. Takéto navýšenie bolo ale negatívne vnímané ostatnými skupinami v spoločnosti, ktoré sa usilovali o navýšenia rozpočtu napríklad do školstva a infraštruktúry. (Arieff, Cook, 2011) Do konca roka sa uskutočnilo niekoľko ďalších demonštrácií a štrajkov, či už z dôvodu nízkych platov, vysokých životných nákladov alebo pre nedostatok základných statkov ako voda a elektrina. Protesty boli organizované prevažne nespokojnými mladými ľuďmi, pričom často dochádzalo k zrážkam s bezpečnostnými zložkami štátu. (Engeler, 2008)

Udalosti z rokov 2006 a 2007 poukazujú na dve skutočnosti. V prvom rade sa potvrdilo, že Conté bol demokratom z nutnosti a nie z presvedčenia, a teda k určitým prodemokratickým a liberálnym reformám pristúpil až vtedy, keď to bolo nevyhnutné a keď čelil nielen vnútroštátnemu ale aj zahraničnému tlaku. Zároveň sa ukázalo, že v spoločnosti do určitej miery fungovala občianska spoločnosť v podobe odborov a opozičných hnutí, ktoré sa dokázali zmobilizovať a vytvoriť tlak na prezidenta a čiastočne tak ovplyvniť výkon štátnej moci. Hoci demokracia počas Contého režimu nebola dostatočne skonsolidovaná, je zrejmé, že prezident sa v konečnom dôsledku zodpovedal svojím konaním občanom. Občania mali možnosť združovať sa v odboroch a vyjadriť nespokojnosť s Contého režimom (hoci zároveň existovalo aj určité riziko perzekúcie a zatknutia) a vynútiť si negociácie s vládou a určité zmeny v spoločnosti. Guinea tak napriek demokratickému deficitu preukázala schopnosť mobilizácie občanov, ktorí dokážu prostredníctvom legitímneho a *legálneho* nátlaku ovplyvniť rozhodovanie centrálnej štátnej moci. Navyše protesty z roku 2007 posilnili postavenie samotných odborov, ktoré si následne zriadili lokálne pobočky, získali nových členov a ich podpora rástla v rámci celého štátu. Odbory tak prispeli k budovaniu celonárodného politického vedomia, ktoré na rozdiel od mnohých opozičných strán nebolo podmienené etnickou afiliáciou. (Engeler, 2008)

Ku koncu Contého vlády boli centrálne inštitúcie výrazne oslabené, došlo k ich fragmentácii a prezident nebol schopný kontrolovať každodennú činnosť vlády. (Arieff, 2009, s. 338) Obdobie vlády Lansanu Contého sa skončilo v roku 2008 po takmer 25 rokoch, keď prezident podľahol zhoršujúcemu sa zdravotnému stavu. V Guiney tak po druhý krát od osamostatnenia vzniklo mocenské vákuum a zároveň okno príležitosti zmeniť situáciu v štáte. Ani tento raz ale vákuum netrvalo dlho a neviedlo k vážnejším sporom o moc ani k občianskej vojne, a rovnako ako v roku 1984, aj tento krát sa moci chopila armáda vo vojenskom puči. Tretím prezidentom Guiney sa stal Moussa Dadis Camara, ktorý rozpustil vládu, suspendoval platnosť ústavy a zakázal činnosť politických hnutí. Predseda národného zhromaždenia, ktorý mal pôvodne podľa už suspendovanej ústavy prevziať prezidentské právomoci dokým sa uskutočnia nové voľby, sa spolu s ostatnými členmi vlády vzdali a moc de facto prenechali Camarovi, ktorý tak nenásilným spôsobom ustanovil vojenskú chuntu. Zároveň Camara menoval do funkcie civilného premiéra (hoci s výrazne obmedzenými právomocami), pristúpil k niektorým populistickým krokom vrátane snáh o obmedzenie korupcie a obchodu s drogami (efektivita súdnictva v tomto smere bola ale dlhodobo nepostačujúca) a sľúbil, že sa uskutočnia demokratické voľby, ktoré povedú k obnove civilnej demokratickej vlády. (Witt, 2013) Uvedenými krokmi si Camara získal všeobecnú podporu v rámci spoločnosti, a preto podobne, ako keď k moci prišiel Conté v roku 1984, aj v tomto prípade spoločnosť spočiatku vnímala prevzatie moci armádou skôr s entuziazmom a očakávaním na zlepšenie. Vodcovia puču obhajovali jeho legitimitu slabosťou predchádzajúcej vlády a seba prezentovali ako alternatívu voči zlyhávajúcemu vodcovstvu, keďže ľud ako taký prestal dôverovať komukoľvek, kto reprezentoval predošlú Contého éru. Camarovu legitimitu v rámci spoločnosti posilňovala aj skutočnosť, že puč sa odohral nenásilnou formou. (Arieff, Cook, 2011) V zahraničí bol ale prevrat vnímaný negatívne a viedol k pozastaveniu rozvojovej pomoci zo strany viacerých aktérov vrátane EÚ a USA a k suspendovaniu členstva Guiney v regionálnej organizácii ECOWAS a v Africkej únii. [53] Obnovenie zahraničnej pomoci aktéri podmieňovali znovunastolením ústavnosti a bezodkladným uskutočnením demokratických volieb. Nastolenie vojenskej chunty ovplyvnilo aj investičné záujmy zahraničných firiem a štátov vrátane napríklad Číny, ktorá prehodnotila svoj plán investovať v Guiney do budovania infraštruktúry.

[53] Podporu vojenskej chunty naopak vyjadrili Senegal a Líbya. (France24, 2008) Kaddáfi tvrdil, že štáty by mali uznať a podporiť vládu prezidenta Camaru.

Nedôvera v rámci spoločnosti začala rásť s obvineniami zo zneužitia právomoci bezpečnostnými zložkami, z prenasledovania opozície a tzv. pseudo-procesov a z porušovania ľudských práv. Napätie kulminovalo po tom, ako Camara ohlásil odklad volieb a prejavil záujem uchádzať sa o post prezidenta napriek pôvodnému sľubu nekandidovať. V uliciach hlavného mesta sa dňa 28. septembra 2009 uskutočnili protesty proti jeho politike, ktorá nenasvedčovala, že sľúbená demokratizácia sa uskutoční. Protestujúci volali heslá ako *„Chceme skutočnú demokraciu!“* a *„Preč s armádou pri moci!“*. (Arieff, Cook, 2011, s. 225) Armáda sa snažila o násilné potlačenie demonštrácie, pričom v snahe rozpustiť dav vojaci použili slzotvorný plyn aj strelné zbrane, spôsobili smrť 157 ľuďom a objavili sa dokonca aj početné obvinenia voči vojakom zo znásilnenia. Masaker v uliciach Konakry spôsobil, že Camara definitívne stratil podporu a legitimitu zo strany občanov, pričom negatívne reakcie opäť prišli aj zo zahraničia. Francúzsko, ktoré ako jedno z mála aj po vojenskom prevrate udržiavalo väzby s Guineou, v dôsledku masakru prerušilo s vojenskou chuntou vzťahy a EÚ, Africká únia a ECOWAS pristúpili k uvaleniu sankcií a zbrojeného embarga. Podobne aj USA odsúdili počínanie vojenskej chunty a Camarov zámer kandidovať, čo samotný prezident Guiney označil za *„bezohľadný akt zasahovania do vnútorných záležitostí Guinejskej republiky“*. (Faye, 2009)

Camara po masakri na svoju obranu tvrdil, že nemá armádu plne pod kontrolou, o zneužívaní údajne nevedel a sľúbil, že sa uskutoční vyšetrovanie ohľadom neprimeraného zásahu vojakov voči protestujúcim. Vyšetrovanie Human Rights Watch ale poukázalo na to, že masaker z 28. septembra 2009 nebol vykonaný nedisciplinovanými a nekontrolovateľnými vojakmi, ale napriek Camarovym tvrdeniam sa malo jednať o vopred plánovaný a premyslený čin, o ktorom údajne boli informovaní aj najvyšší predstavitelia štátu.[54] Vyšetrovanie navyše poukázalo aj na to, že niektoré útoky boli úmyselne cielené na príslušníkov etnickej skupiny Fulbov a vykonané boli členmi etník z juhovýchodného zalesneného regiónu, odkiaľ pochádzal aj Camara (etnickým pôvodom zo skupiny Guerzov) (HRW, 2009b). Podľa International Crisis Group členovia chunty regrutovali milície predovšetkým z radov ich vlastných etnických skupín, čo mohlo zvyšovať napätie aj v rámci samotnej armády a spoločnosti. (ICG, 2009)

[54] Kaddáfi aj tento raz podporil prezidenta vojenskej chunty, voči medzinárodnému vyšetrovaniu masakru sa postavil mimoriadne kriticky a považoval ho za zasahovanie do vnútorných záležitostí Guiney. (Arieff, Cook, 2011)

Guinea trpela v dôsledku nedemokratickej vlády, súperenia medzi jednotlivými skupinami v rámci nejednotnej (a podľa Camaru nekontrolovateľnej) armády a v dôsledku nedostatočnej schopnosti opozície vyvíjať na vládu potrebný tlak. Náhly zvrat nastal v decembri 2009, keď bol Camara postrelený pri pokuse o atentát súpermi z radov armády. (Campbell, 2009) Štát sa ocitol na pokraji politickej krízy a stabilita sa v tomto momente zdala byť v Guiney iba ako vzdialený teoretický koncept. Camara bol hospitalizovaný v Maroku a jeho funkcie dočasne prevzal generál Sékouba Konaté. Ako sa ukázalo, Konaté bol jedným z mála ľudí, ktorý dokázali prekonať politickú krízu a úspešne nastoliť kurz postupnej stabilizácie. Začali sa rokovania medzi vládou a opozíciou, v ktorých bol dohodnutý časový harmonogram nadchádzajúcich volieb. Zároveň vznikla dočasná vláda, ktorá sa skladala z členov odborov, občianskej spoločnosti a opozičných strán zjednotených v tzv. koalícii Forces Vives.

V roku 2010 sa napokon uskutočnili prezidentské voľby označované aj za prvé skutočne demokratické voľby v Guiney (napriek určitým nezrovnalostiam a údajným podvodom zaznamenaným pozorovateľmi EÚ[55]). V druhom kole bol za prezidenta zvolený Alpha Conde, popredný líder opozície, ktorý bol za svoju opozičnú činnosť dokonca zatknutý počas autoritatívneho režimu Sékoua Tourého ako aj počas pseudo-demokratického režimu Lansanu Contého. Napriek násilným zrážkam v predvolebnom období medzi sympatizantmi dvoch najsilnejších kandidátov, ktorí zároveň reprezentovali dve najväčšie etnické skupiny v Guiney – Fulbovia a Malinkovia, samotné voľby prebehli pokojne. Hoci Condeho oponent Diallo tvrdil, že voľby boli zmanipulované a odmietal uznať legitimitu nového prezidenta, zároveň vyzval svojich voličov aby ostali pokojní v záujme stability štátu. (Guinea: Country Rerview, 2017) Politici si uvedomovali, že Guinea by pravdepodobne nezvládla ďalšie prehĺbenie nestability a vážnejšiu politickú krízu a pochopili že pokiaľ chcú stabilný štát, ktorý je schopný zabezpečiť občanom požadované štandardy, je potrebné uprednostniť štátny, resp. spoločenský záujem pred svojim vlastným. Na vážnosť situácie poukazuje aj výrok Condeho z roku 2010, keď označil Guineu za *„krajinu bez štátu“*. (Arandel a kol., 2015, s. 990) Demokratické voľby ukončili obdobie vojenskej chunty, umožnili znovunastolenie civilnej vlády a priniesli nádej, že

[55] Situáciu v Guiney monitorovalo viacero medzinárodných a zahraničných aktérov, vrátane Africkej únie, ECOWAS, UN Office for West Africa, ale aj jednotlivé štáty vrátane Francúzska a USA. Napriek pôvodnému návrhu ECOWAS vyslať do Guiney vojensko-civilnú misiu, aby dohliadala na priebeh volieb, sa napokon aktéri rozhodli namiesto toho finančne podporiť Konatého špeciálnu jednotku pre dohľad nad voľbami. (Witt, 2013)

obdobie autoritatívnych a autokratických vlád, vojenských režimov a pučov, ktoré charakterizovali post-koloniálnu Guineu, bude definitívne minulosťou. Bolo potrebné preukázať, že Guinea je faktickým demokratickým štátom a už nie iba nestabilnou pseudo-demokraciou. Prispieť k tomu mali aj parlamentné voľby a obnovenie činnosti Národného zhromaždenia, ktoré Camara po svojom nástupe rozpustil.

Legislatívne voľby, ktoré sa pôvodne mali uskutočniť ešte v roku 2007, sa uskutočnili až v roku 2013 a boli prvými parlamentnými voľbami po viac ako dekáde. Hoci predvolebné obdobie bolo pomerne napäté vzhľadom na viacnásobné posúvanie termínu samotných volieb a nezaobišlo sa ani bez násilností medzi vládnymi a opozičnými sympatizantmi, samotné voľby aj tento raz prebehli pokojne. Aj v tomto prípade sa ale objavili podozrenia z podvodov (potvrdené aj medzinárodnými pozorovateľmi) a opozícia žiadala dokonca anulovanie samotných volieb. Najvyšší súd ale napokon výsledky volieb potvrdil a najsilnejšou stranou, hoci s pomerne malým náskokom, sa stalo Condeho Hnutie za guinejský ľud.

Nasledujúce prezidentské voľby sa uskutočnili v roku 2015 a opäť boli sprevádzané protestami a pouličným násilím z dôvodu ich načasovania, ktoré neposkytovalo opozícii dostatok priestoru, čím zvýhodňovalo úradujúceho prezidenta. Situácia sa napokon relatívne stabilizovala a samotné voľby prebehli bez vážnejších incidentov a Conde zvíťazil so ziskom 58% odovzdaných hlasov. (Samb, 2015) Medzi kandidátov na post prezidenta patril aj zotavený vodca vojenského puču a prezident bývalej chunty, Moussa Dadis Camara. Po tom, ako bol na neho v roku 2009 vykonaný pokus o atentát až do zvolenia nového prezidenta v demokratických voľbách v roku 2010, prevládala neistota a obavy ohľadom jeho potenciálneho návratu, zmarenia demokratického procesu a prípadného vypuknutia občianskej vojny. Skutočnosť, že sa zúčastnil volieb v roku 2015 ako jeden z kandidátov poukazuje na to, že aj samotný Camara akceptoval demokratický charakter štátu, resp. uvedomoval si, že vzhľadom na prevládajúce pomery jedine demokratickým zvolením by mohol získať potrebnú legitimitu, bez ktorej nie je možné úspešne vládnuť v spoločnosti, ktorá sa na vláde chce podieľať.

Počas dvoch funkčných období Condeho vlády sa posilnila ekonomika, klesla inflácia, narastajú investície do ťažobného priemyslu a implementované boli viaceré štrukturálne reformy. Napriek celkovému zlepšeniu Condeho vláda čelila viacerým vnútropolitickým tlakom hlavne v súvislosti s vypuknutím eboly v roku 2014, pričom Guinea je aj naďalej zaraďovaná medzi najchudobnejšie štáty Afriky. Zároveň Conté v poslednom

období pristúpil k viacerým anti-liberálnym krokom, ktoré oslabili jeho popularitu a potenciálnym zdrojom nestability ostáva aj významná úloha armády, akú zohráva v politike a v spoločnosti. Kritici dokonca tvrdia, že Condeho vláda sa ničím nelíši od vlády jeho predchodcu a aj samotný Conde sa stal terčom neúspešného pokusu o atentát. (Guinea: Country Rerview, 2017)

Napriek viacerým politických krízam Guinea predstavuje oázu stability v mimoriadne nestabilnom regióne západnej subsaharskej Afriky. Kým v susedných štátoch Guiney prebiehali vnútroštátne ozbrojené konflikty, Guinea dokázala riešiť politické krízy relatívne pokojne. Občanom bolo umožnené angažovať sa v odborov, a v opozičných (politických a občianskych) hnutiach a poukázať na svoje požiadavky prostredníctvom demonštrácií, ktoré napriek tomu, že sa často nezaobišli bez násilia, neprerástli do občianskej vojny a viedli k rokovaniam a väčším alebo menším ústupkom zo strany vlády, hoci nie vždy došlo aj k ich dostatočnej implementácii. Práve možnosť angažovania sa prodemokraticky naklonenej spoločnosti v opozícii a odboroch môže vysvetľovať, prečo v Guiney nezískalo širšiu podporu doteraz žiadne radikálne protivládne militantné hnutie.[56]

Z hľadiska vnútroštátnej stability predstavuje zdroj potenciálneho napätia fragmentácia spoločnosti najmä na báze etnickej príslušnosti. V štáte existujú tri najväčšie etnické skupiny (Fulbovia, Malinkovia, Susuovia) zodpovedajúce trom regiónom a niekoľko menších etnických skupín, ktoré prevažne obývajú štvrtý, tzv. zalesnený región, na juhovýchode štátu. (Malu, 2009) Hoci v Guiney nie je etnická príslušnosť určujúcim politickým faktorom, viackrát v minulosti došlo k etnickému napätiu práve kvôli zvýhodňovaniu určitého etnika, z ktorého pochádzal úradujúci prezident. Sékou Touré napriek snahám o vybudovanie národnej identity a guinejského nacionalizmu privilegoval do určitej miery etnickú skupinu Malinkov a naopak znevýhodňoval Fulbov, ktorým dokonca v 70. rokoch vyhlásil „vojnu“ (študenti z etnika Fulbov nedostávali napríklad štipendiá alebo im nebolo umožnené ukončiť univerzitné štúdium). (Diallo, 2011) Jeho nástupca Conté zas zvýhodňoval jeho vlastnú etnickú skupinu Susuov a to najmä na

[56] Napriek tomu nie je možné tvrdiť, že by takéto hnutia v Guiney nevznikali. Príkladom je protivládne hnutie Rally of the democratic forces of Guinea, ktoré vzniklo počas Contého vlády ako povstalecká skupina, ktorá požadovala odstúpenie prezidenta a ukončenie jeho semi-autokratického režimu. Jej členovia sa prihlásili aj k útokom z roku 2000, z ktorých bola obviňovaná aj Libéria a Sierra Leone, pričom práve Libéria v tom čase údajne podporovala guinejských protivládnych povstalcov. Pôsobenie skupiny RDFG je považované aj za dôsledok regionálnej nestability. (HRW, 2003)

úkor Malinkov. Zároveň ale v Contého vláde zastávali významné pozície aj členovia menších etnických skupín, čím si získaval ich lojalitu a podporu. Podobne aj Camarova dočasná vláda mala síce multietnický charakter, no kľúčové pozície zastávali Malinkovia a príslušníci etník obývajúcich zalesnený región, odkiaľ pochádzal samotný Camara. Etnické napätie pravidelne sprevádzalo predovšetkým voľby, kedy dochádzalo k násilným stretom medzi príslušníkmi jednotlivých etnických skupín – podporovateľmi odlišných kandidátov, pochádzajúcich z ich vlastného etnika. Etnicita tak predstavuje hybnú politickú silu, ktorá zohráva významnú úlohu najmä v čase volieb. Dôvodom je aj vysoká miera analfabetizmu, ktorý dosahuje takmer až 70% (CIA, 2017), a preto mnohí občania nevolia na základe predložených volebných programov, ale predovšetkým podľa etnickej príslušnosti.

Etnický pôvod sa v Guiney do určitej miery prelína s náboženským vyznaním, a preto mali neraz etnické konflikty aj náboženské pozadie. Dokazuje to napríklad prevládajúce napätie medzi prevažne kresťanskou a sčasti animistickou skupinou etnických Greuze a naopak moslimami z etnickej skupiny Koniake. Medzi uvedenými dvoma etnikami prevláda historické nepriateľstvo, pričom rozdielne náboženstvo je iba jedným z faktorov, ktoré prispievajú k nezhodám, a preto nie je možné hovoriť o striktne náboženskom konflikte.[57] (Guinea: Country Review, 2017) Etnicita ani náboženstvo ale doteraz v Guiney nepodnietili vypuknutie žiadneho väčšieho konfliktu. V Guiney historicky prevláda pomerne silný pocit národnej identity a sociálnej súdržnosti, čo výrazne znižuje možnosť vypuknutia etnického a náboženského násilia vo väčšom rozsahu a v minulosti sa preukázal ako stabilizačný faktor. Napriek tomu, opozičné strany sa organizujú často práve na báze etnicity, a preto neboli v minulosti dostatočne súdržné a nedisponovali dostatočnou politickou mocou alebo celospoločenskou legitimitou na to, aby dokázali v prípade potreby zabezpečiť sukcesiu moci. (Arieff, Cook, 2011) Opozícia preto nebola schopná využiť tzv. okno príležitosti, ktoré sa naskytlo po úmrtí lídra a namiesto toho v štáte došlo v oboch prípadoch k vojenskému puču a moci sa chopila armáda, ktorá preukázala svoju schopnosť a moc pri ochrane suverenity štátu, z čoho vyvodzovala aj svoju legitimitu vládnuť.

Od získania nezávislosti v roku 1958 sa na čele štátu vystriedali štyria prezidenti, ktorých vláda v niektorých prípadoch vykazovala

[57] V roku 2010 vypuklo na juhovýchode štátu násilie na báze etnicko-náboženskej príslušnosti medzi uvedenými dvoma skupinami, pričom na stranu Koniake sa pridali aj moslimovia z etnickej skupiny Malinkov.

dominantné autokratické rysy, kým iní sa pokúšali viac alebo menej úspešne zaviesť do spôsobu riadenia štátu čiastočne aj prvky demokracie a liberalizácie. Guinea sa približne od 90. rokov, kedy došlo k prvým prezidentským aj parlamentným voľbám, nachádza v procese transformácie režimu od autokratického k demokratickému, pričom ani v súčasnosti nie je možné hovoriť o úspešnom zavŕšení demokratizácie a liberalizácie. Neukončený proces transformácie a režim, ktorý je možné označiť za polo alebo kvázi-demokratický boli v teoretickej časti práci vymedzené ako zdroje nestability, ktoré môžu viesť k eskalovaniu napätia. Ako poukazuje nasledujúca tabuľka a ako je zrejmé aj z vyššie uvedeného, zlyhávanie Guiney sa prejavuje najmä v *neschopnosti efektívneho vykonávania štátnej moci v zmysle zabezpečenia potrebných statkov a služieb (vrátane vody, elektriny, dostatku potravín, prístupu k zdravotnej starostlivosti, vzdelaniu a adekvátnej životnej úrovne)*. S tým súvisí aj opakujúci sa pokles legitimity vlády a narastajúca hrozba vojenského puču, ktorá je v súčasnosti eliminovaná existenciou mechanizmu demokratickej výmeny úradujúcej administratívy. Otázka ďalšieho vývoja Guiney bude závisieť od úspešného fungovania tohto mechanizmu ako aj od schopnosti demokraticky zvolenej vlády naplniť očakávania ľudu.

Tabuľka č. 7: Atribúty štátnosti v prípade Guiney.

Obdobie		1958-2017
Aktéri		Sékou Touré, Lansana Conté, Moussa Dadis Camara, Alpha Conde
Územie		Na území nevznikali oblasti, v ktorých by prevládalo de facto bezvládie, celé teritórium podliehalo od vzniku samostatnej Guiney štátnej moci. Zároveň ale mali jednotlivé vlády problémy pri efektívnej ochrane pohraničných oblastí, najmä v zalesnenom regióne susediacom s Libériou.
Obyvateľ-stvo		Obyvateľstvo je prevažne lojálne voči centrálnej štátnej moci (aj vďaka pomerne úspešnému nacionalistickému projektu), hoci sa v spoločnosti od prvej dekády 21. storočia častejšie odohrávajú protesty za zlepšenie životnej úrovne, ktorú vláda nedokáže efektívne zabezpečiť. Lojalitu najvýraznejšie stratil Camara, na ktorého bol aj vykonaný atentát.
Moc	Suvere-nita	Štát disponuje vonkajšou aj vnútornou suverenitou, hoci po vojenskom prevrate v roku 2008 došlo k oslabeniu pozície Guiney na medzinárodnej scéne vzhľadom na dočasné suspendovanie jej členstva v niektorých medzinárodných organizáciách.
	Lega-lita	Lansana Conté a Daddis Camara sa k moci dostali vo vojenskom puči, až od prvých demokratických volieb v roku 2010 je možné hovoriť o existencii mechanizmu na legálne ustanovovanie štátnej moci.

	Legitimita	Každý prezident disponoval spočiatku legitimitou, k jej oslabeniu došlo postupne s neefektívnym výkonom štátnej moci a s nenaplnením očakávaní ľudu. Legitimitu si zabezpečovali prezidenti a vláda schopnosťou ochrániť suverenitu štátu a potlačiť hrozbu rozšírenia regionálnej nestability, ako aj sľubmi reformovania spoločnosti v prospech demokratizácie a liberalizácie. V súčasnosti vychádza legitimita z ľudu vzhľadom na existenciu demokratického volebného mechanizmu.
	Efektivita	Efektivitu vlády od počiatku existencie samostatnej Guiney ohrozovala korupcia, neschopnosť využiť potenciál súvisiaci s nerastným bohatstvom a represívny spôsob vládnutia, ako aj potreba reagovať na regionálne krízy, a nedávno aj vypuknutie epidémie eboly. Vláda nie je dostatočne efektívna v zabezpečovaní základných statkov a služieb, ako aj v implementovaní liberálnych a demokratických reforiem a zlepšovaní životnej úrovne napriek požiadavkám občanov.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Diallo, 2011, Iffono, 2013, Malu, 2009, Guinea: Country Rerview, 2017

2.3.2 Overenie vstupných faktorov

Predchádzajúci text poukázal na niektoré aspekty zlyhávania Guiney. Čo sa ale týka terorizmu, v tomto smere je možné konštatovať, že Guinea nepredstavuje bezpečné zázemie pre islamsky motivované teroristické skupiny. Nevyskytuje sa medzi štátmi označovanými ako bezpečné raje pre teroristov a žiadna teroristická skupina nepôsobí na jej území ani podľa zoznamu zahraničných teroristických skupín publikovaných vládou USA (Country Reports on Terrorism 2016). Podľa Terrorism research and analysis consortium bolo na území Guiney v minulosti využívané násilie na hrane s terorizmom domácimi alebo zahraničnými protivládnymi skupinami (Rally of the democratic forces of Guinea a United liberation movement for democracy in Liberia), ktorých činnosť ale nebola motivovaná nábožensky, ale výhradne politicky. Môžeme preto predpokladať, že v prípade Guiney absentujú niektoré kritériá vymedzené v predchádzajúcich prípadových štúdiách ako uľahčujúce etablovanie islamských teroristických skupín alebo naopak sú tu prítomné také elementy, ktoré tomuto etablovaniu zabraňujú.

Afganistan a Somálsko poukázali na súbor faktorov, na ktoré je potrebné sa zamerať pri výskume predmetnej kauzality, pretože ju ovplyvňujú buď pozitívne alebo negatívne. Uvedené faktory je možné zhrnúť do nasledujúcich bodov: ideologické/náboženské hľadisko (prítomnosť radikálneho islamu); existencia mocenského a bezpečnostného vákua; de facto držiteľ moci podporujúci terorizmus/ideologicky blízky radikálnemu fundamentalizmu; legitimita vlády; prítomnosť cudzích vojsk na vlastnom

území/nedávna skúsenosť s vojenskou intervenciou štátmi „západu"; tradícia militarizmu; korupcia; vzťahy so zahraničím (donory, štáty, ktoré sa tu angažujú a presadzujú svoje záujmy); regionálne aspekty (pôsobenie teroristickej skupiny v pohraničí) a priepustnosť hraníc; existencia domácich radikálnych skupín/radikálne fundamentalistické hnutia; potláčanie islamskej identity; infraštruktúra; geografické podmienky poskytujúce potenciálny úkryt pre teroristov. Predpokladáme, že analýza uvedených aspektov nám umožní objasniť, prečo sa Guinea napriek jej zaradeniu medzi zlyhávajúce štáty s prevažne moslimskou populáciou nestala bezpečným rajom pre islamské teroristické skupiny. Skúmanie jednotlivých faktorov by zároveň mohlo ozrejmiť, ktoré z nich zohrávajú rozhodujúcu úlohu v otázke predmetnej kauzality, prípadne vymedziť niektoré ďalšie tzv. brzdy radikalizmu.

Existencia mocenského a bezpečnostného vákua

V histórii samostatnej Guiney došlo dvakrát k vzniku de facto mocenského vákua, pričom tretí krát (po atentáte na Camaru) sa mu podarilo zabrániť. V obidvoch prípadoch bol vznik mocenského vákua dôsledkom úmrtia autokratického alebo semi-autokratického vládcu, ktorý nemal následníka. Hoci v prípade úmrtia Lansanu Contého existoval mechanizmus dočasného prevzatia moci predsedom parlamentu, ktorý mal následne zabezpečiť zorganizovanie volieb, tento mechanizmus vzhľadom na absentujúcu skúsenosť s tranzíciou moci a delegitimizáciu zosnulého prezidenta, existoval iba v teoretickej rovine. V obidvoch prípadoch mocenské vákuum predstavovalo zároveň okno príležitosti a nádej na zmenu. V roku 1984 ako aj v roku 2008 prebehol v mimoriadne krátkom časovom horizonte vojenský puč (jeden týždeň v prípade Tourého smrti a niekoľko hodín v prípade úmrtia Contého) a moci sa ujala armáda. Navyše v oboch prípadoch sa puč odohral nenásilnou cestou a spoločnosťou bol vnímaný skôr pozitívne, keďže si od neho ľudia sľubovali zlepšenie životných podmienok. Z toho aj vyplývala legitimita samotného puču v očiach širšej populácie.

Napriek obavám medzinárodného spoločenstva tak v ani jednom prípade neviedlo mocenské vákuum k výraznejšiemu rozkolu v spoločnosti, k boju o moc, prípadne k občianskej vojne, čo je možné vnímať ako kľúčový faktor, ktorý umožnil Guiney zachovať si relatívnu stabilitu. Rýchle zaplnenie mocenského vákua ozbrojenou zložkou moci a následný postupný prechod k civilnej vláde (hoci v prípade Camaru až po jeho odchode) zabránilo ďalšej destabilizácii štátu ako aj tomu, aby sa v štáte sformoval a neskôr chopil moci neštátny aktér, ako tomu bolo v prípade Afganistanu a nástupu Talibanu.

Vláda bola zároveň relatívne schopná vykonávať svoju moc nad celým územím, vzhľadom na decentralizačné snahy prezidentov. Určité riziko ale aj napriek tomu predstavoval juhovýchodný zalesnený región vzhľadom na obťažnosť terénu a priepustnú hranicu, pričom sa zároveň jedná o oblasť, ktorá bola v minulosti využívaná povstalcami zo susednej Sierra Leone a Libérie. Od efektivity vlády vykonávať moc na celom štátnom území a zabrániť pôsobeniu cudzích militantných skupín závisí do významnej miery aj riziko súvisiace s potenciálnym využívaním územia Guiney teroristickými skupinami.

Čo sa týka bezpečnostného vákua, v tomto smere je možné rozlišovať medzi dvoma typmi bezpečnosti. V prvom prípade sa jedná o bezpečnosť v zmysle fyzického prežitia štátu ako takého, a teda závisí od schopnosti ochrániť štátnu suverenitu a teritoriálnu integritu pred vonkajšími ale aj vnútornými hrozbami. V tomto smere zohrala kľúčovú úlohu armáda, ktorá zároveň už od čias Sékoua Tourého predstavovala zdroj sily a legitimity prezidenta. Dokázala ochrániť štát pred portugalskými útokmi, ako aj pred rozšírením občianskej vojny zo susedných štátov. Práve schopnosť prezidenta ochrániť prostredníctvom armády štát a národ pred vonkajšími aj vnútornými hrozbami mu poskytovala legitimitu napriek tomu, že autokratická alebo semi-autokratická vláda a porušovanie práv jeho legitimitu naopak oslabovali. Schopnosť armády konať sa potvrdila aj vo vojenských prevratoch, kedy sa de facto ocitla pri moci. V prípade Guiney tak nie je možné hovoriť o de facto bezpečnostnom vákuu v zmysle absentujúcej suverenity a integrity, keďže existoval relatívne schopný aktér, ktorý dokázal štát ochrániť pred vonkajšími hrozbami. USA dokonca poskytli bezpečnostným zložkám počas Contého režimu asistenciu a výcvik, ktorý mal zvýšiť schopnosť guinejskej armády zúčastniť sa na operáciách na udržanie mieru, posilniť námornú bezpečnosť a ochrániť hranice. (Arieff, 2009)

Druhý aspekt bezpečnosti spočíva v schopnosti štátu zaistiť bezpečnosť občanov, a teda zabezpečiť im k životu nevyhnutné statky a služby, vrátane prístupu k vode, potravinám, dodávky elektriny či poskytovanie zdravotníckych služieb. V tomto smere Guinea dlhodobo zlyháva, čo sa prejavuje aj v demonštráciách za lepšie životné podmienky. Práve tu sa prejavuje aj dvojitá funkcia armády, ktorá síce na jednej strane dokázala ochrániť obyvateľov pred vonkajšími hrozbami, ale zároveň pre nich predstavuje potenciálne ohrozenie. Opakovane je totiž štátnou mocou využívaná na násilné potláčanie demonštrácií, čo sa často nezaobíde bez obetí na životoch civilistov a čelila aj obvineniam z neľudských praktík. Práve nedostatočný pocit ľudskej bezpečnosti by mohol potenciálne predstavovať

zdroj radikalizácie a snahy o nájdenie alternatívy, ktorá by dokázala poskytnúť statky a služby efektívnejšie ako štát. Kľúčovú úlohu v tomto smere predstavuje práve občianska spoločnosť, pretože ak bude fungovať a ak vláda bude efektívne reflektovať jej požiadavky, takáto radikalizácia je nepravdepodobná.

Legitimita vlády

Pri skúmaní legitimity vlády je potrebné skúmať v prvom rade legitimitu prezidenta, keďže v Guiney sa uplatňuje prezidentský systém, pričom počas vlády Sékoua Tourého bola moc vykonávaná dokonca autokraticky. Guinea mala od svojej samostatnosti štyroch prezidentov a každý z nich disponoval spočiatku výraznou mierou legitimity, čo súviselo najmä s nádejou na zmenu, ale aj spôsobom akým sa dostal k moci (*nenásilným* vojenským pučom v období mocenského vákua alebo vo voľbách, hoci ich legitimita bola doteraz vždy spochybnená opozíciou, no napokon akceptovaná). V každom jednom prípade očakávaná zmena a reforma (hlavne v podobe liberalizácie a demokratizácie) nebola uskutočnená dostatočne rýchlo alebo v očakávanej miere, čo malo dopad aj na legitimitu samotného prezidenta. Napriek tomu si jednotliví prezidenti dokázali zabezpečiť iné zdroje legitimity, ktoré spočívali najmä v schopnosti ochrániť štát a národ pred účinkami regionálnej nestability (s výnimkou Camaru, ktorý sa v dôsledku poklesu legitimity stal terčom pokusu o atentát a následne prišiel o moc).

Sékou Touré bol prvým prezidentom samostatnej Guiney, a preto predstavoval nádej vymanenia sa spod nadvlády a vplyvu imperialistických mocností. Hoci represívne opatrenia následne oslabili jeho vládu, svoju legitimitu opieral predovšetkým o schopnú armádu ako aj schopnosť zjednotiť ľud, ktorý sa postavil na odpor portugalskej agresie. Contém vedený vojenský puč po Tourého smrti bol vnímaný ako možnosť nastúpiť na cestu demokratizácie a liberalizácie, pričom tieto reformačné ambície reflektovali vývoj v samotnej spoločnosti. Pomalý a nedostatočný transformačný proces a de facto semi-autokratická alebo polo-demokratická vláda ohrozili Contého legitimitu, avšak aj v tomto prípade ju prezident dokázal aspoň čiastočne nahradiť legitimitou z úspešného potlačenia libérijskej hrozby. Zároveň sa počas Contého vlády aktivizovala občianska spoločnosť, ktorá do určitej (hoci obmedzenej) miery mala schopnosť ovplyvňovať výkon štátnej moci. Conté tak bol nútený pristúpiť na určité ústupky, pokiaľ chcel v štáte udržať stabilitu, ostať pri moci a neizolovať Guineu na medzinárodnej scéne. Následne Camarov nástup predstavoval spočiatku nádej na urýchlenie

demokratizačného a reformného procesu. Táto nádej ale spolu s jeho legitimitou boli ohrozené čoskoro po jeho nástupe, keď bolo zrejmé, že Camara sa chce udržať pri moci za každú cenu, čo sa ukázalo najmä pri krvavom masakri, za ktorý bol obviňovaný aj prezident. Posledný a dodnes úradujúci prezident Alpha Conde sa ujal moci po demokratických voľbách a napriek tomu, že voľby z roku 2010 aj 2015 boli opozíciou spochybnené, výsledky boli napokon potvrdené a uznané.

V súčasnosti legitimita prezidenta a vlády závisí v prvom rade od ich schopnosti vládnuť v súlade s princípmi liberálnej demokracie, čo vyplýva najmä zo skutočnosti, že demokracia sa v Guiney zrodila zdola a „doma". Nedošlo tu k nanútenému implementovaniu demokratického režimu cudzími mocnosťami, namiesto toho demokratizácia v tomto prípade predstavuje prirodzený vývoj. Je preto možné konštatovať, že Condeho legitimita bude závisieť predovšetkým od toho, či sa mu podarí dostatočne skonsolidovať demokraciu, ako sa bude vyvíjať liberalizačný a reformačný proces a či bude vláda schopná zlepšiť životnú úroveň obyvateľstva. Pokiaľ by aj došlo k sklamaniu obyvateľstva z Condeho vlády a k následnej strate legitimity, demokracia poskytuje spôsoby, ako môže spoločnosť vyvíjať nátlak na vládu a požadovať zmeny, v čom spočíva hlavný dôvod, prečo v spoločnosti nevznikajú radikálne skupiny, ktoré by boli odkázané na násilie ako jediný spôsob vynucovania si zmien. Navyše ak bude demokracia dostatočne skonsolidovaná, politický systém by mal umožniť v prípade straty legitimity nastolenie novej vlády prostredníctvom volieb.

Riziko by mohlo nastať v tom prípade, ak by nedošlo k dostatočnému skonsolidovaniu demokracie, prípadne by bola spoločnosť sklamaná z jej nedostatočných výsledkov (nedostatočné zlepšenie životnej úrovne a pod.), čo by mohlo mať za následok snahy o nájdenie alternatívy voči demokratickej vláde. Avšak vzhľadom na to, že guinejská spoločnosť otvorene inklinuje k demokracii a občianska spoločnosť prináša čiastočné výsledky v prospech ľudu, takýto vývoj považujeme za nepravdepodobný z hľadiska krátkodobého časového horizontu. Napriek tomu ale existuje riziko nárastu občianskej nespokojnosti so súčasnou vládou vzhľadom na viaceré nedemokratické kroky, ktoré nedávno implementoval prezident Conde a ktoré poukazujú na to, že prax v Guiney často nezodpovedá prehláseniam a zákonom. Napriek zlepšeniu z hľadiska liberalizácie a demokracie v počiatočnom období Condeho vlády, v súčasnosti prezident pristupuje k obmedzeniu slobody slova a súkromných médií a rádiám bolo navyše znemožnené poskytovať vo vysielaní priestor odborom. Problematická je aj úloha armády v spoločnosti, keďže vláda a prezident sa opierajú v nadmernej miere o ozbrojené zložky pri

udržaní poriadku v spoločnosti a pri potlačení manifestácií. Napriek tomu, že ústava Guinejskej republiky stanovuje, že armáda je apolitická a podlieha civilnej moci (Constitution Guinéenne de 2010), v skutočnosti je to armáda, ktorá dohliada nad priebehom volieb a plní významnú úlohu pri riadení štátu a spoločnosti, čo predstavuje potenciálnu prekážku pre efektívne implementovanie civilnej vlády. Režim tak napriek čiastočnej demokratizácii ostáva do značnej miery de facto pod vplyvom armády a zvykne byť označovaný aj za militantný. Avšak vzhľadom na prevládajúce pomery v guinejskej spoločnosti je práve úspešné ukončenie tranzičného obdobia smerom k liberálnej demokracii kľúčové pre zachovanie legitimity štátnej moci a zabránenie potenciálnej radikalizácii spoločnosti a destabilizácii štátu.

Ideologické/náboženské hľadisko

Náboženstvo na prvý pohľad predstavuje čiastočne zjednocujúci prvok v spoločnosti, keďže 86,7% sa hlási k islamu (zvyšných takmer 14% tvoria najmä kresťania a animisti), (CIA, 2017) pričom sa jedná o prevažne umiernený apolitický islam. Avšak ani v tomto smere nie je možné hovoriť o jednote, keďže v Guiney sa praktizujú rozličné typy islamskej viery. (Political risk services, 2016) Väčšina moslimov sa hlási k sufistickým vetvám, a to k tzv. Quadiriyya, islamskej tradícii, ktorá vznikla v 11. storočí v Bagdade, a k Tijaniyyah, založenej v 18. storočí v Alžírsku. Obidve sufistické vetvy sa vyznačujú spiritualizmom, vnútorným prežívaním náboženstva a toleranciou. Okrem sufizmu sa ale v spoločnosti vyskytuje aj wahhábizmus (hoci v menšej miere), ktorý je na rozdiel od sufizmu striktnejší. Vyznávajú ho prevažne etické skupiny Fulbov a Malinkov a prejavuje sa napríklad v nariadeniach uplatňovaných voči ženám, ktoré sú na príslušnom území často povinné nosiť typický dlhý čierny odev, ktorý im zakrýva celé telo a často im zahaľuje aj tvár. (Malu, 2009)

Z historického hľadiska má územie súčasnej Guiney skúsenosti aj s obdobím násilného konvertovania na islam a ozbrojeného džihádu, ktorý súvisí najmä s príchodom Fulbov a následnou islamizáciou pôvodných guinejských etník. Fulbovia islamského vierovyznania pochádzali z územia Senegalu a Mali a od 16. storočia začali prenikať na sever Guiney, kde sa venovali prevažne pastierstvu. Pôvodní obyvatelia (etnickí Djalonké) im na základe tradície povolili usadiť sa tu a poskytli im pôdu, ale na dobytok zaviedli vysokú daň. Fulbovia následne vyhlásili džihád proti neveriacim (prevažne proti etnickým Djalonké), pričom tento boj nebol striktne ideologický a náboženský, ale motivovaný bol práve ekonomickými a politickými pohnútkami, a viedol k nastoleniu islamskej vlády Fulbov na

území, ktoré obývali. Tí, ktorí neušli pred perzekúciou Fulbov a zároveň sa odmietli podriadiť islamskej moci, stratili status slobodných ľudí a boli zotročení. Vznikol de facto teokratický štát, v ktorom sa formovala vrstva moslimských aristokratov a ľudia disponovali slobodou na základe ich vierovyznania. (Malu, 2009)

Hoci na území súčasnej Guiney dochádzalo v histórii k násilnej islamizácii a prebiehal tu ozbrojený džihád medzi jednotlivými skupinami, v súčasnej Guiney príslušnosť k náboženstvu neovplyvňuje spoločenské vzťahy. Spoločnosť sa vyznačuje vysokou mierou tolerancie, povolené je dokonca aj uzatváranie manželstiev medzi príslušníkmi rôznych náboženstiev a sekularizácia je uznaná ako jeden zo základných princípov fungovania guinejskej spoločnosti. (Malu, 2009) V Guiney nedochádza k politizácii náboženstva, čo dokazuje aj Moussa Dadis Camara, ktorý bol kresťanského vierovyznania a po vojenskom puči v roku 2008 sa stal prezidentom Guiney. Bez ohľadu na jeho vieru disponoval v spoločnosti spočiatku vysokou mierou podpory, ktorá klesla až v dôsledku sklamania z nedostatočných politických a ekonomických reforiem. Oslabenie jeho legitimity nijak nesúviselo s jeho vierovyznaním, ale odzrkadľovalo jeho schopnosť vládnuť v súlade s očakávaním prodemokraticky naklonenej spoločnosti. Práve sekularizácia a náboženská tolerancia sú dôležitými prvkami, ktoré zabraňujú tomu, aby v spoločnosti v krátkodobom horizonte uspela radikálna islamistická skupina. Aj napriek čiastočnej prítomnosti wahhábizmu náboženstvo nepredstavuje v súčasnej Guiney politickú silu, a teda ani nastolenie islamského režimu nepredstavuje v súčasnosti alternatívu voči nedostatočne efektívnym, prípadne nelegitímnym štátnym inštitúciám.

Prítomnosť cudzích (západných) vojsk / vojenská intervencia západu

O vojenskej intervencii v zmysle agresie západu je možné hovoriť najmä v kontexte portugalských útokov v 70. rokoch 20. storočia, ktoré boli spôsobené Tourého podporou protivládnych povstalcov v Guinea-Bissau voči portugalskej koloniálnej nadvláde. Útoky ale boli skôr jednorazovým aktom a Guinea sa proti nim dokázala pomerne úspešne ubrániť, čo posilnilo jej vlastnú prestíž, a preto v tomto prípade nedošlo k hlbšiemu zakoreneniu protizápadnej ideológie (hoci proti-západné nálady prevládali v Guiney v období po získaní nezávislosti vzhľadom na strach pred neokolonializmom, ale neprejavili sa v krajnom nacionalizme či radikálnom islamizme, ale skôr v inklinácii k Sovietskemu zväzu). K ďalším útokom zo zahraničia došlo v roku 2000, pričom pripisované nie sú západným štátom, ale militantom

v Libérii a Sierra Leone a je ich možné považovať za formu prejavu občianskej vojny, ktorá v oboch štátoch prebiehala. Uvedené útoky mali za následok vyslanie ozbrojeného kontingentu štátmi ECOWAS, ktorého úlohou bolo posilniť ochranu guinejskej hranice a zabrániť preniknutiu povstalcov na územie Guiney. (Malu, 2009) Misia prispela k stabilizovaniu situácie na guinejskej hranici a nebola vnímaná ako nelegitímna „okupácia".

Regionálne mocnosti a organizácie (AÚ, ECOWAS) ale aj globálni aktéri (predovšetkým Francúzsko, USA, EÚ) sledujú vývoj v Guiney, poskytujú štátu značnú humanitárnu a rozvojovú pomoc, ale aj asistenciu v oblasti bezpečnosti (USA sa v reakcii na útoky v roku 2000 podieľali na výcviku guinejských vojakov). Zároveň reagovali na porušovanie ľudských práv a politické krízy vyvíjaním nátlaku na vládu prostredníctvom výziev a sankcií, prípadne sprostredkovaním stability mierovými prostriedkami.[58] Napriek opakovanému vyhrocovaniu politického napätia, s výnimkou roku 2000 nedošlo k vyslaniu vojsk na územie Guiney žiadnym štátom ani medzinárodnou organizáciou, a to aj napriek tomu, že počas vojenskej chunty, keď narastal počet cielených vrážd, niektoré opozičné strany v Guiney dokonca žiadali o vyslanie medzinárodných síl na ochranu civilistov. (Arieff, Cook, 2011, s. 207) Absenciu vojenskej intervencie, či nelegitímnej a dlhodobej „okupácie" štátu cudzími vojskami, je možné zaradiť medzi kľúčové kritériá umožňujúce vysvetliť, prečo sa v Guiney neudomácnili myšlienky anti-westernizmu, ktoré sú propagované islamskými teroristickými skupinami.

Tradícia militarizmu a militarizácia spoločnosti

V histórii Guiney je možné nájsť niekoľko období, kedy došlo k nárastu militarizácie. V prvom rade išlo o mobilizáciu a vyzbrojenie mužov počas režimu Sékoua Tourého v reakcii na portugalské útoky. Militarizácia v tomto prípade slúžila na obranné účely a išlo skôr o jednorazový akt, ktorý nezanechal na spoločnosti výraznejší vplyv v podobe proliferácie zbraní či vnútroštátneho násilia. Druhý krát môžeme výraznejšiu militarizáciu zaznamenať na prelome storočí počas občianskej vojny v Sierra Leone a Libérii. V tomto období vznikla v Guiney skupina povstalcov združená v hnutí Rally of Democratic Forces of Guinea, ktoré nadviazalo cezhraničné

[58] ECOWAS sprostredkoval ukončenie protestov v roku 2007 ako mediátor medzi odbormi a vládou a taktiež zasiahol do napätej situácie po masakri v roku 2009, keď zvolil prezidenta Burkina Faso do pozície mediátora medzi chuntou a opozíciou združenou do tzv. koalície Forces Vives.

vzťahy s militantnými skupinami zo Sierra Leone a Libérie (kde malo hnutie údajne aj ústredie) a útočilo na guinejské ciele a vládne sily. Po skončení občianskej vojny v uvedených štátoch sa povstalci nedokázali plne začleniť nazad do spoločnosti. Pretrvávalo tak riziko, že v prípade narastajúcej nespokojnosti sa aliancie so zahraničnými militantmi obnovia, čo hrozilo najmä počas represívnej vojenskej chunty Camaru. (Campbell, 2009) Okrem toho, Lansana Conté v reakcii na cezhraničné útoky z Libérie pristúpil k ozbrojeniu mladých mužov v zalesnenej oblasti na juhovýchode štátu, ktorá hraničí s Libériou. Dochádzalo tu k regrutácii, výcviku a ozbrojovaniu mladých mužov (zbrane poskytoval Guiney počas Contého vlády aj Irán) s cieľom zaistiť ochranu vlasti. Aj v tomto prípade sa jednalo o reaktívnu militarizáciu riadenú štátom za účelom ochrany suverenity. Conté zároveň sľúbil regrutovaným mužom pozíciu v rámci guinejskej armády, keď sa hrozba z Libérie dostane pod kontrolu. Svoj sľub ale nedodržal a po eliminovaní hrozby boli milície rozpustené, čím vznikla v zalesnenej oblasti skupina asi 5000 nezamestnaných, ozbrojených a sklamaných mladých mužov. Odhadovalo sa pritom, že až 80% z nich bolo pripravených opäť povstať so zbraňou v ruke, čo vzhľadom na ich nedostatok vzdelania, príležitostí a možností sebarealizácie predstavovalo vážnu hrozbu. (Kanafani, 2006)

Bývalí bojovníci zo zalesneného regiónu ako aj protivládni povstalci by potenciálne mohli predstavovať zárodok militantnej organizácie, ktorá by sa so zbraňou v ruke snažila o nátlak a zmenu. Dôvod prečo sa tak nestalo je možné vnímať na jednej strane v kontexte spoločenského vývoja v Guiney ku koncu Contého vlády. V tomto období sa aktivizovala občianska spoločnosť, existovali odbory a opozičné hnutia, ktoré dokázali nenásilnou cestou vyvíjať na vládu dostatočný tlak, aby si vynútili aspoň čiastočnú zmenu. Práve relatívne fungovanie občianskej spoločnosti v tomto smere považujeme za kľúčovú „brzdu“ radikalizmu, ktorá zabránila spoločnosti uchýliť sa k násiliu, ako nástroja na vynútenie si zmeny, napriek tomu, že tu určité predpoklady existovali. Okrem toho ale určitú úlohu zohrala aj politika štátu uplatňovaná voči militantným skupinám, keďže aj súčasná ústavou z roku 2010 zakazuje vytváranie militantných formácií, paramilitárnych alebo súkromných milícií a podporovanie ozbrojených skupín. (Constitution Guinéenne de 2010)

Vysvetlenie má ale aj hlbšie historické korene. Hoci mierové spôsoby riešenia sporov nemajú v Guiney dlhú tradíciu a je možné dokonca tvrdiť, že v Guiney dlhodobo prevládala tzv. „kultúra násilia“ (Kanafani, 2006), nevznikli tu militantné skupiny, ktoré by získali celospoločenskú podporu a vážnejšie ohrozili stabilitu štátu. Prispel k tomu v prvom rade samotný

spôsob osamostatnenia Guiney, ktorý prebehol nenásilnou cestou prostredníctvom referenda. Absencia vojenského konfliktu a násilia zabránila nielen militarizácii a radikalizácii spoločnosti v prvotnej fáze existencie samostatného štátu, ale nepochybne zabránila aj prehĺbeniu anti-westernizmu. Guinejskú spoločnosť tak nie je možné považovať za výrazne militantnú, a to aj napriek určitým etapám militarizácie predovšetkým v reakcii na vonkajšiu hrozbu. Militarizácia v týchto prípadoch mala ale epizodický charakter a nezanechala na spoločnosti dlhodobé následky.

Vzťahy so zahraničím a záujmy zahraničných aktérov v Guiney

Guinea udržuje kontakty so širokým spektrom rozličných aktérov. Z historického hľadiska sú najvýznamnejšie partnerstvá s arabskými štátmi (predovšetkým napríklad s Marokom), africkými a prevažne moslimskými krajinami. Počas portugalskej agresie poskytli režimu zbrane najmä Alžírsko a Líbya, zatiaľ čo Nigéria vyslala na pomoc Guiney aj vojenskú jednotku, počas Contého režimu sa zas do popredia dostalo partnerstvo s Iránom, odkiaľ získaval režim zbrane. Okrem toho ale Guinea rozvíjala vzťahy aj s ďalšími aktérmi, ktorými boli z historického hľadiska najmä Rusko (resp. ZSSR), Čína a Francúzsko. Kým v počiatočných rokoch existencie sa Guinea zo strachu pred neokolonializmom západných mocností prikláňala k ZSSR, od 70. rokov začala inklinovať aj k USA, ktoré navyše v 21. storočí poskytli štátu významnú pomoc nielen v humanitárnej a rozvojovej oblasti, ale aj v oblasti bezpečnosti a rozvoja demokratickej spoločnosti. Postupne dochádzalo k rehabilitácii vzťahov so západom, pričom v súčasnosti viacerí západní aktéri patria medzi významných donorov a poskytovateľov pomoci a zároveň sa usilujú nepriamo podporovať demokratický režim v štáte, napríklad prostredníctvom monitorovania alebo aj financovania volieb. Tie sú spravidla finančne podporované aktérmi ako Francúzsko, USA, EÚ, Španielsko, Japonsko a Nemecko. (Arieff, 2009) Za jedného z najvýznamnejších partnerov Guiney je možné považovať Francúzsko, ktoré s Guineou normalizovalo svoje vzťahy v polovici 70. rokov. Hoci väzby so západom boli po osamostatnení Guiney dočasne utlmené, nie je možné tvrdiť, že by vzniklo v jej zahraničných vzťahoch väčšie vákuum, ktoré by umožnilo angažovať sa tu aktérom (vrátane štátnych), ktorí by tu chceli šíriť napríklad radikálny islamistický vplyv. Určité riziko v tomto smere nastalo po vojenskom puči v roku 2008, kedy viaceré západné štáty a medzinárodné organizácie podmieňovali pomoc Guiney uskutočnením demokratických volieb, kým naopak Kaddáfiho režim vyjadril Camarovi otvorenú podporu. Camara sa ale pri moci udržal iba jeden rok, a preto dočasné oslabenie väzieb na západných aktérov ani v tomto prípade

nezanechalo výraznejšie následky v podobe potenciálneho nadviazania užších väzieb na fundamentalistické alebo islamistické režimy ako alternatívnych donorov. Guinea sa angažuje aj v zoskupeniach ako ECOWAS a Africká únia a dlhodobým cieľom jej zahraničnej politiky je zabrániť izolovaniu štátu na medzinárodnej scéne.

Regionálne aspekty a priepustnosť hraníc

Regionálna nestabilita predstavuje dlhodobo hrozbu pre bezpečnosť Guiney najmä vzhľadom na nedostatočnú kontrolu hraníc. Aj z tohto dôvodu poskytli USA asistenciu pri výcviku guinejských jednotiek so zameraním na kontrolu pohraničných oblastí. Okrem priepustnosti hraníc ale zohráva rolu pri potenciálnom rozšírení konfliktu alebo niektorých jeho elementov na územie Guiney aj podpora guinejskej vlády jednotlivým stranám konfliktu. Guinea sa stala viackrát zázemím a operačným ústredím pre zahraničné militantné skupiny, ktoré si tu zriaďovali základne, vrátane povstalcov z Guinea-Bissau (PAIGDC), Libérie (Le mouvement uni pour la libération, Le front patriotique du Libéria) a Sierra Leone (RUF). Niektoré z uvedených skupín dokonca regrutovali členov aj v rámci Guiney, ako napríklad Le movement uni pour la libération, ktoré náborovalo nových členov najmä z radov Malinkov. (Malu, 2009) Vo všetkých prípadoch sa jednalo o politicky motivovaných povstalcov, ktorí viedli protivládny boj a de facto predstavovali stranu v občianskej vojne, a nie o náboženských radikálov.

Jedným z aspektov, ktorý by potenciálne mohol prispieť k destabilizácii štátu je množstvo migrantov a utečencov, ktorí sa nachádzajú v utečeneckých táboroch prevažne v juhovýchodnom regióne pri hranici so Sierra Leone a s Libériou. Práve uvedené štáty predstavujú v nedávnej histórii najväčších „sponzorov" utečencov, pričom utečenecké tábory ako také zvyknú byť vo všeobecnosti označované aj ako regrutačné strediská pre islamských radikálov. V prípade Guiney je ale toto riziko nízke, keďže jednak v samotnej Guiney nie je etablovaná islamská teroristická skupina, ktorá by tu vykonávala regrutáciu, a navyše z hľadiska náboženskej štruktúry utečencov sa nejedná výlučne o moslimov. V Libérii predstavujú moslimovia iba 12% populácie, kým 85% sú kresťania, zatiaľ čo v Sierra Leone je 60% obyvateľov moslimského vierovyznania. (CIA, 2017) Nepokoje v susedných štátoch Guiney síce v uplynulých rokoch utíchli, no v pohraničnej oblasti zostáva situácia aj naďalej nestabilná.

V súvislosti s národnou bezpečnosťou a predovšetkým terorizmom sa do popredia dostáva najmä otázka Mali, kde pôsobí teroristická skupina al-Káida v Islamskom Maghrebe (AQIM), avšak z geografického hľadiska pôsobí

na severe štátu, kým Guinea je juhozápadným susedom pomerne rozľahlého Mali. Etablovanie AQIM v Guiney nepredstavuje akútnu hrozbu aj z toho dôvodu, že v rámci Guiney nie je možné hovoriť o radikalizácii spoločnosti v zmysle identifikácie obyvateľstva s džihádistickými a radikálnymi islamistickými myšlienkami. Zahraničná džihádistická skupina by tu tak s najväčšou pravdepodobnosťou nenašla podporu v spoločnosti ani ideologicky jej podobné subjekty, čo by znemožnilo jej úspešné etablovanie a pôsobenie.

Domáci radikalizmus

V Guiney nedochádzalo k výraznejšej radikalizácii spoločnosti, a to najmä z náboženského hľadiska, čo sa prejavuje v absencii islamistických a džihádistických tendencií. Vysvetlenie poskytuje niekoľko kľúčových faktorov. Po prvé, vzhľadom na to, že spoločnosť od 90. rokov (a teda odvtedy, ako sa na globálnej úrovni začala výraznejšie angažovať al-Káida) mohla legálne vyjadrovať nespokojnosť prostredníctvom odborov, hoci ich činnosť bola napriek legalite do určitej miery potláčaná. Možnosť občianskej angažovanosti a participácie poskytla občanom nenásilný prostriedok, ako vyvíjať tlak na vládu a dosiahnuť aspoň čiastočné ústupky. Občania s túžbou po zmene tak neboli odkázaní na politické násilie vrátane terorizmu. Druhým významným faktorom je prevaha umierneného islamu a skutočnosť, že v Guiney *nedošlo k potláčaniu islamskej identity*, čo zabránilo prípadnej radikalizácii moslimov, či politizácii islamu. V neposlednom rade, demokracia v štáte vznikla prirodzeným vývojom priamo z ľudu, ktorý žiadal podiel na moci a bez toho, aby bola násilne implementovaná cudzími štátmi, čo zas zabránilo vzniku anti-westernizmu v tej časti spoločnosti, ktorá by vládu dosadenú cudzími mocnosťami a demokratický režim nepovažovala za legitímny. Je preto možné konštatovať, že kým bude v Guiney fungovať občianska spoločnosť a pokiaľ nedôjde k vážnemu sklamaniu z demokracie alebo jej zlyhaniu v naplnení očakávaní občanov, ľudia nebudú hľadať inú alternatívu, akou by mohol byť napríklad štát riadení islamským právom. Absencia náboženského radikalizmu a politizácie islamu zároveň predstavuje kľúčovú prekážku pre etablovanie zahraničnej džihádistickej skupiny, ktorá pre svoju činnosť potrebuje ideologicky príbuzné prostredie.

Korupcia

Korupcia predstavuje v Guiney dlhodobý problém, ale od roku 2008, kedy index vnímania korupcie podľa Transparency international dosiahol najnižšiu hodnotu (16 zo 100 bodov), je zaznamenané kontinuálne

zlepšovanie a v súčasnosti dosahuje hodnotu 27 bodov. (Guinea Corruption Index, 2017) V tomto prípade ale je potrebné poznamenať, že korupcia zohráva úlohu faktora uľahčujúceho etablovanie teroristickej skupiny v tom prípade, ak je de facto držiteľ moci nielen skorumpovateľný, ale predovšetkým ideologicky blízky teroristickej skupine a ochotný podstúpiť riziko spojené s podporou terorizmu. V prípade Guiney sa ale vláda aktívne zúčastňuje na boji proti terorizmu (v roku 2017 bolo na sever Mali vyslaných 850 guinejských vojakov na boj proti AQIM) a medzi jej zahraničnopolitické ciele dlhodobo patrí snaha zabrániť medzinárodnej izolácii štátu. Je preto nepravdepodobné, že by vláda uprednostnila finančné zisky potenciálne poskytnuté teroristickou organizáciou výmenou za bezpečné zázemie a ohrozila by tým svoju pozíciu v medzinárodných vzťahoch a benefity vyplývajúce z bilaterálnych a multilaterálnych partnerstiev.

Geografické aspekty a infraštruktúra

Guinea má rozlohu vyše 245 000 km^2 (čo zodpovedá menej ako polovici Somálska aj Afganistanu). Na rozdiel od mnohých iných štátov v subsaharskej oblasti je v Guiney dostatok vodných tokov a juhozápad krajiny predstavuje husto zalesnený región. Práve táto časť štátu je aj z hľadiska infraštruktúry menej rozvinutá a aj v minulosti neraz poskytla útočisko ozbrojeným skupinám so susednej Libérie a Sierra Leone. Región je navyše dlhodobo považovaný za najmenej stabilný, avšak nie je možné tvrdiť, že by tu prevládalo de facto mocenské vákuum. Už Lansana Conté sa pokúsil o decentralizáciu štátnej moci (Iffono, 2013), aby tak zaistil jej výkon aj v odľahlých oblastiach a Guinea s pomocou zahraničných aktérov postupne posilňovala aj schopnosť bezpečnostných zložiek kontrolovať pohraničné oblasti. Hoci v teoretickej rovine by zalesnený región mohol predstavovať zázemie pre militantné (prípadne teroristické) skupiny, ako sa už neraz v minulosti stalo, avšak z praktického hľadiska je možné v tomto smere zaznamenať niekoľko problémov. Mohlo by k tomu dôjsť za dvoch okolností: ak by to umožnila samotná vláda alebo ak by tomu vláda nedokázala zabrániť. V prvom prípade, je táto situácia nepravdepodobná, vzhľadom na to, že Guinea sa v súčasnosti podieľa na boji proti terorizmu v regióne západnej Afriky a cíti sa byť skôr ohrozená potenciálnymi útokmi. (Mbaye, 2017) Okrem toho sú USA ako aj štáty EÚ významným partnerom Guiney, a preto je možné, že ak by sa k takému scenáru schyľovalo, podľahla by napokon tlaku zo zahraničia, ako tomu bolo aj v prípade Sudánu v čase keď poskytoval útočisko bin Ládinovi. Pravdepodobnejší je tak druhý scenár, no aj v tomto smere je potrebné poznamenať, že schopnosti guinejskej armády

a bezpečnostných zložiek sa postupne zlepšujú aj vzhľadom na spoluprácu a asistenciu zahraničných aktérov a ich nasadenie v operácii na potlačenie terorizmu.

2.3.3 Vymedzené faktory v podmienkach vzájomnej interakcie

Guinea potvrdila význam jednotlivých vopred vymedzených faktorov pri výskume náchylnosti štátu stať sa tzv. bezpečným rajom pre islamských teroristov. Zároveň poukázala na to, že jednotlivé faktory sa navzájom ovplyvňujú, prelínajú a podmieňujú, a preto pri skúmaní zraniteľnosti štátu z hľadiska etablovania teroristickej skupiny je potrebné skúmať nielen kritériá ako také, ale pozorovať aj ich vzájomné interakcie a zohľadniť špecifický kontext, v akom k takýmto interakciám dochádza. Ukázalo sa totiž, že pokiaľ aj určité kritérium zdanlivo pôsobí ako potenciálny katalyzátor radikalizácie v prospech etablovania teroristickej skupiny, výsledný efekt môže byť neutralizovaný pôsobením iného faktoru, ktorý v konečnom dôsledku danej radikalizácii a etablovaniu zabráni. Je preto potrebné rozlišovať medzi tými faktormi, ktoré by teoreticky mohli predstavovať hybnú silu radikalizácie, ktorá je nevyhnutným predpokladom pre etablovanie islamskej teroristickej skupiny, a naopak tými, ktoré tlmia účinky jednotlivých hybných síl, a teda pôsobia ako kvázi „brzdy“ radikalizmu. Štát tak môže disponovať určitými predpokladmi ale aj prekážkami v etablovaní islamskej teroristickej skupiny, pričom výsledný efekt bude závisieť od toho, ktorý faktor sa ukáže ako rozhodujúci. Uvedené konštatovanie podrobnejšie zobrazuje tabuľka č. 8.

Tabuľka č. 8: Hybné sily a brzdy radikalizmu / predpoklady a prekážky v etablovaní islamských teroristických skupín v Guiney.

Hybná sila radikalizmu / predpoklad etablovania islamskej teroristickej skupiny	**Brda radikalizmu / prekážka etablovania islamskej teroristickej skupiny**
Kultúra násilia, nespokojnosť s nedostatočnou ľudskou bezpečnosťou, čiastočná militarizácia spoločnosti v dôsledku vonkajších hrozieb.	Existencia občianskej spoločnosti, odborov a opozičných hnutí, ktoré umožňujú adresovať požiadavky vláde aj iným spôsobom ako priamym násilím a dosiahnuť čiastočné ústupky.
Prítomnosť wahhábizmu.	Dominuje umiernený, tolerantný a apolitický islam.
Kontakt s Líbyou a Iránom, ktoré sú považované za sponzorov terorizmu.	Najvýznamnejší donori pochádzajú spomedzi západných štátov (Francúzsko, USA), regionálnych aktérov a medzinárodných organizácií. Participácia na boji proti terorizmu.

Postupný pokles legitimity jednotlivých vlád a v minulosti vznik mocenského vákua v prípade úmrtia prezidenta.	Armáda prevzatím moci zabránila dlhodobému vákuu a jeho účinkom. V súčasnosti demokratický mechanizmus zabezpečuje zmenu vlády v prípade poklesu jej legitimity (hoci zatiaľ skôr v teoretickej rovine).
Korupcia na najvyššej úrovni.	Aktívna participácia štátu na boji proti terorizmu a snaha neizolovať štát na poli medzinárodných vzťahov.
Relatívne vhodné geografické podmienky pre ilegálne pôsobenie militantných skupín.	Postupné zlepšovanie schopnosti vlády a bezpečnostných zložiek chrániť hranice a územie štátu pred preniknutím a etablovaním militantov.

Zdroj: vlastné spracovanie

V prípade Guiney sa ako kľúčové kritériá, ktoré zabránili, aby sa štát zaradil medzi bezpečné raje pre teroristov ukázali: absencia dlhodobého mocenského vákua; nastolenie režimu bez zahraničnej vojenskej intervencie, či násilného importu; možnosť občianskej a politickej participácie a dosiahnutia čiastočných zmien v spoločnosti nenásilnou cestou; relatívna legitimita vlády; ochota vlády aktívne sa podieľať na boji proti terorizmu; relatívne fungovanie bezpečnostných zložiek pri potláčaní cezhraničných hrozieb a v neposlednom rade prevaha umierneného apolitického islamu a absencia radikálnych fundamentalistických skupín. Uvedené faktory pôsobila ako brzdy radikalizmu a pomerne úspešne zabraňujú negatívnym účinkom elementov, ktoré by mohli v prípade absentujúcich „bŕzd“ viesť k výraznejšej radikalizácii spoločnosti, a to: nedostatočne skonsolidovaný režim; nedostatky vo fungovaní občianskej spoločnosti; prítomnosť wahhábizmu; čiastočná militarizácia spoločnosti; neadekvátne sociálno-ekonomické podmienky; frustrácia; kontakty aj so štátmi podporujúcimi terorizmus; opakované sklamanie z nedostatočných reforiem a následné oslabenie legitimity vlády.

Vzhľadom na to, že v Guiney nedošlo k výraznejšiemu domácemu radikalizmu a predovšetkým k politizácii a radikalizácii náboženstva, Guinea nepredstavuje vyhľadávaný bezpečný raj ani pre zahraničné islamsky motivované teroristické skupiny, pretože takéto skupiny by v súčasnej guinejskej spoločnosti nenašli podporu a potrebných spojencov, ktorí by im umožnili a uľahčili etablovanie a pôsobenie. Otázne do budúcna ostáva, do akej miery bude štát schopný reflektovať požiadavky občanov a skonsolidovať demokratický režim, pretože v spoločnosti, kde občania žiadajú podiel na moci, liberalizáciu a uskutočnenie reformy, predstavuje práve možnosť občianskej participácie nástroj na zabránenie prípadnej

radikalizácii, využívaniu násilia na dosiahnutie zmeny, prípadne etablovaniu džihádistickej ideológie. Zároveň možnosť občianskej participácie predstavuje atribút, ktorý ovplyvní aj legitimitu vlády, stabilitu štátu a do určitej miery aj jeho status z hľadiska zlyhávania.

2.4 Aplikácia záverov viacprípadovej štúdie na kauzálny mechanizmus

Obidve prípadové štúdie, Afganistan aj Somálsko, poukázali na súbor faktorov, ktoré prispievajú k etablovaniu islamských teroristických skupín na území daných štátov. Faktory, ktoré sme identifikovali môžeme zhrnúť do nasledujúcich bodov: ideologické/náboženské hľadisko (prítomnosť salafizmu a wahhábizmu, radikálneho a politického islamu); existencia mocenského a bezpečnostného vákua; de facto držiteľ moci podporujúci terorizmus/ideologicky blízky radikálnemu fundamentalizmu; oslabená/absentujúca legitimita vlády; prítomnosť cudzích vojsk na vlastnom území/nedávna skúsenosť s vojenskou intervenciou štátmi „západu"; tradícia militarizmu/militarizácia spoločnosti; korupcia; vzťahy so zahraničím (angažovanie štátov podporujúcich radikálny islamský fundamentalizmus alebo terorizmus); regionálne aspekty (pôsobenie teroristickej skupiny v pohraničí); priepustnosť hraníc; existencia domácich radikálnych skupín/radikálne fundamentalistické hnutia; potláčanie islamskej identity; existencia aspoň minimálnej infraštruktúry vrátane teroristickej; geografické podmienky poskytujúce potenciálny úkryt pre teroristov. Jednotlivé faktory je možné zaradiť do troch kategórií v závislosti od ich vzťahu k nezávislej premennej – zlyhávaniu štátu. Môžu predstavovať atribút zlyhávania štátu, jeho dôsledok alebo môžu byť nezávislé od procesu zlyhávania. (Tabuľka č. 9)

Tabuľka č. 9: Postavenie faktorov vo vzťahu k zlyhávaniu štátu.

Faktor	Atribút zlyhávania štátu (závislá premenná)	Dôsledok zlyhávania štátu (sprostredkovateľská premenná)	Faktor nezávislý od zlyhávania štátu (falošná premenná)
ideologické/náboženské hľadisko (prítomnosť salafizmu a wahhábizmu, radikálneho a politického islamu)			X
existencia mocenského a bezpečnostného vákua	X		

de facto držiteľ moci podporujúci terorizmus/ ideologicky blízky radikálnemu fundamentalizmu		X	X
oslabená/absentujúca legitimita vlády	X		
prítomnosť cudzích vojsk na vlastnom území/ nedávna skúsenosť s vojenskou intervenciou štátmi „západu“	X	X	X
tradícia militarizmu/ militarizácia	X		X
korupcia	X		
vzťahy so zahraničím (angažovanie štátov podporujúcich radikálny islamský fundamentalizmus alebo terorizmus)		X	X
regionálne aspekty (pôsobenie teroristickej skupiny v pohraničí)			X
priepustnosť hraníc	X		
existencia domácich radikálnych skupín/ radikálne fundamentalistické hnutia;	X	X	
potláčanie islamskej identity			X
existencia „teroristickej“ infraštruktúry			X
geografické podmienky poskytujúce potenciálny úkryt pre teroristov			X

Zdroj: vlastné spracovanie

Zaradenie faktorov do konkrétnej kategórie nie je vždy jednoznačné a do veľkej miery závisí od špecifického kontextu. Ten istý faktor tak môže v určitých podmienkach zohrávať úlohu atribútu zlyhávania štátu, kým inokedy sa môže ocitnúť v pozícii jeho dôsledku, pričom môže nastať aj situácia, kedy jeho existencia nie je nijak podmienená zlyhávaním štátu. Takýmito faktormi sú napríklad intervencia cudzích vojsk, vláda radikálneho fundamentalizmu/podporujúca terorizmus, radikalizácia spoločnosti alebo militarizácia, ktorá môže prebiehať paralelne so zlyhávaním štátu ako jeho prejav, pričom zároveň militarizmus môže byť reakciou na hrozby, ktoré

nemusia so zlyhávaním štátu vôbec súvisieť. Podobne aj angažovanosť cudzích štátov reflektuje v prvom rade strategické záujmy konkrétnych aktérov, ale za určitých okolností môže súvisieť aj so zlyhávaním štátu. Poukazuje na to aj Somálsko po páde vlády Siada Barreho, kedy sa naskytla príležitosť pre islamistické režimy Iránu a Sudánu, ktoré prostredníctvom Afrického rohu chceli exportovať do Afriky islamskú revolúciu. Špecifické postavenie má infraštruktúra, ktorej nedostatok je atribútom zlyhávajúcich štátov, ale v prípade etablovania teroristických skupín je vyžadovaná aspoň jej minimálna úroveň z dôvodu logistického zabezpečenia. Zároveň je pomerne obťažné určiť, aká miera infraštruktúry je v tomto smere nevyhnutná, pretože to závisí aj od potenciálnych nákladov na jej výstavbu. Aj v tomto kontexte je pre teroristické skupiny preto mimoriadne lákavé ak v danom štáte už nejaké teroristické alebo im podobné radikálne a militantné skupiny pôsobia a majú vybudovanú tzv. „teroristickú infraštruktúru" vrátane napríklad výcvikových táborov, úkrytov, ale aj škôl, kde dochádza k výučbe radikálnej ideológie.

Na základe vzťahu medzi konkrétnymi faktormi a zlyhávaním štátu je možné určiť ich pozíciu v rámci kauzálnej rovnice. Faktory, ktoré sme vymedzili ako atribúty zlyhávania štátu vstupujú do rovnice ako vlastnosti závislej premennej, pričom tie faktory, ktoré vznikajú v dôsledku zlyhávania štátu, sú v pozícii sprostredkovateľskej premennej. V neposlednom rade, sme identifikovali aj také faktory, ktoré vznikajú nezávisle od zlyhávania štátu, pričom ale zohrávajú významnú úlohu v procese etablovania islamských teroristických skupín, a teda do predmetného vzťahu vstupujú ako falošná premenná.

Pokiaľ sú atribúty zlyhávania štátu v kombinácii s ich dôsledkami postačujúce na to, aby takéto prostredie bolo vhodné pre etablovanie islamských teroristických skupín, vzťah medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamských teroristických skupín by mohol byť považovaný za *nepriamo kauzálny*. Náš výskum ale poukázal na to, že do tohto procesu vstupujú aj také faktory, ktoré nesúvisia so zlyhávaním štátu, pričom vo väčšej alebo menšej miere ovplyvňujú výsledok (závislú premennú). Z tohto hľadiska by mal byť nami skúmaný vzťah považovaný skôr za *podmienečne kauzálny.* Vzťah medzi jednotlivými premennými je možné zobraziť nasledovane, pričom rozlišujeme medzi etablovaním domácich (schéma č. 1) a zahraničných teroristických skupín (schéma č. 2):

Schéma č. 1: Revidovaná teória kauzality (z hľadiska etablovania domácich teroristických skupín)

Nezávislá premenná (príčina)	→	Sprostredkovateľská premenná	+	Falošná premenná	→	Závislá premenná (dôsledok)
mocenské a bezpečnostné vákuum, absencia legitímnej vlády, zahraničná intervencia, militarizmus, korupcia, priepustnosť hraníc, domáci radikalizmus		zaplnenie vákua skupinami podporujúcimi radikálny fundamentalizmus/terorizmus, vojenská intervencia štátmi západu, angažovanie štátov podporujúcich radikálny islamský fundamentalizmus/terorizmus, existencia domácich radikálnych skupín		prítomnosť salafizmu/wahhábizmu, de facto držiteľ moci podporujúci terorizmus/ideologicky blízky radikálnemu fundamentalizmu, vojenská intervencia štátmi západu, tradícia militarizmu, angažovanie štátov podporujúcich radikálny islamský fundamentalizmus/terorizmus, pôsobenie teroristickej skupiny v pohraničí, potláčanie islamskej identity (pocit krivdy voči moslimom), existencia teroristickej infraštruktúry, geografické podmienky		vznik a etablovanie domácej islamskej teroristickej skupiny

Schéma č. 2: Zjednodušená[59] schéma revidovanej teórie kauzality (z hľadiska etablovania zahraničných teroristických skupín)

Nezávislá premenná (príčina)	→	Sprostredkovateľská premenná	→	Závislá premenná (dôsledok)
zlyhávanie štátu		domáci radikalizmus, existencia radikálnych islamistických skupín, vrátane teroristických		etablovanie zahraničnej islamskej teroristickej skupiny

[59] Do procesu vstupujú opäť aj vyššie uvedené sprostredkovateľské a falošné premenné, no v tomto prípade pre zjednodušenie schémy uvádzame iba tie premenné, ktoré sa preukázali ako kľúčové pre etablovanie *zahraničnej* islamskej teroristickej skupiny.

Vzhľadom na vzájomnú interakciu medzi viacerými faktormi ako aj odlišnosti medzi jednotlivými zlyhávajúcimi štátmi nie je možné určiť jeden rozhodujúci faktor, ktorý by bol vo všeobecnosti aplikovateľný pri skúmaní kauzality. Namiesto toho je potrebné pristupovať k prípadom jednotlivo a skúmať nielen prítomnosť či absenciu vymedzených faktorov, ale predovšetkým pozorovať ich vzájomné interakcie a spôsob, akým ovplyvňujú bezpečnostné prostredie štátu. V prípade Afganistanu sa ako rozhodujúci faktor ukázal nástup Talibanu, a teda zaplnenie mocenského a bezpečnostného vákua aktérom podporujúcim radikálny islamský fundamentalizmus. V prípade Somálska bola rozhodujúcou radikalizácia spoločnosti, ku ktorej prispel okrem vojenskej intervencie a nelegitímnej (inými štátmi dosadenej) vlády aj import wahhábizmu/salafizmu. Narastajúci vplyv radikálnych islamistických ideológií v tomto prípade nebol výlučne dôsledkom zlyhávania štátu, ale prispeli k nemu aj také faktory, ktoré s oslabenou až absentujúcou štátnou mocou v Somálsku priamo nesúviseli. Radikalizácia a vznik islamistických skupín využívajúcich nástroj terorizmu sa zároveň ukázali ako kľúčové pre potenciálne etablovanie zahraničnej teroristickej skupiny s islamistickou ideológiou, ktorá vyhľadáva také prostredie, v ktorom nájde podporu pre svoju činnosť a ideológiu. Práve uvedený aspekt bol zanedbaný aj al-Káidou, keď sa v 90. rokoch chcela etablovať v Somálsku, ktoré ale v danom období ešte nebolo pripravené na globálny džihád napriek jeho statusu zlyhávajúceho štátu. V prípade Afganistanu a Somálska tak môžeme hovoriť o nepriamej prípadne až inými faktormi podmienenej kauzalite medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamských teroristických skupín (domácich ako aj zahraničných). Somálsko poukázalo aj na to, že ak absentujú niektoré rozhodujúce faktory (napr. radikálny islamizmus), k etablovaniu islamských teroristických skupín vôbec nemusí dôjsť, čo sme mali možnosť skúmať na tretej prípadovej štúdii, Guiney.

Guinea nás presvedčila o tom, že medzi dvoma skúmanými fenoménmi neexistuje priamy kauzálny vzťah. Poukázala na to, že pri výskume jednotlivých faktorov je potrebné zohľadňovať nielen ich prítomnosť/absenciu, ale predovšetkým ich vzájomné interakcie ako aj kontext v akom pôsobia, resp. skúmať, či existujú také sily, ktoré zabránia potenciálnym katalyzátorom radikalizácie a terorizmu prejaviť sa v plnej miere. Ako kľúčový aspekt sme v tomto prípade vymedzili možnosť občianskej participácie. V tomto smere je ale potrebné zdôrazniť, že Guinea predstavuje štát, ktorý je v procese demokratickej tranzície, pričom pro-demokratické tendencie vznikli zvnútra spoločnosti bez akejkoľvek snahy

o import režimu zvonka. Hoci guinejská demokracia aj v súčasnosti vykazuje nedostatky, dáva občanom určitú možnosť požadovať zmeny nenásilnou cestou. V prípade Guiney tak práve občianska participácia predstavuje jednu z rozhodujúcich bŕzd radikalizmu. To ale neznamená, že uvedená brzda radikalizmu je všeobecne uplatniteľná vo všetkých štátoch. Možnosť občianskej participácie môže zabrániť potenciálnej radikalizácii spoločnosti len vtedy, ak spoločnosť dokáže a chce využiť tento nástroj (vznik demokracie zdola) a pokiaľ je tento nástroj v praxi uplatniteľný v požadovanej miere. Práve v tomto smere je otázny aj ďalší vývoj Guiney, keďže stabilita bude závisieť od toho, do akej miery bude štát schopný reflektovať požiadavky občanov, ktorí vyžadujú podiel na moci a určité liberálne a pro-demokratické zmeny.

Prípadové štúdie poukázali na to, že vzťah medzi zlyhávajúcimi štátmi a etablovaním islamských teroristických skupín (či už domácich alebo zahraničných) je mimoriadne komplexný, keďže do rovnice vstupuje veľké množstvo navzájom sa ovplyvňujúcich faktorov, pričom zároveň je potrebné zohľadniť aj také faktory, ktoré nami skúmaný proces ovplyvňujú negatívne. Výskum predmetnej otázky si tak vyžaduje v prvom rade analýzu podmienok uľahčujúcich etablovanie teroristických skupín na určitom území (pričom mnohé z nich nesúvisia so statusom štátu z hľadiska zlyhávania). Zároveň je potrebné sledovať vzájomné interakcie medzi jednotlivými faktormi a zohľadniť potenciálne brzdy v procese etablovania islamskej teroristickej skupiny na území konkrétneho štátu (pričom paradoxne, niektoré z týchto „bŕzd“ môžu súvisieť práve so zlyhávaním štátu). Prípadové štúdie tak poukázali na to, že v prípade vzťahu medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamských teroristických skupín nie je možné hovoriť o bezpodmienečnej kauzalite, hoci je nepopierateľné, že viaceré z charakteristických znakov zlyhávajúcich štátov môžu k tomuto procesu prispieť. Jedná sa tak o nepriamu až podmienečnú kauzalitu.

Závery a prínosy

Vedecká monografia prináša niekoľko záverov. V prvom rade je potrebné vyzdvihnúť, že ako najrelevantnejší prístup k skúmaniu štátu sa ukázal elementárny prístup, na základe ktorého štát chápeme ako *územno-politickú jednotku, ktorá disponuje teritóriom, obyvateľstvom a štátnou mocou* – atribútmi/elementmi podmieňujúcimi štátnosť. Elementárna definícia štátu úzko súvisí aj s funkcionálnym prístupom k štátnosti, keďže za primárnu funkciu štátu považujeme ochranu jednotlivých atribútov, ktoré zároveň podmieňujú schopnosť určitej entity pretrvať de facto ako štát. V prípade, že uvedená funkcia štátu je oslabená, resp. dôjde k *oslabeniu efektívneho výkonu štátnej moci na vymedzenom teritóriu alebo voči príslušnému obyvateľstvu*, takýto štát potom považujeme za zlyhávajúci.

V tomto kontexte je ale nevyhnutné vyzdvihnúť niekoľko pozorovaní. Po prvé, je potrebné rozlišovať medzi de jure (jurisdickou) a de facto (empirickou) štátnosťou, pretože dochádza k situáciám, kedy určité teritoriálne jednotky nie sú uznané za štáty napriek ich faktickému napĺňaniu princípov štátnosti (s výnimkou vonkajšej suverenity, ktorá je obmedzená práve v dôsledku neuznania). Zároveň existujú de jure uznané štáty, ktoré ale naopak nenapĺňajú v požadovanej miere kritériá štátnosti, v tomto prípade hovoríme o zlyhávajúcich štátoch. Po druhé, kým jurisdická štátnosť vyplýva z uznania určitej entity za štát ostatnými štátnymi aktérmi, pri posudzovaní či určitá entita fakticky spĺňa kritériá štátnosti, a teda či je možné ju považovať de facto za štát, považujeme za rozhodujúci *princíp efektivity* (efektívna správa celého teritória vrátane ochrany a kontroly hraníc, ako aj príslušného obyvateľstva, ktorému musia byť poskytnuté k životu nevyhnutné statky a služby). Po tretie, k tomu, aby určitá entita dokázala efektívne spravovať územie a obyvateľstvo musí disponovať *štátnou mocou*, ktorá bude túto činnosť zabezpečovať a vykonávať. Štátna moc tak podmieňuje aj ostatné kritériá, a preto ju považujeme za kľúčovú pri posudzovaní štátnosti. Vymedzili sme štyri jej aspekty, ktoré je potrebné skúmať: popri efektivite sú to v prvom rade suverenita a legitimita. Okrem toho je často medzi atribúty štátnej moci zaraďovaná aj legalita, tá sa ale v práci ukázala ako menej rozhodujúca z hľadiska fungovania štátnej moci, pretože aj nelegálne ustanovená štátna moc sa môže napokon ukázať ako legitímna, suverénna a efektívna vo výkone štátnych funkcií .

Po štvrté, v monografii sme identifikovali ako pomerne zásadný problém skutočnosť, že prístup k otázke štátnosti/štátov/zlyhávajúcich

štátov reflektuje v súčasnosti takmer výlučne západnú percepciu spočívajúcu v princípoch liberálnej demokracie. Dochádza tak k spochybneniu univerzálnej uplatniteľnosti tohto prístupu, čo sa výrazne prejavuje práve v otázke zlyhávajúcich štátov. V súčasnosti prevláda názor, že k zlyhávaniu môže dôjsť za dvoch predpokladov: pokiaľ absentuje schopnosť štátu chrániť vymedzené kritériá alebo držiteľ štátnej moci nedisponuje v tomto smere vôľou. Práve druhý prípad evokuje, že za zlyhávajúce by bolo možné považovať autokratické a autoritatívne režimy, ktoré odopierajú obyvateľom občianske a politické práva a slobody. Uplatnenie liberálnej teórie pri posudzovaní štátnosti by nedemokratické štáty zaradilo automaticky do kategórie zlyhávajúcich, napriek tomu, že autokratický a autoritatívny režim (pokiaľ disponuje vnútroštátnou legitimitou) môže byť stabilnejší ako napríklad štát, v ktorom bol demokratický režim nasilu implementovaný, ale nedostatočne akceptovaný spoločnosťou.

V uvedenej práci preto nazeráme na problematiku z hľadiska realizmu, ktorý sa ukazuje ako vhodnejší a širšie uplatniteľný v prístupe k zlyhávajúcim štátom ako liberalizmus. Síce berieme do úvahy aj hodnotovú orientáciu štátnej moci, neskúmame, či daná orientácia rešpektuje zásady liberálnej demokracie, ale či rešpektuje hodnoty a princípy charakteristické pre konkrétnu spoločnosť, z čoho do veľkej miery vyplýva aj legitimita danej štátnej moci z pohľadu príslušného obyvateľstva. Za zlyhávajúci potom nepovažujeme nedemokratický štát, pokiaľ s demokraciou nemá žiadnu historickú skúsenosť a pokiaľ nedemokratický režim disponuje v rámci spoločnosti legitimitou pochádzajúcou z iných zdrojov ako sú demokratické voľby (schopnosť ochrániť obyvateľstvo pred vonkajšími hrozbami, charizmatický vodca a pod.). Namiesto toho demokratický deficit vnímame ako potenciálny stimul pre zlyhávanie štátu v prípade, že spoločnosť začne vyžadovať pro-demokratické zmeny, občianske slobody a účasť na politickom živote, pričom štátna moc uvedené ašpirácie nebude reflektovať, čím dôjde k ohrozeniu jej legitimity. Namiesto hodnotovej orientácie štátnej moci v zmysle rešpektovania princípov liberálnej demokracie považujeme za kľúčové to, ako túto orientáciu vníma samotná spoločnosť, a teda rozhodujúcou je v tomto smere hodnotová legitimita štátnej moci z pohľadu príslušného obyvateľstva.

Po piate, za ústredné kritérium faktického fungovania štátu sme síce vymedzili *štátnu moc*, ale prípadové štúdie poukázali na to, že je potrebné rozlišovať medzi *štátnou mocou* a *mocou*. V súčasnosti sa predpokladá, že každý štát disponuje ústrednou štátnou mocou, popri ktorej môžu na lokálnej úrovni pôsobiť ďalšie orgány štátnej správy s presne vymedzenými

kompetenciami. Pre zlyhávajúce štáty je ale špecifické oslabenie štátneho mocenského aparátu a následné pôsobenie paralelných resp. alternatívnych *neštátnych* aktérov, ktorí preberajú funkcie štátu a vykonávajú kvázi štátnu moc nad určitým územím a obyvateľstvom (väčšinou na lokálnej úrovni). Pokiaľ by sme v takomto štáte kritérium moci skúmali z hľadiska ústrednej *štátnej moci*, bolo by možné tvrdiť, že tu dominuje bezvládie. Avšak na problematiku je možné a nutné nazerať aj z inej perspektívy, a to z pohľadu neštátnych držiteľov moci. V tomto prípade vzniká špecifická situácia, kedy napriek absencie efektívnej/legitímnej/suverénnej štátnej moci nevznikajú oblasti de facto bez vlády, ale štátne funkcie preberajú a vykonávajú zväčša miestni neštátni aktéri. Pri posudzovaní zlyhávajúcich štátov by tak malo byť zohľadnené nielen či existuje štátna moc ako taká, ale aj do akej miery sú miestni neštátni poskytovatelia statkov a služieb efektívni v plnení kvázi štátnych funkcií (ukázalo sa to napríklad v prípade Talibanu ako neštátneho aktéra, ktorý skonsolidoval takmer celé územie Afganistanu pod svoju moc, nastolil tu právo a relatívnu stabilitu a napokon ašpiroval aj na medzinárodné uznanie). Takýto pohľad na problematiku by poukázal na to, že mnohé zlyhávajúce štáty napriek ich označeniu za územia bez vlády v skutočnosti môžu disponovať naopak prebytkom moci, v prípade, že tu pôsobí niekoľko paralelných mocenských aktérov (štátnych aj neštátnych). Uvedené pozorovanie vedie k otázke, či by nemalo dôjsť k prehodnoteniu nazerania na štát ako taký, keďže neštátni poskytovatelia statkov a služieb môžu byť efektívnejší vo výkone kvázi štátnych funkcií ako ústredná štátna moc. V takomto prípade neštátni aktéri disponujú empirickou štátnosťou napriek absencie jurisdickej štátnosti, keďže nie sú uznaní inými štátmi. Naopak, vláda, ktorá je uznaná (ak vôbec existuje) síce disponuje jurisdickou štátnosťou, ale pokiaľ je de facto nefunkčná, nedisponuje štátnosťou empirickou. V práci sme síce zadefinovali štát a zlyhávajúci štát, ale zároveň v priebehu analýzy prípadových štúdií vyvstala nová otázka ohľadom potenciálneho revidovania prístupu k štátnosti ako takej, resp. ku kritériu moci, ktoré zároveň považujeme v problematike štátu za kľúčové.

Bez ohľadu na vyššie uvedené kritické postrehy a návrhy na potenciálnu revíziu konceptu štátnosti a zlyhávajúcich štátov je nepopierateľné, že zlyhávajúci štát, tak ako je definovaný v monografii a ako k nemu pristupuje aj väčšina analytikov, nesie so sebou určité bezpečnostné riziká a hrozby nielen z hľadiska vnútroštátnej, ale aj regionálnej a medzinárodnej bezpečnosti. K sekuritizácii zlyhávajúcich štátov došlo najmä po roku 2001 v súvislosti s narastajúcou hrozbou medzinárodného terorizmu. Výskum realizovaný v časti 1.3.3 mal ilustrovať často deklarovanú

domnienku ohľadom zvyšujúcej sa pravdepodobnosti výskytu teroristických skupín s prehlbujúcim sa zlyhávaním štátu. Ukázalo sa ale, že prítomnosť teroristických skupín na území štátu nerastie úmerne s mierou jeho zlyhávania, hoci v zlyhávajúcich štátoch je frekvencia výskytu teroristických skupín nepochybne vyššia ako v stabilných. Z hľadiska terorizmu sa islamský terorizmus ukázal ako špecifický pre zlyhávajúce štáty, pretože práve teroristické skupiny (domáce alebo zahraničné) motivované radikálnym islamizmom sú v zlyhávajúcich štátov etablované častejšie ako iné teroristické skupiny a zároveň nedochádza k ich etablovaniu v zmysle zriadenia svojho ústredia v stabilných štátoch. Jedným z faktorov môže byť aj skutočnosť, že teroristické skupiny potrebujú pre svoje úspešné etablovanie ideologicky aspoň čiastočne príbuzné prostredie, čo v prípade islamsky motivovaných teroristických skupín predstavujú v prvom rade prevažne moslimské štáty, pričom výskyt moslimských štátov je neporovnateľne vyšší medzi zlyhávajúcimi než stabilnými štátmi (v 9 z 15 najslabších štátov podľa rebríčku the Fund for Peace sa aspoň 50% obyvateľov hlási k islamu, pričom v 7 z nich je percento moslimov vyššie ako 85%, zatiaľ čo medzi 15 najstabilnejšími štátmi nefiguruje ani jeden s prevažne moslimskou populáciou). Aj v prípade islamského terorizmu sme ale predpokladali, že medzi skúmanými fenoménmi neexistuje priama bezpodmienečná kauzalita, keďže sú aj také zlyhávajúce prevažne moslimské štáty, v ktorých sa neetablovali žiadne islamské teroristické skupiny. Hoci sme sa domnievali, že prostredie prevládajúce v zlyhávajúcich štátoch môže uľahčovať vznik a etablovanie teroristických skupín motivovaných islamským fundamentalizmom skôr ako prostredie prevládajúce v stabilných štátoch (hypotéza 1), zároveň sme predpokladali, že pravdepodobnosť pôsobenia islamských teroristických skupín je vyššia v tých zlyhávajúcich štátoch, ktoré okrem indikátorov zlyhávania štátu vykazujú vysoké hodnoty aj niektorých ďalších premenných (hypotéza 2). Cieľom prípadových štúdií preto bolo identifikovať faktory, ktoré vstupujú do procesu etablovania islamských teroristických skupín na území zlyhávajúcich štátov a na základe ich postavenia vo vzťahu voči zlyhávaniu štátu (atribút/dôsledok/nová nezávislá premenná) definovať typ vzťahu medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamských teroristických skupín (priama kauzalita/nepriama kauzalita/podmienečná kauzalita).

Prípadové štúdie poukázali na to, že faktory, ktoré podmieňujú etablovanie teroristických skupín na území zlyhávajúcich štátov môžu byť v pozícii atribútu nezávislej premennej, jej dôsledku ako aj novej nezávislej premennej. Do skúmaného vzťahu tak vstupujú všetky tri typy premenných

(falošná, sprostredkovateľská aj nová nezávislá premenná). (viď schéma č. 1 a schéma č. 2) Na jednej strane sme identifikovali faktory, ktoré prispievajú k etablovaniu islamských teroristických skupín a zároveň sú charakteristické pre zlyhávajúce štáty, čo potvrdzuje hypotézu č. 1, podľa ktorej prostredie zlyhávajúcich štátov uľahčuje etablovanie islamských teroristických skupín skôr ako prostredie stabilných štátov. Okrem toho sa ale potvrdila aj hypotéza č. 2, keďže sa ukázalo, že do tohto vzťahu vstupuje aj pomerne veľké množstvo ďalších faktorov, ktoré nemusia súvisieť so samotným zlyhávaním štátu, ale ich prítomnosť zvyšuje pravdepodobnosť etablovania islamskej teroristickej skupiny. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že prítomnosť falošných premenných nie je vždy nevyhnutná k tomu, aby došlo k etablovaniu teroristickej skupiny, rovnako ako nemusia byť prítomné všetky nami vymedzené sprostredkovateľské premenné. Okrem toho, je potrebné zohľadniť aj také faktory, ktoré môžu naopak znižovať pravdepodobnosť etablovania islamskej teroristickej skupiny, a teda nami skúmaný vzťah ovplyvňujú negatívne (absentujúca infraštruktúra, sufizmus, lojalita na úrovni klanov, participácia štátu na boji proti terorizmu, vzťah s USA a západnými aktérmi, možnosť občianskej participácie). Jedná sa tak o mimoriadne *komplexnú sieť navzájom podmienených a ovplyvňujúcich sa premenných, ktorých súčasné pôsobenie a ich vzájomné interakcie ovplyvňujú pravdepodobnosť etablovania islamskej teroristickej skupiny v konkrétnom prostredí*.

V monografii síce poukazujeme na súbor faktorov, ktoré zohrávajú úlohu v otázke predmetnej kauzality, ale nepristupujeme k ich operacionalizácii. Kvantitatívny prístup v tomto prípade neumožňuje sledovať vzájomné interakcie medzi jednotlivými kritériami, pričom práve tieto interakcie považujeme za kľúčové pri vymedzení, ktoré zlyhávajúce štáty sú náchylnejšie na etablovanie islamských teroristických skupín. Efekt jednotlivých faktorov závisí aj od špecifického kontextu, v ktorom sa tieto faktory navzájom ovplyvňujú, a preto považujeme za vhodnejšiu metódu kvalitatívnej analýzy. Kvantifikácia by v tomto smere neumožnila *vysvetliť ako* pôsobia jednotlivé faktory a aké sú ich účinky, iba by poukázala na to, či sú v danom prostredí prítomné alebo nie. Takýto prístup nepovažujeme za uspokojivý, pretože by mohol viesť k skresleným výsledkom a zovšeobecneniam, ktorým je potrebné vyhnúť sa. Práve zovšeobecnenia viedli k sekuritizácii zlyhávajúcich štátov a ich označeniam ako „liahne teroristov“ či „bezpečné raje pre teroristov“. Vzhľadom na prebiehajúcu globálnu vojnu proti terorizmu sú tak zlyhávajúce štáty častým predmetom bezpečnostného diskurzu ako aj potenciálnych intervenčných snáh.

Práca poukazuje na to, že zlyhávanie štátu samo o sebe nie je postačujúce pre etablovanie teroristickej skupiny, hoci môže k jej etablovaniu určitou mierou prispieť, a to či už priamo (prostredníctvom atribútov zlyhávajúcich štátov) alebo nepriamo (prostredníctvom dôsledkov zlyhávania štátu). Nie každý atribút či dôsledok zlyhávania štátu ale prispieva k etablovaniu teroristickej skupiny rovnakou mierou a do procesu vstupujú aj faktory, ktoré pôsobia nezávisle od skutočnosti, či štát zlyhá. Z tohto dôvodu považujeme za nevyhnutné nestotožňovať automaticky zlyhávajúce štáty s bezpečným zázemím pre teroristov. Namiesto toho by bolo vhodnejšie používať napríklad pojem „bezpečný raj pre teroristov" pre označenie takých štátov, ktoré disponujú faktormi vymedzenými ako potenciálne katalyzátory terorizmu, resp. ako faktory uľahčujúce etablovanie teroristickej skupiny. V súčasnosti sa síce už používa termín „bezpečný raj pre teroristov", ale nie je nijak zadefinovaný a väčšinou sa používa práve v kontexte zlyhávajúcich štátov. Jeho zadefinovaním a odlíšením od zlyhávajúcich štátov by vznikla v oblasti bezpečnosti nová kategória, ktorá by umožnila prekonať riziko zovšeobecňovania voči chudobným rozvojovým krajinám, ktoré by sa tak cítili menej ohrozené protiteroristickými opatreniami, vrátane potenciálnej zahraničnej intervencie. Zároveň by to umožnilo prekonať nedostatky súvisiace s konceptom zlyhávajúcich štátov (týkajúce sa najmä jeho definičného vymedzenia), keďže táto nová kategória by existovala nezávisle od uvedeného konceptu. Namiesto zovšeobecňovania by spočívala v súbore kritérií, ktoré prispievajú alebo zabraňujú etablovaniu islamských teroristických skupín. Monitorovanie jednotlivých kritérií ako aj ich vzájomných interakcií by následne umožnilo určiť, či v konkrétnych štátoch existuje predpoklad na etablovanie islamskej teroristickej skupiny a aké kroky by mali byť podniknuté, aby sa tento predpoklad znížil. Za mimoriadne rizikovú v rámci protiteroristických opatrení považujeme najmä vojenskú intervenciu a dosadenie vlády cudzími (predovšetkým západnými) mocnosťami nerešpektujúc pritom špecifiká danej spoločnosti. Práve uvedené kroky boli v minulosti opakovane implementované v zlyhávajúcich štátoch, no ukázali sa často ako kontraproduktívne, pretože síce na jednej strane mohli prispieť k prekonaniu anarchie, ale zároveň často podnietili vznik nových protivládnych nálad a radikalizáciu časti spoločnosti, ktorá je základným predpokladom pre vznik teroristického hnutia (preukázalo sa to aj v prípade teroristickej skupiny Islamský štát, ktorá vznikla na pozadí vojenskej intervencie vedenej Spojenými štátmi americkými a odmietala dosadenú šiítsku vládu).

Vytvorenie novej kategórie by si vyžadovalo precíznu analýzu, pričom už predkladaná práca poukazuje na značné množstvo faktorov, ktoré môžu slúžiť ako východiskové pre definovanie „bezpečných rajov pre terorizmus“. Táto vedecká monografia tak otvára možnosti ďalšieho výskumu a predstavuje prínos do často diskutovanej, ale zároveň problematickej otázky vzťahu medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom, pričom umožňuje identifikovať štáty náchylné na etablovanie islamských teroristických skupín bez toho, aby sme sa uchyľovali ku kategorickému zovšeobecňovaniu. Keďže vzťah medzi zlyhávaním štátu a etablovaním islamskej teroristickej skupiny sa nepreukázal ako bezpodmienečne kauzálny, zovšeobecňovanie a zjednodušovanie sa v tomto smere ukazuje ako nesprávne. Riziko narastá najmä vtedy, ak je zovšeobecňovanie účelovo využívané politikmi na legitimizovanie určitých zahranično-politických ale aj vnútroštátnych opatrení (vrátane napríklad politiky voči zlyhávajúcim štátom alebo migrantom pochádzajúcim z daných krajín).

Závery predloženej monografie majú potenciál uplatniť sa v rámci akademickej obce, ale aj v praxi, a to predovšetkým v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu. Z hľadiska *teoretického prínosu* môžeme rozlíšiť tri základné oblasti, v ktorých by sa nami vymedzené závery mohli uplatniť.

V prvom rade sa jedná o samotný koncept štátu, resp. štátnosti a s ním súvisiaci koncept zlyhávajúceho štátu, ktorý je v súčasnosti vágne zadefinovaný, pričom medzi akademikmi absentuje aj jednotný prístup k skúmaniu tejto problematiky. V práci sme poukázali na význam štátnej moci a jej atribútov, ktorých efektívne napĺňanie má dopad aj na atribút územia a obyvateľstva, a tým aj na efektívne napĺňanie všeobecne uznávaných kritérií štátnosti. Za prínosné v tomto smere ale považujeme najmä to, že sme poukázali na nutnosť rozlišovať medzi štátnou mocou a *mocou* ako takou, pretože neštátni aktéri, ktorí de facto vykonávajú moc nad určitým územím a príslušným obyvateľstvom môžu byť úspešnejší vo vykonávaní štátnych funkcií ako neefektívne hoci de jure uznané štátne inštitúcie. Za kľúčové nepovažujeme či je pri moci medzinárodne uznaná vláda, ale či tento aktér má vnútroštátnu legitimitu, ktorú považujeme za primárny zdroj stability. Práve spoločenská legitimita držiteľa moci (vyplývajúca zväčša z jeho efektivity) sa ukázala ako jeden z popredných atribútov s potenciálom zabrániť radikalizácii obyvateľstva, ktorá môže vyústiť k podpore teroristických skupín a prípadnému etablovaniu zahraničnej teroristickej skupiny na území daného štátu. Je pritom nevyhnutné zdôrazniť, že legitimita by nemala byť

hodnotená z hľadiska princípov liberálnej demokracie, ale jej posudzovanie by malo zohľadňovať špecifiká konkrétnych spoločností. Takýto prístup k problematike by výrazne zmenil spôsob nazerania na štáty a hodnotenie tzv. efektívnej štátnosti. Prekonal by problém vyplývajúci v súčasnosti zo stotožňovania autoritatívnych, resp. nedemokratických štátov so zlyhávajúcimi, a tým by následne umožnil aj lepšie definovať dopad jednotlivých štátov na širšie bezpečnostné prostredie. V tomto kontexte sa do popredia dostáva práve aj otázka terorizmu.

Vzťah medzi zlyhávajúcimi štátmi a islamským terorizmom nepovažujeme za bezpodmienečne kauzálny, čo evokujú viaceré vyjadrenia politických predstaviteľov ale aj strategické dokumenty štátov vrátane Slovenskej republiky. Hoci sa v rámci akademického diskurzu dostáva do popredia aj kritický pohľad na problematiku, absentoval v tomto smere komplexnejší výskum, ktorý by nielen pomenoval nedostatky existujúceho výskumu, ale pokúsil by sa ich aj prekonať. Práve o to sa snažíme v predkladanej práci, ktorá svojou metodikou prekonáva niektoré nedostatky súčasného výskumu (pomenované na začiatku práce) a zároveň poskytuje jednoznačnú odpoveď na otázku, či medzi zlyhávajúcimi štátmi a terorizmom (v našom prípade islamským) existuje kauzálna súvislosť. Pokiaľ by sme vychádzali z teórie kauzality ako ju definoval David Kenny, mohli by sme tvrdiť, že medzi zlyhávajúcimi štátmi a islamským terorizmom sa nepreukázal kauzálny vzťah. Vychádzajúc z našej definície kauzality, ktorá kombinuje prístup Davida Kennyho a Federici Russo, môžeme skonštatovať, že určitý kauzálny vzťah tu síce existuje, ale je *podmienený* vstupom aj takých faktorov, ktoré so zlyhávaním štátu nijak nemusia súvisieť. Z uvedeného dôvodu sa vymedzujeme proti stotožňovaniu zlyhávajúcich štátov s tzv. bezpečným zázemím pre teroristov.

Okrem toho, že prekonávame viaceré nedostatky doterajšieho výskumu, ponúkame aj alternatívu, ktorým smerom by sa výskum v tejto problematike mohol ďalej uberať, aby sa tak zabránilo opakovaniu chýb, ktoré viedli k zavádzajúcim výsledkom a umožňovali potenciálne zneužitie konceptu zlyhávajúcich štátov na politické účely v rámci boja proti terorizmu. Na základe indikátorov, ktoré sme v monografii vymedzili ako faktory uľahčujúce etablovanie islamských teroristických skupín na území určitého štátu navrhujeme vytvorenie novej kategórie, ktorá by umožňovala identifikovať štáty náchylné na etablovanie teroristických hnutí. Táto kategória by mohla byť označená napríklad pojmom „bezpečné raje pre teroristov“, ktorý je síce v súčasnosti zaužívaný ale bez toho, aby bol jasne definovaný, prípadne by mohol za týmto účelom vzniknúť nový dosiaľ

nezaužívaný pojem. Predložená práca môže v tomto smere slúžiť ako východisko, keďže poukazuje na značné množstvo faktorov, na základe ktorých by bolo možné zaradiť do tejto kategórie konkrétne štáty. Zároveň ale je potrebné zdôrazniť, že sa nejedná o konečný výpočet indikátorov. Ďalšie prípadové štúdie by pravdepodobne viedli k rozšíreniu nami predloženého zoznamu, a preto by mohol byť ďalší výskum v tomto smere prínosný. Práve skutočnosť, že monografia nielen že odpovedá na v súčasnosti často diskutovanú otázku, ale zároveň otvára nové možnosti ďalšieho výskumu, považujeme za jej najvýznamnejší prínos.

Uvedené teoretické prínosy majú potenciál pretaviť sa aj do *praktickej* sféry. Závery práce môžu mať reálny dopad na výkon bezpečnostnej a zahraničnej politiky štátu pokiaľ budú akceptované aj na politickej a nielen akademickej úrovni. Praktický prínos práce je najzreteľnejší v dvoch základných oblastiach, a to v politike uplatňovanej voči zlyhávajúcim štátom, ako aj v rámci boja proti terorizmu.

Z hľadiska prístupu voči zlyhávajúcim štátom sme poukázali v prvom rade na to, že by malo dôjsť k odlíšeniu medzi zlyhávajúcimi a nedemokratickými, resp. autoritatívnymi štátmi a rovnako by nemalo dochádzať k nekritickému stotožňovaniu zlyhávajúcich štátov s bezpečnými rajmi pre terorizmus. V tomto smere považujeme za nevhodne zvolenú formuláciu v návrhu bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky z roku 2017, ktorá označuje zlyhávajúce štáty (bez explicitného a jasného definovania tohto pojmu) za liahne teroristov. Podobné vyjadrenia zo strany štátnych orgánov a ich predstaviteľov výrazne ovplyvňujú verejnú mienku. Negatívne sa to prejavuje najmä v kontexte aktuálneho vývoja európskeho bezpečnostného prostredia, kedy Európa čelí nielen prílivu migrantov zo štátov označovaných za zlyhávajúce, ale aj narastajúcemu počtu teroristických útokov. Pokiaľ zlyhávajúce štáty budú v politickom diskurze (ktorý je bežnému obyvateľstvu častejšie a ľahšie sprostredkovateľný ako akademický) označované za liahne teroristov, migranti budú v spoločnosti vnímaní v kontexte narastajúcej hrozby terorizmu ako bezpečnostná hrozba. Takýto vývoj bude v spoločnosti prehlbovať xenofóbiu, islamofóbiu, rasizmus či intoleranciu a povedie to k narastajúcej radikalizácii a extrémizmu. Extrémizmus je v súčasnosti v podmienkach Slovenskej republike definovaný ako akútnejšia hrozba ako terorizmus, pričom si dovolíme tvrdiť, že práve vyjadrenia podobné tým, ktoré označujú zlyhávajúce štáty za liahne teroristov, môžu prispieť k zhoršeniu situácie. Hoci sme poukázali na to, že zlyhávanie štátu, resp. jeho atribúty, patria medzi faktory uľahčujúce etablovanie teroristických skupín, rozhodne sa nejedná o jediné faktory.

Namiesto nekritického zovšeobecňovania a opomínania niektorých ďalších premenných, ktoré vstupujú do nami skúmaného procesu, by preto politické elity nemali ignorovať hlasy z akademickej obce, ktoré poukazujú na nebezpečenstvo zovšeobecňovania.

Okrem toho, faktory, ktoré sú v práci vymedzené ako uľahčujúce etablovanie teroristických skupín, môžu byť prínosné pri určovaní priorít v rámci boja proti terorizmu. Umožňujú identifikovať geografické oblasti ale aj konkrétne aspekty (napr. absentujúca legitimita a pod.), na ktoré by sa štáty mali sústreďovať v rámci boja proti terorizmu. Zároveň sme poukázali aj na riziko niektorých protiteroristických nástrojov, ktoré môžu byť kontraproduktívne, a napriek snahe bojovať proti teroristickým skupinám, môžu za určitých okolností viesť práve k ich posilneniu. Medzi takéto faktory zaraďujeme napríklad vojenskú intervenciu štátmi západu ako aj dosadenie vlády, ktorá nedisponuje v rámci daného štátu legitimitou a je vnímaná skôr ako „bábka západu“ či „nástroj západnej imperialistickej politiky“. V rámci implementovania protiteroristických krokov považujeme preto za kľúčovú spoluprácu s miestnymi komunitami nachádzajúcimi sa v kritickej oblasti a ich zapojenie do protiteroristických aktivít, ktoré musia mať v rámci spoločnosti podporu. V tomto smere je efektívna aj spolupráca s regionálnymi či lokálnymi organizáciami, ktoré sú akceptované danou spoločnosťou a disponujú vyššou mierou legitimity ako západní „cudzí“ aktéri. Takýto postup môže byť prínosný aj z hľadiska dlhodobej udržateľnosti protiteroristických aktivít a efektívneho budovania spoločnosti odolnej voči etablovaniu a pôsobeniu teroristických hnutí.

Vzhľadom na prínosy, ktoré predložená práca prináša, môže slúžiť v prvom rade ako východisko pre ďalší akademický výskum. Práca ale zároveň predkladá konkrétne návrhy, ktoré majú potenciál pretaviť sa aj do politického diskurzu a štátnej politiky najmä v oblasti boja proti terorizmu a extrémizmu a tým ovplyvniť aktuálne bezpečnostné prostredie.

Zoznam tabuliek, grafov a schém

Tabuľka č. 1 Mechanizmus definovania kauzality ..... s. 12
Tabuľka č. 2 Prehľad základných funkcií štátu ..... s. 35
Tabuľka č. 3 Zoznam teroristických skupín, ktoré pôsobili v štátoch s najvyšším a najnižším indexom zlyhávania v roku 2016 ..... s. 80
Tabuľka č. 4 Bližšie špecifikovaná činnosť teroristických skupín na území zlyhávajúcich a stabilných štátov v roku 2016 ..... s. 83
Tabuľka č. 5 Atribúty štátnosti v prípade Afganistanu v 90. rokoch ..... s. 96
Tabuľka č. 6 Atribúty štátnosti v prípade Somálska od pádu režimu do konca tranzičného obdobia ..... s. 115
Tabuľka č. 7 Atribúty štátnosti v prípade Guiney ..... s. 146
Tabuľka č. 8 Hybné sily a brzdy radikalizmu / predpoklady a prekážky v etablovaní islamských teroristických skupín v Guiney ..... s. 160
Tabuľka č. 9 Postavenie faktorov vo vzťahu k zlyhávaniu štátu ..... s. 162
Graf č. 1 Vývoj indexu zlyhávania Guiney v období rokov 2006-2017 ..... s. 131
Schéma č. 1 Revidovaná teória kauzality (z hľadiska etablovania domácich teroristických skupín) ... s. 165
Schéma č. 2 Zjednodušená schéma revidovanej teórie kauzality (z hľadiska etablovania zahraničných teroristických skupín) ..... s. 165

Zoznam bibliografických odkazov

A National Security Strategy for a New Century. 1998. [online] Washington: The White House, 1.10.1998 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: http://nssarchive.us/NSSR/1998.pdf

ALI, A. M. 2016. *Islamist Extremism in East Africa.* Africa Security Brief No. 32. [online] Africa Center, 9.8.2016 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: https://africacenter.org/publication/islamist-extremism-east-africa/

Amnesty International. 1991. *Republic of Guinea: Summary of Amnesty International's concerns since April 1984.* [online] Amnesty international, 12.12.1991 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: https://www.amnesty.org/en/documents/afr29/003/1991/en/

ANDERSEN, L., MØLLER, B., STEPPUTAT, F. (eds.) 2007. *Fragile states and insecure people? Violence, security and statehood in the twenty-first century*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 260 s. ISBN 978-1-349-53928-4.

ARIEFF, A. 2009. Still standing: neighbourhood wars and political stability in Guinea. In *Journal of Modern African Studies.* Roč. 47, č. 3, ISSN 1469-7777, s. 331-348.

ARIEFF, A., COOK, N. 2011. Guinea's 2008 Military Coup and Relations with the United States. In *Current Politics and Economics in Africa.* Roč. 4, č. 2, ISSN 1098-4070, s. 203-248.

ARANDEL, CH., BRINKERHOFF, D. W., BELL, M. M. 2015. Reducing fragility through strengthening local governance in Guinea. In *Third World Quarterly.* Roč. 36, č. 5, ISSN 1360-2241, s. 985-1006.

ARISTOTELES. 1998. *Politika*. Praha: Rezek, 1998. 499 s. ISBN 80-86027-10-4.

BAHMANYAR, M. 2004. *Afghanistan Cave Complexes 1979-2004. Mountain Strongholds of the Mujahideen, Taliban & Al Qaeda.* Oxford: Osprey Publishing, 2004. 64 s. ISBN 1 84176 776X.

Barack Obama on Terrorist Recruits at the Chicago Council on Global Affairs. 2007. [online] Berkley Center for Religion, Peace & World Affairs, 23.4.2007 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: https://berkleycenter.georgetown.edu/quotes/barack-obama-on-terrorist-recruits-at-the-chicago-council-on-global-affairs

BARFIELD, T. 2010. *Afghanistan. A Cultural and Political History*. Princeton a Oxford: Princeton University Press, 2010. 389 s. ISBN 978-0-691-14568-6.

BEREKETEAB, R. 2011. Rethinking State Building in the Horn of Africa: Challenges of Striking a Balance between Traditional and Modern institutions. In *African Studies.* Roč. 70, č. 3, ISSN 1469-2872, s. 376-392.

Bezpečná Európa v lepšom svete: Európska bezpečnostná stratégia. 2003. [online] Európska rada, 12.-13. december 2003. [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIISK.pdf

Bezpečnostná stratégia SR – návrh. 2017. [online] Bratislava, 2017 [cit. 11.12.2017] Dostupné na internete: http://mepoforum.sk/wp-content/uploads/2017/09/N%C3%A1vrh-Bezpe%C4%8Dnostnej-strat%C3%A9gie-SR.pdf

BHATIA, M., SEDRA, M. 2008. *Afghanistan, Arms and Conflict. Armed groups, disarmament and security in a post-war society.* Londýn a New York: Routledge, 2008. 324 s. ISBN 978-0-415-45308-0.

BJØRGO, T. (ed.) 2005. *Root Causes of Terrorism.* Oxon a New York: Routledge, 2005. 269 s. ISBN 0-203-33765-4.

BLUNTSCHLI, J. K. 2000. *The Theory of the State.* Kitchener: Batoche Books. 491 s. ISBN 1-55273-040-9.

BRAHIMI, A. 2010. *The Taliban's Evolving Ideology.* LSE Global Governance: Working paper 02/2010. 19 s.

BROCK, L. et al. 2012. *Fragile States. Violence and the Failure of Intervention*. Cambridge: Polity press. 2012. 194 s. ISBN 978-0-7456-4941-2.

BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. 2007. *Základy štátovedy*. 3. vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2007. 190 s. ISBN 978-80-7097-679-1.

BYMAN, D. 2015. *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement.* Oxford: Oxford University Press, 2015. 284 s. ISBN 978-0-19-021725-9.

CAMPBELL, J. 2009. *How to Avoid Civil War in Guinea*. [online] Council on Foreign Relations, 9.12.2009. [cit. 20.12.2017] Dostupné na internete: https://www.cfr.org/expert-brief/how-avoid-civil-war-guinea

CECON, F. 2014. *International Security and „Failed States": A Cause for Concern?* [online] e-international relations, 25.7.2014. [cit. 8.10.2017] Dostupné na internete: https://www.e-ir.info/2014/07/25/international-security-and-failed-states-a-cause-for-concern/

CIA. 2017. *The World Factbook.* [online] Central intelligence Agency, 2017. [cit. 8.10.2017] Dostupné na internete: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/

CICERO. 1829. *The Republic of Cicero*. New York: G&C Carvill, 1829. Dostupné na internete: https://archive.org/details/republicofcicero00cicerich

CIGÁNIK, Ľ., JAŠŠOVÁ, E. 2006. *Terorizmus. Od komunikácie s aktérmi teroru pri oslobodzovaní rukojemníkov až po opatrenia štátov v boji proti nemu*. Bratislava: SAV, 2006. 373 s. ISBN 80-224-0892-1.

CILLIERS, J. 2015. *Violent islamist extremism and terror in Africa*. [online] Institute for Security Studies, ISS paper no. 286, október 2015, ISSN 1026-0404, 31 s. [cit. 20.11.2017] Dostupné na internete: https://www.africaportal.org/documents/13651/Paper286-1.pdf

COJANU, V., POPESCU, A.I. 2007. Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement. In *The Romanian Economic Journal.* Roč. 10, č. 25, ISSN 2286-2056, s. 113-132.

Constitution Guinéenne de 2010. [online] Gouvernement Guinéen, 19.4.2010 [cit. 20.12.2017] Dostupné na internete: http://gouvernement.gov.gn/images/constitution-guineenne-de-2010.pdf

Country Reports on Terrorism 2005. 2006. [online] United States Department of State Office of the Coordinator for Counterterrorism, Apríl 2006 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: http://www.state.gov/documents/organization/65462.pdf.

Country Reports on Terrorism 2016. 2017. [online] United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism, júl 2017 [cit. 15.11.2017] Dostupné na internete: https://www.state.gov/documents/organization/272488.pdf

CRAWFORD, J. 1976. The criteria for statehood in international law. In *The British yearbook of international law.* Roč. 48, č. 1, ISSN 2044-9437, s. 93-182.

DAVIS, J. 2010. *Terrorism in Africa. The evolving front in the war on terror.* Now York: Lexington Books, 2010. 316 s. ISBN 978-0-7391-3575-4.

DI JOHN, J. 2008. *Conceptualising the causes and consequences of failed states: A critical review of the literature.* Londýn: Crisis States Research Centre, 2008. Working Paper No. 25: Development as State-Making. ISSN 1749-1800.

DIALLO, B. Y. 2011. *La Guinée: un demi-siècle de politique (1945-2008)* Paris: L'Harmattan, 2011. 305 s. ISBN 978-2-296-54222-8.

DIAMOND, J. 2000. *Osudy lidských společností: Střelné zbrane, choroboplodné zárodky a ocel v historii.* Praha: Columbus, 2000. 525 s. ISBN 9788072490479.

DOWNIE, R. 2013. *Al Shabaab: How Great a Threat?* [online] Center for Strategic and International Studies: Statement before the House Foreign Affairs Committee, 3. 10. 2013 [19. 10. 2017] Dostupné na internete: https://www.csis.org/analysis/al-shabaab-how-great-threat

DOWNING, W. 2007. *Al-Qaida's (mis)adventures in the Horn of Africa.* [online] Combating Terrorism Center, United States Military Academy, 2007, 221 s. [cit. 21.8.2016] Dostupné na internete: https://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/06/Al-Qaidas-MisAdventures-in-the-Horn-of-Africa.pdf

DROBNÝ, J. 2007. Somálsko: budúci africký Afganistan? In LUPTÁK, Ľ. a kol. *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2006-2007.* Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2007. ISBN 978-80-89-89261-11-6. s. 387-394.

EDWARDS, D. B. 2002. *Before Taliban. Genealogies of the Afghan Jihad.* Berkeley: University of California Press, 2002. 354 s. ISBN 0–520-22859-6.

EICHLER, J. 2010. *Terorismus a války v době globalizace.* Praha: Karolinum, 2010. 397 s. ISBN 9788024617909.

ENGELER, M. 2008. Guinea in 2008: The unfinished revolution. In *Politique africaine.* Roč. 112, č. 4, ISSN 2264-5047, s. 87-98.

ESTY, D. C. a kol. 1999. State Failure Task Force Report: Phase II Findings. In *Environmental Change & Security Project Report.* No. 5/1999. s. 49-72.

EZROW, N., FRANTZ, E. 2013. Revisiting the Concept of the Failed State: bringing the state back in. In *Third World Quarterly.* Roč. 34, č. 8, ISSN 1360-2241, s. 1323-1338.

FARMER, B. 2016. *Who is Salah Abdeslam and who were the Paris terrorists? Everything we know about the Isil attackers*. [online] The Telegraph, 18.3.2016 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11996120/Paris-attack-what-we-know-about-the-suspects.html

FAYE, I. L. 2009. *Elections en Guinée:" tout membre du CNDD ou du gouvernement peut se présenter", estiment les autorités guinéennes.* [online] PressAfrik, 23.8.2009 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: https://www.pressafrik.com/Elections-en-Guinee-tout-membre-du-CNDD-ou-du-gouvernement-peut-se-presenter--estiment-les-autorites-guineennes_a9483.html

FELBAB-BROWN, V. 2013. *Aspiration and Ambivalence. Strategies and Realities of Counterinsurgency and State Building in Afghansitan.* Wahington, D.C.: The Brookings Institution, 2013. 358 s. ISBN 978-0-8157-2441-4.

FILIPEC, O. 2017. *Fenomén terorismus: česká perspektiva. (Phenomenon of terrorism: Czech perspective)* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. 256 s. ISBN 978-80-244-5040-7.

Fragile states index – country dashboard. 2017. [online] The Fund for Peace, 2017 [cit. 8.2.2017] Dostupné na internete: http://fundforpeace.org/fsi/country-data/

FRANCE24. 2008. *Le président Wade apporte son soutien à la junte guinéenne*. [online] The France24, 27.12.2008 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: http://www.france24.com/fr/20081226-le-president-wade-apporte-son-soutien-a-junte-guineenne-

GATSIOUNIS, I. 2012. After Al-Shabaab. In *Current Trends in Islamist Ideology*. Roč. 14, ISSN 1940-834X, s. 74-89.

GHANI, A., LOCKHART, C. 2008. *Fixing failed states. A framework for rebuilding a fractured world.* Oxford: Oxford University Press, 2008. 254 s. ISBN 978-0-19-534269-7.

GOODSON, L. P. 2001. *Afghanistan's Endless War. State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban.* Seattle a Londýn: University of Washington Press, 2001. 264 s. ISBN 0-295-98050-8.

GRANT, T. D. 1998. Defining Statehood: The Montevideo Convention and its Discontents. In *Columbia journal of transnational law.* Roč. 37, ISSN 0010-1931, s. 403-457.

GREENBERG, K. J. 2005. *Al Qaeda Now. Understanding Today's Terrorists.* Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 257 s. ISBN 978-0-511-33734-5.

Guinea Corruption Index. 2017. [online] Trading economics, 2017 [cit. 20.12.2017] Dostupné na internete: https://tradingeconomics.com/guinea/corruption-index

Guinea: Country Report. New York: The PRS Group, 2016. ISSN 1054-5557.

Guinea: Country Review. Houston: Country Watch, 2017. 359 s. ISBN 1- 60523-685-3.

GURR, T. R. 1970. *Why Men Rebel.* New York: Princeton University Press, 1970. 421 s. ISBN 0-691-02167-8.

GURR, T. D. 1986. The Political Origins of State Violence and Terror: A Theoretical Analysis. In STOHL, M. – LOPEZ, G. A. *Government violence and repression: an agenda for research.* Londýn a New York: Greenwood Press, 1986. ISBN 9780313246517. s. 45-71.

HABERFELD, M. R., VON HASSELL, A. (eds.) 2009. *A new understanding of terrorism: Case studies, trajectories and lessons learned.* New York: Springer, 2009. 366 s. ISBN 978-1-4419-0114-9.

HANSEN, S. J. 2013. *Al-Shabaab in Somalia. The history and Ideology of a Militant Islamsit Group, 2005-2012.* New York: Oxford University Press, 2013. 195 s. ISBN 978-0-19-932787-4.

HANSON, S. KAPLAN, E. 2008. *Somalia's Transitional Government.* [online] Council on Foreign Relations, 12.5.2008 [cit. 18.10.2017] Dostupné na internete: https://www.cfr.org/backgrounder/somalias-transitional-government

HAQQANI, H. 2005. The Ideologies of South Asian Jihadi Groups. In *Current trends in Islamist ideology.* Roč. 1, ISSN 1940-8358, s. 12-26.

HEHIR, A. 2007. The Myth of the Failed State and the War on Terror: A challenge to the Conventional Wisdom. In *Journal of Intervention and Statebuilding.* Roč. 1, č. 3, ISSN 1750-2985, s. 307-332.

HELLMICH, C. 2011. *Al-Qaeda: From global network to local franchise.* Londýn a New York: Zed Books, 2011. 212 s. ISBN 978-1-84813-910-7.

HELMAN, G. B. – RATNER, S. R. 2010. *Saving Failed States*. [online] Foreign Policy, 15.6.2010 [cit. 25.6.2017] Dostupné na internete: http://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states/

HENTZ, J. J. (ed.) 2014. *Routledge Handbook of African Security.* Londýn a New York: Routledge, 2014. 368 s. ISBN 978-0-415-68214-5.

HIRONAKA, A. 2005. *Neverending wars. The international community, weak states, and the perpetuation of civil wars.* Cambridge a Londýn: Harvard University Press, 2005. 191 s. ISBN 0-674-01532-0.

HOBBES, T. 1965. *Leviathan*. Oxford: Clarendon Press, 1965. 445 s.

HOFFMAN, B. 2006. *Inside Terrorism.* New York: Columbia University Press, 2006. 432 s. ISBN 0-231-12698-0.

HOFFMAN, B., REINARES, F. 2016. *The Evolution of the Global Terrorist Threat: From 9/11 to Osama bin Laden's Death.* 696 s. New York: Columbia University Press, 2016. ISBN 978-0231168991.

HOLLÄNDER, P. 2009. *Základy všeobecní státovědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 364 s. ISBN 978-80-7380-178-6.

HOWARD, T. 2010. Failed states and the spread of terrorism in Sub-Saharan Africa. In *Studies in Conflict & Terrorism.* Roč. 33, č. 11, ISSN 1521-0731, s. 960-988.

HRW. 2003. *Liberia: Guinea Flouts Arms Embargo*. [online] Human Rights Watch, 5.11.2003 [cit. 11.12.2017] Dostupné na internete: https://www.hrw.org/news/2003/11/05/liberia-guinea-flouts-arms-embargo

HRW. 2009a. *Guinea: Bloody Monday. The September 28 Massacre and Rapes by Security Forces in Guinea.* New York: Human Rights Watch, 2009. 101 s. ISBN 1-56432-584-9.

HRW. 2009b. *Guinea: September 28 Massacre Was Premeditated*. [online] Human Rights Watch, 27.10.2008 [cit. 11.12.2017] Dostupné na internete: https://www.hrw.org/news/2009/10/27/guinea-september-28-massacre-was-premeditated

CHALK, P. 2013. *Encyclopedia of Terrorism.* Santa Barbara, Denver a Oxford: ABC-CLIO, 2013. 871 s. ISBN 978-0-313-30895-6.

CHEESEMAN, N., ANDERSON, D. M., SCHEIBLER, A. (eds.) 2013. *Routledge Handbook of African Politics.* Londýn a New York: Routledge, 2013. 437 s. ISBN 978-0-415-57378-8.

CHOMSKY, N. 2006. *Failed States: the Abuse of Power and the Assault on Democracy*. New York: Henry Hold and Company, 2006. 311 s. ISBN 978-0-8050-7912-8.

ICG. 2003. *Guinée: incertitudes autour d'une fin de règne.* ICG Rapport Afrique No. 74, 19.12.2003.

ICG. 2005. *Somalia's Islamists.* [online] International Crisis Group, 12. 12. 2005 [Citované 19. 10. 2017] Dostupné na internete: https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/somalias-islamists

ICG. 2009. *Guinea: Military Rule Must End.* [online] International Crisis Group, 16. 10. 2009 [Citované 19. 10. 2017] Dostupné na internete: https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/guinea/guinea-military-rule-must-end

IFFONO, A. G. 2013. *La Guinée: de Ahmed Sékou Touré à Alpha Condé ou le chemin de croix de la démocratie.* Paris: L'Harmattan, 2013. 281 s. ISBN 978-2-343-01962-8.

IŠTOK, R. 2003. *Politická geogafia a geopolitika*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2003. 392 s. ISBN 80-8068-191-0.

IŠTOK, R. a kol. 2010. *Politická geografia.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010. 291 s. ISBN 978-80-557-0013-7.

JACKSON, R. 2005. *Classical and Modern Thought on International Relations.* Londýn: Palgrave Macmillan, 2005. 224 s. ISBN 9781403979520.

Jane's Sentinel Security Assessment. 2011. Surrey: Jane's Information Group Limited, Sentinel House, 2011.

JELLINEK, G. 1906. *Všeobecná státověda*. Praha: Jan Laichter, 1906. 866 s.

JONES, M., JONES, R., WOODS, M. 2004. *An introduction to political geography.* New York: Routledge, 2004. 202 s. ISBN 978-0-415-25077-1.

KANAFANI, S. B. 2006. Guinea: An Island of Stability? In *Georgetown Journal of International Affairs.* Roč. 7, č. 1, ISSN 2471-8831, s. 153-159.

KAPTEIJNS, L. 2013. *Clan cleansening in Somalia.* Philadelphia: University of Pennsylvania press, 2013. 308 s. ISBN 978-0-8122-4467-0.

KAPLAN, S. 2008. *Fixing fragile states: A new paradigm for development*. Westport a Londýn: Praeger Security International, 2008. 215 s. ISBN 978-0-275-99828-8.

KAPLAN, S. 2010. Rethinking State-building in a Failed State. In *The Washington Quarterly.* Roč. 33, č. 1, ISSN 1530-9177, s. 81-97.

KAPLAN, S. 2014. Identifying truly fragile states. In *The Washington quarterly.* Roč. 37, č. 1, ISSN 1530-9177, s. 49-63.

KASSAB, H. S. 2015. *Weak States in International Relations Theory*. New York: Palgrave Macmillan, 2015. 242 s. ISBN 978-1-349-58046-0.

KATZMAN, K. 2016. *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S Policy.* [online] Congressional Research Service [cit. 8.10.2017] Dostupné na internete: https://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf

KENNY, D. A. 1979. *Correlation and causality.* New Jersey: John Wiley & Sons, 1979. 294 s. ISBN 978-0471024392.

KFIR, I. 2008. Islamic Radicalism in East Africa: Is There a Cause for Concern? In *Studies in Conflict & Terrorism*. Roč. 31, č. 9, ISSN 1521-0731, s. 829-855.

KHAN, L. A. 2006. *A Theory of International Terrorism. Understanding Islamic Militancy*. Leiden a Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2006. 371 s. ISBN 978 90 04 15207 6.

KIMENYI, M. S., MBAKU, J. M., MOYO, N. 2010. Reconstituting Africa's Failed States: The Case of Somalia. In *Social Research: An International Quarterly.* Roč. 77, č. 4, ISSN 1944-768X, s. 1339-1366.

KISSANE, C. 2012. The Way Forward For Girls' Education in Afghanistan. In *Journal of International Women's Studies.* Roč. 13, č. 4, ISSN 1539-8706, s.10-28.

KLAVEC, J. 2014. *Terorizmus ako globálna hrozba.* Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2014. 144 s. ISBN 978-80-8105-616-1.

KLUČKA, J. 2004. *Medzinárodné právo verejné*. Bratislava: Iura edition, 2004. 296 s. ISBN 80-89047-90-4.

KRASNER, S. D. 1999. *Sovereigny. Organized hypocrisy.* Princeton: Princeton University Press, 1999. 264 s. ISBN 0-691-00702-0.

KRASNER, S. D. 2009. *Think again: Sovereignty.* [online] 20.11.2009, Foreign Policy [cit. 25.6.2017] Dostupné na internete: http://foreignpolicy.com/2009/11/20/think-again-sovereignty/

KREIJEN, G. 2004. *State Failure, Sovereignty And Effectiveness: Legal Lessons from the Decolonization of Sub-Saharan Africa*. Leiden: Martinus Nijhoff, 2004. 386 s. ISBN 978-9004139657.

KREJČÍ, O. 2014. *Mezinárodní politika*. 5. vydanie. Praha: Ekopress, 2014. 803 s. ISBN 978-80-87865-07-1.

KROŠLÁK, D., ŠMIHULA, D. 2013. *Základy teórie štátu a práva*. Bratislava: Iura edition, 2013. 201 s. ISBN 978-80-8078-622-9.

KRUEGER, A. B., MALEČKOVÁ, J. 2003. Education, Poverty and Terrorism: Is There a Causal Connection? In *Journal of Economic Perspectives.* Roč. 17, č. 4, ISSN 1944-7965, s. 119-144.

KŘÍŽKOVSKÝ, L., ADAMOVÁ, K. 2000. *Dějiny myšlení o státě*. Praha: ASPI Publishing, 2000. 390 s. ISBN80-86395-08-1.

KULAŠÍK, P. 2007. *Politológia*. Banská Bystrica: Efekt Copy, 2007. 322 s. ISBN 978-80-969820-8-0.

LEWIS, I. M. 2008. *Understanding Somalia and Somaliland.* New York: Columbia University press, 2008. 139 s. ISBN 978-0-231-80022-8.

LOUBSER, H. M., SOLOMON, H. 2014. Responding to state failure in Somalia. In *Africa Review*. Roč. 6, č. 1, ISSN 0974-4061, s. 1-17.

LOWTHER, A. B. 2007. *Americans and Asymmetric Conflict: Lebanon, Somalia and Afghanistan*. Westport a Londýn: Praeger Security International, 2007. 233 s. ISBN 978–0–275–99635–2.

LUKÁŠ, I. 2007. Teória regionálnych bezpečnostných komplexov a súčasný konflikt v Africkom rohu. In LUPTÁK, Ľ. a kol. *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2006-2007.* Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2007. ISBN 978-80-89-89261-11-6. s. 375-386.

LUTZ, J. M., LUTZ, B. J. 2008. *Global Terrorism.* Londýn a New York: Routledge, 2004. 289 s. ISBN 978-0-415-70051-1.

MACHIAVELLI, N. 1999. *Vladár.* Bratislava: Nestor, 1999. 332 s. ISBN 80-88801-79-6.

MALEJACQ, R. 2016. Warlords, Intervention, and State Consolidation: A Typology of Political Orders in Weak and Failed States. In *Security Studies.* Roč. 25, č.1, ISSN 1556-1852, s. 85-110.

MALEY, W. 1998. *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban.* Londýn: Hurst and company, 1998. 253 s. ISBN 978-0814755860.

MALU, M. D. M. 2009. *La Guinée.* Paris: Karthala, 2009. 303 s. ISBN 978-2-8111-0037-7.

MANN, J. M. 1986. *The Soruces of Social Power: Volume I, A History of Power from the Beginning to A.D. 1760.* Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 578 s. ISBN 978-0-521-31349-0.

MANTZIKOS, I. 2011. Somalia and Yemen: The links between terrorism and state failure. In *Digest of Middle East Studies.* Roč. 20, č. 2, ISSN 1949-3606, s. 242-260.

MBAYE, K. 2017. *Terrorisme : la Guinée dépêche 850 soldats au Nord du Mali.* [online] La Tribune, 20.8.2017 [cit. 20.12.2017] Dostupné na internete: https://afrique.latribune.fr/politique/integration-regionale/2017-08-20/terrorisme-la-guinee-depeche-850-soldats-au-nord-du-mali-747478.html

MEHLER, A., MELBER, H., VAN WALRAVEN, K. (eds.) 2009. *Africa Yearbook. Politics, Economy and Society South of the Sahara in 2008.* Leiden a Boston: Brill, 2009. 520 s. ISBN 978-90-04-17811-3.

MENDELSOHN, B. 2016. *The al-Qaeda Franchise: The Expansion of al-Qaeda and Its Consequences.* New York: Oxford University Press, 2016. 274 s. ISBN 9780190205614.

MESSNER, J. J. (ed.) 2017. *Fragile states index 2017.* [online] The Fund for Peace, 14.5.2017 [cit. 22.9.2017] Dostupné na internete: http://fundforpeace.org/fsi/2017/05/14/fsi-2017-factionalization-and-group-grievance-fuel-rise-in-instability/

MICHELETTI, P. 2011. *Afghanistan: Gagner les coeurs et les esprits.* Grenoble: Presses universitaires de Grenoble, 2011. 295 s. ISBN 978-2-7061-1672-8.

MILLIKEN, J., KRAUSE, K. 2002. State Failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies. In *Development and Change.* Roč. 33, č. 5, ISSN 1467-7660, s. 753-774.

MOGHADAM, F. M. 2005. The Staircase to terrorism: A Psychological Explanation. In *American Psychologist.* Roč. 60, č. 2, ISSN 1935-990X, s. 161-169.

MOORE, T. 2009. Violations of sovereignty and regime engineering: A critique of the state theory of Stephen Krasner. In *Australian journal of political science.* Roč. 44, č. 3, ISSN 1363-030X, s. 497-511.

Montevideo convention on the rights and duties of states. [online] 26.12.1993 [cit. 13.12.2015] Dostupné na internete: http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897

MRÁZ, S., POREDOŠ, F., VRŠANSKÝ, P. 2003. *Medzinárodné právo verejné.* Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. 379 s. ISBN 80-7160-175-6.

MUKHTAR, M. H. 2003. *Historical Dictionary of Somalia*. Oxford: The Scarecrow Press, 2003. 353 s. ISBN 0-8108-4344-7.

MWANGI, O. G. 2010. The Union of Islamic Courts and security governance in Somalia. In *African Security Review.* Roč. 19, č. 1, ISSN 2154-0128, s. 88-94.

National strategy for combating terrorism. 2003. [online] CIA, február 2003 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf

NAY, O. 2013. Fragile and failed States: Critical Perspectives on Conceptual Hybrids. In *International Political Science Review.* Roč. 34, č. 3, ISSN 0192-5121, s. 326-341.

NEWMAN, E. 2007. Weak States, State Failure, and Terrorism. In *Terrorism and Political Violence.* Roč. 19, č. 4, ISSN 1556-1836, s. 463-488.

NEWMAN, E. 2009. Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. In *Contemporary Security Policy.* Roč. 30, č. 3, ISSN 1743-9764, s. 421-443.

OSMAN, B. – GOPAL, A. 2016. *Taliban Views on a Future State.* New York: Center on International Cooperation, 2016. 34 s.

OECD. 2010. *Resource Flows to Fragile and Conflict-Affected States*. OECD Publishing, 2010. 190 s. ISBN 978-92-64-09219-8.

PAJTINKA, V. 2012. Teoretické východiská koncepcie zlyhávajúcich štátov. In *Medzinárodné vzťahy.* Roč. 10, č. 2, ISSN 1339-2751, s. 72-86.

PATRICK, S. 2006. Weak States and Global Threats: Fact or Fiction? In *The Washington Quarterly.* Roč. 29, č. 2, ISSN 1530-9177, s. 27-53.

PATRICK, S. 2007. Failed states and global security: Empirical questions and policy dilemmas. In *International studies review.* Roč. 9, č. 4, ISSN 1468-2486, s. 644-662.

PATRICK, S. 2011. *Weak Links. Fragile States, Global Threats, and International Security.* New York: Oxford University Press, 2011. 342 s. ISBN 978-0-19-975151-8.

PIAZZA, J. A. 2008. Incubators of Terror: Do Failed States and Failing States Promote Transnational Terrorism? In *International Studies Quarterly*. Roč. 52, č. 3, ISSN 1468-2478, s. 469-488.

Political Risk Services. 2016. *Guinea. Country conditions. Background.* [online] Political Risk Services Group, 1.4.2016 [cit. 19.12.2017]

POTTER, D. W. 2004. *State responsibility, fragility and failed states*: refereed paper. University of Tasmania, 2004. 16 s.

RABASA, A. et al. 2006. *Beyond al-Qaeda. Part 1: The Global Jihadist Movement.* Santa Monica: Rand Corporation, 2006. 186 s. ISBN 978-0-8330-3930-9.

RASHID, A. 2002. Osama Bin Laden: How the U.S. Helped Midwife a Terrorist. In LOGEVALL, F. (ed.) *Terrorism and 9/11.* Boston and New York: Houghton Mufflin Company, 2002. ISBN 2900618255350. s. 50-60.

RAEYMAEKERS, T. 2005. *Collapse or Order? Questioning State Collapse in Africa.* Working Paper N° 1. [online] Conflict Research Group, máj 2005 [cit. 23.3.2018] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/5098477_Collapse_or_Order_Questioning_State_Collapse_in_Africa

RICE, C. 2005. *The Promise of Democratic Peace*. [online] The Washington Post, 11.12.2005 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/12/09/AR2005120901711.html, 27.3.2016.

RICE, C. 2008. *Remarks At the Civilian Response Corps Rollout*. [online] Washington, D.C., 16.7.2008 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/07/107083.htm

RICE, S. E. 2003. *The National Security Strategy: Focus on Failed States* [online] Brookings, február 2003 [cit. 21.8.2016] Dostupné na internete: http://www.brookings.edu/research/papers/2003/02/terrorism-rice

RICE, S. E., GRAFF, C., PASCUAL, C. (eds.) 2010. *Confronting poverty. Weak states and U.S. national security.* Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2010. 244 s. ISBN 978-0-8157-0390-7.

RICE, S. E., PATRICK, S. 2008. *Index of state weakness in the developing world.*Washington, D.C.: The Brookings institution, 2008. 47 s. ISBN 978-0-8157-7435-8.

ROGERS, P. 2004. *A war on terror: Afghanistan and after.* Londýn a Sterling: Pluto Press, 2004. 210 s. ISBN 0 7453 2086 4.

ROTBERG, R. 2003. *State failure and state weakness in a time of terror.* Washington, D.C.: Brookings Institution, 2003. 456 s. ISBN 978-0-8157-7573-7

ROTBERG, R. 2004. *When states fail: Causes and consequences.* Princeton: Princeton University Press, 2004. 335 s. ISBN 0-691-11671-7.

RUBIN, B. R. 2002. *The Fragmentation of Afghanistan. State Formation and Collapse in the International System.* New Haven a Londýn: Yale University, 2002. 378 s. ISBN 978-0-300-09519-7.

RUNION, M. L. 2007. *The History of Afghanistan.* Westport: Greenwood Press, 2007. 155 s. ISBN 978–0–313–33798–7.

RUSSO, F. 2009. *Causality and Causal Modelling in the Social Sciences*. Berlín: Springer, 2009. 235 s. ISBN 978-1-4020-8816-2.

SAIKAL, A. 2004. *Modern Afghanistan. A history of Struggle and Survival.* New York: I.B.Tauris, 2004. 342 s. ISBN 978-1-85043-437-5.

SAMB, S. 2015. *Guinea president Conde wins re-election with clear majority* [online] Reuters, 17.10.2015 [cit. 12.12.2017] Dostupné na internete:

https://www.reuters.com/article/us-guinea-election/guinea-president-conde-wins-re-election-with-clear-majority-idUSKCN0SB0KY20151017

SAMSON, I. 2003. *Medzinárodný terorizmus: implikácie pre Slovensko*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2003. 250 s. ISBN 9788096814831.

SENGUPTA, K. 2016. *Brussels attacks highlight how Belgium became hub of Islamist terror*. [online] Independent, 22.3.2016 [cit. 8.7.2017] Dostupné na:
http://www.independent.co.uk/news/world/europe/brussels-attacks-terrorism-airport-bombing-belgium-intelligence-molenbeek-syria-islamists-jihadists-a6945936.html

SCHROVEN, A. 2010. The People, the Power and the Public Service: Political Identification during Guinea's General Strikes in 2007. In *Development and Change.* Roč. 41, č. 4, ISSN 1467-7660, s. 659-677.

SILBER, M. D., BHATT, A. 2007. *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*. New York: The New York City Police Department, 2007. s. 90.

SCHMID, A. P. (ed.) 2011. *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. Oxon a New York: Routledge, 2011. 718 s. ISBN 9780415520997.

SCHWARZ, R., JÜTERSONKE, O., 2005. Divisible sovereignty and the reconstruction of Iraq. In *Third world quarterly.* Roč. 26, č. 4-5, ISSN 1360-2241, s. 649-665.

SHAHZAD, S. S. 2011. *Inside al-Qaeda and the Taliban. Beyond Bin Laden and 9/11.* New York: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 978-ll-7453-3102-7.

SHAY, S. 2008. *Somalia Between Jihad and Restoration*. New Brunswick a Londýn: Transaction Publishers, 2008. 199 s. ISBN 978-1-4128-0709-8.

SHAY, S. 2014. *Somalia in Transition Since 2006.* New Brunswick: Transaction Publishers, 2014. 304 s. ISBN 978-1-4128-5390-3.

SHERZAD a kol. 2002. *Afganistan známy-neznámy.* Bratislava: Zväz Afgancov na Slovensku, 2002. 66 s. ISBN 80-968-746-0-8.

SOLOMON, H. 2014. Somalia's Al Shabaab: Clans vs Islamist nationalism. In *South African Journal of International Affairs.* Roč. 21, č. 3, ISSN 1022-0461, s. 351-366.

SOLOMON, H. 2015. *Terrorism and Counter-Terrorism in Africa. Fighting Insurgency from Al Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram.* New York a Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015. 182 s. ISBN 978-1-349-50430-5.

SPRINZAK, E. 1991. The Process of Delegitimization: Towards a Linkage Theory of Political Terrorism. In *Terrorism and Political Violence.* Roč. 3, č. 1, ISSN 1556-1836, s. 50-68.

SPRINZAK, E. 1995. Right-Wing Terrorism in a Comparative Perspective. In The Case of Split Delegitimization. In *Terrorism and Political Violence.* Roč. 7, č. 1, ISSN 1556-1836, s. 17-43.

SVIATKO, M. 2005. *Globálny terorizmus.* Banská Bystrica: Euroatlantické centrum, 2005. 140 s. ISBN 80-969-306-0-5.

SZUHAI, I. 2015. Rethinking the concept of failed state. In *Central European Papers.* Roč. 3, č. 2, ISSN 2336-369X, s. 99-110

ŠKVRNDA, F. 2002. *Terorizmus. Najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2002. 130 s. ISBN 80-968855-2-9.

ŠMÍD, T., VAĎURA, V. 2009. Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států. In *Mezinárodní vztahy.* Roč. 44, č. 2, ISSN 0323-1844, s. 44-64.

TAKEYH, R. – GVOSDEV, N. 2002. Do Terrorist Networks Need a Home? In *The Washington Quarterly.* Roč. 25, č. 3, ISSN 1530-9177, s. 97-108.

TAYLOR, A. 2013. *State failure.* Hampshire: Palgrave Macmillan, 2013. 259 s. ISBN 978-0-230-24760-4.

TERRORISM RESEARCH AND ANALYSIS CONSORTIUM. 2017. [online] [cit. 8.11.2017] Dostupné na internete: https://www.trackingterrorism.org/vulnerable-regions

The national security strategy of the United States of America. 2002. [online] Washington: The White House, september 2002 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf

UN Global Counter-Terrorism Strategy. 2006. [online] Valné zhromaždenie OSN, 8.9.2006 [cit. 8.7.2017] Dostupné na internete: https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy

UŠIAK, J. 2008. Vývoj suverenity štátu. In *INTERPOLIS '08.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2008. ISBN 978-80-8083-724-2. s. 262-269.

UŠIAK, J. 2009a. Premeny suverenity európskych štátov v kontexte vybraných teórií medzinárodných vzťahov. In *Současná Evropa*. Roč. 14, č. 2, ISSN 1804-1280, s. 35-54.

UŠIAK, J. 2009b. Suverenita a prirodzené právo v politickej vede. In *INTERPOLIS '09.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických a medzinárodných vzťahov, 2009. ISBN 978-80-8083-939-0. s. 17-21.

UŠIAK, J. 2009c. State sovereignty as the most important normative element of human security and human activities. In *Bezpeka žittedijateľnosti ľudiny*

- *osvita, nauka, praktika*. Odesa: Odeskij nacionaľnij morskij universitet, 2009. ISBN 5-7399-0084-0. s. 1-10.

UŠIAK, J. NEČAS, P. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozborjených síl generála Milana Rastisalva Štefánika, 2010. 166 s. ISBN 978-80-8040-401-7.

UŠIAK, J. 2010. Systém OSN, postmoderna a súčasné chápanie suverenity. In *INTERPOLIS '10.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010. ISBN 978-80-557-0155-4. s. 331-335.

VERHOEVEN, H. 2009. The Self-fulfilling Prophecy of Failed States: Somalia, State Collapse and the Global War on Terror. In *Journal of Eastern African Studies.* Roč. 3, č. 3, ISSN 1753-1063, s. 405-425.

VOGELSANG, W. 2010. *Dějiny Afganistánu*. Praha: Grada Publishing, 2010. 368 s. ISBN 978-80-247-3077-6.

WAHAB, S. YOUNGERMAN, B. 2010. *A Brief History of Afghanistan.* New York: Infobase Publishing, 2010. 354 s. ISBN 978-0-8160-8218-6.

WAISOVÁ, Š. a kol. 2007. *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 295 s. ISBN 9788073800697.

WAISOVÁ, Š. a kol. 2005. *Ve stínu modernity. Perspektivy a problémy rozvoje*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 376 s. ISBN 8086898547.

WEBER, M. 1946. *Politics as a Vocation*. [online] [cit. 29.6.2017] Dostupné na: https://archive.org/details/weber_max_1864_1920_politics_as_a_vocation

WEISBERG, H. I. 2010. *Bias and Causation Models and Judgment for Valid Comparisons*. New Jersey: Wiley, 2010. 348 s. ISBN 978-0-470-28639-5.

WENDT, A. 1999. *Social theory of international politics.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 447 s. ISBN 0 521 46960 0.

WITT, A. 2013. Convergence on Whose Terms? Reaction to Coups d'Etat in Guinea and Madagascar. In *African Security.* Roč. 6, č. 3-4, ISSN 1939-2206, s. 257-275.

WYLER, L. S. 2008. *Weak and Failing States: Evolving Security Threats and U.S. Policy.* [online] CRS report for congress, 2008 [cit. 21.8.2016] Dostupné na internete: https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34253.pdf.

YOO, J. 2011. Fixing failed states. In *California Law Review.* Roč. 99, č. 99, ISSN 0088-1221, s. 95-150.

ZARTMAN, W. 1995. *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority.* Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1995. 330 s. ISBN 978-1555875602.

ZOUBEK, V. 2016. *Postmoderní právověda a státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 462 s. ISBN 978-80-7380-598-2.

Vecný a menný register

A

Africká únia, 115, 123, 138, 140, 141, 142, 157
Ahmed, Abdulláhi Jusuf, 114, 121
Aidid, Muhammad Farah, 109, 111, 112, 119
al Itihad al Islamiya, 119, 120, 121, 122, 125, 126
al-Káida, 5, 6, 11, 16, 18, 57, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 73, 74, 77, 88, 93, 94, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 115, 117, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 157, 158, 166
al-Shabaab, 11, 18, 77, 80, 115, 122, 123
AMISOM, 123
Atef, Mohammed, 124
Aweys, Hassan Dahir, 114, 120, 121, 126
Ayro, Aden Hashi Farah, 123
Azzam, Abdullah, 99

B

Barre, Siad, 51, 108, 109, 112, 118, 119, 124, 164
bin Ládin, Usáma, 63, 74, 78, 83, 94, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 119, 120, 121, 124, 159
Blair, Tony, 64
Bush, George W., 63, 73

C

Camara, Moussa Dadis, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 150, 151, 153, 155, 156
Clinton, Bill, 63
Conde, Alpha, 131, 142, 143, 144, 146, 151
Conté, Lansana, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 155, 156, 159
Crawford, James, 16, 26, 32

D

de Gaulle, Charles, 132
Dohovor z Montevidea, 16, 25, 26, 33
Dostum, Abdul Rashid, 91

Dz

Džibutsko, 111, 116, 127
džihád, 18, 63, 85, 86, 90, 100, 102, 104, 114, 118, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 152, 153, 166
džihádizmus, 62

E

ECOWAS, 140, 141, 142, 154, 157
Egypt, 111, 119, 121
Etiópia, 81, 83, 111, 112, 114, 115, 120, 121
Európska únia, 64, 135, 140, 141, 142, 154, 156, 159
extrémizmus, 9, 17, 56, 65, 71, 79, 80, 86, 95, 114, 117, 120, 122, 176, 177

F

Fund for Peace, 9, 10, 16, 48, 49, 78, 79, 130, 171
fundamentalizmus, 11, 12, 14, 56, 60, 73, 84, 85, 97, 101, 105, 147, 148, 157, 161, 162, 163, 166, 171

G

Godane, Ahmed, 123
Grotius, Hugo, 24, 30
Guinea-Bissau, 132, 136, 153, 157

H

Hekmatyar, Gulbuddin, 90, 91, 92, 97
Hizballáh, 75, 77, 119
Hobbes, Thomas, 30, 42, 55, 56

I

Irak, 5, 51, 52, 55, 65, 67, 68, 69, 72, 77, 81, 83
Irán, 90, 95, 110, 118, 119, 121, 155, 156, 160, 164
islamizmus, 18, 62, 153, 166, 171
islamská revolúcia, 110, 114, 164
Islamský štát, 5, 52, 62, 68, 77, 84, 91, 173

J

Jackson, Robert, 16, 54
Jemen, 67, 77, 80, 83, 99, 121

K

Kaddáfí, Muammar, 118, 140, 141, 156
kauzalita, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 57, 63, 65, 66, 67, 73, 74, 77, 79, 88, 100, 104, 128, 129, 147, 148, 162, 165, 166, 167, 171, 172, 175
Keňa, 111, 112, 116, 127
kolonializmus, 53, 93, 107, 108, 131, 132, 137, 153
Konaté, Sékouba, 142
korupcia, 54, 63, 77, 78, 114, 115, 130, 140, 147, 148, 158, 159, 161, 162, 163
Kouyate, Lansana, 139
Krasner, Stephan, 16, 28, 30, 42, 43

L

legalita, 28, 32, 42, 44, 45, 96, 116, 146, 158, 168
legitimita, 21, 22, 23, 28, 30, 31, 32, 42, 44, 45, 49, 51, 52, 71, 72, 74, 75, 79, 89, 91, 92, 95, 97, 98, 99, 106, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 121, 127, 131, 132, 133, 134, 136, 138, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 161,162, 163, 168, 169, 174, 177
liberalizmus, 19, 20, 22, 169
Libéria, 54, 77, 136, 144, 146, 149, 154, 155, 157, 159
Líbya, 121, 140, 156

M

Massoud, Ahmed Shah, 91, 92, 95, 102
medzinárodné vzťahy, 2
Moghadam, Fathali M., 70
Moslimské bratstvo, 118, 119
Muhammad, Ali Mahdi, 109

N

Nadžibulláh, Mohammad, 90, 91, 96, 97, 98
neokolonializmus, 119, 132, 153, 156

O

Obama, Barack, 64
Organizácia spojených národov, 23, 29, 33, 54, 64, 75, 92, 109, 110, 111, 112, 116, 119, 120, 122

P

Pakistan, 67, 77, 81, 92, 93, 94, 99, 100, 105
Patrick, Steward, 16, 17, 33, 39, 77
Prechodná federálna vláda, 112, 113, 114, 115, 121, 122
Prechodná národná vláda, 111, 112, 115
princíp efektivity, 26, 28, 32, 33, 41, 42, 45, 48, 50, 96, 98, 115, 131, 135, 140, 149, 168, 174
Puntland, 80, 110

R

Rabbání, Burhánuddín, 90, 91, 92, 94, 96, 97, 98, 104
radikalizácia, 9, 18, 67, 68, 70, 71, 72, 75, 80, 86, 114, 117, 120, 123, 127, 128, 150, 152, 156, 158, 160, 161, 162, 163, 166, 167, 173, 174, 176
radikalizmus, 61, 73, 117, 122, 129, 148, 155, 158, 160, 161, 167
realizmus, 19, 20, 169
Revolučný zjednotený front, 136, 157
Rice, Condoleezza, 63, 65
Rice, Susan E., 16, 39
Rotberg, Robert, 16, 38, 46, 47, 48

S

salafizmus, 117, 118, 119, 125, 127, 128, 162, 166
Saudská Arábia, 94, 100, 102, 110, 118, 119, 121
Severná aliancia, 95, 102, 104
Schmid, Alex P., 16, 58
Sierra Leone, 54, 77, 136, 144, 149, 154, 157, 159
Somaliland, 46, 108, 110
Somálska federálna vláda, 106, 115
Sovietsky zväz, 54, 89, 90, 95, 97, 99, 101, 106, 108, 118, 123, 132, 153, 156
Sprinzak, Ehud, 70, 71, 72, 74
Sudán, 49, 53, 77, 78, 80, 83, 100, 101, 110, 118, 119, 124, 159, 164
sufizmus, 117, 126, 129, 152, 172
suverenita, 15, 23, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 40, 42, 43, 44, 45, 53, 54, 57, 77, 96, 110, 116, 131, 145, 146, 147, 149, 155, 168
Sýria, 5, 67, 68, 69, 77, 80, 83, 121

Š

šaría, 62, 92, 96, 97, 101, 113, 114
štátna moc, 26, 27, 29, 33, 36, 38, 41, 44, 45, 48, 76, 98, 117, 124, 125, 168, 169, 170
štátnosť, 6, 9, 13, 16, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 66, 95, 96, 98, 107, 110, 115, 146, 168, 169, 170, 174, 175

T

Taliban, 11, 17, 46, 66, 81, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 114, 121, 148, 166, 170
Taylor, Andrew, 16, 27, 30
Taylor, Charles, 136
Touré, Sékou, 18, 132, 133, 134, 136, 138, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 153, 154

U

Umar, Muhammad, 92, 93, 100, 102, 103

V

vestfálsky model štátu, 19, 23, 28, 30, 42, 53, 57
vestfálsky systém, 19, 28, 42

W

wahhábizmus, 100, 101, 117, 118, 119, 121, 123, 127, 128, 152, 153, 160, 161, 162, 166
Weber, Max, 24, 31, 32, 38

Z

Zväz islamských súdov, 113, 114, 115, 116, 121, 122

Názov: Zlyhávajúce štáty a islamský terorizmus: kauzálne súvislosti

Autor: Mgr. Dominika Kosárová, PhD., M.A.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Počet strán: 198

Vydanie: prvé

Formát: A5

Rok vydania: 2018

ISBN 978-80-557-1456-1